
VOJENSKÉ ROZHLEDY

Czech Military Review

1998

1

jam. koz. hl. m. - předzobny'

line 1 = 22

novotny' = předzobny'

valach htm

- předzobny'

VOJENSKÉ ROZHLEDY

m 23

1 27

47, 48

82 (81) 2

-47

49 → 52

54 (2)

87 (20)

Veškeré články uveřejněné v časopisu Vojenské rozhledy vyjadřují výhradně názor autora k dané otázce. Nejsou oficiálním názorem velení Armády České republiky.

Redakce časopisu Vojenské rozhledy

Přišel čas rozhodnutí a činů

Výsledky jednání mezi Českou republikou a NATO o přistoupení České republiky k Severoatlantické smlouvě

Bezprostředně po jednáních vedených v roce 1996 a 1997 v individuálním dialogu mezi NATO a zeměmi, které deklarovaly přání vstoupit do Severoatlantické aliance na základě výzvy Severoatlantické rady (NAC), se uskutečnil historický madridský summit. Na něm vyzvala Aliance Českou republiku, Polsko a Maďarsko k jednání o přistoupení k Severoatlantické smlouvě z roku 1949, k tak zvaným akcesním rozhovorům. Jejich cílem bylo formální potvrzení vůle a schopností pozvaných zemí převzít odpovědnost a závazky vyplývající z této smlouvy a vyhovět požadavkům obsaženým ve Studii o rozšíření NATO ze září 1995.

Po vzájemné dohodě s Mezinárodním sekretariátem NATO se tyto rozhovory uskutečnily v termínech: 23. září (politické otázky), 6. října (obraně otázky), 13. října (ekonomické otázky) a 23. října (otázky bezpečnosti informací), a konečně závěrečné kolo se uskutečnilo 10. listopadu minulého roku (tj. r. 1997). Stejná procedura se vztahovala i na další dvě vyzvané země: Polsko a Maďarsko.

Cílem těchto rozhovorů bylo, aby Aliance, ještě před podepsáním Protokolu o přistoupení k Organizaci severoatlantické smlouvy, získala dostatečné informace a jistotu, že budoucí noví členové budou schopni a ochotni vyhovět všem požadavkům, zveřejněným v dokumentu Studie o rozšíření NATO. Pro pozvané země potom rozhovory posloužily k získání co nejpodrobnějších informací o předpokládaných podmínkách vstupu do NATO.

Akcesní rozhovory byly využity i ke vzájemnému informování o aktuálních událostech na vnitrostátní scéně a o procesech probíhajících v Alianci. Souběžně s těmito jednáními se uskutečnila řada expertních rozhovorů zaměřená na specifické otázky, např. vyplňování dotazníku obranného plánování (DPQ), konzultace s bezpečnostním výborem NATO, právní konzultace apod. V průběhu celého procesu udržovaly spolu delegace pozvaných zemí těsné kontakty.

Průběh akcesních rozhovorů

Akcesní rozhovory se uskutečnily pod záštitou generálního tajemníka NATO. Tým NATO vedl náměstek generálního tajemníka pro politické záležitosti Klaus-Peter Klaiber. Dalšími členy byli představitelé sekce politické, administrativní, sekce pro logistiku, infrastrukturu a civilní nouzové plánování a sekce plánování a operací Mezinárodního sekretariátu, dále představitelé Mezinárodního vojenského štábu a Vrchního velitelství spojeneckých sil v Evropě (SHAPE).

Delegaci ČR vedl, v souladu s usnesením vlády ČR č. 546 ze dne 3. září 1997, předseda pracovního výboru při výboru vlády pro integraci ČR do NATO - náměstek ministra zahraničních věcí Karel Kovanda. Stálými členy českého akcesního týmu byli představitelé

2
ministerstva zahraničních věcí, obrany, financí a vnitra. Vybraných jednání v Bruselu se zúčastnili také zástupci Úřadu vlády ČR, SSHR a BIS.

Pro přípravu jednání byla využívána pravidelná zasedání pracovního výboru. Vzhledem k tomu, že do jeho činnosti jsou zapojena všechna ministerstva, Úřad vlády ČR, Správa státních hmotných rezerv, Státní úřad pro jadernou bezpečnost a Kancelář prezidenta republiky, stal se optimální platformou pro koordinaci přípravy akcesních rozhovorů i pro hodnocení jejich výsledků.

* Politické otázky

V rámci prvního kola rozhovorů, věnovaného politickým otázkám, informovala delegace ČR představitele NATO o vnitrostátních krocích, které byly v souvislosti s přípravou na vstup ČR do NATO podniknuty od ukončení individuálního dialogu v dubnu 1997. Poukázala především na projednání zprávy o průběhu a výsledcích individuálního dialogu ČR - NATO ve vládě ČR, na další fáze prací nad tímto materiálem a na rozhodnutí vytvořit výbor vlády pro integraci ČR do NATO. Připomněla i schválení ústavního zákona o bezpečnosti ČR vládou, předložení věcného záměru zákona o krizovém řízení a přípravu věcných záměrů osmi dalších zákonů z oblasti branné legislativy. Delegace zdůraznila, že vláda hodlá dodržet svůj závazek zvyšovat vojenské výdaje o 0,1 % HDP ročně až do roku 2000, který přijala v září 1996.

V průběhu prvního kola se delegace jménem vlády ČR zavázala spojit úsilí v kolektivní obraně a při uchování míru a stability, řešit mezinárodní spory mírovými prostředky, zdržet se hrozby či použití síly jakýmkoli způsobem, který není v souladu s cíli Organizace spojených národů, přispívat k rozvoji mírových a přátelských mezinárodních vztahů posilováním mezinárodních institucí a zvyšováním stability a prosperity, zachovat účinnost NATO sdílením odpovědností, nákladů a výhod, řešit etnické, vnější, teritoriální a vnitřní právní spory mírovými prostředky v souladu s principy Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, sdílet základní principy Severoatlantické smlouvy, jako je demokracie, individuální svoboda a právní stát, přispívat v dobré víře k dosahování konsenzu ve všech otázkách, plně se účastnit konzultací a rozhodovacího procesu NATO v politických a bezpečnostních otázkách, které se Aliance dotýkají.

Aliance poukázala na skutečnost, že při vstupu do NATO musí nové členské státy, kromě respektování právních aspektů členství, také akceptovat zakládající akt NATO - Rusko a chartu NATO - Ukrajina, nadále rozvíjet dobré sousedské vztahy. Aliance rovněž předložila právní dokumenty, ke kterým se mají noví členové připojit. Jedná se o Severoatlantickou smlouvu (1949), dohody o civilním statutu, dohody o vojenském statutu a technické dohody.

Delegace ČR uvítala prohlášení madridského summitu o otevřenosti NATO. Zdůraznila, že je v bytostném zájmu ČR, aby kandidátské země, pokud splní příslušná kritéria, byly vyzvány k jednání o přístupu k NATO. Důležitou součástí politiky ČR je snaha udržovat dveře Aliance otevřené pro nové členy a pomáhat jim dosahovat standardů NATO.

* Obranné otázky

Řešení problematiky obranných otázek bylo na pořadu druhého kola jednání dne 6. 10. 1997 a úzce souviselo s intenzivními konzultacemi mezi oběma stranami, které byly vedeny v uplynulých měsících k problematice obranného plánování. To se týkalo jak

postupného přechodu na plánovací procedury Aliance v rezortu obrany (rozkaz ministra obrany ČR k zabezpečení obranného plánování), tak zejména na vyčlenění sil pro kolektivní obranu. V tomto směru mělo značný význam vyplnění dotazníku pro obranné plánování, ve kterém Česká republika deklarovala svoji připravenost na zapojení do systému obranného plánování a síly pro společnou obranu. To rovněž umožnilo Alianci stanovit představy o nákladech ze společného rozpočtu NATO na podporu budoucích nových členů a určit jim cíle pro výstavbu ozbrojených sil, tzv. *Target Force Goals* (TFG), ke kterým dojde na jaře letošního roku.

V průběhu druhého kola se delegace jménem vlády ČR zavázala akceptovat široký přístup k bezpečnosti vycházející ze strategické koncepce NATO, včetně neodmyslitelné role jaderných zbraní, poskytnout síly pro kolektivní obranu a další úkoly Aliance, přiměřeně se zapojit do vojenské struktury a kolektivního plánování obrany, včetně zapojení do plánovacích cyklů Aliance, přiměřeně se zapojit do práce agentur NATO, pokračovat v plné podpoře programu Partnerství pro mír a rozvoji vztahů spolupráce s partnery mimo NATO a dále rozvíjet standardizaci a interoperabilitu ozbrojených sil se silami NATO.

ČR počítá vyčlenit pro potřeby kolektivní obrany a dalších úkolů 90 % svých ozbrojených sil, což je plných 100 % operačních sil.

Aliance podrobněji rozvedla jeden z aspektů širokého pojetí bezpečnosti - roli jaderných zbraní. Jejich úloha je nastíněna ve strategické koncepci a rozpracována v následných dokumentech (zejména v závěrečném komuniké ministerské schůzky Severoatlantické rady NATO z prosince 1996). Jakkoli je v současné bezpečnostní situaci jejich užití nepravděpodobné, jejich úloha, spočívající podle pojetí NATO v odstrašení potenciálního agresora a zachování strategické rovnováhy, je stále nezastupitelná.

Delegace ČR potvrdila, že ČR shodně s Aliancí chápe roli jaderných zbraní zejména jako politickou a prevenční a chápe klíčovou politickou a vojenskou vazbu, kterou tyto zbraně zajišťují mezi Evropou a Severní Amerikou. ČR ocenila, že jaderná politika Aliance je pravidelně revidována, což umožňuje její přizpůsobení se novému vývoji, a je připravena účastnit se práce skupiny pro jaderné plánování a dalších relevantních orgánů a rovněž podporovat úsilí NATO zaměřené na boj proti šíření tohoto druhu zbraní.

V průběhu rozhovorů Aliance informovala o záměru transformace svých velitelských struktur. O této transformaci bylo rozhodnuto na jednání Severoatlantické rady v Bruselu dne 2. prosince 1997. Podle ní zůstanou dvě strategická velitelství, jedno pro Evropu, druhé pro Atlantik. Atlantické velitelství bude dvoustupňové a složené ze tří regionálních velitelství: Západní (Norfolk), Východní (Northwood) a Jihovýchodní (Lisabon). Obě další velitelství úderných námořních sil (STRIKFLANT) a ponorkových sil v Atlantiku (SUBACLANT) budou umístěna v Norfolku. V Evropě bude vytvořena třístupňová struktura se dvěma regionálními velitelstvími: Severní (Brunsum) a Jižní (Neapol). V podřízenosti regionálního velitelství Sever budou dvě specializovaná velitelství, a to vzdušných sil (Ramstein) a námořních sil (Northwood) a tři subregionální velitelství Sřed (Heidelberg), Severovýchod (Karup) a Sever (Stavanger). Regionální Jižní velitelství bude mít také dvě specializovaná velitelství vzdušných a námořních sil, obě v Neapoli, a čtyři subregionální velitelství Jihovýchod (Izmir), Střed (Larissa), Jižní (Verona) a Jihozápadní (Madrid). Celkový počet velitelství bude zredukován ze 65 na 20. NATO též potvrdilo, že neočekává potřebu rozmístit některá svá velitelství na území nových členů.

NATO počítá s účastí budoucích nových členů ve svých vojenských strukturách již v přechodném období do plného členství, a to zejména v účasti v PSE (*Partnership Staff Elements*) u svých velitelství. V každém případě účast ve vojenských strukturách bude znamenat nutnost nabídnout kvalifikované kandidáty pro práci v Mezinárodním vojenském štábu, příslušných velitelských strukturách či agenturách NATO, a to jak na tzv. kvótovaných místech (přidělených jednotlivým členským zemím), nebo na nekvótovaných místech, na něž mají všechny země stejnou příležitost nabídnout své kandidáty formou výběrového řízení. Počty těchto míst jsou závislé na příspěvku do rozpočtů Aliance, úrovni a rozsahu sil předurčených pro spolupráci s armádami ostatních členských zemí NATO, vyvážeností reprezentace a zkušeností. Při obsazování těchto pozic novými členy bude přihlédnuto k jejím možnostem v průběhu několikaletého integračního procesu a k využití takových forem spolupráce, při kterých by došlo k praktické přípravě personálu z pozvaných zemí formou stáží na určitých pozicích formou dobrovolného národního příspěvku (*Voluntary National Contribution*).

Výše uvedené skutečnosti kladou velký důraz na výběr a přípravu vhodných kvalifikovaných osob pro budoucí práci ve strukturách a agenturách Aliance a v orgánech, které budou s NATO úzce spolupracovat v rezortech státní správy a zejména obrany a generálním štábu. Proto sekce zahraničních vztahů organizuje v pořadí již druhý kurz pro přípravu osob pro práci ve strukturách NATO, který bude zahájen v dubnu ve Školícím a vzdělávacím středisku MO v Komorním Hrádku. Počítá se v něm i s účastí osob z ostatních rezortů, přednáškami lektorů NATO i čtrnáctidenní přítomností posluchačů z partnerských zemí. Zájem pomoci při společné přípravě personálu tří pozvaných partnerských zemí v ČR projevil i NATO Defence College v Římě.

* Ekonomické otázky

Česká republika v průběhu třetího kola, konaného 13. 10. 1997, vyjádřila snahu spojit své síly se silami Aliance, zapojit se do integrované vojenské struktury a účastnit se kolektivní obrany a plánovacího procesu NATO a je také odhodlána vyčlenit k tomuto účelu dostatečné finanční zdroje. ČR potvrdila, že plně akceptuje princip zachování efektivnosti a soudržnosti Aliance prostřednictvím sdílení odpovědností a nákladů. Je odhodlána převzít závazky a náklady spojené se členstvím v NATO a zajistit, že budou učiněny všechny nezbytné kroky v tomto směru.

Důležitým krokem, který vláda ČR učinila, bylo přijetí usnesení č. 478 z 18. září 1996, jímž se zavázala zvyšovat podíl vojenských výdajů zhruba o 0,1 % HDP ročně tak, aby v roce 2000 dosáhl tento podíl zhruba 2 %. Vláda ČR již tento závazek naplňuje v praxi rozhodnutím o navýšení vojenských výdajů v rámci návrhu státního rozpočtu na rok 1998. Česká republika již demonstrovala vůli nést finanční náklady spojené s obranou účastí v mezinárodních misích a operacích pod vedením OSN, NATO, ZEU a OBSE.

Zapojit se do společného financování Aliance v praxi znamená vyčlenit odpovídající rozpočtové zdroje k naplnění přijatých závazků, podílet se na společném civilním rozpočtu, na aktivitách společně financovaných prostřednictvím vojenského rozpočtu a programu bezpečnostních investic.

Příspěvek do **civilního rozpočtu** bude znamenat pro ČR plné zapojení bez výjimek a za stejných podmínek, jaké mají současní členové NATO. Šestnáct členských zemí se účastní všech aspektů tohoto rozpočtu. Příspěvek do civilního rozpočtu kryje mj. penzijní

plán, podíl na existujících kapitálových investicích ve společném vlastnictví NATO, nových stavbách a vybavení. Příspěvky ČR se budou týkat aktivit počínajících datem přistoupení země k Severoatlantické smlouvě.

Vojenský rozpočet se týká i příspěvků na penze a na agentury NATO, které jsou financovány prostřednictvím vojenského rozpočtu. Od ČR se neočekávají žádné příspěvky na projekty započaté před datem vstupu do NATO.

Financování **programu bezpečnostních investic** (NSIP) znamená po vstupu se plně podílet na schvalování všech nových projektů a na financování agentur NATO placených z NSIP. NATO dále očekává, že se ČR bude podílet na dalším financování již autorizovaných projektů - ale pouze těch, které budou realizovány po datu přistoupení.

Během čtvrtého kola jednání bylo oznámeno, že NATO očekává od ČR příspěvky ve výši **0,9 % celkového objemu každého ze tří rozpočtů** (civilní, vojenský a NSIP). Bylo přitom zdůrazněno, že takový příspěvek považuje Aliance za spravedlivý a přiměřený. Pro Polsko byl určen podíl 2,48 % a pro Maďarsko 0,65 %. Aliancí NATO bylo také vysvětleno podle jakých úvah došla k uvedeným číslům.

Vláda ČR, v souladu s doporučením výboru vlády pro integraci ČR do NATO, vyjádřila na své schůzi 5. listopadu 1997 souhlas s procentuální úrovní příspěvku tak, jak jej navrhla Aliance (0,9 % celkového objemu každého ze tří rozpočtů, což v praxi představuje necelých 600 mil. Kč ročně).

NATO vycházelo z předpokladu, že vyzvané země potvrdí svůj souhlas s navrhovanými procentuálními podíly příspěvků do společných rozpočtů Aliance v průběhu nadcházejících pátých kol akcesních jednání. Poslední slovo při stanovení podílů příspěvků bude mít Severoatlantická rada po přijetí nových zemí do NATO ve formátu „19“, tzn. i za účasti ČR.

* Bezpečnost informací

V bezpečnostní oblasti byla ČR upozorněna na nedostatky, které by mohly zkomplikovat její zapojení do práce Aliance. Představitelé NATO zároveň ocenili rychlé přijetí překlenovacích opatření v oblasti bezpečnosti informací, která vláda schválila ještě před čtvrtým kolem rozhovorů. Delegace se jménem vlády ČR zavázala revidovat uzavřené bezpečnostní dohody a jednat o vedení procedur bezpečnosti administrativy a projednat administrativní procedury v souvislosti s výměnou informací spojených s utajovanými skutečnostmi (tzv. *sensitive information*). Bezpečnostní úřad NATO ocenil dobrou úroveň pracovních kontaktů s českou stranou, které se datují již od podepsání dohody o ochraně utajovaných skutečností v rámci PfP (leden 1995). Upozornil však, že ještě zbývá překonat hodně problémů, aby se český bezpečnostní systém dostal na odpovídající úroveň.

Aliance zhodnotila výsledky jednání českých bezpečnostních expertů v Bruselu ve dnech 15. a 16. října 1997. Poukázala, že v průběhu těchto jednání byl přezkoumán český bezpečnostní systém s cílem zjistit jeho stav a identifikovat, jaká opatření bude nezbytné přijmout pro zabezpečení jeho funkčnosti. Podle názoru Aliance je nezbytné, aby potřebná legislativa byla dopracována v nejkratším možném termínu. Určité problémy se vyskytují v kompetencích českého Národního bezpečnostního úřadu (který je součástí ministerstva vnitra), související s úlohami a pravomocemi jednotlivých ministerstev.

Za nejslabší označila situaci v oblasti metody prověřování osob, která je nepříznivě ovlivněna nedořešenou legislativou. Proto vláda ČR odsouhlasila usnesením č. 666 ze dne

22. října 1997 přechodná opatření, jež jsou v souladu s praxí NATO a umožní ČR připravit osoby, které by se od r. 1998 mohly zapojit do spolupráce s Aliancí. Na základě přijetí nového zákona získá Národní bezpečnostní úřad výrazně širší rozsah pravomocí, který bude v souladu s praxí v členských zemích Aliance.

Formální potvrzení přistoupení

Aliance vyzvala partnery pozvaných zemí, aby po ukončení akcesních rozhovorů, nejpozději však do 15. listopadu 1997, odeslali formální dopisy generálnímu tajemníkovi NATO, ve kterých projeví zájem o oficiální pozvání k přistoupení k Severoatlantické smlouvě.

V odeslaném dopise (tzv. *Letter of Intent*), byl potvrzen zájem vlády ČR, aby byla Česká republika pozvána k přistoupení k Severoatlantické smlouvě z roku 1949, potvrzena odhodlanost převzít všechny povinnosti a závazky vyplývající z této smlouvy a odhodlanost naplnit všechny požadavky na členství v NATO uvedené ve Studii o rozšíření NATO z roku 1995, s převzetím všech dalších politických závazků Aliance včetně závazků vůči třetím zemím. Byla v něm zdůrazněna připravenost dodržovat všechny povinnosti a závazky, které byly předmětem akcesních rozhovorů, vyjádřena odhodlanost přistoupit ke všem právním dohodám a protokolům, vyžadujícím pozvání stávajících členů Aliance, jakož i ke všem ostatním právním dohodám a protokolům nutným pro fungování Aliance. Byl v něm také vyjádřen souhlas s přístupem k bezpečnosti a obraně definovaném ve strategické koncepci NATO, záměru plně se zapojit do vojenských struktur NATO a kolektivního obranného plánování i odhodlání předurčit své národní síly Alianci.

Byl potvrzen závazek vydělit dostatečné rozpočtové zdroje pro naplnění všech závazků vyplývajících z přistoupení k Alianci a přispívat do civilního a vojenského rozpočtů a do aliánčního programu bezpečnostních investic v odpovídající úrovni a na základě příslušných modalit. Zdůrazněno bylo pochopení a akceptování skutečnosti, že Aliance závisí na shodě názorů, která vychází z uplatnění principu konsenzu v procesu rozhodování a z odhodlání pracovat pro dosažení konsenzu v Alianci. Rovněž byla vyjádřena plná podpora pokračující otevřenosti Aliance ve shodě s odstavcem 8 deklarace NATO o euroatlantické bezpečnosti a spolupráci přijaté v Madridu 8. července 1997.

Kromě tohoto dopisu byl písemně potvrzen souhlas vlády ČR do společných rozpočtů Aliance ve výši 0,9 % celkového objemu výše citovaných rozpočtů. Dále byl potvrzen zájem ČR otevřít při NATO svoji misi v čele s velvyslancem.

Podepsáním akcesního protokolu v prosinci minulého roku bylo završeno několikaleté vyjednávací úsilí naší zahraniční politiky o vstup do Severoatlantické aliance zahájené podepsáním Rámcového dokumentu programu Partnerství pro mír. Nyní bude záležet na parlamentech členských států NATO, zda rozšíření Aliance o nové tři země podpoří. Věříme, že se tak stane a Česká republika se v roce 1999 stane plnohodnotným členským státem NATO. Do té doby nás však čeká ještě mnoho usilovné práce.

Důsledky madridského summitu ve vojenské oblasti

Politická a vojenská aktivita po červencovém summitu NATO v Madridu dosáhla výrazných intenzifikačních rozměrů. Rozpracována byla nejen řada úvah, které směřují k všestrannému analyzování vzniklé situace a k přijímání operativních i koncepčních opatření, ale tato opatření byla již v návaznosti na přímé jednání s NATO i přijata. Samostatnou pozornost je také nezbytné věnovat vojenské oblasti při shromažďování různých aspektů, které by neměly být v přípravě dalších praktických opatření opomenuty.

Závěry z analýzy vojenské oblasti shrnují doporučení hlavních směrů ke zkvalitnění vojenských schopností. Směřují do oblastí vojenské politiky a vojenské praxe. Navrhují jejich reprezentativní charakteristiky nebo diagnózu systému pro prognózování budoucího zajištění bezpečnosti České republiky. Týkají se období po roce 1998, ale jejich příprava má živnou půdu pro výzkumnou i praktickou přípravu v bezprostředně následujícím období.

VOJENSKOPOLITICKÉ ZÁVĚRY

Ve vrcholovém řízení obrany České republiky je vhodné zajistit legislativní a personální stabilizaci zejména po vytvoření příslušných orgánů. Rozhodující roli v orgánu řízení obrany by mělo zaujmout Ministerstvo obrany České republiky. V souvislosti se změnami ministrů a jejich náměstků došlo ke změnám kompetencí a odpovědností. Proces trvalé reorganizace má negativní dopad na stabilizaci působností a sladění realizačních týmů. Je nejvyšší žádoucí pro vrcholovou úroveň zastavit reorganizace, stabilizovat výkonné štáby (politické zastoupení se v demokratické společnosti může měnit), zajistit technickou infrastrukturu jejich činností a ověřit funkčnost sladovacím cvičením.

V členských státech NATO je příprava ve vrcholovém řízení obrany závazná pro vojenské profesionály, ale rovněž pro ostatní občany, kteří jsou do vyčleněných orgánů zařazeni, případně pro jejich náhradníky. Zajištění činností spojených s řízením obrany České republiky předpokládá organizovat přípravu personální, odbornou, metodickou i jazykovou.

Současný návrh působností (metodiky) pro řešení krizových situací a válečného stavu uvádí problémy, které je nezbytné řešit, nemůže však konkrétně stanovit povinnosti, je rámcový. Většina rezortů spolupracuje a podílí se na řešení těchto problémů podle krizových plánů, které by měly upřesňovat, schvalovat a kontrolovat to, co zatím nemají rozpracováno a připraveno. Na tato opatření by měla navazovat další, která rozpracují způsoby chování až do úrovně, které jsou pro plnění těchto úkolů nezbytné (např. instituce, orgány, zařízení ap.).

Dokumentace by měla být vypracována a připravena s odpovídajícím časovým předstihem. Měla by s vyčerpávající úplností stanovovat kompetence od úrovně prezidenta,

předsedy vlády a parlamentu na jednotlivé rezorty, zařízení, instituce, regiony až po vykonavatele bezpečnostního systému obrany České republiky. Vedle rozpracování na úrovni **orgánu řízení obrany České republiky**, tedy ujasnění způsobů předávání úkolů rezortům jako celku (např. na ministerstvo obrany, ministerstvo zahraničních věcí, ministerstvo vnitra, ministerstvo hospodářství, ministerstvo financí ap.) by měla být dokumentace dekomponována **do vnitrorezortní struktury**, tj. na sekce, odbory, oddělení ap. Tento krok je nezbytný, protože při metodickém rozpracování budou ujasněny vazby na jiné vnitrorezortní, ale i mimorezortní struktury, pro něž bude vhodné dopředu upravit pravomoci a působnosti, odpovědnosti a koordinační povinnosti.

Řídící dokumentace v jednotlivých rezortech, institucích a zařízeních by měla být připravena až na úroveň jednotlivce, zařazeného do různých skupin. Pak teprve bude vytvořen úplný podklad pro přípravu státního aparátu. Následnou činností je **zvládnutí dokumentace a praktická příprava všech jednotlivců**. Potom bude mít orgán pro řízení obrany České republiky šanci zvládnout krizové situace v celém jejich spektru, tj. od živelních pohrom až po vedení války. **Výchozím úkolem je příprava dokumentace**, která v nastíněném cyklu konstituování funkčních orgánů představuje pouze přípravnou etapu.

Praktické naplňování takových záměrů odhalí, zda jsou v rezortech, institucích, regionech, okresech a jiných prvcích organizační struktury bezpečnostního systému pracovníci, kteří jsou schopni takovou dokumentaci připravit. Bude vytvořen soubor podmínek pro přípravu jednotlivců a stmelení kolektivů? Budou ochotni příslušní funkcionáři absolvovat vlastní přípravu ke splnění svých úkolů, když bezprostřední vojenské ohrožení není na pořadu dne? Bude státní správa ochotna uskutečnit přípravu po jednotlivých rezortech a ve vzájemné součinnosti? To je praktická bariéra vstupu do NATO. Bariéra, která je při dobře fungující státní správě snadno překonatelná.

Teoretická i praktická příprava systému řízení a velení má rovněž materiální část. Ta zahrnuje jednak vybavení technickými prostředky, ale i připravená a funkční **místa řízení a velení** (funkční znamená, aby na nich byli odborníci, kteří jsou schopni plnit předpokládané funkce). Zatím se v podmínkách České republiky spíše daří utajené chráněné objekty (na jejichž vybudování byly již vynaloženy značné prostředky) odtajňovat, než využívat. Členské státy NATO jednotlivě i pro své spojené velení budou používat a používají utajená a chráněná místa velení.

Do oblasti vojenské strategie zasahují problémy budování „**státního řídicího systému**“. Pro období krizových situací je nezbytné vědět, jakým způsobem bude zajištěn sběr, uchování a přístup k **informacím** o zdrojích a aktivitách na státním území. Zda tyto informace budou dostupné z automatizovaných informačních systémů, které jsou na různých úrovních v České republice budovány. Zda tyto systémy budou propojeny počítačovými sítěmi a jaké budou možné přístupy na úrovni státu, regionu, okresu, měst, obcí, ale i specializovaných zařízení, organizací a institucí, které se mohou na zajištění úkolů bezpečnosti a obrany České republiky podílet. Jak dalece budou tyto informační nebo **řídící informační systémy** umožňovat přenos direktivních informací a umožňovat zpětnou vazbu. Zda budou umožňovat koordinační komunikaci s partnery mimo řídicí hierarchii. Z tohoto pohledu je vojenskostrategickým parametrem výstavba a stav **datové komunikační sítě, telefonní sítě a dalších prvků infrastruktury**, které by při případném přechodu na krizové nebo válečné řízení státu zabezpečovaly kvalitní přenos dat. Bez něj by řízení mobilizační a obranné infrastruktury mohlo být vážně ohroženo. Pro

nepředvídatelné situace by měly být **připraveny náhradní varianty** k realizaci řídicích procesů při zvládání krizí. Tato oblast vyžaduje výzkumnou přípravu a následnou racionální variantu pro válečné řešení.

Strategickým parametrem je rovněž **ekonomická podpora a vyčlenění potřebných finančních prostředků**, které zajistí splnění harmonogramu České republiky a AČR v přípravném období ke vstupu do NATO. Vyčlenění potřebných prostředků je rozhodujícím předpokladem pro vytvoření funkčního bezpečnostního systému obrany České republiky, pro plnění jednotlivých úkolů obranné infrastruktury (dlouhodobý charakter) a mobilizační infrastruktury (materiální část a trvalá platnost). Zajištění těchto úkolů bude uskutečněno prostřednictvím soukromého sektoru, který zatím není vázán legislativou k plnění. Míru neurčitosti je nezbytné pro krizové situace státu při zajišťování obrany České republiky z úrovně „dobré vůle“ změnit na povinnost, jak tomu je ve vyspělých demokraciích. Je to sice nepopulární, ale při obraně základních hodnot existence státu nemůže hrát rozhodující roli míra zisku a neviditelná ruka trhu. **Rozhodující je direktivní rozhodování a jasné řízení.**

Společenské klima nemůže změnit armáda sama. Napravování názorů je nutné promítnout do systému vzdělávání. Ti občané, o které usiluje systém budoucí obrany České republiky, jsou ve věku 19 - 25 let. Jejich myšlení a žebříčky hodnot se již utvářely v porevolučním systému vzdělávání. Budou-li v budoucnu naši občané chtít zachovat státní suverenitu a samostatnost, pak je nezbytné k novým hodnotám i v alianci NATO připravovat mladé lidi již ve školním věku. Na trhu práce se bude tato profese prosazovat, jestliže se zvýší její ocenění. Společenské klima se však nezmění financemi, ale akceptací činností spojených s obranou, posunem významu těchto činností v individuálních žebříčcích hodnot. K tomu dojde, až bude vojenská bezpečnost u významné části obyvatelstva považována za jednu ze základních existenčních jistot.

Změny v oblasti vojenské politiky České republiky mohou uskutečnit jen její tvůrci: političtí představitelé vládnoucí garnitury, zařazení v odpovídajících funkcích výkonné a zákonodárné moci. Svou odbornou úlohu by v tomto procesu měli splnit rovněž vojenští odborníci, kteří by k politickým rozhodnutím měli být přizváni. Jen tímto způsobem mohou být vytvořeny racionální podmínky pro využití šance o nový způsob zajištění bezpečnosti České republiky v novém mezinárodním bezpečnostním prostředí.

VOJENSKOPRAKTICKÉ ZÁVĚRY *versal*

Transformace organizačních struktur je postupná a roky 1997 a 1998 ještě nepředstavují cílovou podobu. Lze předpokládat, že se do budoucí podoby AČR prosadí: a) důsledky začlenění do vojenských struktur NATO; b) celosvětová tendence ke zvýšení míry profesionalizace armád; c) dá se předpokládat, že i organizační struktury teritoriální obrany (a tomu odpovídajících vojsk) doznají změn, které mohou po roce 2000 směřovat k americkému pojetí Národních gard.

Roste význam připravenosti velitelů a rozvoje jejich taktického a operačního umění. Vstup České republiky do NATO by měl přispět ke zlepšení stavu v celé oblasti přípravy velitelů a štábů. Členstvím v Alianci vzrostou možnosti a současně požadavky na umění spolupracovat s nejrůznějšími druhy vojsk členských států, s existujícími zbraňovými a

řídícími informačními systémy. Schopnosti a dovednosti, kterými se vytvářejí specifické nástroje pro praxi vojenského umění, vznikají v průběhu výkonu nejrůznějších funkcí v armádní praxi. Proto bude nezbytné organizovat a všestranně zabezpečit přípravu taktického i operačního stupně velení. Pro velitele a štáby je rozhodující jejich schopnost komunikovat s protějšky a s nadřízeným velením NATO. Z toho vyplývá jednoznačná orientace na jejich **profesionální a jazykovou přípravu**.

Mezi nejdůležitější opatření technické infrastruktury, která zabezpečuje společnou činnost sil a prostředků jednotlivých členských zemí NATO, patří: **systémy velení AČR, pozemního vojska, vzdušných sil, logistiky a zpravodajského zabezpečení**. Tyto systémy mají své konkrétní umístění na místech velení, ale rovněž v nejrůznějších základnách a skladech. Z toho vyplývá rozsah a náročnost přechodu na vybavení umožňující potřebnou slučitelnost se systémy NATO.

Příprava na integraci České republiky do struktur NATO nabývá výrazně praktického významu. Jsou přijímána **krátkodobá i koncepční opatření**, jejichž plnění je pravidelně kontrolováno a cíleně směřováno do konkrétních termínovaných výstupů. Rezort Ministerstva obrany České republiky v nich sleduje tyto oblasti: 1 - personální; 2 - strukturální a organizační; 3 - interoperability; 4 - obranného plánování; 5 - ekonomického zabezpečení; 6 - legislativy; 7 - bezpečnosti informací; 8 - krizového řízení; 9 - standardizace; 10 - komunikační strategie; 11 - zapojení a přípravy rezortu obrany v silách NATO; 12 - ustavení národního ředitele pro vyzbrojování; 13 - přípravy infrastruktury; 14 - strategických studií; 15 - součinnosti s Ministerstvem zahraničních věcí České republiky (viz [3]).

Modernizace nebo přezbrojování vojenskou technikou, zbraněmi a zbraňovými systémy není na nejvyšším stupni významnosti při uskutečňování kroků ke vstupu do NATO. Má však zvláštní význam z pohledu bojeschopnosti armády a jejího dalšího vývoje a integrování do vojenských struktur NATO. V České republice, která má dlouhodobé historické tradice ve zbrojní výrobě, jsou tyto otázky významně propojeny s hospodářstvím, ekonomikou, a tedy vytvářením zdrojů pro zajištění bezpečnosti a obrany. Na druhé straně jsou naše ozbrojené síly možným odběratelem výrobků jiných členských států. Z toho zákonitě plynou situace, které budou představovat tlaky zahraničního zbrojního průmyslu.

VLIV NA VOJENSKÉ SCHOPNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY

Stav vojenských schopností České republiky není jen stavem AČR, je současně stavem celého státu a vypovídá o jeho připravenosti k vojenské obraně. K nalezení racionálních odpovědí, které však nejsou orientovány k současnému stavu, ale k budoucí bezpečnosti České republiky, směřují následující konstatování.

■ Prání, možnosti a realita vojenských schopností České republiky

Rok 1997 ani rok 1998 nejsou ještě roky, které by nasměrovaly změnu celkové úrovně vojenských schopností České republiky na cestu strmě stoupající k cílové úrovni států Aliance. Přece však tlak na podrobné rozpracování postupných kroků přibližujících datum vstupu do vojenské organizace NATO znamená politické i vojenské

vyjasnění vztahů, které se promítne do formování tolik potřebné stabilizace, zejména ke styčným orgánům NATO. To představuje jisté zkvalitnění faktoru, který posiluje vojenské schopnosti České republiky přejímáním části zahraničních schopností, nebo lépe řečeno zvýrazněním možného podílu zahraniční pomoci na případné vojenské obraně našeho území.

Vlastní vojenské schopnosti se však v tendenci poklesu, zejména na rozhodující úrovni připravenosti vojsk, nezastavily. Nejvýznamněji se na tom podílí personální, strukturální a organizační nestabilita, nedostatek finančních zdrojů vyčleňovaných ve prospěch výcviku a souhrnné dopady těchto vlivů do všech úrovní života vojsk.

Vojáci v základní službě i mladí vojáci z povolání jsou připraveni k plnění základních činností spojených s bojovým nasazením. Mají jen omezené zkušenosti ze společné činnosti na cvičeních, nemají postačující návyky v používání zbraní k osobní obraně, jsou jen na základním stupni seznámení s obsluhou techniky a zbraňových systémů. Samostatnou kapitolu představuje v podstatě zmrazená příprava záloh, nejasný přístup k hospodářské mobilizaci a k potřebám operační přípravy státního území, zastavená příprava obyvatelstva k obraně v případě krizových a válečných stavů.

Celkový pokles vojenských schopností v neprofesionálních a masových složkách armády je možné vidět v souvislosti s potřebou nahradit je vysoce kvalifikovanou a intenzivní činností profesionální složky AČR. Tato cesta však nebyla oficiálně oznámena. Branná povinnost by měla být do roku 2008 zachována a žádoucí by bylo postupné přizpůsobení úrovně vojenských schopností poměrům v současných členských státech NATO, ale na úrovni již uvedeného časového horizontu. Toto přání je realizovatelné při splnění jistých předpokladů, které ovšem představují zejména podporu koordinovaného hospodářství a odpovídající koncentraci finančních zdrojů. Jestliže vliv vlády a legislativních podmínek bude živelný, pak realita přiblížení bude oddálena. Cesta spočívá v zapojení nejen zbrojního průmyslu, ale hospodářství jako celku do procesu mezinárodní integrace, do vytváření vhodných podmínek pro participaci na výrobě zbrojních i civilně využitelných produktů a vytvoření sekundárních podmínek pro cenové zvýhodnění nebo úvěrové dodání racionálně vybraných produktů.

Takový postup však vyžaduje podrobné analýzy, variantní jednání a vládou řízený, koordinovaný přístup, který usměrní „všemocnou ruku trhu“ ve směru racionálního zajištění potřeb obrany a bezpečnosti. Tyto postupy by měly být na úrovni marketingových a výzkumných studií a prací připraveny kvalifikovanými týmy specialistů, protože mohou rozhodovat o budoucnosti suverenity státu. Existuje nebezpečí rozvoje neřízených procesů v této oblasti. Ty mohou dosáhnout značných rozměrů a výrazných negativních výsledků, s nimiž může být spojen krizový vývoj České republiky, jejího zahraničního postavení a hodnověrnosti začlenění do vojenských struktur NATO.

Přání je vizi kvalitních vojenských schopností České republiky na úrovni vyspělých států NATO, nejméně však na úrovni Polska a Maďarska. Možnosti jsou však poněkud nižší a realita bude výrazně závislá na cílevědomém postupu vlády k nalezení racionálních východisek, k ukončení živelné činnosti a přechodu k cílené bezpečnostní politice a speciálně k její vojenské části.

■ Vliv procesu přijímání do vojenské organizace NATO na vojenské schopnosti

Proces pozvání do vojenské organizace NATO, oficiálně zahájený na madridském summitu, má výrazný vliv na prosazování změn vojenských schopností České republiky. Jestliže bylo dosaženo zvýšené pozornosti ze strany všech členů vlády, byla vytvořena mezirezortní komise pro koordinaci integrace České republiky do NATO, pak je možné jen pozitivně hodnotit, že dlouhodobý cíl zahraniční politiky se dostává od slov do realizační fáze. Studie a upozornění, které byly v uplynulých letech formulovány vědeckou, výzkumnou a někdy i novinářskou komunitou, začínají dosahovat stadia slyšení, vážných rozborů a praktických rozpracování.

Vliv je možné sledovat v následujících základních směrech:

a) **Mezinárodní (mezistátní)**, který se projevuje v postavení a hodnocení České republiky z jiných politických pozic, které se různí u současných států NATO, u spolupozvaných (Polsko, Maďarsko), u dalších partnerů v rámci projektu PfP, u ostatních států organizovaných v OSN. Z hlediska vojenských struktur těchto států se projevuje v jejich strategických, operačních a taktických náhledech.

b) **Nadnárodní**, který mění pozice nadstátních organizací politického a nadačního postavení, ale současně nadnárodních ekonomických a hospodářských struktur, které zejména v oblasti zbrojní výroby, bezpečnostních a vojenských informací zařadí teritorium České republiky do jiné kategorie.

c) **Vnitrostátní**, které mění politický i účelový význam vojenských schopností v prioritě státoprvních zájmů vládnoucích politických garnitur. Vzhledem k tomu, že má tato složka rozhodující vliv za řešení koncepčních otázek rozvoje všech společenských oblastí jak po obsahové stránce, tak z hlediska plánovitého zabezpečení těchto rozhodnutí rozpočtovými prostředky, mělo by se pozitivně projevit vytvoření podmínek pro zastavení propadu a zkvalitnění vnitřní úrovně vojenských schopností České republiky.

Vzhledem k tomu, že vojenské schopnosti představují funkci dlouhodobého, a ne krátkodobého vývoje, okamžitý efekt ve zkvalitnění jejich vnitřních zdrojů není možné očekávat.

■ Důsledky přijetí do vojenské organizace NATO na vojenské schopnosti

Důsledky vstupu do NATO se promítají do různých vojenských aspektů, které vytváří charakteristiku budoucí bezpečnostní situace České republiky. Výčet není úplný. Poukázáno je jen na několik vybraných hledisek, které dokumentují změnu současného stavu. Tyto změny jsou akcí, která bude vyžadovat odpovídající reakci v následných změnách vojenských schopností.

Dopad na rizika a ohrožení České republiky

Výrazně jsou snížena rizika, která byla spojena se samostatnou existencí České republiky bez zapojení do bezpečnostních struktur, zejména v oblasti vojenských ohrožení. Člen Aliance nedisponuje pouze svými vojenskými schopnostmi, ale i vojenskými zárukami celého společenství. Válečný konflikt celosvětového rozsahu by měl

poněkud pozvolnější vývoj, kdy by se zřejmě samostatnými opatřeními podařilo vytvořit vhodné podmínky pro jeho zvládnutí. Válečný konflikt lokálního významu by neměl vzniknout vzhledem ke vzájemné pomoci v Alianci. Partyzánská úroveň válek by měla být likvidována vlastními silami. Společná kontrola vzdušného prostoru umožní odolávat těmto reálným ohrožením.

Existovat budou všechny skupiny nevojenských rizik a ohrožení, kterých se vstup do NATO nebude týkat. Vstup do Aliance může vyvolat nevoli jiných států nebo anarchistického hnutí, který může vyústit v ojedinělé projevy terorismu a státního terorismu za aktivity, kterých se bude Česká republika účastnit ve společných akcích a silách NATO. Varianty jsou značně komplikované, ale není vhodné je a priori vyloučit. Z hlediska existence rizik vzroste jejich počet, protože budeme nést i důsledky odpovědnosti za politiku a činnost celé Aliance.

Dopad na vojenskou strategii České republiky

Vojenská strategie České republiky předpokládala zejména samostatné působení ozbrojených sil při zajišťování vojenské obrany našeho území. Nyní přechází ke koaliční strategii se všemi důsledky do oblasti teorie i praxe vojenských činností. „Národní obranná strategie České republiky“ jako východisko vojenské strategie bude měnit pouze některé části, které se týkaly geopolitického postavení, rizik a ohrožení. Upřesněny budou zájmy republiky. Vojenskotechnická část strategie, tedy způsoby vedení vojenské obrany, v podstatě budou mít jediné transformace, a to ty, které jsou vztaženy ke spolupráci v rámci společných sil NATO.

V následujícím jsou uvedeny vybrané problémy vojenskostrategického a vojenskotechnického charakteru:

Opatření, která lze očekávat v rámci požadavku na dosažení kompatibility systému velení a řízení:

- ① Zapojení České republiky do jednotného systému protivzdušné obrany NATO, tzn. adaptace radiolokačního, vyhodnocovacího a velitelského systému včetně postupného vybavení výzbrojí, především raketovou technikou.
- ② Koordinace vojenských zpravodajských služeb, vymezení oblastí jejich spolupůsobení, případně i podílu na jednotlivých úkolech a jejich zapojení do systému vyhodnocování a využívání výsledků. Tato činnost již probíhá a postupně se zdokonaluje.
- ③ Postupné zdokonalování a výstavba vojenskostrategické infrastruktury včetně operační přípravy státního území. Je to nejnákladnější a nejsložitější opatření, jehož plnění bude postupné a je nezbytné, aby probíhalo v souladu s koncepcí NATO při spoluúčasti odpovídajících rezortů státní správy.

Výstavba infrastruktury navazuje na již uvedený princip, který předpokládá, že obranný systém bude vybudován včas, aby umožnil pružnou a adekvátní reakci na případné změny bezpečnostní situace. Zahrnuje v podstatě následující hlavní části:

- a – *příprava komunikačního systému* (silničního i železničního), která umožní rychlý hromadný přesun ozbrojených sil a materiálu do předem stanovených prostorů. Letecká přeprava zpravidla zabezpečuje operativní, pohotovostní akce, svou kapacitou

nestačí na zajištění jakéhokoliv přesunu ozbrojených sil, hlavně pak její materiální části;

b - *příprava letišť* pro předpokládaný manévr letectvem, včetně jejich zabezpečení potřebným materiálem a spojovací technikou, jakož i letovou službou, a to podle norem Aliance hlavně v materiální oblasti);

c - *příprava účelových objektů* spojených s případným rozmístováním sil NATO na území České republiky a jejich materiální zabezpečení (podle norem NATO).

④ **Zabezpečení teritoriální obrany státního území** vyčleněním potřebných sil a prostředků. Vypracování postupů plnění úkolů v součinnosti s hlavními obrannými silami, orgány policie, dalšími státními a nestátními orgány a organizacemi.

⑤ **Stanovení a vyčlenění potřebných výrobních, opravárenských a udržovacích kapacit** pro přípravu obrany. Zajištění jejich chodu v předvídaných bezpečnostních situacích. Příprava koordinace jejich funkcí v souladu s obranným úsilím NATO.

⑥ **Přechod na logistické normy NATO** ve všech hlavních a dílčích oblastech.

⑦ **Postupná unifikace zbrojních systémů**. U technicky mimořádně náročných systémů bude unifikace pravděpodobnější než například u přehotných zbraní.

Kromě těchto významných opatření, jejichž uskutečnění očekává každý nový stát NATO, existuje řada dílčích problémů, mezi něž náleží:

- Vyčleňování vojsk do sestavy spojených ozbrojených sil NATO.
- Společná cvičení.
- Výcvikové prostory České republiky a jejich koaliční využívání.
- Psychologická příprava obyvatelstva.
- Přizpůsobení legislativy.
- Vstup v době transformace NATO.

Důsledky ve vojenských schopnostech

Při vstupu do NATO je předpokládáno vyčlenit z AČR a Civilní ochrany České republiky: jednu brigádu sil okamžité reakce, jednu leteckou základnu, jednu letku víceúčelových nadzvukových letounů, jednu letku vrtulníků, jednu záchrannou jednotku CO v síle záchranného střediska a základny humanitární pomoci. Lze očekávat, že jejich vojenské schopnosti budou na požadované odborné i technické úrovni.

K posílení obrany České republiky silami NATO budou v AČR přednostně do roku 2000 uskutečněna tato konkrétní opatření ke zvýšení vojenských schopností [4]:

- ▲ zavedení operačních a logistických postupů, přednostně na vyšší velitelské stupně, které budou propojeny s NATO;
- ▲ zavedení společných postupů protivzdušné obrany NATO a interoperabilních systémů rozpoznávání letounů vlastní - cizí;
- ▲ vytvoření interoperabilního systému řízení letového provozu;
- ▲ přijetí standardů NATO pro zacházení s letouny na letištích;
- ▲ interoperabilita leteckých navigačních systémů;

▲ realizace infrastrukturních programů a investic ve prospěch logistických a operačních požadavků souvisejících s plněním tohoto úkolu.

Velkou neznámou představují opatření, která by se měla promítnout do všech struktur vytvářejících zdroje vojenských schopností mimo rezort obrany. Je však logické, že tlak změněné mezinárodní pozice České republiky vyvolá pozitivní změny i v této oblasti.

Důsledkem vstupu do NATO bude významné posílení vojenských schopností České republiky, a to jak formou tlaku na zkvalitnění postavení AČR ve společnosti a fungování její přípravy, tak získání vojenského potenciálu ostatních států, který by mohl v případě potřeby naše vojenské schopnosti posílit.

POZITIVA ČLENSTVÍ V NATO VE VOJENSKÉ OBLASTI

Pro vojenskou oblast je členství v NATO **vítaným krokem**, který ve svém souhrnu znamená zvýšení politického a praktického významu oblasti obrany. Mezinárodní rozměr významnosti změn může výrazně ovlivnit i urychlit vnitřní transformaci armády a dosáhnout nových stavů, které budou slučitelné s koaličními partnery. Obdobně jak se uskutečnily kvalitativní změny ve výkonu vojenské základní služby, jak jsou uskutečňovány strukturální a personální změny v AČR, jak dochází k postupné komputelizaci ve výkonu řídicích, logistických i správních činností, obdobně se uskuteční zbývající proměny ve prospěch kvalifikovaného vytvoření podmínek pro společné vedení vojenských činností při obraně zájmů států NATO.

Pozitivní jsou změny, ke kterým dojde v postupných etapách **obměny výzbroje a technického vybavení armády**. Jejich uskutečnění je závislé na finančních zdrojích. Se změnami nástroji vedení vojenských činností se váže i **odpovídající změna vojenského umění** od úrovně výcviku a přípravy jednotlivců až po operační umění a vojenskou strategii. Variantnost možných nových stavů bude tak rozsáhlá, že se promítne jak do **internacionalizace přípravy**, tak rovněž do nezbytnosti důsledného výzkumného rozpracování nových stavů, ve kterých mohou jednotlivci, jednotky, útvary, štáby a velení AČR působit.

Významný bude vliv na **obnovení vojenských funkcí vrcholového řízení České republiky** a získání nových zkušeností z koaličního projednávání přístupů k rozvoji vojenského a obranného potenciálu a z řešení krizí.

Vzhledem k velikosti České republiky je soubor kolektivních záruk při zajištění její bezpečnosti proti vojenským ohrožením jednou z vysoce vhodných forem praktických postupů pro zachování suverenity a státnosti. Dochází k procesům integrace Evropy v oblasti politické; integrační postupy v oblasti ekonomické jsou nerovnoměrné, ale nadnárodní ekonomické celky s obrovským ekonomickým potenciálem ukazují cestu k dalším politickým krokům. Součástí těchto procesů je i **integrace vojenská**. Finanční a personální náročnost na výzkum, vývoj, výrobu a nákupy některých zbraní a zbraňových systémů, jejichž účinnost a schopnosti zdaleka přesahují hranice jednoho státu, je tak vysoká, že působením strategických úvah bude docházet ke „sdružování“ prostředků i kapacit pro jejich racionální provozování. To je pozitivní stav z hlediska možného zvýšení kvality a odbornosti vojenských profesí a z hlediska možnosti úspory státních prostředků.

* * *

Rozhodnutí představitelů České republiky o přistoupení k integračnímu procesu je možné hodnotit pozitivně. Odpovídá obecným tendencím, záměrům velmocí a mocností, uskutečněným iniciativním přístupem zvyšuje výchozí pozici České republiky. **Dosavadní změny ve vojenské oblasti vytvořily předpolí záruk příkrytí „ochranným deštníkem NATO“ ještě před podepsáním severoatlantické smlouvy. Znamenají v současné době, kdy celá společnost prochází složitým obdobím transformace do nových společenských, hospodářských i kulturních pravidel, která jsou evropská a euroatlantická, kdy není dostatečné množství prostředků na zajištění potřeb obrany a bezpečnosti, pozitivní výsledek vojenské a diplomatické činnosti při zajištění mezinárodních podmínek zachování státní suverenity České republiky.**

Nosnou součástí praktické realizace přípravy ke vstupu do NATO je vojenská oblast. V příspěvku byly uvedeny závěry, jejichž uskutečnění lze pro příští období předpokládat. Zabýval se vojenskopolitickou a vojenskopraktickou oblastí, důsledky na vojenské schopnosti České republiky a pozitivními stránkami členství v NATO ve vojenské oblasti. Zpracování obsahu bylo pojato jako dílčí příspěvek k ujasnění obrazu budoucího vojenského zajištění bezpečnosti České republiky. Neobsahuje analytickou, ale syntetickou část, která nemusí být vždy v souladu s oficiálními představami vedení rezortu a státu. Je určena jako podklad pro decizní sféru a jako soubor námětů pro zaměření výzkumu, vývoje a praktických řešení jak v rezortu obrany, tak v souvisejících oblastech státního sektoru a hospodářských organizací.

Literatura:

- [1] Janošec, J., Štembera, M., Zachariáš, M.: Vojenskopolitické a vojenské souvislosti zajištění bezpečnosti České republiky (studie). Ústav mezinárodních vztahů. Praha 1997.
- [2] Národní obranná strategie České republiky. Ministerstvo obrany ČR. Praha 1997.
- [3] Časový harmonogram rezortních opatření ve vztahu k integraci České republiky do NATO. Ministerstvo obrany ČR. Praha 1997.
- [4] Pohotově o armádě. Ministerstvo obrany ČR. AVIS, Praha 1997, str. 4.

Mnohokrát bylo řečeno, že západní demokracie vyhrály studenou válku a že teď běží o to, aby vyhrály i mír. Osm let po pádu komunismu jsem hluboce přesvědčen, že to bude úkol podstatně obtížnější.

Václav Havel, Nová přítomnost 12/1997

Bezpečnostní systém ČR a krizový management

K předcházení vzniku mimořádných a krizových situací a eliminaci nebo alespoň redukcí negativních dopadů jsou ve společenských systémech vytvářeny specifické bezpečnostní struktury s jejich řídicími, výkonnými, zabezpečovacími a базovými prvky, s jejich vzájemnými vztahy a vazbami, kompetencemi a povinnostmi. Takto koncipovaný bezpečnostní systém v sobě zahrnuje soubor institucionálních a systémových nástrojů k zajištění bezpečnosti a má vytvářet podmínky pro jejich koordinaci a jejich jednotné, tj. ke společnému cíli směřující použití.

* * *

Bezpečnostní systém ČR lze definovat jako systém státních orgánů, orgánů územních samosprávných celků, ozbrojených sil, ozbrojených bezpečnostních sborů, záchranných sborů, havarijních služeb a dalších právnických a fyzických osob, jejich vazeb a činností zabezpečujících koordinovaný postup při zajišťování bezpečnosti státu a jeho obyvatel.

Funkce bezpečnostního systému je úzce spojena s otázkami spojenými s řešením mimořádných a krizových situací. Řízením procesů souvisejících s řešením krizových situací se zabývá krizový management.

Krizový management (KM) je podle návrhu věcného záměru zákona o krizovém řízení definován jako souhrn řídicích činností věcně příslušných orgánů zaměřených na analýzu a vyhodnocení bezpečnostních rizik, plánování, organizování, realizaci a kontrolu činností prováděných v souvislosti s řešením krizové situace.

V širším pojetí lze krizový management definovat jako hierarchizovaný a funkčně propojený systém věcně příslušných orgánů, jejich kompetencí, vztahů a vazeb a jimi realizovaný ucelený soubor přístupů, názorů, zkušeností, doporučení, metod a opatření, které užívají ke zvládnutí specifických činností při:

- minimalizaci zdrojů (příčin vzniku) krizových situací (korekce),
- přípravě na činnost v krizových situacích (prevence),
- bránění vzniku a eskalaci krizových situací (kontrakce),
- redukce zdrojů krizových situací a jejich negativního působení (redukce),
- odstraňování následků působení negativních faktorů krizové situace (rekonstrukce).

Orgány KM lze rozdělit na:

■ **pracovní (výkonné, realizační) orgány**, které zabezpečují:

- shromažďování informací o situaci a jejich analýzu,
- zpracování návrhů variant řešení situace,
- rozpracování a realizace přijatého rozhodnutí o řešení situace,

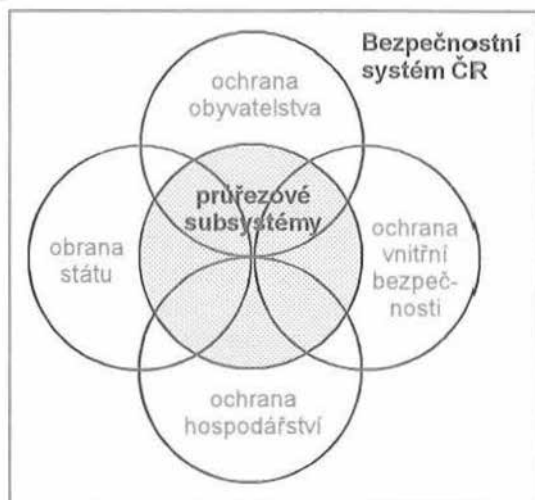
- **poradní orgány**, které posuzují a hodnotí předložené návrhy varianty řešení situace a na jejich základě připravují návrh rozhodnutí o řešení situace,
- **rozhodovací orgány**, které přijímají rozhodnutí o řešení situace.

Struktura bezpečnostního systému ČR a s tím spojená působnost jednotlivých orgánů KM do značné míry souvisí s charakterem možného ohrožení bezpečnosti ČR. Z dosavadních analýz vyplývá, že v podmínkách ČR mohou být KM řešeny:

- **krizové situace spojené s vnějším vojenským ohrožením státu** zahrnující situace spojené:
 - s hrozbou agrese cizí moci na území ČR (např. nárůst napětí na hranicích, pokusy o destabilizaci situace v příhraničních oblastech ČR, trvalé porušování vzdušného prostoru státu, rozsáhlá diverzní činnost zaměřená na znehodnocení prostředků obrany ČR, přímá vojenská agrese ozbrojených sil cizí mocnosti apod.),
 - s hrozbou vtažením ČR do lokálního či regionálního válečného konfliktu,
 - s důsledky účasti ČR při mírových operacích mezinárodních organizací nebo při plnění smluvních závazků ve prospěch spojenců, které jsou spojené s nasazením ozbrojených sil ČR (např. odvetné násilné akce cizí moci s použitím vojensky organizovaných sil a vojenské výzbroje nebo teroristů);
- **krizové situace vnitřně bezpečnostního charakteru**, které mohou být způsobeny:
 - nekontrolovatelnou migrací osob spojenou s nezvládnutelným přílivem cizinců, růstem kriminality v příhraničním pásmu, vyhrocením vztahů vůči národnostním menšinám a etnickým skupinám apod.,
 - prudkým nárůstem násilných a majetkových trestných činů, růstem drogové kriminality, organizované zločinnosti, terorismem, množícími se útoky na ústavní zřízení apod., občanskými nepokoji jako jsou např. hromadné pouliční demonstrace, rasové a náboženské nepokoje, stávky velkého rozsahu apod.;
- **krizové situace spojené s ohrožením stability hospodářské a finanční soustavy státu** zahrnující např. výpadky ve fungování hospodářství státu nebo jeho produkčních schopností, které postihující celou ekonomiku státu nebo výběrově jen některé její odvětví nebo vybrané komodity (např. ropa, plyn, léčiva, obilí apod.), dále destabilizaci měny, obchodní válku, nerespektování celních a devizových předpisů ve velkém rozsahu, embargo na dovoz důležitých surovin, rozsáhlé epidemie zvířat a zemědělských kultur apod.;
- **ostatní krizové situace spojené s ohrožením životů a zdraví obyvatelstva, ničením životního prostředí, majetkových a kulturních hodnot**, ke kterým dochází v souvislosti s ohrožením vnější nebo vnitřní bezpečnosti státu a dále při:
 - přírodních (živelních) pohromách, jako jsou např. požáry v přírodě, záplavy, sesuvy, vichřice, napadení přírody škůdci, důsledky znečištění životního prostředí apod.,
 - antropogenních (tj. lidmi způsobených) pohromách, jako jsou např. provozní havárie spojené s velkými požáry a výbuchy, s úniky lidem nebo životnímu prostředí škodlivých látek, dále rozsáhlé poruchy energetických sítí, velké dopravní nehody apod.,
 - rozsáhlých epidemiích nebezpečných nemocí apod.

S přihlédnutím k těmto čtyřem základním skupinám krizových situací lze bezpečnostní systém ČR a s ním spojenou problematiku KM dekomponovat na následující čtyři základní (realizační, výkonné) bezpečnostní subsystémy:

- ◆ obrany (vnější bezpečnosti) státu,
- ◆ ochrany vnitřní bezpečnosti státu,
- ◆ ochrany stability hospodářské a finanční soustavy státu,
- ◆ ochrany obyvatelstva a jeho životních podmínek.

Obr. 1

praktické realizaci funkčního obsahu KM existují v působnosti jednotlivých subsystémů společně realizované činnosti. To znamená, že např. pro řešení krizových situací spojených s problematikou obrany státu nejsou využívány pouze a jediné řídicí struktury, síly a prostředky subsystému obrany státu, ale i síly a prostředky, ve větší či menší míře, ostatních subsystémů (viz obr. 1). Z toho vyplývá nutnost existence speciálního subsystému, který by zabezpečoval koordinaci těchto společných aktivit jednotlivých základních subsystémů. Zároveň lze v těchto styčných oblastech identifikovat aktivity, které jsou společné všem čtyřem základním subsystémům. Z těchto důvodů jsou součástí bezpečnostního systému ČR také průřezové subsystémy:

- řízení bezpečnosti státu,
- zahraničně politického zabezpečení bezpečnosti státu,
- materiálně technického zabezpečení bezpečnosti státu.

Zajištění vnější bezpečnosti státu

Komplexní odpovědnost za zajištění obrany (vnější bezpečnosti) státu, jakož i za řešení krizových situací spojených s hrozbou vojenského napadení země, nese v plném rozsahu vláda ČR. Gesci za koordinaci činnosti ústředních orgánů, správních orgánů, orgánů samosprávy a právnických osob důležitých pro obranu státu při přípravě k obraně nese na základě kompetenčního zákona Ministerstvo obrany ČR (MO).

Hlavním výkonným prvkem určeným k zabezpečení obrany státu před vnějším napadením je Armáda ČR (AČR).

MO vládě garantuje řešení otázek krizové připravenosti v oblasti problematiky obrany státu a klíčovou úlohu by hrálo i v řídicích strukturách při řízení obrany státu. Tomu také odpovídá mírová a válečná struktura rezortu obrany a jeho jednotlivých součástí.

Působnosti a povinnosti ostatních ústředních orgánů státní správy nejsou v této oblasti stávající legislativou jednoznačně definovány. To spolu s nízkou vážností a stále se snižujícími počty pracovníků *útvárů obrany a ochrany* ústředních orgánů státní správy způsobuje problémy při uplatňování koordinační role MO. Navíc útvary obrany zabezpečují pro příslušné ústřední orgány státní správy pouze problematiku krizové připravenosti. V oblasti fungování ústředních orgánů státní správy v rámci obrany státu a institucionalizaci jejich krizových řídicích struktur, jejich kompetencí a povinností nebylo dosud dosaženo potřebné úrovně.

Samotné řízení obrany státu před vnějším vojenským ohrožením má být za stavu ohrožení státu a za válečného stavu realizováno z tzv. **hlavního místa řízení obrany (HMŘO)**, v jehož struktuře by byl začleněn jak rozhodovací orgán, tvořený prezidentem republiky, předsedou vlády, místopředsedy vlády a určenými ministry a předsedy vybraných ústředních orgánů státní správy, tak orgány pracovní a poradní vytvářené účelově z pracovníků úřadu vlády, ministerstva obrany, vybraných ministerstev a ústředních orgánů státní správy, Generálního štábu AČR apod. Samotné řízení vojenské obrany ČR má být prováděno z **hlavního místa velení (HMV)**, obsazeného pracovníky Ministerstva obrany ČR a Generálního štábu AČR a vnitřně strukturovaného do rozhodovacích, poradních a pracovních orgánů.

U nižších orgánů státní správy, především u okresních úřadů (OkÚ), jsou prozatím vyvíjeny aktivity pouze v oblasti krizové připravenosti, za kterou u těchto orgánů odpovídá přednosta. Po realizační stránce se touto problematikou zabývají speciálně vyčlenění pracovníci útvárů obrany a ochrany, jejichž činnost koordinuje prostřednictvím ministerstva vnitra ministerstvo obrany. Problémy těchto útvárů jsou obdobné, jako u ústředních orgánů státní správy.

Ochrana vnitřní bezpečnosti státu

Gesční odpovědnost za koordinaci aktivit v oblasti ochrany vnitřní bezpečnosti státu není zákonem definována. Logicky se ale předpokládá, že tuto funkci má plnit Ministerstvo vnitra ČR (MV), které je podle kompetenčního zákona ústředním orgánem státní správy pro zabezpečení pořádku a vnitřní bezpečnosti. MV garantuje vládě za tuto oblast řešení otázek krizové připravenosti a klíčovou úlohu by hrálo i v řídicích strukturách řízení ochrany vnitřní bezpečnosti. Úkoly s tím spojené zabezpečuje MV především prostřednictvím *Policie ČR (PČR)* a ve spolupráci se zpravodajskými službami, MO, popř. s MZV. Souhrnnou odpovědnost za zajištění vnitřní bezpečnosti státu nese obdobně jako u obrany státu vláda.

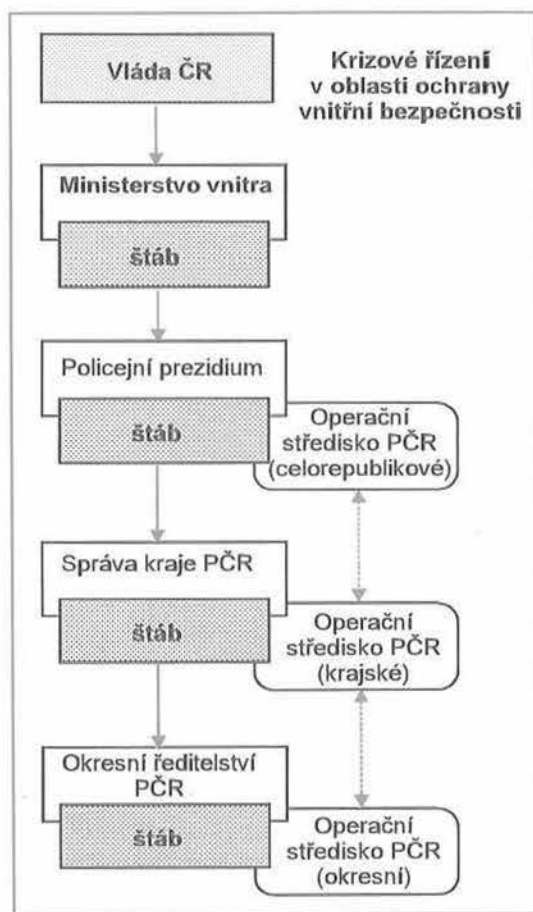
Z hierarchického hlediska za řešení mimořádných a krizových situací vnitřně bezpečnostního charakteru v první řadě odpovídá v rámci příslušných kompetencí a svými silami a prostředky okresní nebo jemu na roveň postavený ředitel územně příslušného útvaru PČR. V případě, že by krizová situace přesahovala územně hranice okresu, přebírá

garanci za její řešení podle závažnosti územně příslušné ředitelství kraje PČR nebo policejní prezidium ČR. V případě, že by krizová situace přesahovala územně státní hranice, přebírá garanci za její řešení MV. Totéž platí rovněž v případě, že krizová situace sice přesahuje pouze hranice okresu, ale opatření nutná k jejímu řešení se netýkají výhradně jen policejní práce.

Z institucionálního hlediska funguje pro řešení mimořádných a krizových situací na okresním i na krajském ředitelství PČR jako **poradní a pracovní orgán** tzv. štáb okresního nebo krajského ředitele PČR. Obdobně také na Policejním prezidiu ČR funguje štáb policejního prezidenta a na ministerstvu štáb MV (viz obr. 2).

Základem pro fungování těchto štábů jsou na okresní, krajské a celorepublikové úrovni vybudovaná a hierarchicky propojená **operační střediska PČR**, která se zabývají sběrem a vyhodnocováním informací o vnitřní bezpečnostní situaci v ČR a v případě potřeby zabezpečují aktivaci krizových štábů.

Ochrana stability finanční a hospodářské soustavy státu

Obr. 2

Kompetenčním ani jiným zákonem není doposud stanovena gesční odpovědnost za zabezpečení ochrany stability finanční a hospodářské soustavy státu a za řešení krizových situací hospodářského charakteru. Touto problematikou se v rámci svých kompetencí odděleně zabývají vedle Ministerstva financí ČR také příslušná odvětvová hospodářská ministerstva, tj. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Ministerstvo zemědělství ČR nebo Ministerstvo dopravy a spojů ČR, případně další ministerstva a ústřední orgány státní správy. Jednotlivá ministerstva a další ústřední orgány státní správy také vládě odpovídají v rámci svých kompetencí za řešení problematiky KM.

Problematicou krizové připravenosti se u těchto orgánů v současné době zabývají většinou speciálně vyčlenění pracovníci útvarů obrany a ochrany a v případě vzniku krizové situace se předpokládá, že ministr pověřený řízením příslušného rezortu si operativně zřídí jako svůj **poradní**,

popř. i pracovní orgán krizový štáb, jehož složení bude odvozeno od charakteru krizové situace.

Úlohu poradního orgánu vlády může plnit u těchto krizových situací tzv. **porada ekonomických ministrů**.

Ochrana obyvatelstva a jeho životních podmínek

Problematika **ochrany obyvatelstva a jeho životních podmínek** je spojena jednak s krizovými situacemi vzniklými v důsledku přírodních nebo antropogenních pohrom, a jednak s průvodními jevy krizových situací spojených s ohrožením vnější nebo vnitřní bezpečnosti státu, při nichž rovněž dochází k ohrožení životů nebo zdraví osob, životního prostředí, značných majetkových nebo kulturních hodnot (dále havárií). Tím je odůvodněno i výrazné propojení subsystému ochrany obyvatelstva se subsystémy obrany státu a ochrany vnitřní bezpečnosti.

Gesční odpovědnost za zabezpečení ochrany obyvatelstva a jeho životních podmínek není kompetenčním ani jiným zákonem stanovena. V této oblasti je (viz obr. 3) do značné míry jak legislativně, tak i organizačně řešena samostatně problematika:

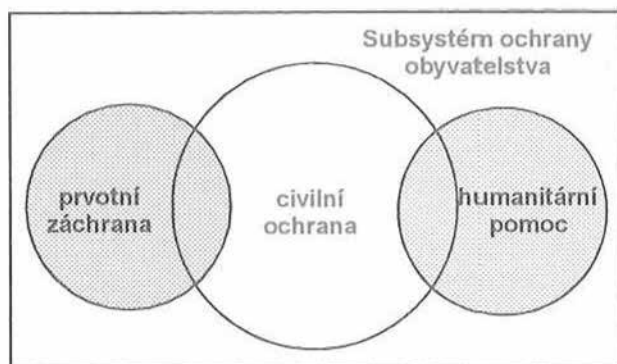
- ▲ prvotních záchranných činností,
- ▲ činností „civilní ochrany“,
- ▲ činností humanitární pomoci.

Prvotní záchranné činnosti realizované bezprostředně po vzniku havárie mají zamezit šířením škodlivých a ničivých následků zdroje havárie, popř. jej plně eliminovat, a realizovat neodkladná opatření související se záchranou a ochranou postiženého obyvatelstva, jejich majetků nebo životního prostředí. Na tyto specializované činnosti plynule navazují opatření civilní ochrany a opatření nestátních humanitárních organizací.

K zabezpečení prvotních záchranných činností je v ČR vytvářen **integrováný záchranný systém (IZS)**, který je definován jako systém vazeb zabezpečující koordinovaný postup záchranných, pohotovostních, odborných a jiných služeb, orgánů státní správy a samosprávy, fyzických a právnických osob při likvidaci živelných a antropogenních pohrom (havárií).

Za řízení IZS odpovídá na úrovni státu **ministr vnitra a na úrovni okresních úřadů jeho přednost**. Základními složkami působícími v IZS jsou požární ochrana, zdravotnická záchranná služba a policie. Podle charakteru a rozsahu havárie mohou ale ve prospěch IZS působit i další složky, zejména Civilní obrana, Báňská záchranná služba, Horská služba, Vodní záchranná služba, Letecká záchranná služba, městská policie, radiační a monitorovací síť, hygienická služba, veterinární služba apod. V omezeném rozsahu mohou být použity v rámci IZS také síly a prostředky AČR.

Klíčovými organizačními prvky, které mají zabezpečovat součinnost jednotlivých složek IZS a částečně i koordinaci použití jejich sil a prostředků, jsou *operační a informační střediska Hasičského záchranného sboru (HZS)*. Ta jsou zřízena nebo zřizována na úrovni okresů a statutárních měst, dále na úrovni bývalých krajů a konečně na úrovni HZS na ministerstvu vnitra v Praze. V řadě případů byla také zřízena jakási integrovaná *operační střediska IZS* slučující do jednoho celku operační střediska hasičů, policie a zdravotnické

Obr. 3

záchranné služby, ať již jejich soustředěním do jednoho centra nebo jejich vhodným komunikačním propojením.

Civilní ochrana ČR (CO) je budována v souladu s mezinárodním humanitárním právem kombinací nevojenských a vojenských složek a je určena především pro poskytování pomoci civilnímu obyvatelstvu v případě vzniku válečného

konfliktu. **Za řízení CO odpovídá na úrovni státu ministr obrany prostřednictvím Hlavního úřadu CO ČR a na úrovni okresních úřadů jeho přednosta.** V současné době se zvažuje možnost přenesení gesční odpovědnosti za CO na MV.

Hlavním prostředkem CO v ČR použitelným již v míru jsou vojenské záchranné a výcvikové základny CO začleněné do rezortu obrany. Mezi nevojenské složky CO patří řídicí orgány CO na úrovni obcí, měst, okresů apod. a dále za válečného stavu aktivované jednotky a zařízení CO s teritoriální působností a organizace CO v objektech. **Za války se součástí systému CO stávají i složky IZS.**

Kromě použití za války mohou být opatření a jednotky CO využity také v míru při vzniku mimořádných a krizových situací, k jejichž řešení nepostačují síly a prostředky IZS. Při jejich vzniku jsou složky CO nasazovány jako druhý, pomocný sled zasahujících složek IZS. Po ukončení prvotních záchranných prací a případném stažení složek IZS (např. k jiným zásahům, do pohotovosti na základny apod.) je úkolem složek CO kromě dokončení záchranných prací především poskytnutí další pomoci postiženým, obnovení jejich základních životních podmínek nebo zabezpečení jejich evakuace a nouzového ubytování a stravování, zahájení odstraňování vzniklých škod apod. Jedná se tedy především o činnosti, které nejsou běžně poskytovány složkami IZS a pro které jsou vojenské složky CO především cvičeny.

V případě vzniku závažných krizových situací se v rámci HÚ CO ČR aktivuje jako **pracovní a poradní orgán velitele CO ČR krizový štáb**, který spolupracuje s orgány KM postižených okresů a spolupracujících záchranných a humanitárních organizací při nasazování sil a prostředků CO a organizování a poskytování humanitární pomoci. Na té se kromě CO podílí v první řadě Červený kříž a další nevládní humanitární organizace.

Na stupni OkÚ je problematika IZS a CO zastřešována přednosty OkÚ, kteří zřizují jako svůj **poradní a pracovní orgán** pro řešení krizových situací, jejichž zdrojem jsou nejružnější druhy živelních a antropogenních pohrom (s výjimkou radiálních havárií, povodní a velkých nákaz hospodářského zvířectva), **okresní havarijní komise (OkHK)**. Prostřednictvím OkHK přednosta OkÚ koordinuje činnost havarijních komisí podnikatelských a jiných subjektů na území okresu a v případě vzniku krizové situace má jejím prostřednictvím a s využitím informačního a odborného potenciálu územně příslušného **operačního a informačního střediska HZS** (integrovaného operačního

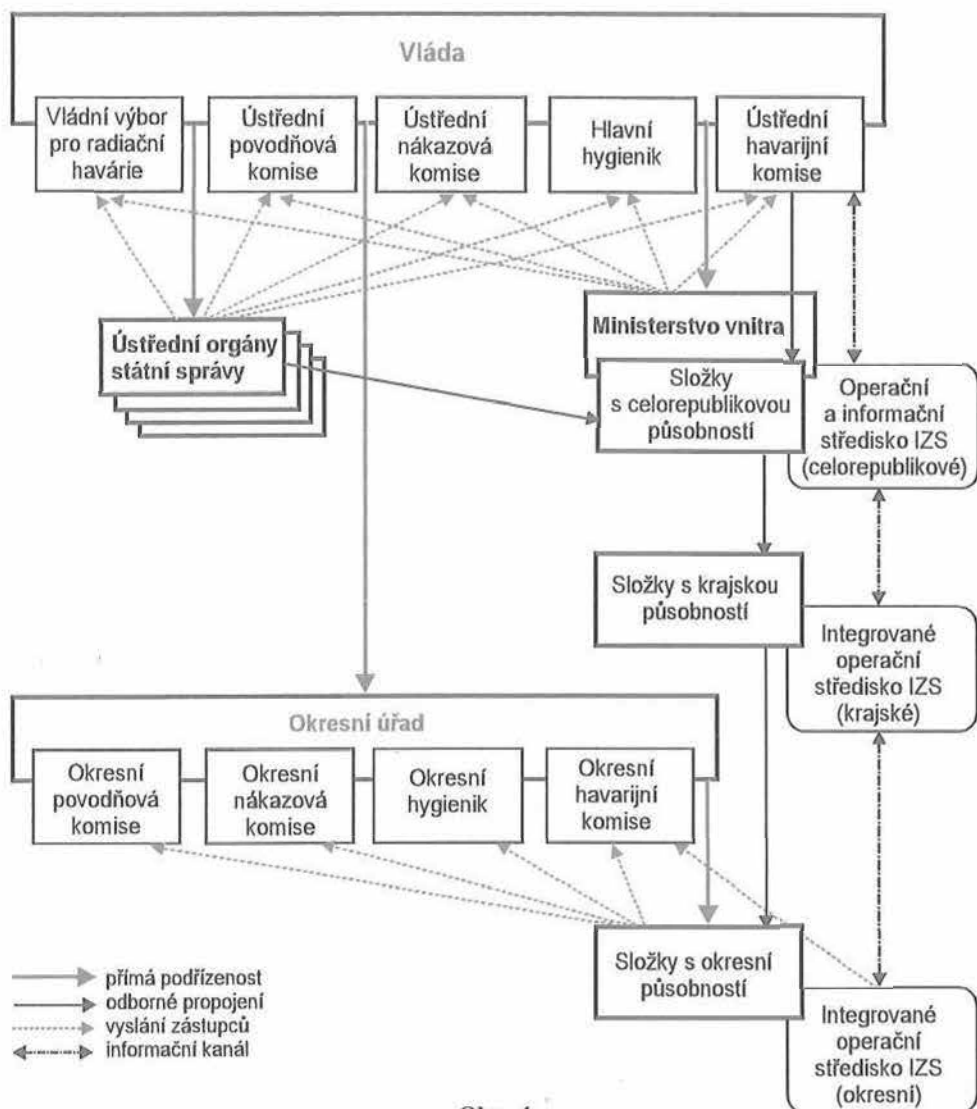
střediska IZS) koordinovat nasazení disponibilních sil a prostředků a vzniklou situaci řešit.

Za koordinaci činností nižších územních orgánů státní správy v oblasti havarijní připravenosti je odpovědný ministr vnitra, který zároveň může převzít řízení havárie v případě, že územně přesahuje hranici okresu nebo státní hranici. K řešení takové situace by byl ministrem vnitra aktivován jako jeho **poradní a pracovní orgán krizový štáb**, jehož prostřednictvím by ministr vnitra s využitím informačního a odborného potenciálu územně příslušného (krajského) operačního a informačního střediska HZS nebo celostátního operačního střediska IZS vzniklou situaci řešil.

K mezirezortní koordinaci se vláda ČR rozhodla vytvořit jako svůj **poradní orgán** pro prevenci a likvidaci havárií **ústřední havarijní komisi (ÚHK)**. Tato komise ale doposud nebyla vládou zřízena (čeká se na přijetí zákona o prevenci a likvidaci průmyslových havárií). V rámci této komise mají působit kromě zástupců ministerstva vnitra také představitelé KM a odborníci z těch ústředních orgánů, do jejichž kompetence řešení konkrétní krizové situace také spadá, jako je např. Ministerstvo životního prostředí ČR, Ministerstvo zdravotnictví ČR atd., nebo jejichž síly a prostředky by se výrazným způsobem na jejím řešení podílely, např. Ministerstvo obrany ČR, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, hospodářská ministerstva, Správa státních hmotných rezerv apod. V čele komise má stát ministr vnitra, zasedání komise bude zřejmě probíhat v objektech ministerstva vnitra a při řešení krizových situací bude stejně jako na úrovni krizového štábu MV využíván informační a odborný potenciál celostátního **operačního a informačního střediska IZS**.

V oblasti prevence a likvidace jaderných havárií doplňuje funkci **ÚHK vládní výbor pro radiační havárie (VKRH)**, zřízený v působnosti Ministerstva životního prostředí ČR (MŽP) a Státního úřadu pro jadernou bezpečnost (SÚJB). Tento **poradní orgán** se v současné době zabývá především otázkami krizové připravenosti a tvoří jej zástupci většiny ústředních orgánů státní správy a složek, které by se na prevenci a likvidaci následků jaderných havárií mohly podílet. V čele VKRH stojí ministr životního prostředí, jeho zástupcem je předseda SÚJB. VKRH nedisponuje žádnými řídicími pravomocemi kromě těch, kterými disponují v rámci své působnosti její členové. Na rozdíl od ministerstva vnitra ani MŽP, ani SÚJB (s výjimkou monitorovací sítě) nedisponují silami a prostředky pro likvidaci následků havárie a záchranu ohrožených osob a ani organizačními prvky, které by jim umožňovaly řídit a koordinovat nasazené síly a prostředky.

V oblasti prevence a likvidace povodní plní úlohu orgánů KM povodňové komise. Na úrovni okresu je to **okresní povodňová komise (OkPK)**, na úrovni povodí je to **povodňová komise uceleného povodí** a na úrovni státu to je **ústřední povodňová komise (ÚPK)**. Složení OkPK do značné míry kopíruje složení OkHK. V čele ÚPK stojí ministr životního prostředí a obdobně jako u ÚHK jsou jejími členy zástupci většiny ústředních orgánů státní správy a složek, které by se na prevenci a likvidaci následků povodní mohly podílet. Povodňové komise plní funkci **poradních orgánů**, nedisponují žádnými řídicími pravomocemi kromě těch, kterými disponují v rámci své působnosti jejich členové. Na úrovni státu je situace obdobná jako v případě radiačních havárií - MŽP nedisponuje silami a prostředky pro likvidaci následků povodní a ani organizačními prvky, které by mu umožňovaly řídit a koordinovat nasazené síly a prostředky.

Obr. 4

V oblasti prevence a likvidace nákaz hospodářských zvířat plní úlohu orgánů KM nákazové komise. Na úrovni okresu je to **okresní nákazová komise (OkNK)** a na úrovni státu to je **ústřední nákazová komise (ÚNK)**. Složení OkNK do značné míry, obdobně jako u OkPK, kopíruje složení OkHK. V čele ÚNK stojí ministr zemědělství a obdobně jako u ÚHK jsou jejími členy zástupci většiny ústředních orgánů státní správy a složky, které by se na prevenci a likvidaci následků nákaz hospodářských zvířat mohly podílet. Nákazové komise plní funkci **poradních orgánů**, nedisponují žádnými řídicími pravomocemi kromě těch, kterými disponují v rámci své působnosti jejich členové. Na úrovni státu je situace obdobná jako v případě radiačních havárií a povodní - resort zemědělství nedisponuje, kromě soustavy orgánů veterinární péče, dalšími potřebnými

silami a prostředky pro likvidaci následků nákaz a izolování postižené oblasti, ani organizačními prvky, které by mu umožňovaly řídit a koordinovat nasazené síly a prostředky.

V oblasti prevence a likvidace epidemií mají klíčovou úlohu orgány hygienické služby. **Hlavní hygienik ČR, krajsí hygienici a okresní hygienici** jsou oprávněni v rámci své územní působnosti řídit, popř. i provádět opatření proti vzniku a šíření přenosných nemocí, ke zdravotnické ochraně státních hranic a stanovit mimořádná opatření proti epidemiím, včetně opatření při oběhu potravin. Na realizaci specializovaných zdravotnických opatření lze využít soustavy zdravotnických zařízení, dalšími potřebnými silami a prostředky pro likvidaci následků epidemií a případné izolování postižené oblasti, ani organizačními prvky, které by umožňovaly operativně řídit a koordinovat nasazené síly a prostředky, ministerstvo zdravotnictví ani jeho hygienická služba nedisponuje.

Klíčovou úlohu by při řešení krizových situací vzniklých v důsledku radiačních havárií, povodní i epidemií hrála síť operačních středisek IZS zastřešená rezortem vnitra. Vůči ní ale výše zmiňované komise (s výjimkou ÚHK) nedisponují žádnými pravomocemi, stejně jako vůči silám a prostředkům IZS. Vzniká proto reálné nebezpečí, že v takto koncipovaném krizovém řídicím systému mohou vznikat za krizové situace závažné kompetenční a organizační problémy.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že v rámci subsystému ochrany obyvatelstva funguje množství účelově zaměřených poradních orgánů jak na úrovni okresních úřadů, tak na úrovni ústředních orgánů státní správy (viz obr. 4). Výsledná situace v praxi je taková, že zejména na okresní, ale z větší části i na ústřední úrovni, jsou členy těchto poradních orgánů jedni a tiž pracovníci. Situaci komplikuje také existence výkonných orgánů na již zrušeném krajském stupni řízení. Co však chybí je orgán, který by na jednotlivých úrovních koordinoval činnost orgánů státní správy a samosprávy a aktivity jednotlivých složek předurčených k řešení krizové situace.

* * *

Zajištění materiálně technického zabezpečení bezpečnosti státu je realizováno především prostřednictvím systému **hospodářské mobilizace (SHM)**. Hlavním úkolem SHM je integrace požadavků jednotlivých subsystémů na materiálně technické zabezpečení za krizových situací, koordinace opatření realizovaných jednotlivými orgány státní správy při jejich uspokojování a zpracování kontingenčního plánu včetně jeho organizačního, dopravního (logistického) a bezpečnostního zajištění.

Gesční odpovědnost za problematiku **hospodářské mobilizace nese Správa státních hmotných rezerv (SSHR)**, která je podle kompetenčního zákona ústředním orgánem státní správy pro hospodářskou mobilizaci a hospodářská opatření potřebná pro zabezpečení obrany. Její činnost je postavena na úzké spolupráci s věcně příslušnými orgány státní správy, tj. Ministerstvem financí ČR a hospodářskými ministerstvy, a soustřeďuje se spíše na oblast krizové připravenosti. Za skutečné krizové situace by zabezpečovala především organizaci využití materiálu hmotných a mobilizačních rezerv a do řídicích procesů při řešení krizové situace by zasahovala jen v omezené míře.

Výrazné místo mají v SHM OkÚ, které podle zákona odpovídají na úrovni okresu za úkoly spojené s mobilizačními přípravami státu. Jejich hlavní význam spočívá v tom, že

jsou v této oblasti součinnostními prvky mezi věcně příslušnými ústředními orgány státní správy na straně jedné a hospodářskými a jinými subjekty na straně druhé.

* * *

Samostatný orgán KM na úrovni vlády, který by komplexně koordinoval celou problematiku bezpečnosti státu, nebyl doposud institucionálně ustaven. Návrh ústavního zákona o bezpečnosti ČR i národní obranná strategie předpokládají zřízení **Bezpečnostní rady státu (BRS)**, kterou by tvořili předseda a místopředsedové vlády ČR a další členové vlády, kteří jsou pověřeni řízením ministerstev zahraničních věcí, obrany, vnitra a financí. Pracovním orgánem vlády nebo BRS má být za krizové situace **mezirezortní krizový štáb (MRKŠ)**, jehož zřízení předpokládá věcný záměr zákona o krizovém řízení.

Závěrem

Jednotlivé oblasti (subsystémy) spadající do problematiky bezpečnosti státu se vyvíjely a vyvíjejí izolovaně v rámci působnosti věcně příslušných ústředních a územních orgánů státní správy a samosprávy. V důsledku toho nemá institucionální řešení problematiky bezpečnosti ČR za současného stavu v ČR charakter uceleného systému s jasně definovanými subsystémy, jejich vzájemnými vztahy a vazbami, kompetencemi a odpovědností. Chybí především jasné stanovení gesční odpovědnosti za vzájemnou koordinaci činností v rámci jednotlivých subsystémů i mezi subsystémy navzájem. Negativní stav je navíc prohlouben:

- ▲ neexistencí deklarativního vyjádření bezpečnostní politiky ČR, přičemž důsledkem je její nejednotné pochopení představiteli orgánů státní správy a samosprávy,
- ▲ neexistencí vrcholové platformy, na jejímž základě by bylo možné operativně řešit otázky spojené s bezpečnostní politikou a zajištěním bezpečnosti,
- ▲ neúplností legislativních úprav nebo nejednotným výkladem existujících zákonných předpisů,
- ▲ relativní izolovaností jednotlivých prvků bezpečnostního systému, nedořešením jejich kompetencí a praktických otázek spolupráce,
- ▲ odtržení institucí bezpečnostního systému od občana.

Dále se prakticky všemi oblastmi bezpečnostního systému živelně prolíná v podmínkách nedostatečné legislativy nedotažená problematika KM, kdy důraz je kladen spíše na otázky krizové připravenosti než na koncipování, budování a prověřování funkčnosti krizového řídicího systému. V důsledku toho nemá institucionální řešení KM za současného stavu v ČR charakter uceleného systému s jasně definovanými subsystémy, jejich vzájemnými vztahy a vazbami, kompetencemi a odpovědností. A pokud jsou orgány KM institucionálně ustaveny, většinou mezi nimi neexistuje horizontální ani vertikální propojení a není stanovena jejich vzájemná podřízenost. **Klíčovým problémem je pak vzájemná koordinace mezi jednotlivými orgány KM jak na úrovni ústředních orgánů státní správy, tak na okresní úrovni.**

Alternativní pravděpodobnost snížení hrozeb

Jedním z charakteristických rysů současného bezpečnostního prostředí je skutečnost, že v posledních letech došlo ke snížení hrozeb použití zbraní hromadného ničení, a to především strategických jaderných zbraní. Přesto jaderné zbraně i nadále patří mezi ta nejčastěji diskutovaná témata. Vojenský pohled v tomto ohledu vychází ze zásady, že každá úspěšná armáda se připravuje na řešení těch nejsložitějších situací, tzn. také za podmínek eventuálního použití zbraní hromadného ničení, jaderné zbraně nevyjímajíc. V podstatě se jedná o standardní doktrínu vedení operací s účastí i těch zemí, které samy jaderné zbraně nevlastní, nevyrábějí je, do výzbroje nezařazují, a jejichž političtí představitelé ve svých oficiálních prohlášeních jaderné zbraně odsuzují.

Má-li se bojová pohotovost kterékoli armády přiblížit běžným standardům, nemůže tak učinit jenom ve vybraných oblastech. Nelze se totiž domnívat, že v případě války budou jaderné zbraně, ale i jiné prostředky ničení, použity výhradně mimo oblasti, pro které by snad někdo požadoval výjimku.

Není třeba diskutovat o tom, že systém **komplexní připravenosti** ozbrojených sil (bez ohledu na zapojení v aliancích), by měl zahrnovat všechny otázky současných a budoucích technologií vedení války. Jedině tak finanční prostředky vložené do výstavby ozbrojených sil splní cíl věrohodné obrany státu. **Úkoly bojové připravenosti vyžadují** (s přihlédnutím k množství financí) **definování použití soudobých zbraňových systémů, zejména nejúčinnějších z nich - zbraní hromadného ničení (ZHN).** Tím bude zároveň usnadněno přijetí účinných opatření proti jejich nekontrolovatelnému rozšiřování a používání.

Zdá se, že účinnou ochranou proti použití ZHN je další pokračování respektive navazování na dřívější výsledky odzbrojovacích jednání a jednání o snižování stavů zbraní. Pokrokem by také bylo jejich úplné odstranění z vybraných oblastí, za využití účinnějších mechanismů zamezení jejich nerozšiřování, díky důslednější a přísnější kontrole.

Jaderné zbraně (JZ), jakožto nejničivější ze všech zbraní hromadného ničení, vyžadují zvláštní pozornost. Není sporu o tom, že v oblasti dohod omezení jaderného zbrojení již bylo mnoho vykonáno, nicméně se domnívám, že je zde stále prostor pro další odzbrojovací iniciativy.

Především to byla smlouva z roku 1968 o nešíření jaderných zbraní (*Non-Proliferation Treaty of Nuclear Weapons, NPT*), která zakazuje rozšiřování jaderných zbraní a jejich technologií za hranice pěti deklarovaných zemí vlastnicích jaderné zbraně. Ověřování smlouvy je realizováno prostřednictvím Mezinárodní agentury pro atomovou energii (*International Atomic Energy Agency, IAEA*). Jejím základním smyslem byla prevence šíření jaderných zbraní mimo rámec velmi malého počtu několika států vlastnicích jaderné zbraně - smluvními stranami je více než 160 států - na druhé straně je zdůrazňováno mírové využívání jaderné energie.

V roce 1995 byla smlouva prodloužena na dobu neurčitou bez stanovení podmínek. Tím byl posílen další procesy iniciované prohlášením „Principy a úkoly nerozšiřování jaderných zbraní a odzbrojení“ (*Principles and Objectives for Nuclear Non-Proliferation*

and Disarmament). Tyto principy mj. požadují rozšíření smlouvy o nešíření jaderných zbraní na univerzální smlouvu o úplném zákazu zkoušek JZ (*Comprehensive Test Ban Treaty*, CTBT), transparentci při shromažďování produkce štěpných materiálů pro jaderné zbraně, kontrolu jejich vývozu, zvýšení záruk a jiných opatření souvisejících s prostředky kontroly zbrojení. To se mj. netýká pouze JZ, ale i dalších materiálů a technologií, souvisejících s chemickou výrobou.

Chemické zbraně jsou další neméně důležitou součástí ZHN. I v této kategorii zbraní hromadného ničení bylo dosaženo značného pokroku. Úmluva o chemických zbraních z r. 1993 (*Chemical Weapons Convention*, CWC) je základním kamenem boje nejen proti chemickým zbraním, ale také jejich likvidaci. Pod článkem I této úmluvy se smluvní strany zavazují nikdy a za žádných okolností nevychytat, nevyrábět, nebo jinak získávat, skladovat nebo si ponechat chemické zbraně, nikdy je nepoužít atd. Kromě toho každá smluvní strana zaručuje zničit chemické zbraně, jakož i zařízení jejich výroby. Od 13. ledna 1993 do 1. března 1997 tato smlouva měla 161 signatářů.

Biologické zbraně (též bakteriologické zbraně) patří k nejzákeřnějšímu druhu zbraní hromadného ničení. Jejich použití spočívá v samovolném šíření choroboplodných mikroorganismů, jejich zvláštností je obtížné zjišťování začátku působení a určení druhu nákazy, inkubační dobu a odolnost proti lékům, dezinfekčním prostředkům a vnějším vlivům. Zřejmě právě proto v jednání o jejich zákazu a likvidaci se dospělo nejdále. Úmluva o zákazu vývoje, výroby a skladování bakteriologických (biologických) a toxických zbraní a o jejich likvidaci (*Biological Weapons Convention*, BWC) byla podepsána 10. 4. 1972. V naší zemi byla ratifikována 30. 4. 1973, v platnost vstoupila 26. 3. 1975.

Hlavní obranná skupina NATO pro otázky šíření zbraní hromadného ničení (*NATO Senior Defense Group on Proliferation*, DGP) které předsedají Spojené státy a evropské spojenci (v současnosti je to Itálie), byla vytvořena v roce 1994 pro stanovení rozsahu aliančních a národních schopností, potřebných k objasnění rozšiřujících se rizik a k doporučení zlepšení postavení alianční obrany proti nebezpečí hrozeb ZHN a jejich nosičů. Alianční iniciativa proti rozšiřování těchto zbraní je integrální součástí aliančního přizpůsobování se strategickému prostředí po ukončení studené války, ve kterém rozšiřování zbraní hromadného ničení může představovat přímou hrozbu bezpečnosti NATO.

Jako součást aliančního strategického přeorientování se na větší bezpečnostní záruky pro Evropu doporučila hlavní obranná skupina NATO pro otázky šíření ZHN některá opatření na zlepšení ochrany spojeneckých sil v nových rolích a misích, zahrnujících operace za periferií NATO, kde existuje největší nebezpečí šíření ZHN. Zvláštní důraz kladla na opatření proti hrozbám vývoje a zasazení biologických zbraní. V červnu 1996 skupina prezentovala svá doporučení pro obranu NATO s ministry zahraničí. Jde o vybudování integrujícího jádra, které má zahrnovat:

- Strategické a operační zpravodajství, včetně informací včasného varování (*strategic and operational intelligence, including early warning data*).
- Pohotovostní automatizovaný systém C³ (*automated and deployable command, control, and communications*).

Chybi

- Nepřetržité přehledové snímání celého prostoru (*continuous, wide-area ground surveillance*).
- Čelní a distanční detekce bojových biologických a chemických látek, jejich identifikace a varování (*stand-off and point BW/CW detection, identification, and warning*).
- Různé druhy protivzdušné obrany, včetně balistických řízených střel na válčišti (*extended air defenses, including theater ballistic missile defense for deployed forces*).
- Vybavení prostředky individuální ochrany pozemních jednotek proti ZHN (*NBC individual protective equipment for ground forces*).

V mnohých z těchto oblastí NATO již má vybudované nebo buduje potřebné kapacity. Integrovaný systém má být ještě doplněn dalšími prostředky, zahrnující mj. obranu proti útoku balistických řízených střel, včetně speciální munice ZHN, zařízení pro computerové modelování a simulace.

V červnu 1966 - poprvé po dvanácti letech - zahájil ministři obrany NATO zrychlené kolo plánovacích procesů nerozšiřování, ve kterém jsou rozšiřovány již přijaté závazky. Tato skutečnost ukazuje, že nerozšiřování ZHN se opravdu stalo jednou z hlavních priorit NATO v období po skončení studené války.

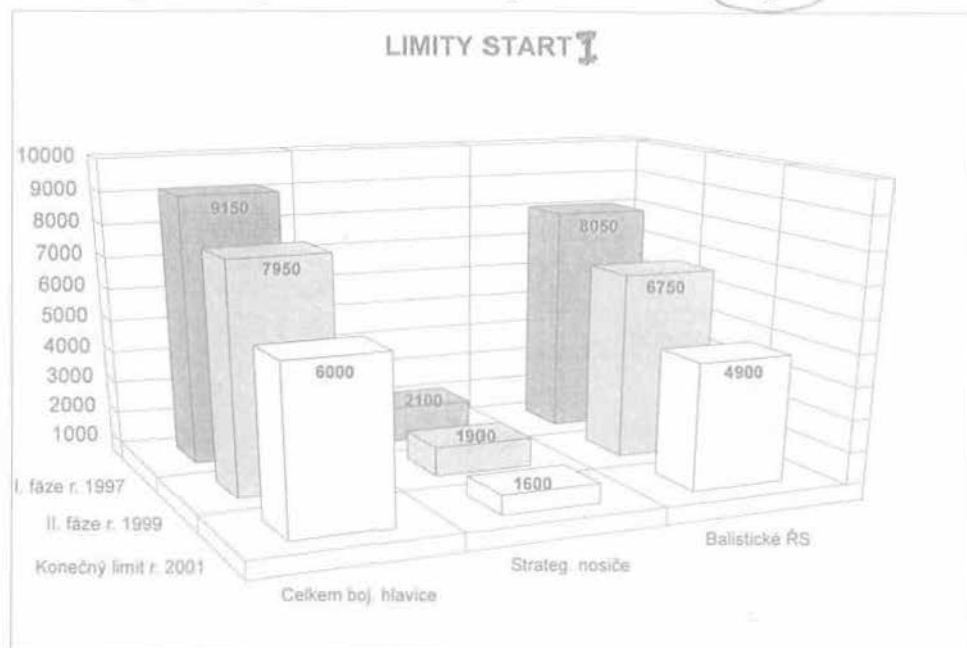
Iniciativa NATO týkající se nerozšiřování ZHN tvoří i rámec diskusí se zeměmi Partnerství pro mír, včetně zapojení Ruska a Ukrajiny při řešení bezpečnostních úkolů (výzev) společného zájmu. To zároveň i vysvětluje, proč se těmito otázkami zabývají i takové prestižní dokumenty k nimž patří např. Zpráva prezidentovi a Kongresu Spojených států (*Annual Report to the President and the Congress*) [1]. V tomto dokumentu z dubna 1997 se mj. uvádí, že Spojené státy mají se státy bývalého Sovětského svazu nebo bývalé Varšavské smlouvy množství úmluv, vztahujících se ke kontrole jaderných a konvenčních zbraní a jejich systémů nasazení. Ačkoli nejvíce těchto smluv vzniklo již v období studené války, jsou stále důležité, a to za předpokladu existence závazného mechanismu (a v jistém případě eliminujícího) snižování zbrojení a záruk mezinárodní stability.

Snižování hrozeb s využitím kontroly zbrojení

Klíčovou roli při realizaci politiky kontroly zbrojení, formulování předpokládané nové kontroly prostředků zbrojení a z toho vyplývajícího plnění těchto smluv hraje Ministerstvo obrany Spojených států. Za dodržování úmluv kontroly zbrojení je odpovědná americká vláda. Inspekci a monitoring provádí součást ministerstva obrany, úřad pro inspekci na místě OSIA (*On-Site Inspection Agency*), včetně ověřování těchto dohod. K těm nejvýznamnějším dohodám patří smlouva START I.

Smlouva START I (*Strategic Arms Reduction Treaty*), která byla podepsána v roce 1991 (v platnosti od prosince 1994), je ve skutečnosti první smlouvou k omezení počtu strategických útočných zbraní obou tehdejších supervelmocí. Určuje výrazně snížené limity pro mezikontinentální balistické střely (BS) a k nim náležející odpalovací zařízení a bojové hlavice, odpalovací zařízení pro BS vypouštěné z ponorek a jejich bojové hlavice, a pro těžké bombardéry a jejich výzbroj, včetně střel s plochou dráhou letu velkého doletu vypouštěných ze vzduchu s nukleárními hlavici. Uváděla snížení počtu strategických

hlavic o 40 %, počet strategických jaderných nosičů (startovací zařízení, těžké bombardéry) zhruba o jednu třetinu z úrovně před STARTem I - viz graf.

Graf

Smlouva START I byla uzavřena jen mezi Spojenými státy a Sovětským svazem; Rusko, Bělorusko, Ukrajina a Kazachstán k této smlouvě přistoupily 28. května 1992 podepsáním tzv. lisabonského protokolu START. Tyto státy se v průvodních dokumentech zavázaly odstranit všechny jaderné zbraně ze svého území během sedmi let a také přistoupit k dohodě o nešíření jaderných zbraní (*Nuclear Non-Proliferation Treaty*, NPT), jako státy nevlastnící nukleární zbraně.

Trojstranné prohlášení (Rusko - Spojené státy - Ukrajina) z ledna 1994 stanovilo postupy pro převod interkontinentálních balistických střel s vícenásobnými hlavicemi do Ruska kde měly být rozebrány. Prohlášení také obsahovalo záruku bezpečnosti, nezbytné kompenzace a další pomocná opatření. Jaderné zbraně byly z Kazachstánu odstraněny v roce 1995, z Ukrajiny v květnu 1996 a z Běloruska koncem roku 1996. Do konce prosince 1996 bylo z Běloruska, Kazachstánu a Ukrajiny převezeno do Ruska přes 3400 strategických bojových hlavic.

Tyto státy začaly s redukcí starších systémů ještě před zahájením platnosti smlouvy a pokračovaly se snižováním balistických zbraňových systémů a bombardérů po celý rok 1996. Do prosince 1996 bylo odstraněno podle dohody START přes 850 raket, startovacích zařízení a bombardérů připadajících na Bělorusko, Kazachstán, Ukrajinu a Rusko.

Spojené státy zmiňovaným čtyřem zemím bývalého SSSR pomohly splnit jejich smluvní podmínky prostřednictvím tzv. programu kooperativní smlouvy snižování ohrožení (*the Cooperative Threat Reduction Program*). Pomohly také likvidovat hlavice a rakety ze startovacích zařízení spadajících pod START I. Spojené státy snížily o 800 strategických

mezikontinentálních řízených střel a strategických bombardérů mezikontinentálního dosahu a dokončily snížení okolo 70 % bojových hlavic požadovaných limity STARTu I z celkově započtených bojových hlavic. Co se týče odpalovacích zařízení raket a strategických bombardérů, Spojené státy splnily konečný limit smlouvy START I o pět let dříve. Smlouva START I zavedla ověřovací režim s využitím vysoké komplexnosti a intuitivnosti.

Tabulka 1

START I - limity			
	Limity fáze I 5. prosince 1997	Limity fáze II 5. prosince 1999	Závěrečné limity 5. prosince 2001
Strategické prostředky nanesení	2100	1900	1600
Úhrnné bojové hlavice	9150	7950	6000
Bojové hlavice řízených balistických střel	8050	6750	4900
Mezikontinentální balistické řízené střely	◆	◆	1540
Mobilní balistické řízené střely	◆	◆	1100
◆ Nepoužitelné			

Údaje z notifikace lze navíc ověřit národními technickými prostředky, testováním pomocí měření změny letu řízených střel a jinými kooperativními prostředky. Smlouva zavádí 12 typů inspekce, stejně jako monitorování činností v specifických zařízeních. V průběhu roku 1996 pokračovaly kontroly v současných a bývalých strategických zařízeních ve Spojených státech a bývalém Sovětském svazu. V zařízeních ministerstva obrany na území Spojených států proběhlo více jak 25 takových cílených inspekcí. Představitelé ministerstva obrany tedy spolupracovali jak při dodržování START I, tak provádění inspekce (*Joint Compliance and Inspection Commission, JCIC*). Získané poznatky se shromažďují periodicky v Ženevě, kde je připravováno fórum pro veřejnou diskusi pěti zainteresovaných stran START I o otázkách týkajících se dodržení závazků START a dohod o praktických opatřeních pro zlepšení životaschopnosti a účinnosti smlouvy.

< START II > chybně

Další smlouva mezi USA a SSSR o snížení stavu strategických zbraní pro nastávající období je známa pod názvem START II. Tuto smlouvu podepsali prezidenti Bush a Jelcin v Moskvě v lednu 1993. Smlouva kodifikuje nerovné strategické ekvivalenty v mnoha úrovních. Tato smlouva snižuje stav strategických zbraní hluboko pod hranici vytyčenou smlouvou START I. Až dojde k naplnění smlouvy START II, budou zlikvidovány pozemní mezikontinentální balistické střely (*intercontinental ballistic missile, ICBM*) s vícenásobnými samostatně naváděnými hlavicemi (*multiple independently-targetable re-entry vehicle, MIRV*) a speciální námořní balistické řízené střely (*submarine-launched ballistic missile,*

SLBM). Počet jaderných zbraní obou zemí bude snížen do roku 2003 o dvě třetiny. Početní stavby snížení uvádí **tabulka 2.**

START II zajišťuje redukci hlavního počtu jaderných ozbrojených sil, od řízených střel typu SS-18 až po odvetné zbraňové systémy. V případě krize je tak eliminováno použití balistických řízených střel ICBM s hlavicemi MIRV, které by mohly být použity z obavy, aby nebyly zničeny předstihujícím úderem případného protivníka.

Snížení podle smlouvy START II mělo být ukončeno do 1. ledna 2003. Avšak v létě 1997 na setkání v New Yorku ruský ministr zahraničí a jeho americká kolegyně Madeline Albrightová stanovili nová pravidla pro již léta zablokovanou smlouvu o jaderném odzbrojení START II. Aby byla ruská Státní дума lépe naladěna, nemají být strategické jaderné zbraně zlikvidovány do roku 2003, ale až do r. 2007. Na ruské i americké straně má zůstat 3000 až 3500 jaderných raket. Je ovšem více než pochybné, zda tento pokus přesvědčí ruské poslance, kteří již čtyři roky odmítají tuto smlouvu ratifikovat. [2]

Aby získaly souhlas ruské legislativy, Státní dumy a Rady federace, nabídkly Spojené státy jmenovitě Rusku pomoc na základě programu snižování hrozeb (*the Cooperative Threat Reduction Program*).

Úsilí o stabilnější mezinárodní vztahy, a to při snížení početních stavů vojenských sil a zbraní cestou efektivních a ověřitelných dohod o kontrole zbrojení a opatření k posílení důvěry, jsou již dlouho nedílnou součástí bezpečnostní politiky jak Spojených států, tak aliance NATO.

Tabulka 2

START II – limity		
	Závěrečné limity START I 5. prosince 2001	Závěrečné limity START II 1. ledna 2003 (2007)
Bojové hlavice celkem	6000	3000 - 3500 činných
Bojové hlavice řízených balistických střel	4900	♦
Ponorkové řízené balistické střely	♦	1700 - 1750
Vícenásobné balistické bojové hlavice mezikontinentálních řízených střel	♦	0
Stacionární řízené mezikontinentální balistické střely	1540	0
Mobilní řízené mezikontinentální balistické střely	1100	Týká se START I
♦ Nepoužitelné		

def. odstavce

Ve strategické rovině předcházely smlouvám START další významné smlouvy, jako například smlouva likvidaci raket středního a krátkého dosahu (*Treaty on Elimination of Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles*), podepsaná Spojenými státy a Sovětským svazem v roce 1987, v platnost vstoupila v roce 1988, zcela splněna byla v r. 1991. Likvidovala a zakazovala všechny americké i sovětské ze země odpalované střely s plochou dráhou letu s doletem 500 až 5500 km. Jiná důležitá smlouva je o omezení systémů protiraketové obrany proti balistickým střelám (*Anti-Ballistic Missile Treaty*, ABM), podepsaná v květnu 1972 Spojenými státy a Sovětským svazem.

V roce 1990 byla v Evropě podepsána smlouva o konvenčních silách (*Treaty on Conventional Forces in Europe*, zkratka CFE). Formálně vstoupila do platnosti v listopadu 1992. Stanovila stropy v oblasti od Atlantiku po Ural týkající se klíčové výzbroje vhodné pro vedení překvapivého útoku a pro zahájení ofenzivních operací velkého rozsahu. Byla podepsána 22 státy jak NATO, tak Varšavské smlouvy. Podle ní měly být zničeny tisíce tanků, dělostřeleckých systémů, bojových vozidel, úderných vrtulníků a bojových letadel. Ačkoli se situace změnila, tato smlouva zůstává i nadále základem bezpečnostního prostředí v Evropě.

Závěr

Nové bezpečnostní výzvy mají celosvětový rozměr. Na základě toho bude potřebné hledat i nové přístupy k bezpečnostním otázkám. Ale současný stav kontroly zbrojení se v mnohých směrech jeví jako neadekvátní vzhledem měnícímu se prostředí. Článek proto uvedl některé konkrétní příklady omezování zbrojení na strategické úrovni, které ukazují, že nerozšiřování ZHN, jakož i snižování celkového počtu zbraní, je reálný a možný proces. A právě formování nového evropského bezpečnostního uspořádání je vhodnou příležitostí i pro další jednání o snižování počtů zbraní a bojové techniky, včetně prosazení účinnější kontroly nešíření zbrojních technologií a přijímání dalších opatření na poli odstranění hrozeb.

Literatura:

- [1] William S. Cohen: Annual Report to the President and the Congress, April 1997.
- [2] Tanec kolem tvrdohlavé dumy, Lidové noviny 30. 9. 1997.

Příprava důstojníků v armádách států NATO a Armádě ČR (Porovnání systémů)

Transformace AČR je od počátku provázena snahami o transformaci vojenských škol co do formy a obsahu. Významnou roli v těchto procesech má transfer poznatků z armád NATO. Problém je v tom, že mezi vojenskými školami jednotlivých armád NATO jsou podstatné rozdíly, i když výsledný produkt je s ohledem na požadovanou interoperabilitu srovnatelný. Příčinami těchto rozdílů jsou především různé tradice, společenské postavení armády, uspořádání civilního školství. Svou roli hrají i diametrálně odlišné názory na transformaci vojenského školství AČR. Analýzou přípravy důstojníků ve státech Aliance, jeho srovnáním se systémem v AČR, se zabývá článek prof. Ing. J. Komárka, CSc., z Ústavu managementu a podpory vzdělávání VA Brno.

* * *

Za klíčový problém dosavadních snah o transformaci vojenských škol je nutno považovat již výchozí tezi „transformace vzdělávací soustavy“, která zužuje celý problém jen na vojenské školy jako subjekt vzdělávání. V pojetí armád NATO jsou totiž vojenské školy jen částí nadřazeného systému přípravy lidských zdrojů pro armádu, který je založen na čtyřech vzájemně nezastupitelných a synergicky působících prvcích - výběru, výcviku, vzdělávání a výchově. Poměr mezi těmito složkami je různý podle stupně přípravy a druhu odbornosti a promítá se do úlohy vojenských škol, kde může (ale nemusí) převažovat složka vzdělávání. Informace o vojenských školách NATO nejsou na stránkách Vojenských rozhledů žádné novum, ale analýza, vycházející z odlišného metodického přístupu a orientovaná na armády evropských států NATO, může přispět k hlubšímu pochopení principiálních rozdílů a k podnětům pro racionální transformaci našich vojenských škol.

Vzhledem k šíři celé problematiky přípravy personálu pro armádu (a rezort obrany vůbec) je následující analýza zaměřena na přípravu důstojníků, což je ve vztahu k dosažení interoperability velení úkol prioritní. Stále je ale nutno mít na paměti, že je to jen část problému přípravy personálu, a že úloha důstojnického sboru armád NATO je nezanedbatelně ovlivněna existencí početného sboru profesionálních poddůstojníků a štábními funkcemi personálu odpovídajícího našim praporčíkům.

Charakteristika výcviku a vzdělávání v přípravě důstojníků

Především je nutné zdůraznit, že za výcvik (*training*) je v armádách NATO považována veškerá příprava vojenského charakteru (tedy i výuka taktiky, strategie, velení atd.); pojem vojenská věda je neznámý, důstojník je instruktor a vzdělání (*education*) je to, co je obsahem přírodních, společenských, technických a ostatních věd (co je akreditováno). Potřeby aplikace „uznávaných“ věd na řešení teoretických otázek obrany zajišťují vedle

vojenských institucí významným podílem civilní vysoké školy a výzkumná pracoviště na komerčním základě.

V přípravě důstojníků je třeba rozlišovat **dvě charakteristické úrovně** - vstupní přípravu pro funkce u jednotek (důstojnické školy) a přípravu pro vyšší stupně velení (štábní školy). Úkolem škol první úrovně je příprava poručíků - velitelů čet, kteří se po určité praxi vracejí do kurzu pro velitele rot (zpravidla podmínka pro povýšení na kapitána). Školy druhé úrovně jsou určeny pro přibližně třetinu důstojníků, kteří mohou podle schopností a po absolvování další přípravy dosáhnout nejvyšších hodností.

Mezi oběma úrovněmi je zásadní rozdíl v pojetí přípravy. Cílem první úrovně je naučit vést (osobně) boj a výcvik jednotky, cílem druhé úrovně je porozumění zákonitostem války a jejich aplikace spolu s manažerským přístupem do procesů plánování, organizace a řízení výcviku, boje a obrany státu vůbec. Příprava první úrovně je prováděna podle druhů vojsk a služeb, zatímco v druhé úrovni je integrována, a to na nižším stupni pro pozemní, vzdušné a námořní síly a na vyšším stupni plně pro společné operace.

Cílů přípravy je dosahováno v obou úrovních kombinací výcviku a vzdělávání, přičemž vzájemné proporce výcviku a vzdělávání mohou být v obou úrovních různé, ale v souhrnném účinku by měly naplňovat obecně akceptované představy o požadavcích na výstupy ze systému přípravy. Konkrétní cesty k dosažení těchto požadavků jsou v jednotlivých armádách odlišné, a to jak v oblasti výcviku, tak v oblasti vzdělávání.

Koncepce výcviku v přípravě důstojníků

V elementární fázi vstupní přípravy důstojníků (základním výcviku jednotlivce a velitele družstva) se používají dvě odlišné koncepce výcviku - kadetní a občanská.

Podle kadetní koncepce probíhá základní výcvik výhradně v důstojnické škole v kolektivu budoucích důstojníků (kadetů), zatímco občanská koncepce vychází z absolvování základní služby před vstupem do důstojnické školy. Předností kadetní koncepce je vysoká kvalita výcviku a člené výchovné působení, předností občanské koncepce nízké náklady a autentická zkušenost „z druhé strany“ pro vedení mužstva. Občanská koncepce je charakteristická pro státy, v kterých je armáda více integrována do společnosti (občan v uniformě). Je založena na všeobecné branné povinnosti a neokázale se prezentuje na veřejnosti (Dánsko, Německo, Norsko).

Kadetní a občanská koncepce se mohou uplatňovat i paralelně: kadetní pro kariérní důstojníky a občanská pro záložní důstojníky (Francie); zvláštním mezistupněm je příprava záložních důstojníků při vysokoškolském studiu (Velká Británie).

Dalším zdrojem rozdílu v přípravě důstojníků je výcvik pro jednotlivé vojenské odbornosti. Vstupní příprava probíhá zásadně v oddělených systémech pro pozemní, vzdušné a námořní síly. Výcvik pro jednotlivé druhy vojsk a služeb je prováděn buď ve specializovaných důstojnických školách hlavních druhů vojsk a služeb komplexně (Německo, Norsko), nebo je rozdělen na delší fázi společné přípravy ve škole druhu ozbrojených sil a kratší fázi odborného výcviku v tzv. *aplikačních školách druhů vojsk a služeb*. Aplikační školy (výcviková střediska) mohou efektivně doplňovat systém výcviku poddůstojníků z povolání (Belgie, Francie, Dánsko) i vojáků základní služby (Nizozemí).

V porovnání s uvedenými rozdíly ve vstupní přípravě je výcvik v přípravě pro vyšší stupně velení v armádách NATO do značné míry unifikovaný a všeobecně jsou akceptovány tři hlavní stupně přípravy:

- * základní velitelský a štábní kurz (3-10 měsíců) je určen pro nižší důstojníky (podmínka povýšení na majora) a připravuje pro práci ve štábech a pro řízení bojové činnosti jednotek,
- * vyšší velitelský a štábní kurz (1-2 roky) představuje kvalitativně vyšší úroveň výcviku ve vedení boje a operace doplněnou vzděláním společenskovedního a manažerského zaměření (podmínka povýšení na podplukovníka),
- * kurz obrany (3 měsíce - 1 rok) je společné studium důstojníků a pracovníků státní správy na úrovni bezpečnostní politiky a strategie obrany státu.

K vyššímu velitelskému a štábnímu kurzu, který je přísně výběrovou a tradiční formou (kurz generálního štábu) určenou pro perspektivní velitele a štábní důstojníky, existuje podstatně kratší alternativa - kurz štábní služby, připravující ostatní důstojníky (a to později) pro práci na vyšších štábech. V některých armádách (Velká Británie, Španělsko) je ještě jako mezistupeň kurz pro budoucí generály (3 měsíce).

Systém přípravy pro vyšší stupně velení doplňují kratší kurzy a semináře zaměřené na jednotlivé stupně velení, druhy ozbrojených sil, vojsk a služeb, krizový management, styk s veřejností atd. Pro vrcholovou alianční spolupráci jsou důstojníci vysíláni do štábních škol v USA a do NATO Defence College v Římě, přípravu více orientovanou na druhy zbraní a specifické vojenské a nevojenské operace zajišťuje NATO School v Oberammergau.

Úloha vzdělávání v přípravě důstojníků

Vzdělávání v přípravě důstojníků má především úlohu kvalifikační (ve vztahu k výkonu různých profesních rolí) a kultivační (ve vztahu k pěstování osobnosti vedoucího), ale významná je i úloha motivační ve vazbě na rekrutaci a akceptační ve vztahu veřejnosti k armádě.

Vzhledem k všeobecně uznávaným nárokům na vzdělání důstojníků se jedná evidentně o vzdělání vysokoškolské, protože středoškolské je vstupní podmínkou. Problém je ale ve značných rozdílech v řešení zásadních otázek realizace vzdělání - jaké, komu, kdy a kde:

- Všeobecné nebo specificky zaměřené, úplné nebo jen část?
- Technické nebo humanitní (případně vzájemné proporce)?
- Komu (důstojníci na čas, z povolání, v záloze)?
- Kdy (před vstupní přípravou, během ní, nebo v průběhu další přípravy)?
- Kde (vojenská škola, civilní škola, kombinace)?

Jednotlivé varianty vzdělávání v přípravě důstojníků mají svoje přednosti a nedostatky, které lze racionálně analyzovat včetně nákladových hledisek, výsledné řešení může být ale ovlivněno i hledisky iracionálními (vojenské a kulturní tradice). V této souvislosti je nutno upozornit, že diplom o vysokoškolském vzdělání ve vojenských školách nemusí být vždy spojen s akademickým titulem.

Organizace výcviku a vzdělávání

Organizace výcviku a vzdělávání ve vstupní přípravě kariérních důstojníků je v jednotlivých armádách NATO různá, ale určité analogické přístupy lze identifikovat. Jestliže Evropu západně ČR rozdělíme dolním tokem Rýna, rozlišíme dvě vojenskohistorické sféry konce devatenáctého století - francouzskou a německou a také dva charakteristické modely přípravy důstojníků.

Pro francouzský model je charakteristická souvislá vstupní příprava (4-5 let) založená na kadetní koncepci výcviku a vysokoškolském vzdělání poskytnutém plně v důstojnické škole (Belgie, Španělsko) nebo částečně na univerzitě (Itálie, Nizozemí) či v přípravném studiu (Francie). Výcvik v pozemních silách je nejdříve společný a v závěru přípravy specializovaný v aplikační škole druhu vojsk a služeb a doplněný adaptační fází ve vojenském výcvikovém zařízení před zařazením k bojovému útvaru.

Německý model je charakteristický rozdělenou vstupní přípravou s občanskou koncepcí výcviku zahrnující v první fázi základní výcvik brance, výcvik a praxi poddůstojníka, důstojnickou školu a praxi důstojnického čekatele (celkem 2-3 roky). Druhá fáze (3-4 roky) je příprava na vojenské akademii bez graduace (Dánsko, Norsko) nebo intenzifikované studium na univerzitě kombinované s vojenskou praxí (Německo).

Společným rysem organizace výcviku a vzdělávání v obou modelech je separace výcviku a vzdělávání do časově a místně oddělených celků (modulů) od několika týdnů až po jeden rok, což zvyšuje efektivnost realizace cílů přípravy.

Vedle uvedených „kontinentálních“ modelů existuje specifický **model britský**, který vychází z koncentrace kadetního výcviku do jednoroční důstojnické školy, ale náročný výběr a společenská situace zajišťují, že více než polovina přijatých adeptů a adeptek má civilní bakalářské vzdělání. Uvedená klasifikace vstupní přípravy vychází z tradičních organizačních forem (vojenských akademií), ale současně je nutno upozornit i na méně prezentované, ale stejně nebo dokonce početně více významné formy přípravy, pro které je charakteristický menší podíl vzdělávání.

Nejznámější francouzská důstojnická škola Ecole Spéciale Militaire de Saint-Cyr se řadí mezi prestižní státní školy (*grandes ecoles*), kde tříletému studiu předchází dvouletý pomaturitní kurz, náročné přijímací zkoušky a tedy celková délka vzdělávání odpovídá univerzitě, kam je přijat každý, kdo má maturitu. ESM je školou budoucích plukovníků a generálů, zatímco potřebné počty do pyramidy důstojnických hodností doplňuje dvouletá Ecole Militaire Inter-Armes, kam vstupují poddůstojníci a záložní důstojníci-aspiranti a obdobná jednoroční Ecole Militaire du Corps Technique et Administratif, kde je možný i přímý nábor z civilu. Tato diverzifikace přípravy je charakteristická i pro ostatní armády NATO a umožňuje efektivní využití početných a kvalitních rekručních zdrojů pro kratší službu limitovanou dobrovolným závazkem nebo věkovým limitem dosažené hodnosti. (Vojenské střední školy obdobné našim, tj. pro nezletilé, existují v Evropě jen ve Velké Británii.)

V porovnání s rozmanitostí forem vstupní přípravy má organizace výcviku a vzdělávání v další přípravě unifikovanou formu - štábní školu, dříve podle druhu ozbrojených sil, nyní zpravidla společnou a zaměřenou širěji na obranu státu vůbec. Vzdělávání v další přípravě má vysokoškolskou úroveň co do obsahu, ale není akreditovatelné co do rozsahu. Jeho kvalifikační a motivační úloha je v porovnání se vstupní přípravou menší, ale výrazně

se zvyšuje úloha kultivační a akceptační odpovídající větší intenzitě kontaktů vyšších velitelů a štábních důstojníků s civilním prostředím a na určité společenské úrovni.

Pro organizaci výcviku a vzdělávání v armádách států NATO je charakteristické, že důstojnické školy jsou řízeny společně s ostatními vojenskými školami a vojskovými výcvikovými zařízeními institucí, která podléhá náčelníkovi generálního štábu nebo inspektoru druhu ozbrojených sil (štábní školy přímo ministerstvu obrany) a odpovídá za obsah i způsob přípravy a organizuje vzdělávání důstojníků na civilních vysokých školách. Akreditované vzdělávání ve vojenských školách je plně v kompetenci akademických institucí (ředitel pro výuku a vědu, vědecká rada, komise pro obhajoby atd.) ve vazbě na soustavu civilních vysokých škol.

Úloha výchovy a výběru v přípravě důstojníků

Celou přípravu budoucího důstojníka prostupuje komplexní proces výchovy k vedení podřízených. Vedení (*leadership*) má ve vojenském prostředí významnou roli přípravy půdy pro účinné vydávání rozkazů a v porovnání s civilním prostředím má navíc výrazný aspekt výchovný, zvláště v podmínkách povinné vojenské služby. Schopnost vést je podmíněna specifickými kvalitami osobnosti, které jsou do jisté míry vrozené, některé je možno naučit a většinu je nutné rozvinout praxí. Proto je při přijímání do prestižních důstojnických škol věnována mimořádná pozornost zjišťování „vůdcovských“ předpokladů speciálními skupinovými testy a jejich cílevědomému rozvoji během studia. K výchově důstojníků napomáhá i řada netržných stimulů - přitažlivá uniforma, vojenské tradice a rituály, pěstování soudržných skupinových vztahů (*team spirit*) a v neposlední řadě společenské uznání.

Výběru a přípravě důstojníků je v armádách NATO věnována velká pozornost, samozřejmě za předpokladu, že je z čeho vybírat. Výběr ve vstupní přípravě je zaměřen na zjišťování komplexních předpokladů pro dosažení cíle přípravy, kterým je především schopnost velet. Výběr je zvláště náročný při přijímání do kadetních škol, kde se nepočítá vzhledem k nákladům s velkým odpadem. Z ověření schopnosti velet praxí vychází výběr v modelu rozdělené vstupní přípravy a především výběr do další přípravy. **Výběr do další přípravy je součástí systému personální rotace**, která v řízení personálu zastupuje funkci trhu práce. (Vždy po 2-3 letech výkonu funkce je prováděno ustanovení do další funkce podle výsledků hodnocení.) Za důležité je rovněž považováno **střídání velitelských a štábních funkcí**, a to i na vrcholové úrovni, **opakované povýšení na stejnou funkci** je vyloučeno. Pokud je pro výkon nové funkce potřebná příprava, provádí se předem.

Porovnání systému přípravy důstojníků ČR a armád NATO

Organizace výcviku a vzdělávání ve vstupní přípravě důstojníků ČR odpovídá modelu souvislé přípravy s kadetní (vojenské vysoké školy) a nově i občanskou koncepcí výcviku (Vojenská akademie ve Vyškově) a neliší se od většiny armád NATO. (Kadetní koncepce se do naší armády dostala až na druhý pokus, protože doporučení francouzských poradců při vzniku československých vojenských škol vedení státu neakceptovalo a trvalo na demokratickém pojetí důstojníka - velitele, učitele a rádce. Prosazena byla až v padesátých letech prostřednictvím carsko-sovětského modelu, u jehož zrodu stál napoleonský generál

Jomini.) Podstatné rozdíly nevyplývají ani z provedených porovnání obsahu a rozsahu výcviku a vzdělávání, srovnání ale nesnese efektivnost přípravy, a to ze dvou důvodů.

První důvod je evidentní a všeobecně známý - výhrady k připravenosti absolventů našich vojenských vysokých škol pro praxi. Není se ale čemu divit, protože důstojníci analyzovaných armád NATO projdou během vstupní přípravy nejméně dvěma a většinou třemi školami zaměřenými na charakteristické složky a fáze procesu přípravy, zatímco v AČR se má tento úkol zvládnout absolvováním jedné školy. To dokáže uspokojivě jenom jedna škola na světě, a sice West Point, což je o něčem jiném.

Druhý důvod je méně zjevný a je jím malá efektivnost procesu přípravy vyplývající z velkého počtu paralelně připravovaných odborností pro stále menší počty studentů a armády. K podstatnému snížení počtů došlo ale i na straně učitelů a nositelem předmětů specializace již nejsou skupiny, ale někde pouze jednotlivci, což omezuje rozvoj teorie jako podmínky existence vysokoškolského studijního oboru i kvalitu praktického odborného vojenského výcviku.

Ke zvýšení efektivnosti vstupní přípravy z hlediska nákladů i kvality vede cesta přes problém nastolený již v počátcích snah o transformaci. Které odbornosti připravovat s plným nebo částečným vzděláváním na civilních školách, a především přípravu kterých odborností lze integrovat s následným specializačním výcvikem odpovídajícím funkci aplikačních škol v armádách NATO. Racionální využití zdrojů by pak umožnilo vytvořit podmínky pro rozvoj menšího počtu studijních a vědních oborů na úroveň, která bude v akreditačním řízení srovnatelná s civilními školami, k čemuž současný vývoj vědeckopedagogické kvalifikace ve velitelských a logistických oborech příliš nesměruje.

Za významný přínos k efektivnosti přípravy je rovněž považováno **dvoustupňové vzdělání**, které nepochybně nejlépe vyhovuje postupně rostoucím vzdělanostním nárokům na zužující se pyramidě vojenských hodností i funkcí. Naše společnost a především technické obory civilních vysokých škol zatím dvoustupňové studium významně neakceptovaly.

Nelze také přehlédnout, že tato koncepce přichází z prostředí s diametrálně odlišnou mobilitou obyvatelstva založenou na fungujícím trhu se zařízenými byty a v sousedních státech se více prosazuje model diverzifikovaného vzdělání s vyššími odbornými školami. To perspektivní uplatnění dvoustupňového vzdělání v přípravě důstojníků AČR nevylučuje, ale úplně bez problémů tato koncepce není.

Předně je třeba zvážit, zda lze vůbec integrovat důstojnickou školu do pouhých tří let bakalářského studia, což nedokáže žádná škola v NATO. Při minimální obvyklé délce vstupní přípravy čtyři roky je pak s přihlédnutím k naprosté dominanci vzdělání jako rekručního motivu v AČR otázkou, zda vůbec současnou koncepci jednostupňového vzdělání měnit.

Problém totiž není ani tak v samotném bakalářském studiu, ale v racionálním přiřazení nastavbového magisterského studia ke stupni další přípravy podmíněnému vysokoškolským vzděláním univerzitní úrovně. V armádách NATO je takovým předělem až příprava na funkce s plánovanou hodností podplukovníka, protože funkce do hodnosti majora jsou významně obsazeny důstojníky s omezenou délkou služby, a tedy bez vysokoškolského vzdělání, což je rovněž diverzifikace, ale pojatá paralelně a nikoliv sériově. V Polsku a Maďarsku byl problém diverzifikace vzdělání vyřešen tak, že vstupní

příprava probíhá v čtyřleté důstojnické škole charakteru vyšší odborné školy a další příprava v dvouleté štábní škole s diplomem vysokoškolské úrovně (což náš systém vysokoškolského vzdělání nepřipouští).

V souvislosti s přípravou zákona o vysokých školách vystupuje do popředí ještě jeden aktuální problém. Vojenské vysoké školy se v průběhu demokratizačního procesu přiblížily samosprávě civilních vysokých škol natolik, že všechny zásadní změny jejich struktury a obsahu jsou v pravomoci akademických senátů. Při uplatňování výjimek ze zákona uniká zásadní rozdíl mezi vojenskými a civilními školami ve vztahu k zákazníkovi.

Civilní školy nabízejí různé studijní obory anonymním zákazníkům a podle toho, jaký je o ně zájem (mezi studenty a na trhu práce), dochází k rozvoji nebo útlumu oboru prostřednictvím platby na studenta. Vojenské školy mají ale konkrétního zákazníka, který objednává a přímo financuje určité studijní obory a počty studentů a měl by tedy mít i možnost ovlivnit obsah vzdělání, vojenskoodborný výcvik i vnitřní režim školy.

Další příprava důstojníků AČR je v několika aspektech natolik odlišná od armád států NATO, že je žádoucí vysvětlit nejen rozdíly, ale i jejich příčiny.

Příprava vyšších velitelů a štábních důstojníků naší armády probíhala v předválečném a těsně poválečném období i přes různé organizační změny obdobně jako v západoevropských armádách, tj. vysoká válečná škola bez graduace (ale uznávaná v příslušné platové třídě státní služby) a velitelské a odborné kurzy před zařazením na funkci. V roce 1951 byla založena podle sovětského vzoru vojenská akademie v Praze s tříletým studiem, které mělo institucionálně srovnat přípravu vyšších velitelů s civilními vysokými školami akreditací vojenských věd, což se vzhledem k nedostatečné pedagogické a vědecké kvalifikaci učitelů vojenských předmětů příliš nedařilo. Řešením bylo sloučení s Vojenskou technickou akademií v Brně v roce 1958, které v přípravě na nově zřízené velitelské fakultě umožnilo uplatnit požadavky intenzivního technického rozvoje armády a zkušenosti z vědecké práce fakult technických. V roce 1967 bylo sice na velitelské fakultě zavedeno čtyřleté inženýrské studium, ale s požadavkem na všeobecné vysokoškolské vzdělání ve vstupní přípravě důstojníků ztratilo smysl a fakulta v roce 1979 zahájila tříleté velitelskoštábní postgraduální studium, které bylo v roce 1981 ještě doplněno o samostatné třísemestrové studium strategickooperační úrovně. Po třiceti letech peripetií tak příprava vyšších velitelů a štábních důstojníků dospěla ke svým vzorům - Frunzeho a Vorošilovově akademii, a to včetně studijních programů. Studium omezené na vojenské a politické předměty bylo evidentně předimenzované (1. ročník - pluk, 2. ročník - divize, 3. ročník - armáda) a hlavní náplní se stala velitelskoštábní cvičení na mapách s průběhem podle připraveného scénáře, invenční dvoustranné válečné hry úplně vymizely.

Zásadní změny společenských poměrů po roce 1989 vedly ke změně statutu i názvu nynější velitelské a štábní fakulty, obsahu výuky v duchu nové vojenské doktríny a systému přípravy od jednorázového souvislého studia k několikastupňovým kurzům. Příprava v novém systému tří akademických kurzů byla zahájena v roce 1992 a je prezentována jako příprava odpovídající další přípravě důstojníků armád NATO. Ne tak docela.

Obsah přípravy v akademických kurzech na velitelské a štábní fakultě se s vydatným přispěním několikaleté spolupráce se štábními školami Německa a Nizozemí podstatně změnil. Rozdíl v porovnání se štábními školami NATO jsou ale v samotné koncepci přípravy dané požadavky kariérního řádu AČR. Příprava v akademických kurzech je totiž nadále rozdělena podle stupňů velení počínajíc funkcemi úrovně velitele praporu

v akademickém kurzu, brigády ve vyšším akademickém kurzu a konče operačním stupněm ve vyšším akademickém kurzu GŠ.

Dělení podle stupňů velení ale neodpovídá koncepci velení v armádách NATO, kde velitel vyhodnocuje vždy záměr dvou nadřazených stupňů a stanovuje úkoly tak, aby je dva podřazené stupně pochopily. Výcvik ve štábních školách armád NATO se dělí podle úrovně úkolů, a tedy základní velitelský a štábní kurz je pro všechny důstojníky na nižších štábních funkcích praporu i brigády, a výcvik ve vyšším velitelském a štábním kurzu (GŠ) je pro perspektivní velitele a štábní důstojníky. Perspektivnost přípravy ve vyšším velitelském a štábním kurzu zajišťuje, aby bylo z čeho vybírat v systému personální rotace a vytvářelo se konkurenční prostředí.

Rozdíl je tedy v tom, že do kurzu GŠ na velitelské a štábní fakultě přicházejí plukovníci, zatímco např. do kurzu GŠ na Velitelské akademii Bundeswehru majoori, kteří jdou po absolvování velet praporu. Právě prapor (již ne brigáda) představuje první kvalitativně vyšší úroveň úkolů, na které je štáb, hlavní druhy zbraní a služeb, samostatné hospodaření se zdroji a komunikace s veřejností a státní správou (velitel posádky).

Jestliže vezmeme ještě v úvahu technologický náskok štábních škol armád NATO ve využití počítačové simulace, bezprostřední kontakt s praxí zajištěný systémem rotace kádrů a synergický účinek koaliční výměny zkušeností, můžeme dospět k závěru, že velitelé praporů armád NATO jsou v dvouletém kurzu GŠ připravováni v kvalitě poskytované v AČR ve VAK GŠ jen hrstce budoucích generálů.

Příprava našich velitelů praporů srovnatelná není, navíc část z ní odčerpá příprava podle odbornosti, zatímco ve štábních školách NATO je příprava orientována na spolupráci druhů zbraní a služeb a rozvoj odbornosti je úkolem důstojnických nebo aplikačních škol.

Podstatný rozdíl je rovněž v institucionálním postavení těchto škol z hlediska vzdělávání. Další příprava ve štábních školách armád NATO má stejně jako v AČR charakter neakreditovaného rezortního vzdělávání, ale velitelská a štábní fakulta má navíc akreditované doktorandské studium. Proto velitelskou a štábní fakultu řídí děkan, který je volen senátem fakulty, na jmenování děkana nemá vliv ministerstvo obrany ani rektor školy. Ve velení štábních škol NATO se střídají velitelé z vojsk zpravidla v hodnosti dvouhvězdičkového generála a princip rotace platí i pro všechny učitele vojenských předmětů.

Důstojníci - učitelé velitelské a štábní fakulty jsou vysokoškolští učitelé, a tedy jsou povinni ve svém oboru vědecky pracovat, případně zvyšovat pedagogickou kvalifikaci, což vyžaduje nejméně tři roky k získání vědecké kvalifikace, nejméně další dva roky k habilitaci. Pak by ještě měla být tato příprava zúročena v dalším působení na fakultě. Tento stav by bylo možno změnit a přiblížit se koncepci další přípravy v armádách NATO, ale opatrně, protože v současné době AČR jiné kapacity pro rozvoj, a především rozpracování teorie v oblasti obrany nemá a i po přijetí do NATO je bude potřebovat. NATO není totéž co Varšavská smlouva a operační směrnice, řády a předpisy pro AČR z Bruselu určitě nepošlou.

Uvedené rozdíly neznamenaají, že co je odlišné je špatné, ale neměly by být přehlíženy, protože jsou do jisté míry nepřekonaným dědictvím minulosti a nepochopením požadavků budoucnosti.

Transformace přípravy důstojníků AČR zajišťující plnou interoperabilitu s aliančními silami a respektující naše ekonomické a sociální podmínky není snadný úkol. Současné postavení důstojníka na trhu práce zásadně podmiňující úlohu výběru i výchovy změnit nemůžeme, nic ale nebrání v oblasti organizace výcviku a vzdělávání vzniku komplexního systému přípravy vojenského personálu zahrnujícího vojenskou zařízení pro základní a odborný výcvik, vojenské školy pro vstupní a další přípravu a řídicí (koordinační) prvek odpovídající za efektivní fungování i rozvoj celého systému, včetně přípravy v zahraničí a vzdělávání na civilních školách. Takový systém je současně podmínkou využití budoucích nákladných výcvikových simulátorů v přípravě všech kategorií vojenského personálu včetně zdokonalovacího výcviku vojsk a štábů.

Literatura:

- * La formation initiale des officiers en Allemagne, Belgique, Canada, Espagne, États Unis, France, Italie, Pays-Bas et Royaume Uni. Paris, Centre de Sociologie de la Défense Nationale 1993.
- * Sarvaš, Š.: Průzkum u studentů vojenských vysokých škol (II). Fakta 1997, č.3.
- * Schorm, S.: Vzdělávání důstojníků v demokratických státech. VR 3,4/94.
- * Vondrášek, V. Chrástil, S. Němec, P.: Příprava vyšších velitelů a štábních důstojníků v čs. armádě v letech 1918 - 1993. Vojenská akademie Brno 1996.

Mnozí nabyli dojmu, že hrozbu evropské či světové války si lze odškrtnout ze seznamu toho, co by mohlo přijít. Tento názor mohl být snad srozumitelný v euforii let 1989-90. Stěží ho však lze obhájit po šokující zkušenosti s válkou v bývalé Jugoslávii. Konkrétní povaha hrozícího nebezpečí se ovšem změnila. Svobodný svět již neohrožuje nějaký gigantický nepřítel jako v éře studené války. Místo toho je tu bezpočet nových typů ohrožení v podobě nacionálních a lokálních konfliktů, ve kterých mizí hranice mezi válkou, terorismem a organizovaným zločinem.

Václav Havel, Nová přítomnost 12/1997

Plukovník gšt. Ing. Milan K u b e š a , CSc.

Způsoby použití Armády České republiky

Ve Vojenských rozhledech č. 2/97 byly zveřejněny dva důležité materiály mající přímý dopad na otázky související s bezpečností státu a jeho občanů v širokém slova smyslu, obranou státu a naší armádou. Jsou jimi dokumenty „Národní obranná strategie“ a „Záměr koncepce výstavby Armády ČR do roku 2000 s výhledem do roku 2005“.

■ **Národní obranná strategie** [1] [2], tvoří základ pro budování komplexního systému obrany České republiky. Systém obrany je však chápán tak, že jeho fungování není předurčeno pouze k obraně před vnějším vojenským ohrožením, ale „k obraně“ před celou škálou bezpečnostních rizik (tj. jak vojenského tak, i nevojenského charakteru). Je třeba mít při studiu tohoto dokumentu na mysli, že obrana je zde chápána jako **suma opatření zajišťujících jak vnější, tak i vnitřní bezpečnost státu**. Jde o zásadní změnu v porovnání s klasickým chápáním obrany ve vojenském slova smyslu. Tento dokument předpokládá vytvoření jednotného bezpečnostního systému státu. Je v něm charakterizováno určení jednotlivých složek ozbrojených sil ČR (viz [2] str. 8 a 9).

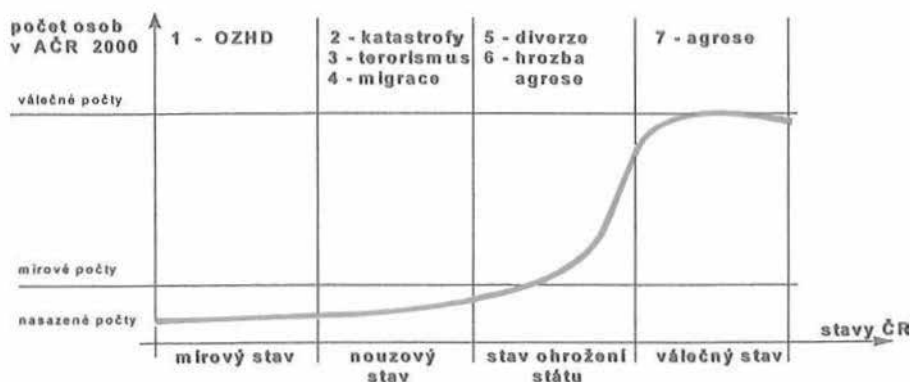
Podle mého názoru by vzhledem k výše uvedenému bylo logické, aby dokument nesl název „Národní bezpečnostní strategie“ nebo ještě lépe „Bezpečnostní strategie České republiky“. Nahrazením slova „obrana“ slovem „bezpečnost“ včetně jejich odvození by byl dokument srozumitelnější. Nehovořili bychom o „komplexním systému obrany“, ale přímo o „jednotném bezpečnostním systému“, který by podle návrhu ústavního zákona o bezpečnosti České republiky zahrnoval ozbrojené síly, ozbrojené bezpečnostní sbory, záchranné sbory a havarijní služby. Vyváženě by však měla být v dokumentu věnována pozornost vedle ozbrojených sil i ostatním složkám.

■ **Záměr koncepce výstavby Armády ČR do roku 2000 s výhledem do roku 2005** [3] uvádí pravidla a kroky k tomu, aby nová Armáda ČR typu 2000 (AČR 2000) byla schopna dosahovat cílů a plnit úkoly stanovené v „Národní obranné strategii“. Vychází z pěti základních aspektů, přičemž aspekt „**druhy ohrožení, vůči kterým musí být AČR schopna účinně zasáhnout**“ pokládám za rozhodující. V souladu s názorem Ing. Karla Pezla (viz [5] str. 38) jsem přesvědčen o tom, že systém obrany státu musí být konstruován pro nejnepríznivější situaci. Z tohoto logicky vyplývá, že AČR 2000 musí být také postavena tak, aby v rámci tohoto systému byla schopna plnit své funkce **v nejnepríznivější situaci** vojenského i nevojenského ohrožení. V článku se chci poněkud hlouběji zabývat **způsoby** nebo **formami**, které bude nutné volit při zásahu AČR v různých druzích ohrožení. I tento (šestý) aspekt by měl být brán v úvahu při tvorbě AČR 2000.

Ohrožení a možný podíl AČR

„Záměr koncepce ...“ uvádí celkem osm druhů ohrožení, při kterých se předpokládá aktivní působení AČR. Při jistém zjednodušení (spojení „násilných akcí cizí moci“

Možný podíl AČR 2 000 na nasazení (varianta)

Obr. 1

s „teroristickými akcemi“) lze uvažovat o sedmi možných ohroženích (krizových situacích) při kterých by AČR působila. Při zařazení jednotlivých krizových situací do stavů státu lze variantně připustit, že (viz obr. 1):

- do mírového stavu (z hlediska ČR) lze zařadit „ohrožení základních hodnot demokracie a svobody občanů v jiných zemích ...“ (zkráceně OZHD);
- do nouzového stavu spadají „živelní katastrofy ...“ (katastrofy), „teroristické akce velkého rozsahu ...“ (terorismus), a konečně „rozsáhlé migrační vlny ...“ (migrace);
- do stavu ohrožení státu je možné zahrnout „rozsáhlé a závažné diverzní činnosti ...“ (diverze) a „hrozící agresi cizí moci ...“ (hrozba agrese);
- do válečného stavu patří „vojenské napadení cizí mocí ...“ (agrese).

AČR 2000 při asistenci

V různých typech krizových situací bude podíl prvků systému obrany různý. Z hlediska AČR lze variantně uvažovat tak, že při ohroženích č. 1, 2, 3, 4 bude podíl AČR na celkovém fungování systému pouze „asistenční“. Jinými slovy lze konstatovat, že AČR bude asistovat v rámci nadřazených vyšších forem nasazení sil a prostředků skupiny států (případ č. 1) nebo pouze v rámci ČR (případ č. 2, 3, 4). Nelze však vyloučit, že případy 2, 3, 4 mohou být řešeny také skupinou států.

Obrázek č. 2 znázorňuje, že AČR 2000 asistuje v případě ohrožení č. 2 tím, že vyčleňuje síly a prostředky ve prospěch integrovaného záchranného systému České republiky (IZS ČR) podle vyhlášky vlády č. 246/93. Při ohroženích č. 3 a 4 tím, že opět vyčleňuje síly a prostředky k posílení Policie České republiky podle Směrnice č. 7/1974 Ústředního věstníku.

Poněkud zvláštní asistence AČR 2000 při ohrožení č. 1 se liší především tím, že AČR by zřejmě vyčleňovala organické jednotky a útvary do vytvářeného mezinárodního kontingentu sil a prostředků. Případy 2, 3 a 4 by znamenaly pouze vyčleňování pracovních

Obr. 2: AČR 2000 při asistenci (varianta)

sil, dopravní a speciální techniky, resp. odborníků, jež by byly „rozptýleny“ v rámci IZS nebo Policie ČR. Nelze však vyloučit nasazení menších organických jednotek či útvarů, které budou řízeny výhradně svými vojenskými veliteli. Nasazení vojenských sil a prostředků v rámci červencových povodní však tímto příkladem není. Při nich si situace, zvláště nízká připravenost civilních řídicích struktur, vynutila vytvoření krizového štábu, kde rozhodující roli sehráli důstojníci AČR, kteří jsou v krizovém managementu cvičeni.

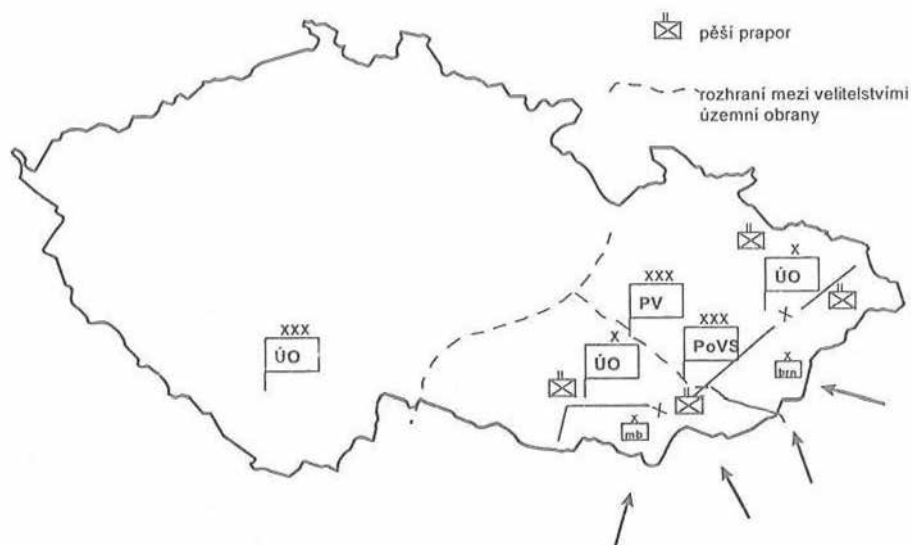
Nasazení sil a prostředků AČR v krizových situacích č. 1 až 4 je tedy pouhou asistencí, a tudíž hovořit o nějaké formě či způsobu nasazených sil AČR nelze. Půjde o způsob nasazení určených sil a prostředků státu či skupiny států a z tohoto hlediska je nutné vytvářet teorii společných operací. Podle mého mínění je třeba i z vojenského hlediska zkoumat a vytvářet teorii operačního (resp. vojenského) umění v komplexu všech nasazených sil. Účast vojenských odborníků ve společném vědeckém týmu je potřebná. Samostatné zkoumání této problematiky pouhými vojenskými odborníky by mohlo vést k nereálným výsledkům. Zatímco v případě krizové situace č. 1 je vytvořen systém přípravy vojsk, pro další případy krizových situací tomu tak není. Vzhledem k našemu očekávanému vstupu do NATO je potřebné nejen v AČR 2000, ale i u dalších prvků budoucího bezpečnostního systému ČR navést pořádek do systému přípravy, včetně společných cvičení. Červnové cvičení krizových štábů HEXAGRAN 97 bylo dobrým příkladem.

Jestliže připouštíme vyšší pravděpodobnost vzniku krizových situací č. 1 až 4 v porovnání s ostatními, lze učinit závěr, že „mírová AČR 2000“ by tyto předpokládané síly měla mít k dispozici. Je tomu tak? Nechť si čtenář odpoví sám.

AČR 2000 v uzávěře státní hranice

Při rozsáhlé a závažné diverzní činnosti koordinované se zjevnou přípravou agrese, tedy krizové situaci č. 5, bude zřejmě AČR hrát mezi ostatními prvky budoucího bezpečnostního systému rozhodující úlohu. Gestorem by mělo být Ministerstvo obrany ČR. Vzhledem k této úloze AČR by bylo možné hovořit o určitém způsobu či pojmenovatelné formě

použití zpravidla části AČR. V odborném tisku a diskusích se používají různá pojmenování této činnosti. Cílem činnosti nasazených sil a prostředků by bylo především omezit možnost pronikání diverzantů přes státní hranici na naše území. Dosažení tohoto cíle je však velmi komplikované zvažíme-li, že diverzanti mohou na naše území proniknout přes třetí stát, což by si vyžadovalo uzavřít státní hranici se všemi sousedy a zavést zvláštní přísný režim na letištích. Na první pohled je jasné, že pohraniční policie nemůže státní hranici sama uzavřít. V tomto případě by AČR úkol byla schopna v omezené míře zvládnout (tedy opět by zřejmě nebyla schopna uzavřít státní hranici se všemi sousedy). K zajištění bezpečnosti občanů by zřejmě bylo nutno obyvatelstvo z příhraničních oblastí evakuovat do vnitrozemí. Vnitrozemské úkoly při obraně důležitých objektů by zřejmě musely zůstat nadále v gesci ministerstva vnitra, resp. Policie České republiky. AČR by mohla i zde pouze asistovat.

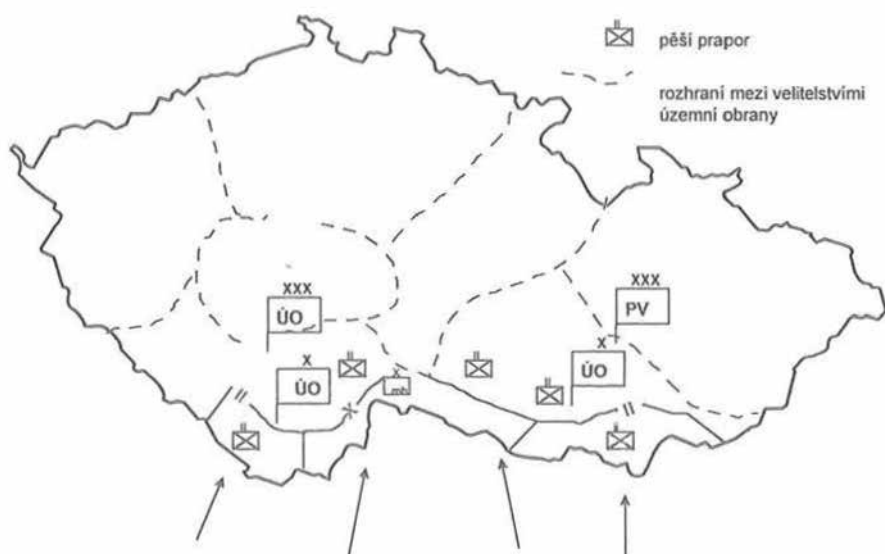

Obr. 3: Uzávěra státní hranice (varianta)

Na obrázku č. 3 a 4 jsou uvedeny možné varianty zasazených sil v uzávěře státní hranice. Ve variantě podle obr. č. 3 velí velitel pozemního vojska z posádky a může si vyčlenit pomocné velitelské stanoviště. Do podřízenost tohoto velitele jsou dána dvě velitelství územní obrany. Zasazenými silami jsou *brigáda rychlého nasazení (brn)*, *mechanizovaná brigáda (mb)* a několik v předstihu mobilizačně rozvinutých praporů vojska územní obrany. Ve variantě podle obr. č. 4 velí velitel vojska územní obrany prostřednictvím dvou velitelství územní obrany. Do podřízenosti je mu dána jedna mechanizovaná brigáda (mb) pozemního vojska.

Jestliže připustíme tento způsob použití AČR 2000 v období „stavu ohrožení státu“, pak je nutné teorii operačního (resp. vojenského) umění pro tento případ zkoumat. Je nutné, aby AČR 2000 byla k této činnosti připravena. Policie ČR (případně další prvky budoucího bezpečnostního systému), by v příhraničním prostoru ve prospěch zasazených sil a prostředků AČR asistovala a musela by být podřízena armádnímu velení.

Opět je nasnadě otázka, zda předpokládaná organizační struktura AČR 2000 odpovídá možnému nasazení sil a prostředků v případě náhlého vzniku krizové situace č. 5.

Obr. 4: Uzávěra státní hranice (varianta)

Obranná operace AČR 2000

V článku podle [5] Ing. Karel Pezl se některých otázek použití AČR při obraně státu při agresi dotýká. Na některé otázky nemám totožný názor.

Dvě poslední uvažované krizové situace, a to č. 6 (při hrozící /vojenské/ agresi cizí mocí) a č. 7 (při vojenské agresi cizí mocí) si žádají mimořádný způsob použití všech sil a prostředků bezpečnostního systému státu, čímž by mohla být **válečná operace** všech sil a prostředků budoucího bezpečnostního systému. V rámci ní bude plnit úkoly AČR formou nejsložitější, zpravidla po plném mobilizačním rozvinutí na válečné počty - **formou obranné operace AČR**. I všechny ostatní prvky bezpečnostního systému (ostatní složky ozbrojených sil - civilní ochrana ČR a hradní stráž, ozbrojené bezpečnostní sbory, záchranné sbory a havarijní služby) fungují nebo jsou ve vrcholné pohotovosti k použití. AČR však bude sehrávat roli rozhodující, jelikož ona jediná disponuje prostředky, kterými může eliminovat, či snížit následky agrese. Všechny ostatní výkonné prvky budoucího bezpečnostního systému by hrály sice důležitou, ale přece jenom „asistenční“ úlohu vůči AČR. Jedině ve společném nasazení sil lze dosáhnout cílů národní obranné strategie.

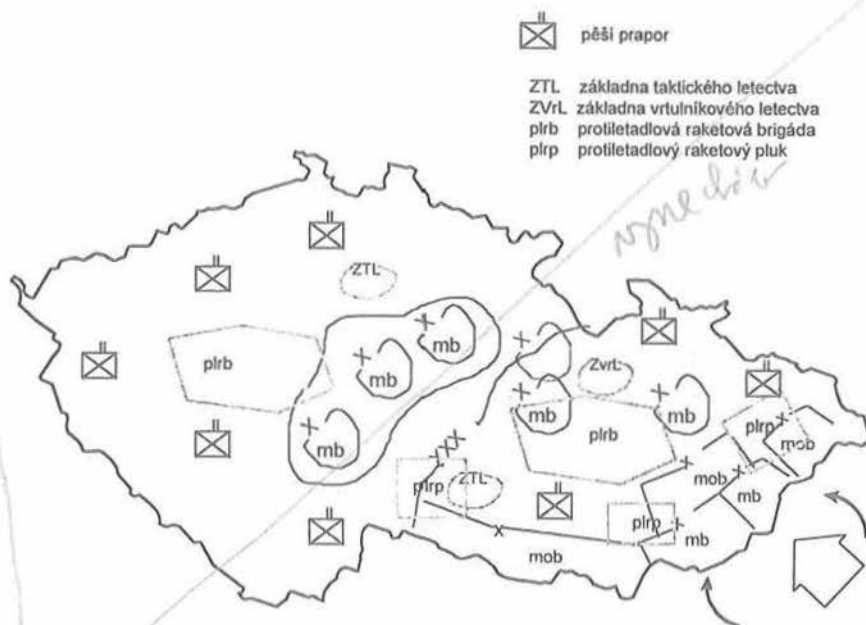
Obrannou operaci AČR lze charakterizovat jako souhrn operací, bojů, paleb, manévrů a dalších činností vojsk vedených na celém nebo části teritoria státu a v určitém čase, sladěných podle jednotného záměru velitele AČR.

K zajištění nepřetržitého a pevného velení vojskům, pružného manévru palbou a vojsky, jakož i ke sladěnému působení všech druhů vojsk s možností efektivní logistické podpory se **bojové svazky** a útvary musí uskupit prostorově, funkčně a účelově tak, aby byly co

největší překážkou armády agresora. Jde o vytvoření operační sestavy AČR, jež může zpravidla zahrnout:

- ▲ první operační sled (operační uskupení pozemních vojsk prvního sledu);
- ▲ uskupení vzdušných sil;
- ▲ druhý operační sled (operační uskupení pozemních vojsk druhého sledu);
- ▲ uskupení vojsk územní obrany;
- ▲ zálohu hlavního velení.

Schematicky znázorňuje možnou variantu operační sestavy AČR v obranné operaci obr. č. 5.

Obr. 5: Schéma operační sestavy AČR v obranné operaci (varianta)

Základní charakteristiku prvků uvedené operační sestavy AČR lze vyjádřit formou činnosti, způsobem velení a možným složením. V tabulce na obrázku č. 6 lze vysledovat, že z hlediska svazů rozlišujeme:

- obrannou operaci operačního uskupení pozemních vojsk prvního nebo druhého sledu (stručněji) - obrannou operaci pozemních vojsk,
- protivzdušnou operaci vzdušných sil,
- útočnou operaci operačního uskupení pozemních vojsk druhého sledu (stručněji) - útočnou operaci pozemních vojsk,
- operaci k obraně teritoria uskupení vojsk územní obrany.

Z tabulky je také zřejmé, že jistým problémem je velení uskupení pozemním vojskům druhého operačního sledu v obranné či útočné operaci. Podle mého názoru nelogicky

asymetrické uspořádání pozemních sil pod velitelství pozemních vojsk a velitelství vojsk územní obrany místo dosavadního uspořádání do sborů komplikuje velení a nasazení vojsk. Podrobněji jsem se touto otázkou zabýval v [6].

Prvek operační sestavy	Forma činnosti	Veli	Možné složení
První operační sled	obránná operace pozemních vojsk	velitel pozemních vojsk	většina vševojskových brigád, menšina velitelství územní obrany
Uskupení vzdušných sil	protivzdušná operace vzdušných sil	velitel vzdušných sil	většina letectva a protiletadlového raketového vojska
Druhý operační sled	obránná nebo útočná operace pozemních vojsk	není jasné!	menšina vševojskových brigád, teritoriálně příslušné velitelství územní obrany (v obranné operaci)
Uskupení vojsk územní obrany	operace k obraně teritoria	velitel vojsk územní obrany	většina velitelství územní obrany, příp. i jedna vševojsková brigáda
Záloha hlavního velení	podle úkolu	velitel brigády	jedna až dvě brigády (včetně spojeneckých)

Obr. 6: Charakteristika činnosti prvků operační sestavy AČR (varianta)

Obranná operace AČR bude probíhat v čase, rozhodujícím činitelem bude agresor a jeho armáda. Charakter konfliktu může být z hlediska cíle, způsobu zahájení, způsobu (formy) vedení bojové činnosti a použitých sil a prostředků různý.

Z hlediska převažující činnosti vojsk lze rozlišovat tyto možné operační úkoly:

- odražení vzdušného a pozemního protivníka (od zahájení agrese po zahájení boje v taktickém pásmu obrany),
- bojová činnost o přihraniční prostor (do hloubky taktického pásma obrany),
- bojová činnost o operační pásmo obrany,
- provedení armádního protiúderu nebo bojová činnost v hloubce prostoru obrany aj.

V rámci těchto operačních úkolů budou plněny rozmanité takticko-operační či taktické úkoly jednotlivými prvky operačních sestav svazů nebo bojových sestav svazků.

Prostorem obrany AČR bude zpravidla celé území státu z důvodu možného a zpravidla překvapujícího napadení kteréhokoliv prostoru či objektu vzdušným protivníkem a použitím výsadků a diverzantů. Obr. č. 7 znázorňuje možné členění prostoru obrany AČR na dva základní třírozměrné prostory:

- obrany pozemních vojsk,
- obrany uskupení vojsk územní obrany (zázemí).

V rámci těchto obou prostorů jsou určovány prostory obrany a rozmístění pozemních sil, vzdušných sil, logistiky a dalších složek AČR s místy velení, koordinační čáry, klamné objekty, síť přísunových a odsunových cest, palebné čáry, čáry k zasazení do protiúderu a protiztečí atd.

Prostor obrany vzdušných sil (nebo také prostor protivzdušné obrany) může překrývat oba prostory obrany pozemních sil a dokonce ve svém třetím rozměru přesahovat státní hranici směrem k agresorovi.

Obr. 7: Základní členění prostoru obrany AČR (varianta)

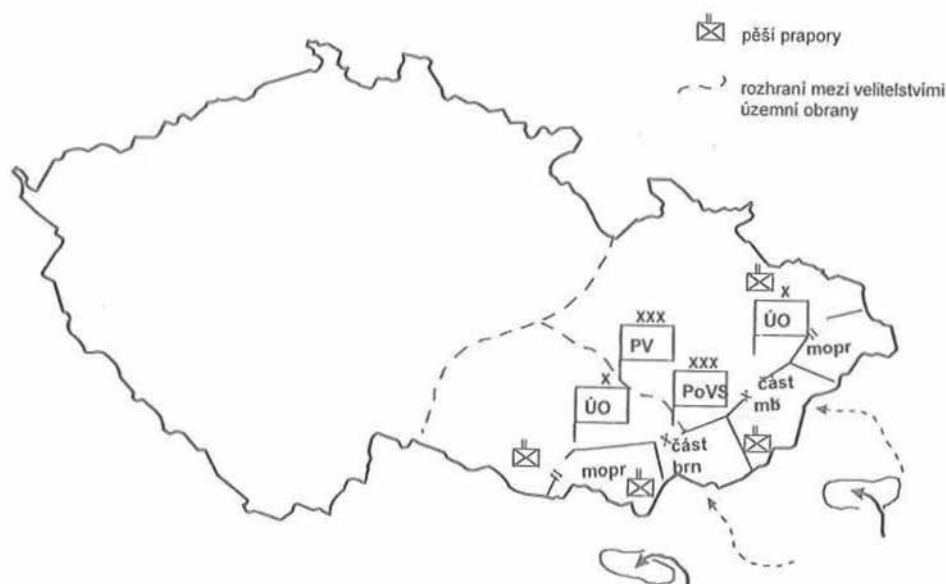
Zahájením agrese je obranná operace zahájena. Veškerá opatření, která tomuto předcházejí jsou vlastně přípravou AČR. Abychom však pochopení problematiky přípravy AČR k obranné operaci nekomplikovali: je účelné, abychom celé období přípravy AČR k obranné operaci chápali jako opatření prováděná na základě směrnice „hlavního místa řízení“ (HMŘ) k provedení válečné operace. Podle mého názoru je na místě, abychom rozlišovali opatření přípravy AČR k obraně v obecné rovině (výcvik, tvorba operačních plánů atd.) a opatření přípravy k obranné operaci AČR, což může být až po obdržení úkolu od nadřízeného orgánu, kterým je HMŘ. Zavádění pojmu „předběžná příprava“ nebo „bezprostřední příprava“ celou oblast jen zbytečně komplikuje. Pokud takto budeme chápat přípravu obranné operace AČR, lze ji obdobně jako vedení rozřazovat na časové úseky s převládající činností, např.:

- ◆ zplánování obranné operace (respektive vždy půjde jen o upřesňování předem zpracovaných obecných operačních plánů),
- ◆ mobilizační rozvinutí vojsk,
- ◆ operační rozvinutí vojsk,
- ◆ příprava prostorů obrany atd.

chybné → navazuje na titul - j

Ještě k přikrytí státní hranice

Jde o zvláštní způsob použití vojsk spadající do období přípravy obranné operace AČR. Cílem je nedovolit pronikání nepřátelského průzkumu a diverzních skupin přes státní hranici do vnitrozemí, prokázat schopnost nebo odhodlání státu bránit se, klamat o operačním rozvinutí vojsk, a konečně vytvořit výhodné podmínky pro dokončení mobilizačního a operačního rozvinutí AČR v případě překvapujícího napadení protivníkem, což nemůžeme nikdy vyloučit.

Obr. 8: Přikrytí státní hranice (varianta)

Tedy jde o formu, kdy přechází AČR k obraně ohrožených úseků (zvláště přechodů) státní hranice silami jednotlivých mírově naplněných nebo i mobilizačně rozvinutých rot a praporů pozemních sil dislokovaných v blízkosti státní hranice.

Na obr. č. 8 je ukázána varianta možného velení a vyčlenění sil do přikrytí státní hranice (PSH). Vojskům velí velitel pozemního vojska prostřednictvím pomocného velitelského stanoviště a má v podřízenosti dvě velitelské územní obrany. Zasazená je část brigády rychlého nasazení, část mechanizované brigády a několik zmobilizovaných motorizovaných a příhraničních pěších praporů. Z hlediska cíle, velení a množství zasazených sil do PSH jde o dosti blízkou podobu s uzávěrou státní hranice. Možná mají mnozí čtenáři (kteří článek dočetli až sem) stejný pocit jako já. Osobně považuji pojem „uzávěra SH“ za náhražku PSH. Autoři pojmu zřejmě neměli dostatek poznatků o problematice PSH.

Provedu-li rekapitulaci způsobů (forem) použití AČR 2000 v různých krizových situacích (ohroženích), lze provést závěr, že půjde o obrannou operaci AČR a uzávěru státní hranice, která víceméně dubluje již dříve známou formu použití AČR, a tou je PSH. Ostatní způsoby jsou pouhými asistencemi AČR.

V každém případě by součástí mírové AČR 2000 měly být nasazení schopné prvky při ohroženích č. 1 až 5.

Literatura:

- [1] **Vojenská strategie České republiky.** Vojenské rozhledy č. 2/95.
- [2] **Národní obranná strategie.** Vojenské rozhledy č. 2/97.
- [3] **Záměr koncepce výstavby Armády ČR do roku 2000 s výhledem do roku 2005.** Vojenské rozhledy č. 2/97.
- [4] **Hodbod' L.:** Ještě jednou k SPPR. Vojenské rozhledy č. 2/97.
- [5] **Pezl K.:** Řízení a velení při obraně státu. Vojenské rozhledy č. 3/97.
- [6] **Kubeša M.:** K otázkám výstavby Armády České republiky. Vojenské rozhledy č.2/97.

Naše doba nás prostě nutí přijmout odpovědnost za svět jako celek. Nemůžeme si dovolit nedostatek solidarity mezi demokratickými zeměmi, musíme definitivně odvrhnout představu, že nepřátelé demokracie budou zastaveni politikou appeasementu – dostatečným varováním by nám měla být historická zkušenost mnichovské dohody. V bláhové víře, že se tak uchrání hrozby války, vydaly tehdy západní spojenci demokratické Československo nacistickému Německu, aby za to vzápětí samy drazé zaplatily.

Václav Havel, Nová přítomnost 12/1997

Význam opevnění a sídlišť v obraně republiky

K významným faktorům, které musí brát velitelé všech stupňů v úvahu při rozhodovacím procesu, patří terén. Svou členitostí, pokrytostí a zástavbou bezprostředně působí na volbu způsobů vedení bojové činnosti a s ním spojené manévry palbou a vojsky, směry útoků i prostory obrany a také ochranu sil a prostředků všech organizačních celků. Důkladný rozbor terénu a z něho vyvozené závěry proto výrazně ovlivňují jak rozhodnutí velitelů všech stupňů i odborností, tak vedení operací a bojů i ostatní činnost vojsk.

Skutečnost, že bojovou činnost povedeme především na vlastním území, význam vyhodnocení obranných a také ochranných vlastností terénu jen zvyšují. S činností mimo území našeho státu počítáme pouze v případě humanitárních akcí či akcí na udržení míru, případně při plnění spojeneckých závazků.

Obrana státní hranice a příhraničních prostorů

Při odrážení případné agrese je třeba využít přírodní členitosti a pokrytosti terénu již od státní hranice. Její značnou část spolu s přilehlým prostorem o hloubce až 15 km i více do hloubky našeho státního území tvoří převážně podélné horské hřbety pokryté lesy. Součástí tohoto prostoru se stala již za první republiky od roku 1935 připravovaná pásma a postavení. Jejich součástí byly bočními a křížovými palbami provázané železobetonové pevnůstky různých velikostí. Vzorem pro jejich vybudování byla francouzská Maginotova linie. Jak je známo, již za tehdejší výzbroje a možnosti vojsk nesplnila to, co se od ní očekávalo.

Systém vybudování postavení, pásem a železobetonových objektů podél naší státní hranice, jejich různá hloubka a hustota odpovídaly bojové technice a filozofii vedení obrany státu, jak ji formulovalo vedení státu a velení armády předmnichovské republiky.

Při případné úpravě a zbojeschopňování těchto objektů v souladu se soudobými, především však také s perspektivními (protože bezprostřední napadení nehrozí) možnostmi bojové techniky a z toho vyplývajícími způsoby vedení bojové činnosti je třeba brát v úvahu zejména:

▲ Železobetonové objekty (dále jen objekty) nejsou ve všech případech bezprostředně na státní hranici a prostor jejich umístění je daný, neměnný. Jsou proto zmapovány, jejich koordináty a možnosti, včetně palebných, jsou v podstatě všeobecně známy.

▲ Objekty jsou vzájemně provázány a bráněny křížovými a bočními palbami. Jsou to jediné palby, které lze z objektů vést. Objekty jsou tím na sobě existenčně závislé. Vyřazením některého z objektů je narušen připravený palebný systém. Jsou tím ohroženy objekty sousední.

▲ Objekty byly plánovány jako tehdejší součást koncepce obrany v úzké návaznosti a součinnosti se silami stráže obrany státu (SOS) - tvořilo je 31 praporů - a speciálních hraničářských praporů. Jejich úkolem také bylo vytvořit spolu s palbou z objektů dokonalý,

plnohodnotný palebný systém k zabránění pronikání nepřítele na naše území a současně se navzájem bránit.

▲ V prostorech objektů došlo během uplynulých šedesátí let k **podstatným změnám v pokrytosti terénu, v jeho zástavbě**. To odpovídajícím způsobem ovlivňuje palebné možnosti jednotlivých objektů. Rovněž se to týká případného využití alespoň některých z nich a jejich vzájemné palebné provázanosti. V palebném systému to může mít za následek vznik hluchých, nepostřelovaných prostorů, jeho narušení a tím také narušení vzájemné obranyschopnosti vybudovaných objektů.

▲ Požadavky na palebný systém objektů před druhou světovou válkou byly zcela jiné, než soudobé a zejména perspektivní. **Vytvoření palebného systému odpovídajícího současnosti, případně budoucnosti, by vyžadovalo vybavení objektů vhodnými palebnými prostředky, zejména protitankovými, případně protiletadlovými, tzn. nutnost odpovídající úpravy včetně střel a eliminovat ohrožení osádek v důsledku v objektech umístěných účinnějších zbraní, PTRS apod.**

▲ Všeobecná orientace armád na **vysoce přesné zbraně s plošným, ale také až s bodovým účinkem** (na střelny a průzory objektů). Jejich počty, možnosti, dosah a účinky budou perspektivně narůstat. V součinnosti s vysokou pohyblivostí po zemi i vzduchem se vytvářejí podmínky pro otevření druhé fronty prakticky kdekoli na území republiky. Otevřením takové fronty zejména s využitím výsadků a diverzní činnosti v hloubce území republiky narůstají možnosti narušení systému řízení státu i armády a různých ohrožení bez nutnosti zásadního pronikání pozemních sil agresora bojem přes státní hranici do hloubky našeho území.

▲ Nezanedbatelnou se může ukázat také **akceschopnost osádek železobetonových objektů v příhraničním prostoru při a po palebných úderech zejména vysoce přesných zbraní nepřítele**. V důsledku toho dojde k narušení vzájemné palebné provázanosti objektů a tím také palebného systému a z toho vyplývající izolace některých objektů.

▲ Po zahájení agrese se může stát **problémem zásobování jednotlivých objektů vším potřebným k vedení bojové činnosti**.

Celkově lze říci, že železobetonové pevnůstky, vybudované před druhou světovou válkou, je eventuálně možné využít **pouze tam, kde jsou funkční, jako součást záměru obrany velitele daného prostoru**. Z tohoto hlediska a také s přihlédnutím k jejich významu je třeba posuzovat vhodnost nákladů a přípravy k jejich zakceschopnění.

V souvislosti se správnou snahou využít pro obranu státu železobetonových objektů v příhraničním prostoru se současně nabízí otázka také využití sídlišť, tvořících hustou síť na celé ploše našeho území.

Význam sídlišť pro obranu státu

Součástí každé části naší republiky jsou sídliště různé velikosti a typu. Jejich přirozené obranné a ochranné vlastnosti podtrhují mimořádný význam, který mají pro vedení obranné činnosti proti nepřátelské agresi. Současně se však u nás a také v mezinárodním měřítku objevují názory z humanitních důvodů obranu sídlišť zakázat - nebránit je. I když uskutečnění

tohoto požadavku se snad zdá být do určité míry svým způsobem opodstatněné, ve svých důsledcích se jeví jako nerealistické, protismyslné. Je tomu tak především z těchto důvodů:

- Sídliště jsou **domovem občanů** - jediných tvůrců všech hodnot a síly státu, příčinou a zárukou jeho existence i budoucnosti. Obrana obyvatelstva a tím také sídlišť je proto prvořadým úkolem všech státních orgánů a také armády.

- Městská sídliště soustřeďují většinu obyvatelstva státu. Jsou **politickými, administrativními a hospodářskými centry**. Jsou v nich soustředěny také kulturní památky a většina hodnot. Jsou pomyslnými i skutečnými symboly sounáležitosti k určitému prostoru - domovu a přes ně také ke státu. Jejich ovládnutí patří k rozhodujícím cílům každého agresora.

- Svou zástavbou sídliště umožňují **ukrytí živé síly** a občanům v závislosti na situaci až normální život v jejich domovech. Vojska mají současně výhodné podmínky pro vedení obranného boje.

- Na rozdíl od na státní hranici rozmístěných železobetonových objektů s omezenými palebnými možnostmi, dovolují sídliště **vedení paleb všeho druhu v okruhu 360°**.

- Sídliště jsou **komunikačními uzly**. Procházejí jimi silnice, které zejména v současné a perspektivně se dále rozvíjející mobilitě mají pro vojska a život státu průběžně rostoucí význam.

- Při velikosti naší republiky 400 km x 200 km jsou prakticky **minimální možnosti k hromadné evakuaci obyvatelstva**, pokud by vůbec evakuovat chtělo. Je také problematické chtít evakuovat větší města byt na několik dnů do blízkých obcí, případně snad, což je ještě horší, do přírody, lesů apod. Jak to bude s hygienou? Zdravotními podmínkami? Zásobováním? Podmínkami k životu vůbec? V dešti? Horku? Zimě? Atd. Zkušenosti ukazují, že v našich podmínkách za druhé světové války obyvatelstvo zůstávalo převážně ve svých domovech a podle potřeby se ukrývalo ve sklepích apod.

- Případná evakuace v době ohrožení či dokonce v průběhu vedení obrany **může narušit a zpozdit manévry a přesuny vojsk a jejich zabezpečení**. Tím zmařit včasné zaujetí bojových sestav a ohrozit záměry plnění úkolů obrany republiky současně i na několika úrovních.

Uvedené důvody spolu se zkušenostmi a příklady nejen z druhé světové války, ale také z války na Blízkém východě (bitva o Suez v roce 1967), v Koreji a v poslední době také z války v bývalé Jugoslávii a Čečensku podtrhují význam sídlišť pro obranu států a regionů. Vyhodnocení hustoty sídlišť v našem prostoru, jejich místo, úlohu a důležitost v obraně ještě více zdůrazní.

Vyhodnocení hustoty sídlišť v Evropě

Střední Evropa a Evropa vůbec patří k nejhustěji osídleným částem naší planety. Z jejich vojenskogeografického vyhodnocení z hlediska hustoty a velikosti zde vybudovaných sídlišť vyplývá řada poznatků, které mohou sehrát významnou roli při organizování obrany na všech stupních.

Statistické údaje z naší republiky ukazují, že v průměru na **10 000 km²**, to znamená na plochu **100 krát 100 km**, připadá kolem **600 sídlišť** s různým počtem obyvatel a tomu také odpovídající

velikostí. Protože všechna sídliště jsou vybudována na volném prostranství, je třeba od plochy 10 000 km² odečíst, jak vyplývá z charakteru terénu zejména ve střední Evropě a také u nás, v průměru 1/3 na zalesněný prostor, což je okolo 3 400 km². Po odečtení této plochy zůstává z 10 000 km² plocha okolo 6 600 km², na níž je rozmístěno v průměru kolem 600 sídlišť různých rozměrů od vesnic přes městečka až po města. V praxi to znamená, že na každých 11 km² (6 600 km² : 600) připadá jedno sídliště v podstatě bodové velikosti (velikost sídliště je v uvedených 11 km² zanedbána). To pochopitelně neodpovídá skutečnosti. Každé sídliště totiž podle své velikosti, závislé do značné míry na počtu obyvatel, má určité rozměry. Určit je lze opět jen orientačně na základě statistiky a praktických poznatků.

Ze statistiky lze vyvodit, že na 10 000 km² terénu připadá z uvedených 600 sídlišť v průměru okolo:

- 6 až 7 sídlišť s 20 000 až 50 000 obyvateli,
- 2 až 3 sídliště s 50 000 až 100 000 obyvateli,
- do 1 sídliště nad 100 000 obyvatel.

Z těchto statistických údajů tedy vyplývá, že v prostoru 100 km krát 100 km, tj. 10 000 km², je v průměru kolem 10 sídlišť městského typu a okolo 590 malých a středních vesnic, městeček.

Na základě praktických poznatků lze orientačně stanovit průměrnou (bez ohledu na počet obyvatel) velikost sídliště městského typu 8 km x 8 km, tj. 64 km². Při 10 těchto sídlištích je to celkem 640 km² zastavěné plochy. Pro 590 malých a středních vesnic a městeček (do 20 000 obyvatel) lze kalkulačně uvažovat s jejich průměrnými rozměry 2 km x 2 km, což jsou asi 4 km² na jedno sídliště, na všech 590 pak 2 360 km². Všechna sídlištěmi zastavěná plocha činí dohromady 3000 km² (města 640 km² a ostatní 2 360 km²).

Volnou plochu - pole (bez lesů a sídlišť) v prostoru 100 km x 100 km pak tvoří zbývajících 3 600 km². Z tohoto hrubého vyhodnocení lze vyvodit a ze statistik to také vyplývá, že území naší republiky tvoří v podstatě pole (volný prostor), lesy a sídliště orientačně vždy po 1/3 její celkové plochy.

Z hlediska vedení bojové činnosti jsou pro plánování obrany důležité závěry o průměrném rozmístění, přesněji průměrných vzájemných vzdálenostech jednotlivých měst (nad 20 000 obyvatel) a ostatních sídlišť daného prostoru 1000 km².

Na této ploše je podle statistik, jak bylo uvedeno, 10 sídlišť městského typu s více než 20 000 obyvatel. Při tomto počtu sídlišť připadá orientačně jedno toto sídliště na 1000 km² z celkové plochy 10 000 km², to znamená schematicky na plochu 31,6 km x 31,6 km. Za předpokladu, že tato města jsou orientačně uprostřed plochy 1000 km², je vzdálenost mezi středy dvou z nich libovolným směrem kolem 32 km. Po odečtení z této vzdálenosti poloviny jejich délky či šířky, to je 8 km : 2 = 4 km, zůstává průměrná vzdálenost mezi městy kolem 28 km. Při organizování paleb připadá na sousedící města po 14 km. Tato vzdálenost odpovídá již dostřelu soudobých a tím spíše perspektivních zbraňových systémů. Jsou tím v podstatě vytvořeny podmínky nejen pro vytvoření systému souvislých paleb dělostřeleckých, ale také pro vzájemnou podporu růstem dostřelu zejména v budoucnu. Při soudobých počtech dělostřeleckých hlavních tato skutečnost, spolu s účinností munice nabývá na významu, je nezanedbatelná.

Protože součástí všech terénních celků jsou také zalesněné prostory, mohou se vzdálenosti mezi městy v závislosti na konkrétních podmínkách zvětšit či jinde naopak zmenšit.

V uvažovaném prostoru 1000 km² kolem každého města lze orientačně uvažovat také stejný počet sídlišť do 20 000 obyvatel. Při celkovém jejich počtu na 10 000 km² 590 jich připadá na 1000 km² průměrně 59. Jedno takové sídliště s okolím bude zhruba na ploše 1000 km² : 59 = 17 km². Za předpokladu, že i v tomto případě budou tato sídliště v podstatě uprostřed této plochy, bude vzdálenost mezi jejich středy v libovolném směru kolem 4,5 km. Při odpočtu 1 km, tj. poloviny jejich průměrné délky či šířky jsou vzdálenosti mezi sídlišti kolem 3,5 km, to znamená po 1,75 km na sousedící sídliště. To v podstatě vytváří podmínky pro souvislý systém paleb z pěchotních zbraní a tím také pro vzájemnou palebnou podporu. Stejně jako u dělostřeleckých paleb - přispívá také tato skutečnost k narůstání možnosti ničit agresora - násobí síly obránce a přispívá k postupnému vyrovnání sil a získávání iniciativy. V případě lesních porostů v závislosti na konkrétních podmínkách to může být více a v prostoru bez lesů naopak méně.

Při pohledu na mapu naší republiky a také střední Evropy a Evropy vůbec je zřejmé, že to v podstatě odpovídá skutečnosti.

V závislosti na velikosti sídliště a jeho významu je každé z nich komunikačním uzlem různé úrovně (křižovatkou silnic). Při jejich obraně se z každého z nich vytváří přirozená překážka pro pohyb útočících vojsk. Jejich postup se tak zpomaluje nebo usměrňuje - kanalizuje mimo ně. Spojení této vlastnosti s cílevědomým organizováním paléb a manévrů všeho druhu může pak sehrát rozhodující roli při plnění obranných úkolů na všech stupních.

Z provedené analýzy vyplývá, že v naší republice, ve středoevropských a všeobecně v evropských podmínkách vůbec lze území rozdělit v podstatě na tři stejné části: lesy, sídliště, volný prostor - pole. Tato skutečnost rozhodujícím způsobem ovlivňuje vedení bojové činnosti a tedy také operací. Důkladná analýza a vyhodnocení terénu musí proto být trvalou součástí práce velitelů a štábů všech stupňů.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat zejména sídlům. Sama o sobě jsou přirozenou překážkou v postupu útočících vojsk a ve spojení s využitím ochranných vlastností v jejich domech rozmístěnými obránci se násobí jejich síly a současně zvyšují vlastnosti města jako překážky. Je proto žádoucí, aby obránce těchto možností dokonale využil. Vzdálenosti mezi malými a středními sídlišti kolem 3 km lze téměř přehradit zbraněmi sousedících motostřeleckých rot a praporů - každý po 1,5 km směrem k sobě navzájem. Obdobné mezery mezi většími městy lze téměř v plném rozsahu pokrýt dělostřeleckými palbami.

Význam sídlišť pro organizování, plánování a vedení obranné bojové činnosti jednotlivými organizačními stupni ještě zvýrazní charakteristika sídlišť, zejména měst.

Charakteristika sídlišť s důrazem na města

Z charakteristiky stávajících sídlišť, zejména měst, jednoznačně vyplývá, že jejich vlastnosti vtiskují bojové činnosti vojsk řadu charakteristických rysů. K nejvýznamnějším z nich patří zejména to, že zástavba domů ve městě:

- je přirozenou překážkou v pohybu dnešních vysoce mobilních vojsk, jejich pohyb zpomaluje a v podstatě omezuje na komunikace přehražené většinou palbami a zátarasy,

- usměrňuje vedení bojové činnosti zejména podél komunikací, váže ji na ulice, především však nutí - tlačí útočníka do prostoru mezi sídlištěm a vystavuje jej soustředěným a připraveným palbám (bočním i křížovým) ze sousedících sídlišť,

- podstatně omezuje výhled, možnost využívání maximálního dostřelu zbraní, řízené a soustředěné palby zejména za bojů uvnitř města,

- umožňuje vedení několikavrstvových paléb (ze sklepů, pater, střech), uplatnění tzv. třetí dimenze,

- je příčinou nenadálého a překvapivého střetávání především malých skupin obránců a útočníků v různých prostorech a tím hloubkách bojových sestav,

- poskytuje především obránci široké možnosti ukrytí před pozorováním a současně ochranu před palbou protivníka,

- ovlivňuje nerovnoměrný vývoj bojové činnosti na jednotlivých směrech a v důsledku toho nejen značné zakřivení a tím celkové prodloužení fronty, ale také vzájemné promíchání bojových sestav obou protivníků,

- rozděluje sestavu vojsk bojujících ve městě na relativně samostatné skupiny,

■ **ohrožuje útočící, ale i brání se vojska jak padajícími domy, tak úlomky zdiva.**

Ve prospěch obránce při přímé obraně města navíc mluví zejména:

* **možnost předem připravit a organizovat palby**, již na přístupech k městu, palebné pytle a léčky uvnitř i mimo město, a tím podstatně zvýšit účinnost obranných paleb ve srovnání s palbami útočících vojsk a nutit je útočit mimo město, do připravených palebných pytlů,

* **podstatné omezení průzkumu** všeho druhu vojsk útočníka v důsledku ukrytí živé síly obránce, zejména v budovách, sklepích apod.,

* **znalost města a jeho podzemí** (sklepy, kanalizace, kolektory) umožňují využívat je pro překvapivé údery na útočící vojska z týlu a tím je navíc také demoralizovat,

* **možnost rozdělování až rozdrobování útočících vojsk** a vytváření tak předpokladů pro jejich ničení po částech,

* **zpomalení postupu** útočících vojsk ve městech (sídlištích) proti postupu mimo ně umožňuje protizteče vést křížové a boční palby do boků rychleji pronikajících vojsk útočníka ve volném prostoru (mimo město),

* **využívání ochranných vlastností** terénu a palebných možností obráncem působí útočícím vojskům větší ztráty a nutí je k dřívějšímu zasazování druhých sledů a záloh, přispívá k vyrovnání poměru sil a přebírání iniciativy,

* **možnost dále zvýraznit obranné i ochranné vlastnosti terénu** relativně snadnou ženijní úpravou, včetně využití ženijních výbušných i nevýbušných zářezů,

* **vytváření výhodných podmínek pro partyzánskou činnost** v případě obsazení zejména měst (anonymita je větší),

* **možnost využívat místních kapacit, zdrojů** k zabezpečení všeho druhu.

Vedle výhod má organizování obrany ve městě (sídlišti) také své nevýhody. K nim patří především:

* **omezené možnosti ve využívání dostřelu a účinku jednotlivých zbraní**,

* **obtížnost manévru druhých sledů a záloh** v podstatě jen podél komunikací - ulic a případně využitím podzemí,

* **rozdrobení bojové sestavy** na relativně samostatné a různé velké celky v závislosti na typu města a způsobu jeho zástavby,

* **možnost vcelku jednoznačného zasazení větších sil** zejména k protiztečím jen po komunikacích především na náměstích a parcích a tím snížení jejich překvapivosti (lze je předvídat) pro útočící vojska,

* **je ztížena vzájemná komunikace** a informování se o situaci,

* **vzhledem k nelineární frontě, jejím rychlým změnám a relativně samostatnému působení** různých velkých částí skupin je ztíženo jejich zabezpečení, je třeba předzásobení.

Velitelé, štáby i vojska při organizaci, plánování a vedení obrany ve městě musí brát v úvahu všechny uvedené ať již kladné či záporné stránky obrany ve městě. Cílem přitom musí být maximálně využít toho, co je pro obránce výhodné a na minimum snížit nevýhody.

Hlavní důraz při boji v městě je třeba položit především:

- ▲ na dokonalé **sladění obrany** ve městě s obranou mimo město a sousedícími městy a sídlišti vůbec,
- ▲ vytvoření předpokladů pro **relativně samostatné časově omezené vedení bojové činnosti** různě velkými celky v závislosti na z hlediska výhodnosti a účelnosti pro obranu přirozeném a optimálním členění měst (sídlišť),
- ▲ **snížení možnosti překvapení** sil obránce útočníkem na minimum a vytvoření optimálních předpokladů pro překvapivou činnost bránících se vojsk vůči útočícím silám.

Všechny tyto skutečnosti se musí stát součástí záměru vedení obrany jako reálného a za dané situace optimálního řešení způsobu plnění stanoveného úkolu. Jedním ze stěžejních výchozích podkladů pro stanovení záměru obrany jsou závěry z hodnocení protivníka. Vzhledem k tomu, že při obecném organizování obrany města nejde o konkrétního protivníka, je třeba vycházet z obecných zásad vedení útoku na město a možných způsobů jeho ovládnutí.

* * *

Problematika využití železobetonových objektů v příhraničním prostoru je zřejmá. *Tyto objekty mají omezené, soudobým a hlavně perspektivním podmínkám ne vždy odpovídající obranné, zejména palebné možnosti.* Jejich zakceschopnění by bylo spojeno s nemalými finančními náklady.

Sídliště jsou po celém území státu. Přispívají k jeho obraně a mohou při ní sehrát významnou úlohu. Z vojenskogeografického vyhodnocení vyplývá, že *tematika obrany sídlišť a měst je v prostoru evropského válčiště velmi aktuální a měla by se stát především předmětem teoretického rozpracování.* Jen tak lze zajistit, že v případě potřeby bude řešení jejich obrany a tím také obrany státu na odpovídající úrovni a v případě její realizace přinese také žádoucí efekt.

Cílem příspěvku je upozornit na význam této problematiky, na možnosti objektů i sídlišť při obraně státu, nutnost jejího rozpracování a zvládnutí veliteli a štáby všech organizačních stupňů. V souladu s teorií v rámci operační přípravy území provést také odpovídající opatření. Dílčím rozvedením některých s obranou objektů a měst souvisejících otázek přispět k řešení problematiky obrany státu a také regionů.

Vojenské zpravodajství v mírových operacích

*Pär Eriksson je pracovníkem švédského Ústavu obranného výzkumu ve Stockholmu, který se zabývá problematikou mírových operací. Jeho článek je založen na společné švédsko-norské studii týkající se vojenského zpravodajství v průběhu operací na podporu míru v tom nejširším smyslu slova, jakými jsou UNFICYP, UNOSOM, IFOR, SFOR a další. Nespádají sem operace, které mohou být pokládány za regulérní válku, např. operace Pouštní bouře. Vzhledem ke skutečnosti, že mírové organizace (např. OSN) tak, jak existují dnes, nemohou realisticky udržovat svou vlastní zpravodajskou službu na strategické úrovni, je článek zaměřen na operační a taktickou úroveň zpravodajství a jen do určité míry na jeho národní a strategickou úroveň. Je psán ze švédského hlediska: tj. z hlediska malého, neangažovaného státu, který má určité zkušenosti s operacemi udržování míru (peacekeepingem). Redakčně upravený a zkrácený příspěvek jsme převzali z časopisu *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Spring 1997.*

Obecně se soudí, že vojenské zpravodajství respektive zpravodajská služba nejsou v rámci činností OSN zcela legitimní. Organizace jakou jsou Spojené národy by měla být otevřená a transparentní a neměla by se zabývat žádnou činností, která by snad mohla narušit její vztahy se stranami účastnicími se konfliktu. To je ale poněkud zavádějící, zvláště když si uvědomíme, že tradiční *peacekeeping* (tj. dozor nad zachováváním příměří nebo míru) spočívá hlavně na vizuálním pozorování.

Ve srovnání s tradičními mírovými operacemi, kdy se jednotky vkládaly mezi znesvářené strany, jsou dnešní mírové operace komplexnější. Často se týkají konfliktů charakterizovaných občanskou válkou, silnými nacionálními a etnickými podtóny. Národním příkladem je Bosna.

V občanských válkách bývá první obětí konfliktu civilní obyvatelstvo. Válka je vedena na velkých územích, bez jasných frontových linií, odehrávají se masakry, znásilňování, jsou ničeny kulturní hodnoty. Někdy je to práce „ozbrojených banditů“, jindy „pravidelné“ armády, ale nejčastěji nejde odlišit jedno od druhých.

Tím nejdůležitějším rysem soudobých konfliktů je jejich velká citlivost a dynamika. Členové mírových misí musí řešit situace, kdy jediný výstřel v oblasti operací může mít strategický význam a kdy prohlášení Bílého domu může vzápětí vyvolat přestřelku. Velitel jednotky mírových sil musí více sledovat to, co se odehrává na vyšší úrovni (mírová jednání, mezinárodní politika na globální i regionální úrovni), než to, co se děje v jeho sektoru, což klade na něho i jeho štáb nemalé nároky.

Termín „nestranné chování“ je většinou vykládán jako používání zbraní (násilí) jen v sebeobraně. Úkolem mírových misí je hlavně monitoring, pozorování a hlášení. Nicméně v posledních letech začal převládat poněkud aktivnější postoj: připouští se **přímá akce**, bez předcházející potřeby sebeobrany. Mandát mírových sil stále častěji a častěji **dovoluje užití síly ke splnění cílů operace**. Souhlas zúčastněných stran (který může být obtížné

zjistitelný) už není nezbytnou podmínkou. **Bezpečnost i sebedůvěra vojáků je tak vyšší, obzvláště v nepřátelském prostředí, zvyšuje se i respekt k mírovým jednotkám a jejich poslání.**

Mění se definice „neutrality“ mezinárodních mírových operací. **Mírové síly jsou zde především proto, aby umožnily dlouhodobé mírové řešení problému a neprosazovaly zájmy některých států či stran.** Respekt v této souvislosti znamená, že strany konfliktu přijímají mírové síly jako legitimního představitele světového společenství. Jestliže jedna nebo více stran neuznává tuto legitimitu, musí být mírové síly schopny použít zbraně a současně vytvářet možnost jednání. Legitimita a integrita mírových sil jsou nutným předpokladem, jinak prováděná akce bude jen demonstrací síly, ne peacekeepingem.

Zpravodajství a operace na podporu míru

O mírových silách se tradičně předpokládá, že nepotřebují zpravodajskou službu, která by poskytovala dlouhodobé předpovědi. Jejich „zpravodajská služba“ většinou kompiluje a předkládá zprávy o událostech v oblasti konfliktu. Analýza je omezena na zjištění, zda se napětí v dané oblasti snížilo či zvýšilo. V otázkách bezpečnosti se opírají hlavně o informace uvolňované velmocemi či samotnými soupeřícími stranami.

Takovýto druh zpravodajství ale dnes nestačí. **Za prvé,** velmoci již nekontrolují soupeřící strany, tak jako to dělaly kdysi. Riziko útoku na příslušníky mírových sil se zvýšilo, a už jen pro svou vlastní bezpečnost potřebují mírové síly vědět o situaci v dané oblasti mnohem více. **Za druhé,** čím komplexnější jsou úkoly, které zahrnují etnickou, sociální, nacionalistickou problematiku, identifikování kombatanů, tím více vzniká nutnost znát povahu svářících se stran, jejich zájmy a aktivity. **Za třetí,** pokud OSN a ostatní mezinárodní organizace chtějí dosáhnout nějaké politické výsledky u jednacího stolu, nemohou si dovolit mít méně znalostí o záměrech soupeřících stran než mají strany samotné. Přinejmenším nesmí dovolit, aby bylo užíváno blufování, musí prokázat, že jsou zodpovědné za události i mimo jednací stůl. **Za čtvrté,** když zvážíme ohromné kapacity zpravodajských služeb velmocí, strany se mohou skutečně domnívat, že světové společenství ví více než skutečně ví. Pokud zůstane masakr bez odvety, může se viník domnívat, že mu byla udělena plná moc, a zatím to byl pouze důsledek nevědomosti. **A konečně zpravodajská služba je potřebná k tomu, aby předvídala další vývoj konfliktu, jaké prostředky a metody strany použijí, zvláště když se mění složení válčících stran, je používána nová mírová taktika ap.**

Zpravodajství a věrohodnost mírových jednotek

Ve válce je výběr metod zpravodajské služby určován tím, jaké cíle hledá, daným časem a zdroji. Nezájímá ji - na rozdíl od jednotek mírových sil - reakce protivníka.

Mírové síly musí naproti tomu chránit jak svou integritu tváří v tvář soupeřícím stranám, tak schopnost organizací (např. OSN, OBSE) dosáhnout politického úspěchu jednáním. Také není morálně přijatelné posílat vojáky do válečné zóny bez řádné znalosti situace.

Základním předpokladem by měla být neutrality, důvěra a respekt. Mírové síly musí dát jasně najevo, že shromažďují informace ne proto, aby je předávaly druhé straně, ale že jejich hlavním cílem je usnadnit mírová jednání, že je právem i povinností mírových sil získávat informace, a že i jiné strany jsou podrobeny stejné kontrole.

To neznamená, že strany musí přijmout jakékoli metody dohledu a pozorování. Omezení jsou spíše emocionální než racionální. Strany budou zřejmě lépe snášet bezpilotní průzkumný letoun než hlídku OSN s načerněnými tvářemi, i když průzkumný letoun nasbírá jistě více informací než pozemní hlídka.

Samozřejmě se vyskytnou i obvinění ze špionáže. Bude to zejména ze strany těch, kteří již byli za něco světovým společenstvím kritizováni či mají nějaké důvody se domnívat, že by výsledkem pozorování mohl být nějaký druh kritiky, nebo prostě ti, kteří cítí, že by aktivita mírových sil mohla působit proti jejich cílům. Vážným problémem se to stává tehdy, když se veřejnost domnívá, že mírové síly nepřístupují ke všem stranám stejně, když jsou mírové síly tak slabé, že nejsou schopny odolat tlaku svářících se stran (Kongo). A situace je ještě horší, když se jedna ze stran domnívá, že v mírových silách existuje únik informací, ze kterého těží ta druhá strana.

Zpravodajství a státy, které poskytují mírové jednotky

Je pochopitelné, že se státy zdráhají předávat své zpravodajské informace organizacím jakou je například OSN. Dochází v nich k úniku informací, chybí jim praxe v zacházení s tajnými materiály (přinejmenším na taktické a operační úrovni), jejich členy jsou i státy, které nemusí být spojenci atd. V jednotkách se mohou vyskytovat jednotlivci, kteří jsou ochotni určité informace prodat či vyměnit.

Některé státy, které poskytují mírovým silám vojáky, mohou mít zájmy, které jsou v rozporu s mandátem mírové operace. Malé státy se mohou obávat, aby rozšířené zpravodajské funkce mezinárodní organizace neohrožily jejich státní integritu, zvláště bude-li zpravodajská sekce obsazena příslušníky jiných států. Na druhé straně jediné země, které jsou schopny (a ochotny) poskytovat kvalifikované zpravodajské kapacity jsou jen západní státy a Rusko.

Během konfliktu v bývalé Jugoslávii se ukázalo, že některé státy velmi ochotně poskytují dalším stranám zpravodajské informace získané mimo OSN. Pokládají totiž za absurdní, aby posílaly své jednotky do citlivých oblastí bez řádné analýzy situace. Spolupracují proto v neoficiálních „klubech“, často se svými tradičními spojenci. „Členství“ je získáváno schopností poskytovat hodnotné informace a schopností zacházet s nimi náležitým způsobem.

Mírové síly OSN sestávají hlavně z národních kontingentů, což způsobuje, že je zastřena podřízenost jednotek a znejasněny služební postupy. Jednotky, technicky pod velením OSN, jsou ve skutečnosti kontrolovány jejich národními vládami, což ale nemusí být na závadu. Systém řízení OSN nefunguje vždy příliš racionálně, takže vliv z venku je někdy velmi potřebný.

Na druhé straně - v jednotkách SFOR existují jasné služební postupy, a to díky tomu, že v nich převládá vliv NATO. Zacházení se zpravodajskými materiály je tam lepší než ve většině jednotek účastnících se jiných mírových operací. Také síly UNPROFOR měly velitelské struktury NATO, ale skládaly se z velkého množství jednotek ze států, které členy NATO nebyly. Nahrazení jednotek UNPROFOR jednotkami SFOR tedy mj. znamenalo větší množství zpravodajských informací. Ve vlastní zpravodajské službě pochopitelně dominují velmoci - proto mají menší země pocit, že se jim neříká všechno.

Zpravodajský proces se v mírových operacích liší v mnoha směrech od postupů tradiční války, včetně omezení některých metod získávání informací. Mezinárodní kontext vytváří podmínky jak spolupráce při získávání informací, tak jejich předávání. I zpravodajství jako takové se může podstatně lišit, protože se musí zabývat informacemi o ekonomice, etnické situaci atd. To je pro velitele něco zcela nového, potřebují proto při formulování otázek a analýze odpovědi pomoc.

■ **PLÁNOVÁNÍ**

Mírové jednotky jsou hlavně z politických důvodů obvykle nezávislejší než jednotky za války a nepřijímají vždy všechny rozkazy a požadavky od nadřízených štábů, zvláště co se týče zpravodajství. Mohou mít i další zpravodajské požadavky, které vyplývají z jejich částečně samostatného postavení. Tyto požadavky budou mít více společného s podmínkami *konfliktu nízké intenzity* než s konvenční války. Zprávy o spokojenosti či nespokojenosti civilního obyvatelstva, o místní ekonomické situaci budou zrovna tak důležité jako údaje o počtu tanků.

Cíl a povaha mírových operací se přirozeně mění v závislosti na povaze konfliktu a cílech organizace, které byl udělen mandát. V některých případech bude hlavním úkolem doručit pomoc do nepřátelského prostředí (Bangladéš), někdy do značně zhoršujícího se prostředí (Somálsko). V jiných případech je cílem oddělit od sebe dvě armády (operace na Sinaji). Někdy jsou hranice konfrontace neostré, etnické a kriminální skupiny se pohybují na obrovské ploše (Bosna). Jindy mohou být mírové síly nasazeny před vojenskými jednotkami - potom slouží mj. pro shromažďování zpravodajských informací pro světové společenství (UNPREDEP v Makedonii).

Je nezbytné určit, o kterou fázi té které operace se jedná. Právě mírové operace po skončení studené války jsou dynamické, jejich charakter se často a rychle mění. A zpravodajské požadavky se mění právě tak rychle.

■ **ZPRAVODAJSKÉ POŽADAVKY**

Vyjmenovat zpravodajské požadavky je často jednodušší než způsob jak je formulovat do správných otázek. Můžeme si zde vysvětlit tři speciální oblasti zpravodajského zájmu, které jsou typické pro mírové operace: etnická situace, sociální a ekonomická situace, postoje místních předáků a obyvatelstva.

1. Díky znalosti *etnické situace* se můžeme vyhnout kulturním chybám (např. bychom měli vědět, že není vhodné zvát muslimské předáky na bohatou recepci během ramadánu), ale to je spíše věcí zdravého rozumu než zpravodajství. Vlastní zpravodajství vstupuje do hry, až když se má správně vyhodnotit míra a rozsah konfliktu, jeho etnická a národnostní dynamika. Izolovaná, Muslimy ovládaná vesnice uvnitř chorvatského území, může být nebezpečnou půdou pro náhlé vzplanutí konfliktu. Proč určité oblasti reagují nepřátelsky na přítomnost cizích etnických skupin? Příklady otázek taktického zpravodajství: Jaké jsou historické a současné vazby mezi danou oblastí, svářícími se stranami, státy, aliancemi? Jaká byla jejich zkušenost za druhé světové války? Jsou zde aktivní náboženští či etničtí fundamentalisté? Jestliže ano, jak jsou přijímáni? Která skupina zapálila kostel? Můžeme v této oblasti očekávat etnické srážky?

2. *Sociálně-etnický faktor* je často rozhodujícím prvkem správného chápání etnického konfliktu nízké intenzity. Na povrch vystupují nacionalistické či náboženské rysy, ale při podrobném vyšetření odhalíme jejich sociální a ekonomické kořeny. Hned dvojím příkladem je libanonská občanská válka. Sociální vrstva vlivných a bohatých byla téměř totožná s křesťanským obyvatelstvem, zatímco vrstva chudých sestávala se šíitských muslimů. Sociální konflikt měl tudíž podobu náboženského boje, přinejlepším tento zápas překrýval. Tradiční klanová a skupinová předání (zuama) drželi jako skupina pevně moc. Pro své zájmy byli ochotni se spojit i se svými včerejšími nepřáteli. Stará mocenská elita řídila válku způsobem, který jí nejlépe vyhovoval. Je životně důležité, abychom věděli, kdo tradičně drží moc a má vliv. Je možné tuto strukturu využít? Kdo má z války prospěch? Komu připadla loňská úroda? Kdo řídí místní obchod? Kde končí finanční fondy? Kdo ovlivňuje způsob, jakým obyvatelstvo hlasuje? Je dodržování zákonnosti a práva v oblasti prosazováno nepravidelnými „policejními silami“?

3. Rozhodující význam pro strukturu a způsob činnosti mírových operací mají *postoje civilního obyvatelstva* a místních úřadů. Jsou mezinárodní jednotky pokládány za přátele, nepřátele či jsou bezvýznamné? Je válka chápána jako domácí či mezinárodní problém? Kde začíná stav materiální nouze? (To se může značně lišit např. v Somálsku, v bývalé Jugoslávii).

■ ZÍSKÁVÁNÍ ZPRAVODAJSKÝCH INFORMACÍ

Hranice mezi tím, co je a není politicky přijatelné při získávání informací během mírových operací, jsou poměrně neurčité. Často se zdá, že jsou založeny spíše na emocích a tradicích než na racionálních úvahách. V následující pasáži se proto pokouším definovat některé zásady zpravodajské činnosti, které strany konfliktu mohou pokládat za přijatelné:

- Pasivní zpravodajská služba má přednost před aktivní. Je třeba mít prostředky a zařízení umožňující vyhnout se situaci, která může způsobit eskalaci konfliktu, např. vyslání hlídky. Příkladem takového zařízení je radar.

- Neviditelná metoda shromažďování zpráv je lepší než viditelná. Jde o prestiž a pýchu. Nikdo nechce, aby byly odhaleny jeho záměry a slabá místa, obzvláště ne veřejně, před sobě rovnými. Příkladem méně viditelného shromažďování informací jsou satelity a bezpilotní letouny.

- Vojenské zpravodajství určené na ochranu příslušníků mírových sil je poměrně nekontroverzní. Některé strany by ale mohly (i když ne otevřeně) zpochybňovat právo mírových jednotek např. lokalizovat minová pole.

Uvedené zásady vedou ke třem hlavním závěrům. Za prvé jednotky mírových sil by měly mít možnost používat systémy pasivních a méně viditelných senzorů, bezpilotních letounů, satelitů a fotografického průzkumu oblastí. Za druhé by jednotky měly využívat všechny viditelné dostupné zdroje, např. domácí sběr a vyhodnocování informací. Za třetí by se měly lépe využívat informace shromážděné operačním velením, hlídkami, konvoji.

To vše platí za „normálních“ podmínek. Za zhoršených podmínek (na příklad když jsou přímo ohroženy mírové jednotky, existuje nebezpečí masakru či propuknutí války) by měly být zpravodajské operace prováděny jakoukoli vhodnou metodou, bez ohledu na politická omezení.

■ ZÍSKÁVÁNÍ ZPRÁV OD INFORMÁTORŮ

Jednou v hlavních výhod mírových operací je možnost přímého kontaktu s obyvatelstvem. Důležité informace tak mohou být získávány nasloucháním, pozorováním, hovory se ženami ve vesnici, od stánkařů na trhu. Takové informace se tradičními prostředky vojenského zpravodajství získávají jen obtížně. Přátelské vztahy s místními obyvateli, vojenskými a civilními úředníky poskytují nejenom nepřetržitou kontrolu nálad, ale jsou také zdrojem mnoha seriózních informací. Informace tohoto druhu nejsou poskytovány za peníze, ale protože skupiny či jednotlivci mají konfliktu dost. Somálská zkušenost ukazuje, že ženy a děti podávaly přesnější informace než placení profesionální informátoři.

Také uprchlíci mají často lepší informace o současné situaci a někdy vědí i co se může stát.

Pokud užíváme informátory, vyzvědače, agenty, „korespondenty“, je tím základním předpokladem ochrana zdroje. V konfliktech, ve kterých některé strany neváhají zabít civilisty jako v bývalé Jugoslávii nebo ve Rwandě, je ochrana zdroje informací je nezbytná.

Také nevládní organizace mají dost znalostí o situaci, avšak většinou si nepřejí, aby je někdo spojoval s vojenskými jednotkami, částečně kvůli tomu, aby se vyhnuly kompromitování v očích soupeřících stran, či aby se nemusely dělit o zásluhy při poskytování pomoci s někým jiným, možná také proto, že jsou neochotné spolupracovat s vojenskými organizacemi.

Příslušníci mírových sil by měli respektovat, že organizace, jakou je třeba Červený kříž, byly úspěšné hlavně díky své pověsti, že jsou nestranné. Existuje možnost provádět určitý druh dialogu mezi vojenskými složkami mírových sil a nevládními organizacemi v rámci výměny informací o aktuální bezpečnostní situaci. Každá z organizací díky vzájemnému dialogu bude moci přinejmenším zlepšit svou bezpečnostní situaci.

■ TECHNICKÉ PROSTŘEDKY

Zdokonalené systémy senzorů, které jsou schopny přesně identifikovat vozidlo na vzdálenost několika stovek kilometrů, mohou být při mírových operacích velmi užitečné. Je velmi nepravděpodobné, že by OSN v dohledné budoucnosti získalo své vlastní satelity nebo nejmodernější radarové systémy. Alternativy zahrnují: leasing zdrojů na konkrétní operaci, půjčování zařízení (jako v případě s americkým hlídkovým letadlem U-2 nad severním Irákem). OSN je odkázáno na technicky jednoduché, konvenční metody, podobně jako mnoho zemí světa. Zahrnují odposlech, dělostřelecké radary (artillery-spotting radars), malé letouny vzdušného průzkumu a bezpilotní letouny.

V Bosně byly v rámci UNPROFOR tyto radary zasazeny. Poskytly orgánům OSN speciální informace, která strana skutečně během incidentů střídala. A znalost těchto a podobných informací představovala rozhodující výhodu v nespočetných jednáních.

USA v bývalé Jugoslávii používají bezpilotní letouny Predator s uspokojujivými výsledky. Francie také nasadila v Bosně bezpilotní letouny. Kromě ceny, jejich další výhodou je, že bezpilotní letoun může udržovat polohu nad pozorovaným cílem po dlouhou dobu a monitorovat sled událostí.

Tradiční metody získávání informací mohou být účinné i dnes, když je třeba získat konkrétní informaci či při navazování styků s úřady a obyvatelstvem v oblasti operací.

Jejich nezbytnou podmínkou je ale svoboda pohybu. Pokud jsou mírové síly slabé, je umístění pozorovacích a kontrolních stanovišť, tras hlídek, spíše řízeno silnější stranou konfliktu než potřebami mírových sil.

Zpracování a analýza

Při mírových operacích je možné získat velké množství informací které, jsou-li správně využity, mohou poskytnout podstatně lepší obraz probíhající mírové operace. Zpravodajství je naneštěstí velmi velice fragmentární, neboť mírové jednotky často nekontrolují celou oblast operací. Na jednom místě je pozorován tank, na jiném hladomor, na třetím místě pohyby jednotek.

Takové zpravodajství se liší od zpravodajství za války. Příklad: Pokud analyzujeme zprávu o čtyřech tancích na cestě tradičním způsobem, je interpretována jako zesílená četa či rota, kterou tvoří průzkumná hlídka. V Bosně v r. 1995 tytéž čtyři tanky znamenaly předzvěst hlavní ofenzívy. Je třeba stále pamatovat, jaká kritéria by měla být užívána pro interpretaci událostí. Tato kritéria se budou měnit od jedné operace k druhé, musí být nepřetržitě aktualizovány a dopracovávány.

Tvorba scénáře

Identifikace zájmů stran v konfliktu nízké intenzity je mnohem těžší než v konvenční válce. Kdo je komu spojencem? Jaké jsou vztahy stran k ostatním státům, stranám mimo oblast konfliktu? Zpravodajští analytici v mírových operacích na úrovni praporu potřebují určité schéma, do kterého mohou vložit a prověřit jednotlivé informace o strategickém/operačním vývoji v oblasti.

Jednou z metod je vypracování scénáře, který se zabývá hlavními osobnostmi konfliktu, jejich hlavními cíli. Kolik jsou ochotni platit v penězích, životy, mezinárodní proslulostí? Tato metoda předpokládá společné úsilí mnoha zkušených odborníků: operačních pracovníků, odborníků na výzkum chování, znalců bezpečnostní politiky, specialistů na danou oblast, vojenských odborníků. Musí pojímat konflikt v širokých, globálních souvislostech, musí se zabývat nejenom účastníky konfliktu, ale také velmocemi.

Tradiční zpracování vojenských informací bývá soustředěno na technické prostředky, typické pro určité druhy zbraní (např. dělostřelecké tahače), bojovou techniku (např. 20 tanků shromážděných v místě X) nebo činnosti (nepřítel vysílá bojovou hlídku v Y). Tyto informace (indikátory) jsou nepřetržitě porovnávány s tím, co už je známo o chování protivníka či s hypotézou, co je protivníkovým záměrem. Přítomnost jistého počtu indikátorů může např. vést k závěru, že „mechanizovaná divize“ je s jistou pravděpodobností umístěna jižně od Z.

Aplikace této metody na mírovou operaci může pomoci zpravodajské skupině vyřešit vzájemné strategické/operační působení, i potřebu „nekonvenčního“ zpravodajství. Indikátory by se v mezinárodním kontextu samozřejmě lišily od indikátorů konvenční války a zřejmě by se měnily od operace k operaci, i mezi jednotlivými fázemi operace. Koncepty by často sestávaly z řady indikátorů a sub-konceptů jak je znázorněno na obr.

Tvorba těchto indikátorů a konceptů, respektive rámce konfliktu, by měla být nepřetržitým, kontinuálním procesem prováděným národními zpravodajskými službami.

Obr.

Poskytuje znalost perspektivy konfliktu, která pravděpodobně chybí těm, kteří se konfliktu účastní.

Předávání zpravodajských informací

Bezpečnostní problematika předávání informací má přinejmenším dva aspekty: jde o riziko odhalení zdrojů a metod možnou konkurencí při spolupráci s jinými národními kontingenty, a za druhé jde o nebezpečí, že získané informace mohou proniknout k soupeřícím stranám. Únik informací může nastat z politických či ekonomických důvodů, někdy více či méně nechtěně, např. když se používá nezajištěných komunikačních linek.

Protože OSN nemá zpravodajskou službu na strategické úrovni a zřejmě ani nebude mít zařízení na získávání informací na operační úrovni, jakými jsou satelity nebo společný radiolokační průzkumný systém pozemního vojska a vojenského letectva (JSTAR), musí se účastníci mírových operací spoléhat na informace získané vlastními, národními prostředky.

Mírové síly potřebují informace, aby jednaly správně v citlivých situacích, eventuálně aby mohlo být paralyzováno šíření fám. Štáby je potřebují, aby mohly správně vyhodnotit aktuální stav. Jakým způsobem získané informace předávat?

Jednou z metod by mohla být komprese informací získaných na všech úrovních. Každému praporu by byly poskytnuty podrobné instrukce jaký druh informací má sbírat, např. počet těžkých zbraní v oblasti, pohyby jednotek atd. Nadřazené štáby nepotřebují tyto informace stále, ptají se jen tehdy, když je to nezbytné. Proto systém předpokládá dva typy zpravodajských hlášení. První, s vysokou úrovní komprese, popisuje místní situaci v poněkud obecných pojmech a zahrnuje pouze obzvláště zajímavé podrobnosti. Druhým typem je komplexní zpráva, která např. specifikuje podrobně přesuny jednotek a těžkých zbraní. První zpráva je předávána nadřazeným štábům podřízenými jednotkami a jednotlivými příslušníky. Druhá by měla být pravidelně rozesílána pouze do malého okruhu štábu praporu, ústně vyššímu štábu.

Tento přístup klade vysoké nároky na zpravodajskou sekci (oddělení, skupinu) praporu, který pro své hlášení využívá kompresi informací, určenou normálně jen pro divizní či vyšší úroveň. To ovšem předpokládá, že vyšší štáby důvěřují schopnostem sekce této

úrovně, jinak by musely žádat jen o nezpracovaná data či budovat vlastní systém získávání informací.

I když je velké množství analýz prováděno na národní úrovni, dnešní mírové operace kladou nové a vyšší požadavky. Zpravodajské skupiny i na praporní úrovni (což je jednak normální velikost zasazeného kontingentu, tak ta nejvyšší národní úroveň v rámci mírových operací; operace IFOR byly v tomto ohledu výjimkou) musí pokrývat široké spektrum problémů, které vyžadují jak vojenskou, tak akademickou kvalifikaci.

Ne při všech mírových operacích je zpravodajská činnost podceňována, ale její používání je obklopeno jakýmsi podivným tabu. Je to vážná, komplexní záležitost, kterou nelze brát na lehkou váhu. Nedostatečné zpravodajské informace potom mohou způsobit zasazeným jednotkám závažné problémy. Mohl by být ohrožen jak život příslušníků mírových sil, tak i samotný úspěch prováděné operace.

Aliance má za sebou velmi úspěšnou historii. V době bipolárního uspořádání světa, v letech vyhraněných konfliktů nepadl jediný voják NATO na obranu členského státu Aliance. Více než čtyři desetiletí její existence ukázaly, že je jedinou organizací schopnou zaručit bezpečnost a stabilitu celého kontinentu. Na tom mají zájem jak Spojené státy, tak Evropa. Obrovská lidská tragédie v bývalé Jugoslávii přinesla zkušenost, že evropští spojenci sami, bez přispění Spojených států, se nejsou schopni s krizovou situací na kontinentu vypořádat.

*maďarský prezident Árpád Göncz,
Nová přítomnost 12/1997*

Podplukovník gšt. Ing. Richard J a n d e r k a , CSc.,
plukovník Ing. Karel J a n í č e k , CSc.

Úvahy k základním pojmům problematiky bezpečnosti státu

Projednáním a schválením „Národní obranné strategie České republiky“ (NOS ČR) vládou dne 26. března 1997 byl položen důležitý základ a podklad pro tvorbu dalších strategických dokumentů zabývajících se bezpečností státu, zejména zákonů, koncepcí a dílčích strategií rezortů a státních orgánů v oblasti obrany. NOS ČR není koncipována jako neměnný dokument, který by měl v nezměněné podobě platnost několik let, ale předpokládá se její upravování adekvátně podle změn, které nastanou v bezpečnostním prostředí ČR a také podle dalšího vývoje poznání a názorů v této oblasti. V článku jsou uvedeny některé názory a náměty jak dále pracovat na zpřesňování NOS a dalších dokumentů a pojmů, které s ní souvisí jednak po stránce obsahové, a také i formální.

Podle současných přijatých zásad komplexní problematika bezpečnosti státu je zakotvena a řešena ve třech základních dokumentech:

- Národní bezpečnostní strategii (NBS),
- Národní obrannou strategii (NOS),
- Vojenskou strategii České republiky (VOJS),

jež jsou v předkládací zprávě schválené NOS definovány a vymezeny takto:

„Národní bezpečnostní strategie formuluje nejdůležitější zájmy státu, možné druhy jejich ohrožení a konkrétní vnější a vnitřní bezpečnostní rizika. Obsahuje základní hodnotovou a politickou orientaci státu, definuje jeho vztah k existujícím kolektivním bezpečnostním strukturám a k případné potřebě vytvářet nové bezpečnostní struktury. Stanovuje východiska pro ochranu a obranu státních a občanských zájmů vůči vnějším i vnitřním rizikům i hrozbám. Součástí NBS je i formulace přístupu k účasti České republiky na mezinárodních mírových a bezpečnostních aktivitách.“

„Národní obranná strategie se zabývá realizací NBS vymezením základních principů pro stanovení působnosti a odpovědnosti za realizaci i koordinaci činnosti státních orgánů, právnických osob i občanů v oblasti obrany státních zájmů a zajištění bezpečnosti osob a majetku pro různé stupně a charakter vnějších i vnitřních ohrožení, přičemž je uvažují i z hlediska závazků vyplývajících z mezinárodních smluv.“

„Vojenská strategie České republiky představuje komplex zásad souvisejících se zajištěním národní a mezinárodní bezpečnosti, s odvrácením vojenské hrozby nebo vojenského napadení země. Vyjadřuje teoretická a praktická východiska a opatření související s přípravou státu a jeho ozbrojených sil na činnosti ve válce a nebo při krizových situacích, které by si svým rozsahem a charakterem vynutily účast armády. Na základě vojenskopolitické situace, ekonomických možností země, možných ohrožení, historických zkušeností, obranných priorit a nových prostředků a předpokládaného charakteru způsobů vedení války stanoví zásady výstavby AČR i s ohledem na slučitelnost s armádami předpokládaných spojenců“.

I z těchto vymezení a chápání uvedených pojmů vyplývá, že NBS je vrcholným, nejobsáhlejším a nejobecnějším dokumentem, který řeší komplexně otázky bezpečnosti státu. Další dva dokumenty by z ní měly vycházet, konkretizovat ji a řešit problémy v příslušných rezortech podrobně. Z uvedeného tedy logicky vyplývá, že jako první by měla být zpracována NBS, následně NOS a potom VOJS ČR. V minulých letech si však objektivní skutečnosti (i fakt, že těmito problémy se podrobně zabýval jen rezort obrany) vyžádaly opačný postup a posloupnost. Jako první byla zpracována VOJS ČR (na jaře 1993), v roce 1997 byla schválena, jak již bylo uvedeno NOS a osud NBS je zatím nejasný. Tato skutečnost je i jednou z příčin proč se musí „nižší“ dokumenty, v tomto případě VOJS, která byly zpracovány nejdříve, upravovat.

Uváděné dokumenty, které vyjadřují obecné zásady dosažení bezpečnosti státu nevznikaly a nejsou ve vzduchoprázdnu, bez souvislostí na další problematiku celé existence státu. Vyplývají zejména ze státních (národních) zájmů i cílů, z celkové státní orientace i politiky a jsou také ovlivňovány bezpečnostním (strategickým) prostředím ve kterém se Česká republika nachází. Toto prostředí tvoří:

- přírodní (geografické) podmínky, které jsou bez změny státních hranic v podstatě neměnné,
- sousední a další státy, jejichž vlivy se mohou v čase měnit.

Přírodní (geografické) podmínky jsou dány zejména umístěním ČR ve střední Evropě, jako suchozemského státu bez přístupu k moři s přirozenými terénními překážkami v podstatě téměř podél celé státní hranice. Z dalších těchto podmínek jsou pro bezpečnost státu výrazně důležité zdroje a zásoby přírodních strategických surovin umístěné na území ČR nebo v její blízkosti.

Pro bezpečnost ČR jsou však rozhodující sousední a další státy především v Evropě. Tyto státy mají také své státní (národní) zájmy a cíle, které mohou být obdobné, souhlasné se zájmy a cíli ČR a z nich mohou být spřátelené státy - spojenci. Naopak, pokud se diametrálně zájmy a cíle uvedených států budou lišit, rozcházet a křížit oproti ČR, mohou se z nich stávat potencionální protivníci - nepřátelé.

Z uvedeného vyplývá, že z přírodních podmínek mohou převážně vznikat ohrožení nevojenská nebo mohou přispívat i ke vzniku smíšených ohrožení. Vztahy k sousedům i ostatním státům mohou být zdrojem a příčinou především vojenských a smíšených ohrožení ČR. Výše uvedené souvislosti ukazuje schéma 1 - „Tvorba základních dokumentů bezpečnosti státu“.

Pokud vycházíme z těchto úvah a zásad lze v současné době upravit vymezení zmíněných dokumentů a pojmů takto:

Národní bezpečnostní strategie vychází z bezpečnostní politiky a tvoří základní, nejobecnější a nejkomplexnější orientaci k východiskům pro obranu a ochranu státních a občanských zájmů vůči všem druhům rizik a ohrožením včetně vztahů k mezinárodním bezpečnostním strukturám.

Národní obranná strategie se zabývá realizací národní bezpečnostní strategie v oblasti obrany státu vůči vnějším vojenským ohrožením a k tomu určuje základní principy použití všech sil a prostředků státu.

Vojenská strategie je souhrn zásad použití vojenské síly (Armády České republiky) k eliminaci vojenských ohrožení státu.

Tvorba základních dokumentů bezpečnosti státu

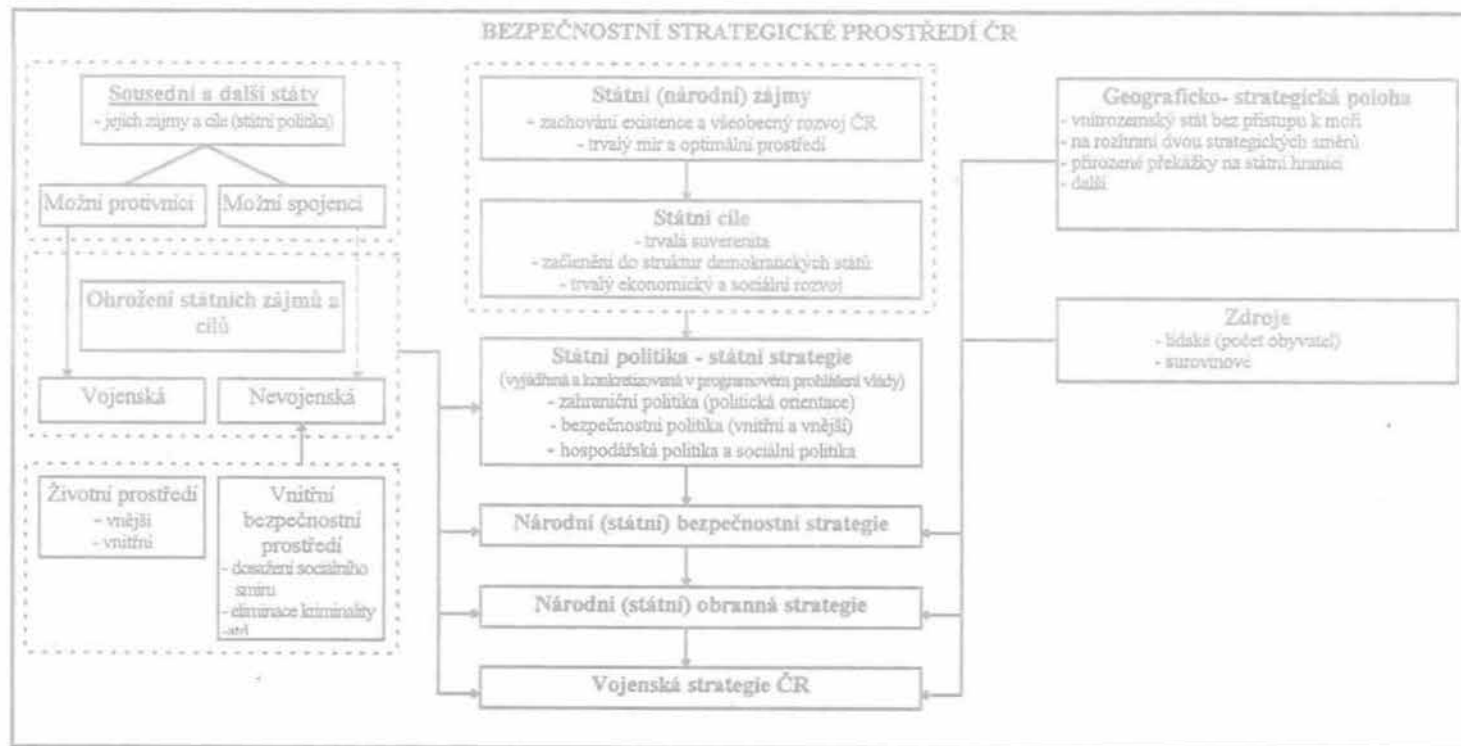

Schéma č. 1

Jestliže se porovná takovéto vymezení NBS, NOS a VOJS s existujícími dokumenty NOS a VOJS, logicky vyplývá závěr, že tyto současné dokumenty jsou obrazně řečeno „posunuty nahoru“: vojenská strategie je v podstatě národní obranná strategie, národní obranná strategie je národní bezpečnostní strategií a vlastní národní bezpečnostní strategie zatím neexistuje. Tento „posun“ souvisí i s jednotným a přesným chápáním příslušných pojmů.

Současné období v oblasti teorie vojenství (vojenské vědy) je charakteristické různým výkladem obsahu dříve používaných a vžitých pojmů, které vešly do našeho podvědomí a málokdo se zamýšlí nad jejich přesným významem. Jsou používány automaticky a každý, kdo je používá předpokládá, že ostatní chápou jejich význam stejně. Tato skutečnost je pochopitelná především z důvodu střetávání výkladu významu pojmů z období před více jak deseti lety s novým výkladem podle chápání ve státech NATO.

K tomuto problému přispívá někdy i ne zcela přesný (jazykově ale zejména významově) překlad dříve z ruštiny a v současné době z angličtiny. V článku jsou uvedeny úvahy a návrhy (náměty) autorů, jak některé základní pojmy především na úrovni strategické obsahově vymezit i navzájem odlišit tak, aby byly používány adekvátně k tomu, co mají vyjadřovat a označovat. Mnohdy se to může zdát jako nějaké slovíčkaření nebo hra se slovy, ale není možné aby v základním dokumentu jakým je např. NOS ČR byla použita řada výrazů, které mají vyjadřovat jednu oblast, ale jsou různě formulovány. Zde jsou některé z nich uvedeny:

národní obranná strategie - obranná strategie - obrana státu komplexní strategie obrany
- jednotný bezpečnostní systém státu strategické zásady obrany - strategická obrana státu
ozbrojená obrana ČR - systém komplexní obrany státu - komplexní systém obrany státu -
strategie obrany.

Schéma č. 2

Z uvedeného vyplývá, že nejpoužívanějšími slovy jsou „strategie - strategický“ a „obrana“. Vůbec základním pojmem celé problematiky je ale „vojenská strategie“. Skládá se ze dvou nejobecnějších kategorií „vojenský“ (nebo vojenství) a „strategie“. Zatímco první z nich je omezeno jen na poměrně úzkou oblast použití ozbrojené síly, nebo obecněji pojmuto na problematiku války, je kategorie „strategie“ používána prakticky ve všech oblastech činnosti lidí, např. strategie politická, ekonomická, ale také sportovní, osobní apod. Není však účelem tohoto článku jednotlivé významy kategorie *strategie* rozebírat. Spojením obou kategorií vzniká pojem užší a jednoznačnější. V minulosti i v současné době byl a je především vnímán jako součást vojenského umění včetně operačního umění a taktiky. V různých materiálech a publikacích jsou uváděny její následující definice:

„Strategie je užití boje k účelu války, musí tedy celému válečnému aktu vytyčit nějaký cíl, který je v souladu s účelem tohoto aktu, tj. sestavuje válečný plán, a s tímto cílem je spjata řada činností, které k němu mají vést, tj. sestavuje plány jednotlivých polních tažení a v nich stanoví jednotlivé boje.“ (Clausewitz, C.: O válce., druhé vydání, Brno 1996).

„Strategie jako ...umění rozvinout a použít vojenské prostředky ke splnění cílů politiky.“ (Lider, J.: Teorie vojenství jedna z uváděných definic).

„Vojenská strategie je nejvyšší složkou vojenského umění a zabývá se podstatou, plánováním, přípravou a vedením ozbrojeného zápasu. Je vědeckým systémem teoretických názorů, týkajících se otázek budování ozbrojených sil státu a jejich použití ve válce, výstavby obranného systému státu a otázek činnosti nejvyššího velení při řešení strategických úkolů v ozbrojeném zápase s cílem dosáhnout vítězství nad protivníkem.“ (Vitanovský, V.: Vojenská strategie koaličního pojetí, druhé upravené vydání Praha 1991).

„Vojenská strategie - schopnost plánování rozvoje a využívání ozbrojených sil pro dosahování cílů národní politiky cestou přímého či nepřímého využívání vojenské síly. Je podstatnou částí státní strategie, zabezpečuje řešení úkolů státní politiky jak v míru, tak i ve válce. V teorii i praxi se zabývá především přípravou a vedením války vcelku, nebo dlouhodobou vojenskou kampaní, zahrnující řadu vojenských operací.“ (Výboh, A.: Strategie obrany státu, skript VA Brno 1993).

„Strategie - dlouhodobý záměr, souhrn zásad a postupů (činností) k dosažení určitého cíle.“

„Vojenská strategie - soubor doktrinárních principů a zásad spjatých se zajištěním bezpečnosti státu a mezinárodní bezpečnosti, s odvrácením vojenské hrozby nebo vojenského napadení státu. Vyjadřuje teoretická a praktická východiska a opatření, která souvisejí s přípravou státu a jeho ozbrojených sil k obraně (k válce). Určuje způsob výstavby, přípravy a použití armády České republiky, zdroje pro vojenskou obranu a systém řízení vojenské obrany.“ (Obě definice jsou převzaty z návrhu terminologického slovníku připravovaného SOP MO.)

V posledních třech až čtyřech letech se však chápání pojmu „vojenská strategie“ posunulo na rovinu vojensko - politického dokumentu (viz první polovina článku). Takovéto pojetí se však blíží bývalému užívanému pojmu „vojenská doktrína“, který vzhledem k odlišnému významu slova „doktrína“ ve státech NATO přestal být používán. Tato skutečnost se však neukazuje jako nejvhodnější a vede často k nejasnostem a nepřesnostem. Jde v tomto případě v podstatě o problém, jak od sebe rozlišit vojenskou strategii jako:

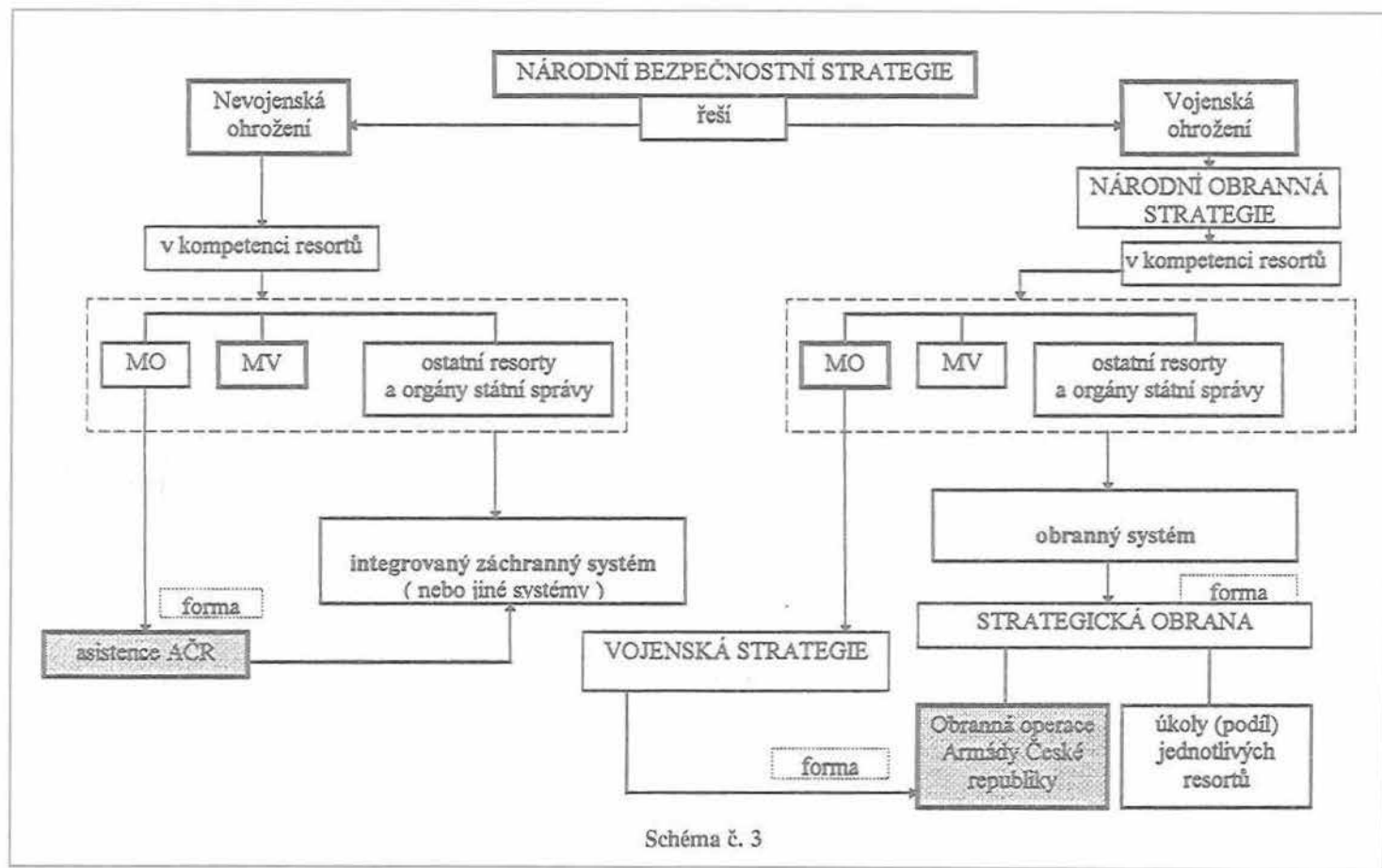

Schéma č. 3

- jednu ze součástí vojenského umění (v podstatě platnou v obecných závěrečích pro všechny státy),
- vojensko-politický dokument, platný konkrétně jen pro ČR (viz schéma 2).

Nabízí se dvě zdánlivě jednoduché varianty úpravy, a to:

- nahradit u prvního významu slova „vojenská“ výrazem „válečná“ (potom by i vojenské umění mohlo být nazváno válečné umění),
- použít v označení zmíněného vojensko-politického dokumentu jiné slovo než „strategie“ a to např. „koncepte“ (nebo další spojení „vojensko-strategická koncepte“ apod).

Je otázka, jak únosné by bylo přijmout uvedené změny a jaká by byla ochota příslušných kompetentních orgánů tyto změny uskutečnit. V každém případě je však třeba tyto a další základní termíny přesně definovat a dále je stejně uvádět ve všech dokumentech a materiálech. Tento problém ovšem souvisí s další, mnohem širší problematikou, a to s vypracováním nové současné teorie vojenského umění, tedy včetně jeho součástí, teorie vojenské strategie.

Schéma č. 4

Nyní několik úvah a názorů k obsahu pojmu **národní bezpečnostní strategie**. Jak je uvedeno v návrhu definice, měl by tento dokument řešit veškerá ohrožení.

Nevojenská ohrožení musí být řešena v kompetenci všech rezortů vlády (nebo většiny, které si charakter ohrožení vyžaduje), z nichž vedoucím rezortem (garantem) je ministerstvo vnitra. Ministerstvo obrany vstupuje zpravidla formou *asistence* AČR do integrovaného záchranného systému, případně do jiných akcí a činností (např. boj proti terorismu, kriminalitě, masové migraci apod.), pokud tyto úkoly nemůže zvládnout svými prostředky MV.

Vojenská ohrožení, taktéž v kompetenci všech rezortů řeší národní obranná strategie. Vedoucím rezortem (garantem) je v tomto případě ministerstvo obrany. Na základě NOS se tedy vytváří **obraný systém** za účasti všech rezortů, který vytváří strategickou obranu.

Jednou (hlavní) součástí strategické obrany je i obranná operace AČR, která je formou použití AČR při vojenském ohrožení. Jako teorie pro takovéto použití armády je vytvořena vojenská strategie (popsané souvislosti a vazby jsou uvedeny na schématu 3).

Na základě uvedených základních dokumentů se vytváří vlastně jednotlivé systémy se svými podsystémy. Jejich vzájemné vztahy a realizace v příslušných formách jsou vyjádřeny na schématu 4.

* * *

Před závěrem článku malá úvaha o samotných názvech uváděných základních dokumentů a to NBS a NOS. Jestliže tyto dokumenty řeší problematiku bezpečnosti a obrany státu jako celku, je poněkud nelogické nazývat je „národní“ - vždyť se nezabývají bezpečností pouze jednoho národa. Je možné, že výraz „národní“ v těchto souvislostech a spojení má pravděpodobně původ v překladech z angličtiny u obdobných dokumentů v zahraničí, ale ve spojení „národní bezpečnostní (obránná) strategie České republiky“ se jeví jako zbytečný, (někdo může namítnout, že se rovněž používá např. ve sportu „národní mužstvo ČR“, ale logické to není).

Celá široká problematika bezpečnosti státu vyžaduje nejen praktické řešení příslušných otázek a problémů tak jak přicházejí a vyplývají z běžného života a praxe, ale rovněž systematické teoretické vědecké zkoumání. V posledních letech pod tlakem času a praxe byly zpracovány některé dokumenty i teoretické podklady, které je však třeba dále upravovat, upřesňovat i přepracovávat. V článku jsou uvedeny pouze některé názory a myšlenky, které by mohly sloužit pro další rozpracování a které ovšem mohou nebo nemusí být akceptovány příslušnými pracovišti.

Předvídat konflikty a předcházet jim je většinou těžší, než se do nich vložit, a často i těžší, než v nich zvítězit. Je to však cesta tisíckrát smysluplnější. Na summitu NATO v Madridu byla Česká republika spolu s Maďarskem a Polskem vyzvána, aby přistoupila k Severoatlantické smlouvě. Toto rozhodnutí vnímám jako určitý přelom, jako konec dlouhého váhání při hledání nového bezpečnostního pořádku po pádu železné opony.

Václav Havel, Nová přítomnost 12/1997

Filozofie obrany

V současné době procházíme obdobím, kdy vstoupila v platnost národní obranná strategie, intenzivně se pracuje na přípravě koncepce výstavby AČR do roku 2000 s výhledem do roku 2005 a probíhají pracovní jednání o vstupu ČR do NATO. Veškerá tato činnost, včetně již zpracovávaných dokumentů, však vyžaduje teoretické podklady, které jsou zdrojem poznatků a zkušeností, umožňující kvalitně formulovat myšlenky v následných dokumentech. Lze jich využít také k tomu, aby bylo možné pochopit, z čeho se při tvorbě dokumentů vychází a z čeho by se mělo vycházet při další práci. To vše by mělo patřit do sféry „filozofie obrany“, tedy odpovídajícího poznání pro řešení daného problému.

Obranu musíme vidět dvojnásobným způsobem. Jako obranu státu a jako specializovaně vymezenou vojenskou činnost. Tyto dvě podoby by se neměly zaměňovat.

Obranu státu, tedy i ČR, bychom měli chápat jako obranu jeho zájmů, svrchovanosti, existence, obyvatelstva a majetku, jeho hodnot. Toho lze dosáhnout zapojením mnoha komponentů, které se budou připravovat a v případě potřeby podílet na řešení potenciálních rizik, ohrožení či napadení. Mezi takové patří zahraničně politický, ekonomický, vnitřně bezpečnostní a vojenský komponent. V posledních letech se společně zahrnovaly pod pojmem „strategická obrana“. Obrana státu je řešena v národní obranné strategii. Právě zde je patrné, jak je potřebný ucelený teoretický podklad, filozofie obrany. Název tohoto dokumentu není typický pro ČR, spíše se jedná o doslovný překlad amerického názvu, kde se pojem „národní“ cituje neustále. Vhodnější by mohl být např. název „strategie obrany ČR“.

Vymezenou vojenskou činností chápou použití armády v obranné operaci. V laické veřejnosti a bohužel i v oficiálních vyjádřeních se slovo obrana často spojuje pouze s armádou. Proto kladu důraz na pochopení vnitřní odlišnosti.

Každé válce či ozbrojenému konfliktu předchází narůstání napětí až po ohrožení a krizi. Existují rizika, která mohou být příčinou zvyšování napětí. To jsou pojmy, používané od roku 1990. Mělo by se zvážit, zda je rozdíl mezi rizikem a ohrožením. Podle mého názoru je riziko nejnižší stupeň, nejobsáhlejší, se svými prvky, příčinami a možnostmi řešení. Teprve až se riziko začne naplňovat, stává se ohrožením, ale vždy pro někoho konkrétního. Filozofie obrany by měla vycházet z obecného stanovení rizik a potenciálních ohrožení. Ta se budou konkretizovat až v následných dokumentech.

Pro současnou dobu je charakteristická změna ve vztahu k obraně obecně i k použití armády. Vedle k tomu nová teorie poznání, vycházející z hodnocení situace. Chci to doložit na myšlence z článku *Das Wohl des Soldaten im Blick* (časopis *Information für die Truppe* 3/1997, str. 6):

„Také ve vojenské oblasti slouží výchova, výcvik a vzdělání k tomu, aby bránily a zachraňovaly lidi. To neplatí jen pro vojáky pod mandátem OSN v mírových operacích,

ale pro činnost všech vojáků obecně. Cílem vojenské činnosti není zabít co nejvíce nepřátel, nýbrž obnovit svobodu a mír" (volný překlad autora článku).

Jestliže do roku 1989 bylo cílem vyhrát válku, nyní je cílem válce zabránit. V tom vidím zásadní změnu.

Jako příklad změny filozofie (návoru a pojetí) obrany chápu novou strategickou koncepci NATO, přijatou v listopadu 1991. Ta bere v úvahu změněnou situaci a reaguje na ni vytvořením sil, které s různým stupněm pohotovosti mají pomoci řešit rizika, ohrožení nebo krize. Jde o síly reakce (okamžité a rychlé). Pro jejich činnost není typické pouze bojové použití, ale také demonstrace síly, v nutném případě poskytnutí humanitární pomoci. Hlavním úkolem těchto sil je udržet mír, zabránit vzniku ozbrojeného konfliktu, případně zamezit jeho šíření. Pro případ, že se nepodaří tento úkol splnit, jsou zde hlavní obranné síly (jejich součástí se stanou i síly reakce) s úkolem použít vojenskou sílu v jejím „válečnickém“ charakteru. Takto je teoreticky postaveno základní poslání, které je konkretizováno v úkolech, uvedených v dalších dokumentech.

Podle mého názoru právě tato filozofie nebyla v AČR přijímána. Sice se okopírovaly pojmy síly okamžité a rychlé reakce, hlavní obranné síly, ale vůbec nebyl pochopen obsah jejich činnosti a smysl jejich použití. Chyběla tedy patřičná filozofie, vytvářející potřebný teoretický základ pro další konkretizaci ve výstavbě AČR. Navíc uvedené pojmy se objevily až někdy v roce 1997, což představuje nejméně pět let zaostávání za NATO.

Filozofie použití armády by měla vytvořit teoretický základ pro stanovení úkolů a podle těchto úkolů by se měla vytvářet koncepce výstavby AČR. Ta bude mít také síly, schopné reagovat na ohrožení a krize, připravovat se na potenciální rizika, mít tyto síly mírově naplněné a schopné okamžitého použití pro takové úkoly, jaké vyžaduje současná doba. Budou součástí hlavních obranných sil.

Než se však vytvoří nějaká organizační struktura, měla by předcházet teoretická studie, obsahující základní teoretické úvahy vztahující se k dané problematice. Jde zejména o charakteristiku a poslání k jakým úkolům bude daná struktura předurčena. Je patrné, že naše „síly rychlého nasazení“ byly vytvořeny spíše z náhlého vnuknutí, z touhy rychle se podobat Západu než po zralé úvaze. Toho bychom se měli nadále vyvarovat.

Výstavba armády vyžaduje také vlastní filozofii, aby byla připravena nejprve odpovídající teorie, poslání a úkoly. Z toho by pak měla vycházet struktura. Uvádím-li potřebu sil reagování na krize, měly by se skládat ze všech součástí a druhů vojsk, které v AČR existují. Nazývám je „malou armádou“. Vzhledem k vyhodnocovaným rizikům a potenciálním ohrožením jejich součástí může být i „vojsko územní obrany“.

V řadě článků, zabývajících se obranou ČR, zejména v čísle 4/97 tohoto časopisu, je prioritní náhled na vojenskou obranu země. Je jisté správné se tím zabývat. Ovšem začlenění sil okamžité a rychlé reakce musí nutně změnit tuto prioritu, pokud mají naplnit svoje funkční poslání. Úkolem těchto sil je reagovat na ohrožení a krize, samy o sobě nejsou předurčeny pro vedení ozbrojeného konfliktu. Když se nepodaří zvrátit negativní vývoj krize, spojí se s mobilizovanými silami a společně vytvoří hlavní obranné síly, které jsou předurčeny k ozbrojené obraně země. To je jejich poslání. Pokud bychom to chtěli zobrazit, schéma (viz) by mohlo být následující:

Síly reakce (domnívám se, že vhodnější český pojem je síly reagování na krize, neboť vystihuje přesněji jejich poslání) jsou předurčeny pro období do zahájení války. Tvoří je

Schéma

mírově naplněné svazky, útvary a jednotky pozemních, vzdušných sil, logistiky, samostatných součástí AČR.

Mobilizačně doplňované a vytvářené síly jsou mobilizačně doplňovány po přijetí příslušných rozhodnutí diferencovaně podle potřeby vojenské obrany země před napadením. Tvoří je opět svazky, útvary a jednotky pozemních, vzdušných sil, logistiky, samostatných složek, které nejsou zařazeny v první části.

Nepodaří-li se odvrátit krizi, ztratí síly reakce svoje poslání a zařadí se do hlavních obranných sil. Jejich speciální název již nebude potřebné používat.

Tím, že dávám do popředí otázku činnosti mírově naplněné části armády se zaměřením na reagování na krizi, nijak neodmítám potřebu vycvičit a vybavit ji tak, aby byla schopna účinně bránit stát při ozbrojeném napadení, tedy být schopna bojovat.

Na dokreslení úvah bych chtěl uvést dva příklady, které ukazují, že otázka členění či složení AČR nebyla důsledně pochopena. V časopise Vojenský profesionál č. 10-12/97 v článku „Jaký bude nástupce ještěrky“ (str. 8, odst. 1) mjr. Ing. J. Repko nazývá síly okamžité reakce, rychlé reakce a hlavní *branné* síly jako jednotky pozemního vojska. Stejně tak zřejmě tuto otázku nepochopil Ing. J. Janošec, CSc., který v časopise Vojenské rozhledy č. 4/97 v článku „Zajištění budoucí bezpečnosti ČR“ na str. 27 v části „organizační struktury“ dává orgány velení a řízení či pozemní síly na stejnou úroveň jako síly okamžité a rychlé reakce.

Obranu ČR můžeme posílit snížením počtů pěchoty a tanků a zvýšením počtů jednotek ženijních, zdravotnických a týlových. Na první pohled jde o názor nelogický, ale ve svých důsledcích obsahuje požadavek na spoluúčast ČR v mezinárodních operacích na udržování míru a v humanitárních akcích. To má vliv na koncepci výstavby AČR.

Ještě se vyjádřím k myšlence „řešit obranu země vlastními silami“, která se objevovala v mnoha dokumentech. V ní vidím nepochopení současné doby. Není bezpodmínečně nutné, aby existoval mezinárodní bezpečnostní mechanismus, stvrzený smlouvami, ale je bezpodmínečně nutné, aby nedošlo k ozbrojenému konfliktu (válce). To už není záležitostí jednotlivé země. Válka v Evropě by se dotýkala každé země. Nikdo nemá právo, aby se sobecky staral pouze o vlastní bezpečnost a neuváženou politikou vytvářel případně krize, které ohrozí řadu dalších států. V tom by bylo potřebné chápat smysl obrany ČR. Jistě je lákavá představa realizace Bismarckovy teze o významu Čech. Je však potřeba obranu v současné Evropě chápat reálně a rozumně.

Zvyšování odolnosti ohrožených systémů

V poslední době, zejména po nešťastných červencových povodních je věnována zvýšená pozornost problematice krizového managementu. Ve VR 3/97 v článku „K pojetí a terminologii krizového managementu“ autor mimo jiné uvádí i specifické činnosti, které by měly být zvládnuty krizovým managementem. Na prvních místech stojí „korekce“, jako minimalizace zdrojů krizových situací a dále „prevence“, jako příprava na činnost v krizových situacích. S autorovým zdůrazněním místa, úlohy a obsahu činností korekce a prevence souhlasím. Domnívám se, že obě uvedené kategorie mají přímý vztah k tzv. problematice zvyšování odolnosti systémů ohrožených krizovými situacemi a že i této oblasti by měla být v rámci současných trendů věnována pozornost.

* * *

Korekce potenciálních zdrojů krizových situací ještě nevylučuje možnosti vzniku mimořádných událostí a je nutné s jejich vznikem počítat jako s rizikem o konkrétní hodnotě.

Smyslem veškerého snažení v oblasti zvyšování odolnosti je dosáhnout takového stavu, aby ohrožené systémy byly schopny odolávat působení všech druhů ničivých a škodlivých faktorů a zachovat si přitom stanovenou úroveň vlastních aktivit a funkcí a v případě potřeby obnovit v nejkratších lhůtách svou funkčnost. V praxi se v podstatě každá problematika krizového managementu promítá do oblasti zvyšování odolnosti.

Významné místo ve struktuře problematiky odolnosti zaujímá stanovení podmínek, které ovlivňují a určují kritéria hodnocení odolnosti vůči škodlivým faktorům podle jejich specifiky působení. Problematika odolnosti je o to složitější, že ohrožené systémy nemohou svou činností zabránit vzniku a působení ničivých faktorů (mimo specifických objektů, které jsou svou povahou a priori potenciálními zdroji krizové situace) a nesou tedy předem určité ochranné reakce na jejich škodlivé působení. S tím souvisí otázka, zda je reálně možné, aby proti existujícímu ohrožení byla vytvořena ekvivalentní efektivní „odolnost“, s jakými prostředky a při jakých nákladech by měla být realizována. Odpovědět lze pouze na základě analýzy současného stavu v té které oblasti.

Analýzu současného stavu odolnosti je možné provádět v různých rovinách a pro libovolně zvolené měřítko. Rovina zkoumání může mít charakter technický, ekonomický, personální, psychický a další. Odolnost může být zkoumána jako aktivní i pasivní, tj. v období organizace příprav k zabezpečení odolnosti a i při vlastním působení ničivých faktorů. Průsečky těchto rovin zkoumání budou tvořit uzlová místa, kterým je třeba věnovat pozornost při řešení základních opatření pro zvýšení odolnosti.

Obecně se dá říci, že řešení odolnosti je závislé na rozsahu a charakteru působení ničivých faktorů. Bez toho není možné řešit a vytvořit modelovou situaci řešení krizové situace.

Následky působení ničivých faktorů je možné z metodologického hlediska rozdělit na:

- a) prvotní a druhotné následky,
- b) změny fyzického a sociálního prostředí.

Prvotní následky jsou podmíněny bezprostředním působením ničivých faktorů na obyvatelstvo, hmotné a kulturní statky, ekonomiku (infrastrukturu lokality) a můžeme je charakterizovat velikostí ztrát.

Druhotné následky se mohou projevovat v narušení systému řízení, včetně systému řízení krizového managementu, snížení účinnosti záchranných systémů. To vše je podmíněno složitostí organizační struktury, těsností vazeb a vzájemných závislostí prvků i systémů krizového managementu. Stupeň narušení procesu řízení bude záviset i na počtu míst zasažených prvotními následky. Narušení základních požadavků na informační systém, spojení, kvalitu informací, může ve svých důsledcích způsobit, že i krizový štáb obdrží neúplné i protichůdné informace, které jen s obtížemi umožní určit skutečný stav při vzniklé situaci a mohou prakticky vyloučit centralizované řízení záchranných systémů.

Fyzické prostředí je charakterizováno stavem terénu, atmosférickými a meteorologickými podmínkami. Svým stavem může změnit či ovlivnit připravený scénář činnosti v podmínkách požárů, závalů, různých druhů zamoření a změnách prostředí způsobených výbuchy a výrony škodlivin.

Sociální prostředí je charakterizováno ekonomickým a sociálně politickým zřízením státu, ekonomickými a sociálně politickými vztahy lidí. Podmiňuje souhrn všech duchovních vlastností a sil národa. Při působení ničivých faktorů se změny tohoto prostředí bezprostředně projeví v akceschopnosti obyvatelstva a záchranných systémů i systémů ohrožených. Aby v prostředí působení a vlivu ničivých faktorů ohrožené systémy mohly žít, přežít a úspěšně dál plnit své úkoly, musí disponovat řadou vlastností podmiňujících jejich odolnost.

Ochranyschopnost ohrožených systémů je schopnost zabezpečení preventivních opatření, umožňujících snížit účinnost působení ničivých faktorů a tím alespoň zmírnit ztráty. Rozsah možných ztrát může být různý, ale nikdy je nelze zcela vyloučit. Struktura ohrožených systémů musí být proto taková, aby umožnila plnit jejich základní funkce nejen při úplném stavu, ale i při určitých ztrátách.

Pevnost ohrožených systémů rozumíme jejich schopnost pokračovat bez významného přerušení v plnění svých základních funkcí bez ohledu na vzniklé ztráty a mnohdy v podmínkách napjaté, pro život nebezpečné situace. Obsah této funkce nelze absolutizovat, protože i pevnost systému má své jisté meze. Při velkých ztrátách na živé síle či technických zařízeních, nebo jako důsledek morálního či psychického ořesu může dojít k silnému snížení akceschopnosti ohroženého systému.

Odolnost ohrožených systémů spočívá i v tom, že mají vlastnosti k obnovení vlastní akceschopnosti, které jim dovolí opět obnovit své možnosti, činnosti, působení a dosáhnout stanoveného stupně akceschopnosti. To je třetí, nejdůležitější kvalita, která charakterizuje odolnost ohrožených systémů.

Tímto způsobem můžeme určit odolnost ohroženého systému jako souhrn jemu vlastních kvalit, které mu umožňují vést pro něj typické aktivity při působení ničivých faktorů a obnovit svou činnost v případě jejího narušení či ztráty.

A. Základní faktory, které mají v různé míře vliv na ochrannyschopnost ohrožených systémů, mohou být:

- kvalita ochranných vlastností prvků, podsystémů a celého systému před působením účinků ničivých faktorů,
- účinnost organizace a zabezpečení přijatých nebo předpokládaných opatření prevence, včetně efektivnosti jejich řízení,
- účelnost rozmístění (uskupení) prvků ohroženého systému vzhledem k možnému působení ničivých faktorů,
- účelnost rozmístění sil a prostředků záchranného systému vzhledem k systému ohroženému,
- kvalita přijatých běžných, speciálních a režimových opatření a způsobů činností k ochraně obyvatelstva a ohrožených systémů,
- kvalita speciálních prostředků individuální a kolektivní ochrany obyvatelstva.

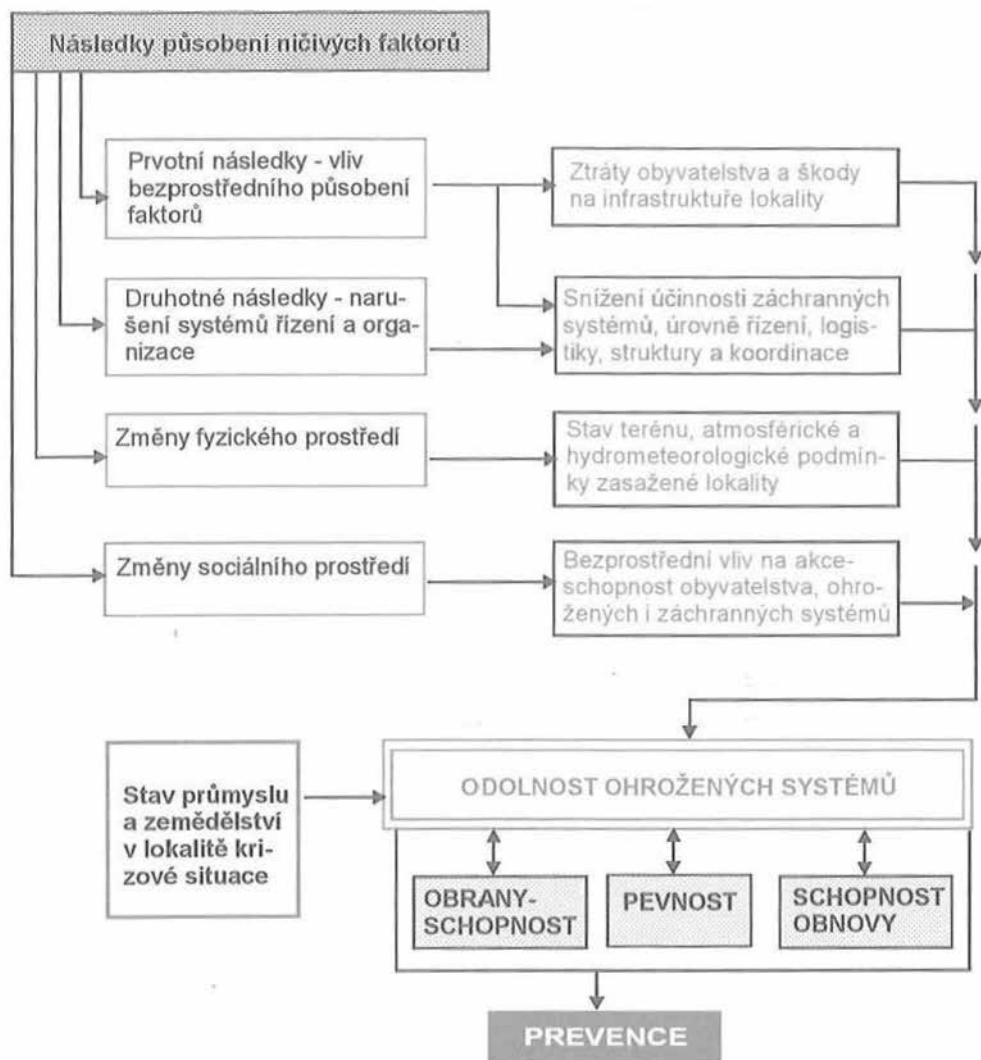
Uvedené chápání pojmu ochrannyschopnosti a jeho obsahu je založeno na požadavku, aby v sobě zahrnoval pouze opatření, která chrání ohrožené systémy.

B. Základními faktory, které zabezpečují pevnost ohrožených systémů, jsou:

- konstrukční vlastnosti prvků ohrožených systémů, které zabezpečí jejich pokud možno bezporuchové použití ve složitých podmínkách krizové situace i rychlé odstranění různých poškození a ztrát vlastními silami ohroženého systému,
- speciální příprava pracovníků zařízení ohrožených systémů umožňující zabezpečit vzájemnou zastupitelnost ve vybraných činnostech a specializacích,
- nepřerušené, pružné a pevné řízení činnosti ohroženého objektu v době vzniku, průběhu a řešení krizové situace na vybraných úrovních řízení,
- informovanost pracovníků o možných způsobech ohrožení, předpokládaných způsobech řešení, úkolech, racionálním chování při ohrožení včetně vhodné formou prováděné psychologické přípravy,
- kvalita a kvantita sil a prostředků nutných k plnění základních funkcí a aktivit systému při krizové situaci,
- pružnost organizační struktury, která musí umožnit pokračování vlastních činností i při vyřazení části prvků systémů, při předpokládaných korekcích v provozu objektu.

C. Obnovení akceschopnosti ohrožených objektů spočívá v dosažení takové úrovně schopnosti obnovy vlastní činnosti, která umožňuje prvkům, podsystémům a celému systému plnění stanovených úkolů realizací následujících opatření:

- využitím reorganizace prvků a podsystémů objektů a možností jejich doplnění osobami a požadovanou technikou a zařízeními,
- využitím vytvořených zásob požadovaného druhu a pružným zásahem opravárenských aktivit,
- racionálním využitím a nasazením mobilizovaných záloh všeho druhu,
- komplexem technických a speciálních opatření a norem činností, které povedou k rychlému obnovení narušených funkcí,

Obr. 1: Odolnost ohrožených systémů proti působení ničivých faktorů

- využitím nezbytných odborností pracovníků (doplňených i po rekvalifikaci) k zabezpečení odborné úrovně pro úspěšnou realizaci opatření obnovy k dosažení předcházejících činností v požadované kvalitě a kvantitě,
- unifikací organizační struktury a standardizací zařízení, které se výhledově jeví jako jedny z racionálních opatření předpokládané obnovy.

Zkoumání pojmu odolnosti ohrožených systémů ukazuje, že jako prvořadé a nejzávažnější se pro perspektivní vývoj jeví:

- komplexní rozvíjení teoretické báze problematiky zvyšování odolnosti ohrožených systémů jako základny pro realizaci účinných a ekonomicky zdůvodněných opatření,

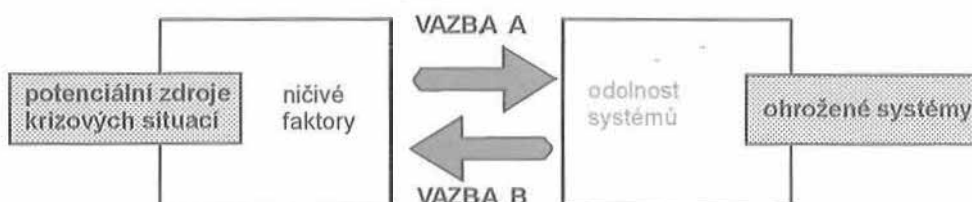
- další praktická rozpracování opatření k ochraně ohrožených systémů, které se musí nutně odrážet v řešení odolnosti v plánech zabezpečení,
- zvyšování přípravy k zvládnutí krizových situací, fyzické i psychické odolnosti obyvatelstva, ohrožených i záchranných systémů,
- zvyšování efektivnosti ochranných vlastností ohrožených objektů včetně odolnosti jednotlivých prvků a subsystémů,
- těsná spolupráce při zpracování plánů realizace preventivních opatření a těsná koordinace těchto plánů při zpracování systémového řešení možných krizových situací.

Další rozvoj průmyslu a ekonomiky může úkoly související se zabezpečením odolnosti usnadnit kvalitativním rozvojem prostředků ochrany a prostředků zabezpečení odolnosti, na druhé straně může tyto problémy ještě více komplikovat kvalitativním rozvojem technologií (rizikových).

Sestavit univerzální model působení ničivých faktorů vůči ohroženým systémům není reálné vzhledem k počtu a proměnlivosti podmínek řešení modelové situace. Reálná může být pouze určitá varianta modelové situace působení ničivých faktorů a řešení této situace, sestavené na základě analýzy soudobých poznatků (viz obr. 1)

Modelová situace působení faktorů proti ohroženým systémům umožňuje sestavit oblasti odolnosti ohrožených systémů a v nich možná opatření proti působení ničivých faktorů. Umožňuje tedy ve svých důsledcích precizovat opatření prevence jako nedílné součásti krizového managementu.

Analýza takto postavené úlohy předpokládá v rámci obecného řešení úlohy: „ničivé faktory - ohrožené systémy“ určit následující vazby:

Tedy určit:

- vazbu „působení ničivých faktorů“ na ohrožený systém, která specifikuje jejich působení a reprezentuje konkrétní projevy potenciálních zdrojů krizových situací.
- vazbu vlastních „opatření proti působení ničivých faktorů“, která charakterizuje možnosti zvyšování odolnosti ohrožených systémů. Ve své podobě již představuje v praxi možné oblasti přípravy organizace a realizace zdůvodněných opatření a reprezentuje konkrétní opatření prevence.

Obě vazby mohou mít charakter kvalitativních i kvantitativních ukazatelů, které charakterizují míru jejich možností a působení.

Obecně lze říci, že cílem zpracování modelových situací je přispět k rychlému a koordinovanému rozhodovacímu procesu, spojenému s činností záchranných sil a

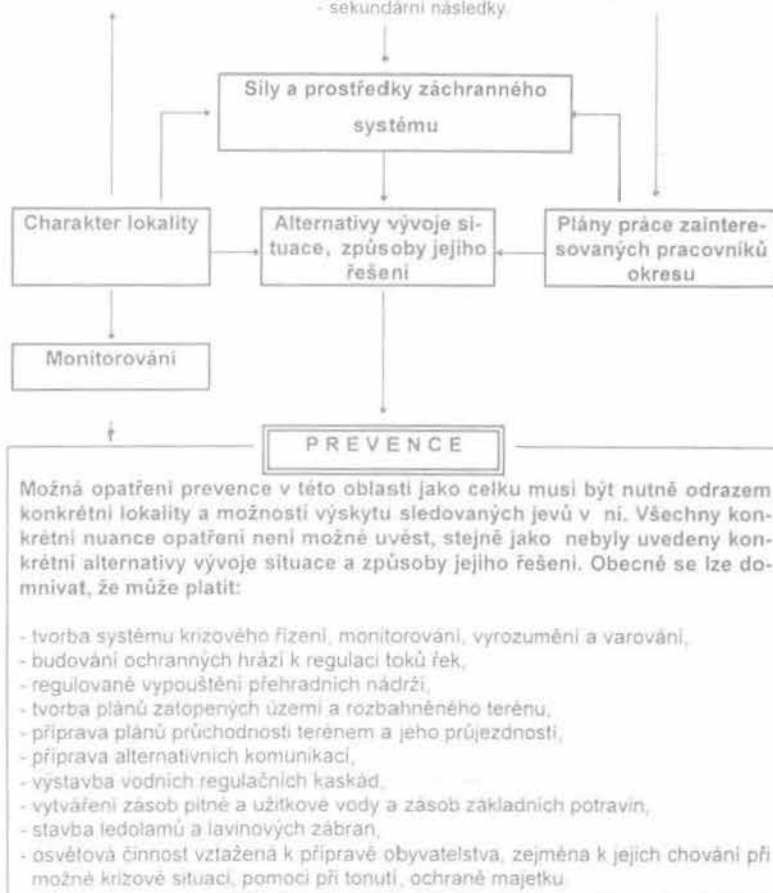
Modelová situace POVODNĚ A ZÁTOPY

Charakteristiky mimořádné události

- protržení hrází
- destrukce vodních staveb
- extrémní přívalové deště
- zátopové vlny
- prudké tání sněhu
- ledové bariéry

Předpokládané následky působení ničivých faktorů (projevů mimořádné události) na základě jejich analýzy vztažené ke konkrétní lokalitě mohou (mimo dalších) být:

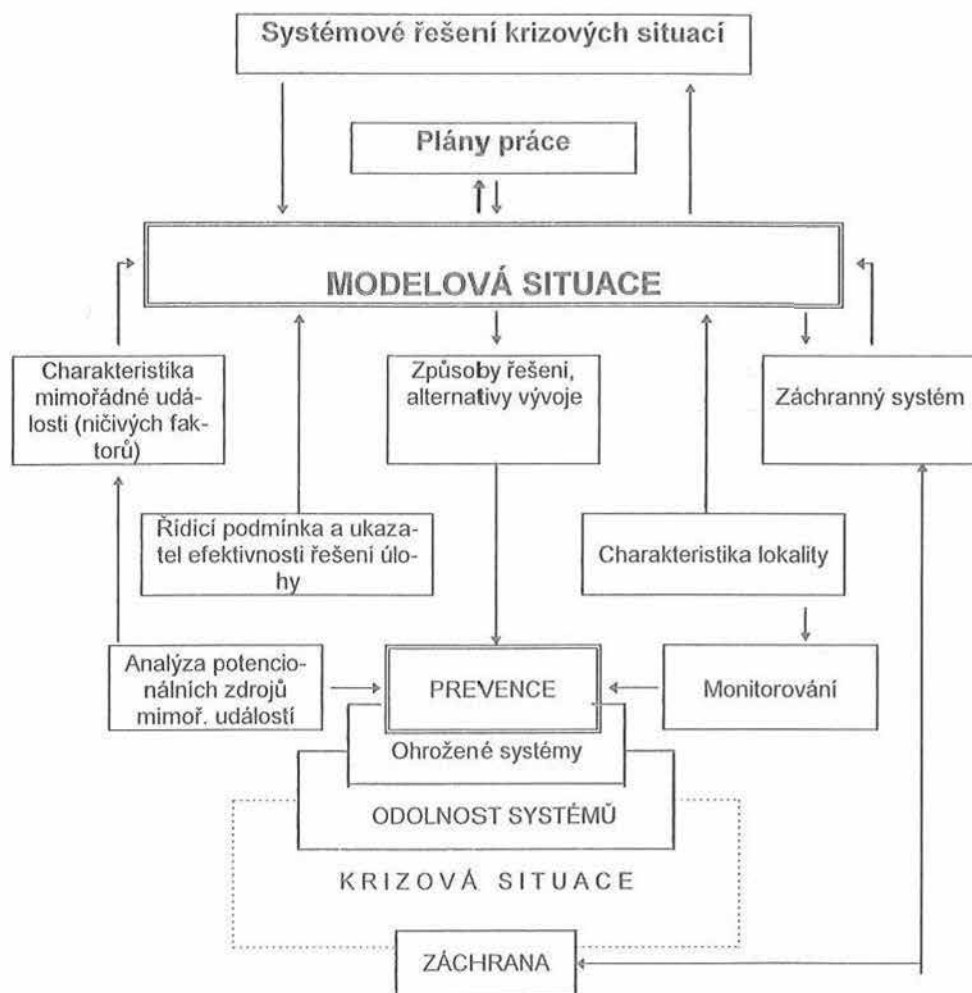
- ztráty na lidských životech,
- ztráty na majetku obyvatelstva a obecně materiální škody a újmy,
- devastace polních kultur, zdrojů výživy,
- devastace životního prostředí a zásahy do ekologie systémů,
- lesní kalamity,
- úhyn hospodářského zvířectva a zvěře,
- vznik ohnisek nálezů a epidemií,
- destrukce mostů a komunikací a dopravní kalamity,
- přerušení dodávky elektrické energie,
- znečištění zdrojů pitné vody a její nedostatek,...
- sekundární následky.

Obr. 2

prostředků z hlediska specifiky působení ničivých faktorů. Jde tedy o vypracování zásad a způsobů vedení záchranných akcí od okamžiku získání prvních informací o vzniku krizové situace až po zahájení etapy obnovy. Konečným cílem by mělo být určení alternativ možného vývoje situace.

Hlavním cílem není ani tak formulovat konečnou předpověď o možném budoucím stavu událostí, jako spíše určit dominantní kritické okamžiky vývoje situace, ve kterých je nutné učinit zásadní rozhodnutí podle verifikovaného aktuálního stavu. Důsledky těchto rozhodnutí mohou být uvedeny jako alternativy stavů řešení situace, resp. jejího vývoje.

Obr. 3

Modelová situace působení ničivých faktorů a způsobů řešení jejich následků by měla odpovídat především na tyto otázky:

- a) jaké události, situace mohou vzniknout v určitých uzlových bodech krizové situace, jaká mohou být kritická místa v záchranných činnostech (kapacitní, časová, materiální, prostorová, personální, psychická)?
- b) jaké kroky je třeba v těchto uzlových bodech učinit, aby hrozící proces byl odvrácen, zmírněn, likvidován jeho průběh?
- c) v jakém rozsahu je nutné záchranný systém nasadit co do zaměření akcí, včasnosti, doby trvání a intenzity, jeho odolnosti?
- d) jaká opatření a v jakém rozsahu lze ještě dodatečně aktivovat u ohrožených systémů ke zvýšení jejich odolnosti po skončení průzkumu situace?

Modelová situace by v základě měla:

- vyjadřovat vliv základních parametrů (nejen ničivých faktorů) určujících řešení, tj. i kvalitu pozitivních změn situace působením záchranných aktivit,
- být co do rozsahu principiálně řešitelná,
- vyjadřovat přímý vztah k řešení předpokládané krizové situace,
- dostatečně vystihovat ty parametry, jejichž nejvhodnější hodnoty zkoumáme,
- být dostatečně pružná k její aktualizaci po získaných zkušenostech,
- nezbytně obsahovat řídicí podmínku a ukazatel efektivnosti.

Není na tomto místě možné, ani to není účelem, vyjmenovávat všechny modelové situace, které mohou nastat. Uveden je ilustrativní, i tak jistě neúplný příklad a dále příklad místa a úlohy modelové situace ve vazbě na odolnost ohrožených systémů, resp. opatření prevence - viz modelová situace, obr. 2, 3.

Vztah modelových situací k oblasti záchrany a obrany bez podrobnějšího komentáře vyplývá z uvedených schémat.

Racionální rozhodovací činnost při vzniku mimořádné události vyžaduje nejen přesné podklady, stanovení priorit a preferenčních opatření, ale spolu s tím i rychlost nasazení sil a prostředků, což musí být vždy dominantní. Mohu se však domnívat, že rychlejší spád událostí krizové situace by mohl organizátory zastihnout ne zcela perfektně připravené. A čas má v oblasti krizového managementu snad cenu ještě větší než příslovečné zlato. Zlatem lidský život zaplatit nelze. Racionálně využitým časem v jeho prospěch ho však lze zachránit.

Plukovník, Ing. Karel Janíček, CSc.,
Dr. Ing. Karel Kozák

Výzkumné pracoviště rezortu MO – ano, či ne?

Potřebuje rezort ministerstva obrany výzkumné pracoviště, zabývající se teoretickými otázkami vojenského umění? Nejde ani tak o to, jak by se takové výzkumné pracoviště, mělo jmenovat, ale spíše o to, aby něco takového v rezortu ministerstva obrany opět bylo. Jeho název by ovšem měl vystihovat zaměření na výzkum teoretických otázek vojenské strategie, případně i operačního umění a taktiky. Za poměrně krátkou dobu se v armádě vystřídaly již tři názvy výzkumných institucí, které byly postupně zrušeny. Nepovažujeme však za potřebné ohánět se minulostí, ale raději hledět do budoucnosti. Opětné vytvoření výzkumného pracoviště v rezortu ministerstva obrany by mohlo být významným krokem pro další rozvoj rezortu, zejména AČR.

* * *

Na vzdělání a výzkumné práci by se nemělo šetřit. V mnoha zahraničních armádách úspěšně fungují výzkumná pracoviště, ať už se nazývají ústavy, úřady nebo instituce. Jedno však mají společné – zabývají se otázkami bezpečnosti státu, teorií vojenského umění, zahrnující strategii, operační umění a taktiku. Jejich úkolem je teoreticky připravit a rozpracovat různé varianty zajištění bezpečnosti, posílání a úkoly armád, způsoby jejich použití, připravovat studie a návrhy na organizační struktury, výzbroj, vybavení a vlastní činnost. Takové instituce jsou zavedeny a úspěšně pracují v USA, Německu, Slovinsku, Itálii, Maďarsku, Rakousku, rovněž na Slovensku a v mnoha dalších zemích. Pro AČR by bylo velkým přínosem, kdyby se obnovila výzkumná instituce, zabývající se jejími funkčními i věcnými potřebami.

Můžeme si uvést některé příklady: Americká armáda cvičí a připravuje se na operace v 21. století. Teorie k tomu byla vyvinuta ve výzkumném středisku pozemního vojska TRADOC (Training and Doctrine Command, velitelství pro výcvik a doktrínu pozemního vojska USA). Tato instituce se zabývá rovněž zpracováním předpisů pro potřeby vojsk.

Bezpečnostní a vojenská politika Německa, výzkum orientovaný na potřeby armády (BW), výměna zkušeností, provádění expertiz, analýz a studií jsou hlavní náplní práce instituce, nazvané AMT FÜR STUDIEN UND ÜBUNGEN DER BW. Tato instituce vytváří teoretické studie, její příslušníci se podílejí na přípravě a realizaci cvičení, spolupracují s civilními zařízeními v oblasti počítačové simulace. Jeho hlavní sídlo je ve Waldbrölu, východně od Bonnu. Má ještě další dvě pracoviště, a to operačního výzkumu v Ottobrunnu u Mnichova a Marshallovo středisko pro bezpečnostní studia v Garmisch-Partenkirchenu. V této instituci pracuje asi 200 osob, převážně odborníků ve vojenské oblasti, ze všech druhů vojsk.

Na Slovinsku bylo vytvořeno Středisko pro strategická studia, které je součástí ministerstva obrany. V porovnání s institucemi v jiných zemích má ředitele a pět vedoucích oddělení. Pro svoji práci využívá externích pracovníků. Zabývá se studiem mezinárodní

bezpečnosti, obranných doktrín, civilní ochrany, vojenských aspektů bezpečnosti a obrany a vojensko-civilními vztahy.

I z této malé ukázky je patrné, že výzkumné instituce jsou vytvářeny podle potřeb státu, armády a nekopírují se struktury v zahraničí. Jejich umístění je rovněž rozdílné.

Co by mohlo a mělo být posláním a obsahem činnosti nového výzkumného pracoviště v rezortu Ministerstva obrany ČR?

Posláním by mohla být příprava teoretických podkladů pro činnost rezortu MO v celé oblasti vojenského umění, vytváření podmínek pro aplikaci zkušeností zahraničních armád v AČR.

Jeho místo by mělo být dáno **přímou podřízeností ministru obrany**. Taková instituce musí pracovat ve prospěch celého rezortu obrany, nesmí být v práci ovlivňována. Měla by tedy mít zachovánu co největší nezávislost. Její pracovníci by měli mít přístup ke všem dokumentům MO (diferencovaně), měli by se zúčastňovat cvičení jako výzkumní pracovníci (v žádném případě ne jako cvičící nebo kontrolní orgány). Toto pracoviště by mj. mělo:

- ▲ sledovat bezpečnostní situaci v okolních státech a krizových regionech,
- ▲ sledovat a hodnotit rizika, ohrožení, krize, vytvářet závěry a pravidelně vydávat informace o bezpečnostní situaci,
- ▲ studovat a analyzovat obrannou politiku v zemích střední Evropy,
- ▲ studovat a analyzovat vojensko-civilní vztahy,
- ▲ studovat zahraniční vojenskopolitické a vojenské časopisy, noviny, knihy, provádět překlady zajímavých článků, vytvářet závěry a návrhy na využití zahraničních zkušeností v AČR,
- ▲ publikovat v odborných časopisech AČR,
- ▲ posuzovat zpracovávané materiály v AČR, a to pro všechny stupně (předpisy, směrnice, plány, dotazník obranného plánování DPQ, SPPR apod.),
- ▲ před zahájením prací na důležitých dokumentech (Koncepce výstavby, Strategie obrany ČR, základní předpisy atd.) zpracovat studie jako teoretické podklady pro následné zpracování uvedených dokumentů,
- ▲ pracovat jako poradní orgán při tvorbě podkladů pro rozhodování, při přípravě cvičení, zúčastňovat se cvičení, zpracovávat z nich závěry a vytvářet studie pro zpětné ovlivňování teorie vojenského umění,
- ▲ navazovat kontakty, úzce spolupracovat s obdobnými zahraničními institucemi, zdokonalovat svoji činnost výměnnými stážemi, výměnou dokumentů, důraz položit na země NATO, orientovat se ale i na další státy (Rakousko, Švýcarsko, Slovensko),
- ▲ spolupracovat s výzkumnými ústavy a institucemi druhů vojsk AČR,
- ▲ spolupracovat s civilními institucemi v ČR (např. Ústav mezinárodních vztahů, vysoké školy apod.).

Personální obsazení by mělo zahrnovat vojáky z povolání i občanské pracovníky. Hlavním kritériem by měla být vojenská odbornost, praxe v práci štábů a vojsk, jazykové znalosti, schopnost tvůrčí teoretické a týmové práce atd. Nemělo by být limitováno věkem, ale schopnostmi. Jistě by prospělo využívání externích pracovníků.

Materiální zabezpečení by mělo odpovídat požadavkům na samostatnost práce. Kromě výpočetní techniky to vyžaduje i redakčně vydavatelské oddělení s příslušnou technikou.

Umístění by mělo být v souladu s jeho posláním. Dislokace v místě společně s vojenskou akademií má obrovský význam pro spolupráci v teoretické oblasti, pro vzájemnou součinnost a pro zdokonalování teoretické přípravy na škole. Neméně významná je spolupráce s ministerstvem obrany a generálním štábem. To samo o sobě ukazuje na výhodnost umístění výzkumných pracovišť aspoň na dvou místech.

Naskytá se rovněž otázka, zda by se touto výzkumnou prací neměly zabývat vojenské vysoké školy (akademie). Zdá se být samozřejmé, že by z tohoto procesu neměly být vyloučeny. Školy však nejsou určeny k tomu, aby se podílely na vytváření strategie či operačního umění. Spíše by bylo vhodné, aby otázky z těchto dvou oblastí dále rozpracovávaly, a to se zaměřením na výuku. V tom vidíme jejich teoretický přínos. Tak by nedošlo k tomu, že by se výzkumná, teoretická práce zbytečně zdvojovala.

Skutečnost, že v průběhu sedmi let byly v armádě postupně zrušeny čtyři výzkumné instituce tohoto typu, by měla být varující. Zřejmě je potřebné, abychom se při nově vytvářené instituci vyvarovali těch chyb, které byly v těch předešlých.

Důležitým předpokladem pro zajištění funkčnosti výzkumné instituce je nutnost pracovat na vyžádání, na základě poptávky. Ta je mimo jiné uznáním a doceněním potřeby takového pracoviště pro rezort ministerstva obrany. Jedině otevřeným a solidním přístupem k partnerům lze získat jejich důvěru, společenské postavení v armádě, a získat zakázky pro svoji práci. Základem pro úspěšnost je řídicí práce, založená na důvěře ve schopnosti všech pracovníků. Musí umožnit výměnu názorů, nepotlačovat aktivity a tvůrčí elán. Vedoucí pracovníci musí především vytvářet image instituce, prosazovat ji a snažit se o co nejlepší zhodnocení její práce.

* * *

Tím, že v rezortu ministerstva obrany není zařazeno výzkumné pracoviště, zabývající se otázkami vojenského umění, nebyly naplněny některé potřebné funkce. Lze mezi ně zařadit funkci analytickou, srovnávací, výzkumnou i kontrolní. Jejich naplnění by pomohlo řešit otázky bezpečnosti státu, vojenské politiky a strategie, koncepci výstavby a fungování nejen armády, ale celého rezortu ministerstva obrany.

V článku jsme chtěli poukázat pouze na některé problémy, které se týkají otázek výzkumné práce v oblasti vojenského umění. Podle našeho názoru by nově vytvořené výzkumné pracoviště v rezortu ministerstva obrany pomohlo při rozpracování teorie výstavby a použití součástí rezortu MO. Vstup do NATO neznamena kopírování jiných členských států, ale naopak hledání toho, jak se stát co nejplatičtější členem Aliance se zahrnutím národních zvláštností ČR.

Podplukovník Ing. Jiří Š i n d ý l e k

Informatizace rezortu obrany

Informatizací rezortu MO se v tomto článku rozumí proces využívání informačních technologií (IT) v procesech řízení a velení, zahrnující vývoj, implementaci, provoz a údržbu komunikačních a informačních systémů rezortu MO a systému C4I AČR.

Informatizace významově znamená změnu systému velení a řízení a umožňuje značné zvýšení jeho efektivnosti a výkonnosti na úrovni, která je administrativními metodami nedosažitelná. Těto kvalitativní změny se dosahuje ve dvou oblastech. **Za prvé** je to rychlostí, přesností a komplexností zpracování dat, která výrazně převyšuje například v oblasti matematických a statistických výpočtů, vyhledávání, třídění dat atd. lidské schopnosti. **Za druhé** přenosem dat v komunikačních sítích dokáže šířit informace s vysokou rychlostí, přesností doručení a shodností dat pro značné množství uživatelů. Důležitým nástrojem informatizace je schopnost synchronizace některých poznaných procesů do automatizovaných systémů.

Administrativní a informatizované metody zpracování dat

Administrativními metodami jsou zde myšleny postupy násobného zpracování dat a přenosy informací hmotných médií. Informatizovanými metodami je myšleno sdílení dat v sítích, v informačních systémech, jejich automatizované předzpracování pro definované uživatele a distribuce dat a informací v reálném čase. Rozdíl mezi administrativním a informatizovaným způsobem zpracování dat spočívá v možnosti řídit a vyhodnocovat děje v reálném čase na základě komplexních, jednotných a aktuálních informací, což je pro administrativní systémy v současné době nedostupné.

V případě, že jsou **procesy řízení a velení** podporované okamžitými, jednotnými, předzpracovanými, pravdivými a přesně adresovanými informacemi a je možné rozhodnutí distribuovat okamžitě a adresně, musí být činnost velení a řízení vysoce efektivní. Na základě takto zpracovaných komplexních údajů je možné realizovat zcela přesné vyhodnocování a připravovat jak nápravu neefektivností, tak připravovat nová, daleko výkonnější a úspornější řešení a procesy. Za klíčovou otázku do budoucnosti je nutné označit skutečnost, že právě informační technologie a informatizace mají schopnost technologicky zvládnout uvedenou dynamiku a rostoucí složitost změn.

Nutné je ještě upozornit na skutečnost, že **administrativní metody řízení** jsou sice pomalé a nepřesné v porovnání s informatizovaným systémem řízení, ale jsou díky svému dvoutisíciletému vývoji **známé, zavedené a umožňují spolehlivé velení a řízení.** Jejich slabina spočívá v pomalosti, nepřesnosti, nejednotnosti, nekomplexnosti a nesynchronizovatelnosti v reálném čase. Jejich nepoužitelnost pro budoucnost spočívá pro budoucnost v tom, že nestačí zvládnout rozvíjející se dynamičnost a rozsah změn ve vzájemné provázanosti.

Z historie vývoje informatizace v rezortu obrany

Před listopadem 1989 se informatizace rezortu obrany soustředila převážně na zavádění střediskových počítačů, které zpracovávaly úlohy nebo **projekty omezeného rozsahu**, které nebyly propojovány do integrovaných sítí a tím i do integrovaných řešení. Zásadní polistopadové změny způsobily změny standardů, organizace, činností, pracovních poslušností atd. Dodnes organizační a systémové změny rezortu obrany nejsou u konce. Na druhé straně se pro běžné používání uvolnily moderní informační technologie.

Pro informatizaci však nastaly víceméně vhodné podmínky v oblasti **dostupnosti nových IT**, zejména nové výpočetní a komunikační techniky, která znamenala skok v technologickém vývoji.

Z hlediska současného stavu se mi jeví stávající administrativní způsob zpracování informací jako destruktivní vzhledem k značnému množství realizovaných změn a nedostatečnému množství osob a času. Systémy řízení a velení nemají výkonné nástroje, pomocí kterých by množství změn a redukce počtů bylo možné zvládnout bez vážných problémů.

Vysoká náročnost současných změn nevyplývá z provádění požadovaných změn, ale z toho, že tyto změny nemají jasný cíl a hlavně nejsou a ani nemohou být připraveny a řízeny promyšleně, komplexně a ve vazbách. Současný těžce zkoušený administrativní systém po redukci počtů toho ani ve stanovených termínech není a nemůže být schopen. Složitost řízení neklesá úměrně se snížením počtů vojáků. Sníží-li se počet vojáků nebo tanků, sortiment materiálu a poskytovaných služeb pro jejich zabezpečení se nezmění, sníží se jen množství zajišťovaného materiálu a služeb. Provádí-li se změny rychleji, než je to redukovaný administrativní systém schopen připravit, zákonitě vznikají chyby, ztráty a snižuje se funkčnost. Jsou-li tyto změny bez dořešení opakované, chyby a nefunkčnost se prohlubují a stávají se chronickými.

V žádném případě nechci kritizovat řízení v rezortu obrany, protože jsem přesvědčen, že lidi odvádí značné výkony a udělali mnoho dobré a poctivé práce. Když jsem analyzoval při zpracovávání „Koncepce informatizace rezortu obrany“ situaci v informatice, nutně jsem si musel položit otázku: „Kde jsou vidět výsledky někdy až úmorné práce informatiků v posledních letech?“ Odpověď je složitá, ale dá se zjednodušit. Zvládnutí nových technologií, standardů, norem, postupů, systémů zejména z USA a NATO, v souvislosti z jazykovou bariérou klade enormní požadavky na lidi a čas. Změna systémů je vždy proces náročný a dlouhodobý. **Informatičtí rezortu obrany odvedli značný objem kvalitní práce, ale ke komplexní informatizaci rezortu obrany je nutné vykonat ještě více.** Pro objektivnější zjištění úspěšnosti a množství vykonané práce je nutné porovnat náš stav se srovnatelnými armádami.

V porovnání s vývojem informatizace rezortu obrany se srovnatelnými armádami jsou výsledky našeho úsilí zřejmé v konkrétnějších obrysech. V rezortu obrany se daří zvládat informatizace klíčových oblastí datové a systémové interoperability, jako je řízení letového provozu podle norem ICAO, zvládnutí kodifikačního systému NATO a přípravu podmínek pro výměnu formalizovaných zpráv a dokumentů podle předpisu NATO ADatP-3. V rezortu obrany se rozvíjí celkem dvanáct významnějších informačních systémů a v provozu nebo v procesu zavádění je více jak 130 místních systémů a aplikací, které fungují na bázi moderních informačních technologií. Z dostupných informací vím, že jsme

v uvedených oblastech výrazně úspěšnější, oproti srovnatelným armádám. To znamená, že jdeme správným směrem a **v postupu informatizace úspěšní jsme**. Na této skutečnosti nic nemění ani značné množství nedostatků a problémů, které vyplývají nejen z objektivních příčin, z dosaženého poznání, ale též z odborné skepse. Nedostatky a problémy je nutné brát jako výzvu k řešení, které by mělo být v budoucnu méně ukvapené a více efektivní.

Výstavbu stacionární **komunikační infrastruktury**, která je základní podmínkou zasazení informačních systémů, zejména v oblasti fonického spojení, je možné hodnotit pozitivně. V datovém spojení však dosud nebyly dosaženy uspokojivé výsledky, které by umožňovaly alespoň částečný provoz informačních systémů. Zde se negativně projevuje absence centrálního řízení, kdy výstavba komunikačních a informačních systémů není vzájemně synchronizována.

Dosavadní proces informatizace nebyl a ani nemohl být centrálně řízený, protože zavedení neznámých IT bylo nutné provést v menších, odborných oblastech. Toho bylo dosaženo výstavbou KIS dodavatelským způsobem „na klíč“ a individuálním vývojem a zaváděním nesystémových aplikací. V tomto procesu byly získány nutné znalosti a zkušenosti a **byly vytvořeny podmínky pro přechod z individuální informatizace k centrálně řízenému postupu**. Problémy, neefektivnost a dílčí neúspěchy jednotlivých KIS narůstají a bez sloučení dostupných zdrojů a bez centrálního řízení nebude možné v úspěšném procesu informatizace pokračovat.

Podmínky informatizace rezortu obrany

Informatizace rezortu obrany má dnes příznivé i nepříznivé podmínky. Mezi **nepříznivé podmínky** patří permanentní proces změn, pocity bezperspektivnosti informatiků a lukrativnější nabídky civilních HW a SW firem, které způsobují značnou odchodovost informatiků z rezortu obrany, absence standardů a norem, měnící se struktura uživatelů systémů, absence centrálního řízení informatizace, nízká úroveň znalostního zázemí, zejména v oblasti bezpečnosti, nízká úroveň smluvního a legislativního zabezpečení atd. Mezi **příznivé podmínky** patří zejména ta skutečnost, že výstavbě komunikačních a informačních systémů nebrání provoz starších systémů, na informatizaci jsou dostupné sice omezené, ale dostatečné zdroje, postupně narůstají zkušenosti a formuje se centrální řízení informatizace a formuje se i schopnost uživatele reálně formulovat své požadavky.

Vrcholové řízení má **zájem na informatizaci rezortu obrany**. Výkonná úroveň informatizace, tzn. informatická pracoviště, vytváří a zavádí aplikace a lokální systémy podle svých možností a chtějí se na informatizaci podílet. Uživatelé systémů by již rádi obdrželi informační systémy, které by řešily neutěšenou situaci zejména v oblasti velení a řízení. Ve střední úrovni řízení, a to v řízení informatizace rezortu obrany a řízení jednotlivých oblastí, se velmi intenzivně pracuje, avšak problémy narůstají. Základní problém podle mého spočívá v tom, že **není zřejmé, jak zcela nový požadavek informatizace dovést do úspěšné realizace**. Není to jen náš problém, je to problém celosvětový.

Informatici rezortu obrany víceméně pasivně přihlíží, jak objemné týmy dodavatelů za značných finančních nákladů nezvládají některé oblasti, které už byly v armádních projektech vyřešeny. Na druhé straně informatikům AČR schází finanční prostředky pro

zajištění údržby stávajícího technického vybavení blízkých i do technické péče svěřených útvarů. Pochopitelná **nespokojenost** s tímto stavem se **podílí na zvýšené odchodovosti informatiků** z rezortu obrany za lukrativnějšími nabídkami civilních firem. Často ještě využijí nějakého odborného nebo jazykového kurzu a jako hotoví odborníci odchází na odborně nepoměrně nižší pozice a na odborně méně hodnotnou práci, která je však u civilních firem nepoměrně lépe placena.

Metody a vývoj výstavby KIS

Na začátku informatizace po roce 1989 bylo správné, že jednotlivé oblasti rezortu obrany zahájily **individuální výstavbu vlastních informačních systémů**. Velmi brzy se rozjela výstavba komunikační infrastruktury, která počítala i s datovou komunikací. Vzhledem k akutní potřebě zejména fonického spojení, výstavba datových komunikací měla výrazně nižší prioritu.

Proces informatizace se vyvíjí ve dvou rovinách. V **dodavatelském způsobu** se začíná jednat o souboj o rozpočet, ve svém důsledku, která dominující firma získá větší díl finančních prostředků určených na informatizaci. V druhé rovině, v **informatizaci vlastními silami**, informatická pracoviště a nadšenci v jednotlivých oblastech rezortu obrany vyvíjí nesystémové aplikace pro řešení místních problémů na nedostatečném vybavení.

Metoda **výstavby informačních systémů vlastními silami** je problematická a ne vždy realizovatelná. Předně se opírá o znalost know-how, existenci dostatečně schopného zpracovatelského kolektivu, vedení projektu, a značnou podporu vrcholového vedení informatizované oblasti. Bez systémového integrátora, který významně pomáhá řešit podporu vrcholového vedení, finanční a smluvní otázky a dodává služby, které AČR není schopna rychle a kvalitně zajistit je řízení velmi obtížné. Vedení projektu se však může z větší části spolehnout, že připravovaná řešení budou funkční, budou odpovídat potřebám uživatelů a budou výrazně levnější. Připravovaná řešení jsou méně velkorysá, méně perspektivní. Proces implementace a řízení provozu vlastních řešení je nepoměrně méně rizikovější než u dodavatelského způsobu.

Vzhledem k nedostatku času, know-how a probíhajícím změnám, byla na základní, průřezové projekty pro personalistiku, logistiku, komunikační infrastrukturu a štábní činnost zvolena **metoda systémové integrace**. Předpokládalo se, že dodávka informatických systémových celků vyřeší deficit znalostí a problémy s měnícím se prostředím rezortu obrany. Ustanovení monopolního dodavatele, při nedostatečné koordinaci uživatele, smluvně právního a finančního zabezpečení, odborného a strategického řízení na straně rezortu jako zákazníka však vedla k těžce překonatelným problémům v řízení výstavby projektů. Dodavatelský způsob výstavby KIS je velmi nákladný a jak se ukazuje velmi rizikový. Navíc nedochází k zapojení informatických pracovišť do procesu informatizace, na jejichž bedrech bude spočívat tíha zavedení, provozu, údržby a další výstavby KIS. Dalším negativem je skutečnost, že požadavky informatizace pomocí systémové integrace na finanční prostředky rostou a zcela zřetelně přesáhly možnosti armády. Snižování plánovaných investic vede k protahování plnění dodávek výstavby KIS a tím i ke zvyšování nákladů.

Abychom vybědli z této nebezpečné situace, je nutné zavést co nejdříve prvky centrálního řízení a hospodaření. **Zavedení centrálního řízení** je zásadní systémovou změnou a má mnohá úskalí. První, kdo bude dotčen, budou dodavatelské firmy, které budou kráceny na neúměrných ziscích hned dvěma způsoby. Za prvé musí dojít k jednoznačnému zadávání požadavků rezortu obrany a podmínek jejich plnění, aby bylo možné smluvní plnění přesně kontrolovat a v případě neplnění dodávek využívat sankcí, které nepovedou k prodražování projektů až po případ výměny dodavatele. Za druhé musí dojít k zapojení informatických pracovišť do procesu výstavby jednotlivých informačních systémů. Tím se sníží náklady na dodávky a informatická pracoviště rezortu získají potřebné zkušenosti a znalosti pro zavedení informačních systémů do vojsk a jejich další provoz, údržbu a vývoj.

Řešení dalšího postupu informatizace rezortu obrany

Dodavatelský způsob výstavby KIS nelze hodnotit negativně, jelikož se jedná o velmi efektivní metodu. Tato metoda je však díky neřízené informatizaci a absenci know-how v současné době již používána neefektivně. Dodavatelský způsob celých systémů se používá při absenci know-how, nedostatku lidí a času. Vždy však musí být velice pečlivě zadán a řízen, protože dodavatel má zákazníka v plné „procesní a technologické“ moci a může nekontrolovatelně navyšovat své zisky. Ve vyspělých státech se dodavatelský způsob dodávek používá převážně na dílčí oblasti a části systémů. Jedná se o urychlení vývoje částí systému, na které schází vlastní odborníci, nákup jednorázových služeb, nákup a případnou úpravu komerčního programu pro řešení dílčího problému atd. Dodavatel se vždy snaží dostat zákazníka do technologické závislosti, aby si zajistil stabilní zakázku a zisk. Nejvýhodnější oblastí je provoz a údržba systémů, kterou však z hlediska utajení a bojového použití civilní firmy provádět nemohou. Každopádně dochází k lobování a snaze získat u zákazníka trvalou pozici. Dodavatelský způsob je výhodná, avšak riziková metoda. V dnešní situaci problematických dodávek celých systémů bude třeba výrazné podpory vrcholového vedení rezortu obrany k odražení jak vnějších, tak vnitřních pokusů o zachování dosavadního, ale dále již neudržitelného způsobu informatizace. Je nutné podniknout opatření zejména v řízení informatizace k nápravě smluvních vztahů a k zásadnímu zlepšení organizace smluvního, komerčně právního a finančního zajištění plnění smluv.

Neprávem opomíjený zdroj pro informatizaci rezortu obrany jsou **informační systémy vyspělých armád a NATO**. Po technologické stránce se vždy jedná o více či méně zastaralý systém, avšak funkcionality a know-how ukryté v systému jsou nadčasové. Navíc se jedná o systémy funkční, ke kterým je možné získat poznatky jak z vývoje, tak i z provozu. V systémech jsou zakomponovány normy a standardy NATO a jiné doprovodné prvky. Odborné a provozní poradenství i možnost vyzkoušení řešení jsou nepoměrně levnější než ty samé služby placené komerčnímu dodavateli. Bohužel, 96 služebních zahraničních cest, uskutečněných v oblasti informatiky v posledních třech letech, nepřineslo dosud požadovaný efekt.

V oblasti **výstavby KIS s využitím vlastních sil** je nutné zvrátit současný nepoměr ve prospěch dodavatelského řešení a nesystémové informatizace. Informatická pracoviště jsou základním prostředkem pro řízení výstavby a provozu KIS rezortu obrany. V současné

době však systémy velení a řízení rezortu obrany nemají jednotnou organizační strukturu, která by byla schopna víceméně každý komunikační a informační systém převzít do provozu a správy.

Je zřejmé, že v budoucnosti dojde k **organizačnímu sloučení spojařů a informatiků**, jelikož jejich odbornosti v oblasti informatizace se velmi úzce prolínají. Je nemyslitelné, aby spojovací ústředny, které zajišťují jak fonické, tak datové spojení byly obsluhovány v uměle rozděleném provozu. Navíc programové prostředky pro správu, řízení a provozování komunikačních sítí se stávají plnohodnotným informačním systémem. Plnění úkolů v KIS, jako je správa aplikací, databází, bezpečnosti, služby elektronické pošty a Intranetu atd. vyžadují permanentní součinnost informatiků a spojařů.

Pro další proces informatizace, zejména pro přípravu provozu a organizace chodu KIS je nutné vytvořit **organizační strukturu informatiky AČR**, která bude schopna komplexně provádět a zajišťovat správné, řídící, bezpečnostní a technologické funkce informatické služby. V rámci reorganizace informatiky rezortu obrany je nutné vyřešit i otázky snížení vysoké odchodovosti odborníků z oblasti informatiky.

Základní podmínkou pro další proces informatizace je **zavedení centrálního řízení informatizace rezortu obrany**. Bez centrálního řízení nelze:

- **dosáhnout zavedení standardizace a zejména zajištění interoperability** řídicích i výkonných procesů se systémy NATO v informační oblasti,
- **rychle zprovoznit rozestavěné systémy a efektivním způsobem investovat do klíčových oblastí a tím šetřit finanční prostředky,**
- **zavést efektivní a výkonný systém C4I,**
- **výrazněji zamezit odchodovosti informatiků z rezortu obrany,**
- **koordinovat výstavbu KIS tak, aby na sebe technologicky navazovala,**
- **kontrolovat plnění smluv a plánů jednotlivých KIS a vyžadovat a organizovat účinná nápravná opatření,**
- **organizovat účinné smluvní, komerčně právní a finanční zabezpečení, včetně organizace centrálních nákupů a zajišťování výhodných cen a podmínek,**
- **organizovat výkon státní správy v oblasti zabezpečení přípravy informační podpory území ČR pro případ krizí a válečného stavu včetně legislativních opatření,**
- **řídit přípravu technologického a personálního prostředí pro provoz KIS,**
- **zavést informatiku jako komplexní rezortní informatickou službu,**
- **zamezit SW pirátství,**
- **dosáhnout dostatečné bezpečnosti systémů, včetně účinné antivirové ochrany.**

Informatizaci rezortu obrany je nutné **realizovat pomocí připravených a řízených postupných kroků**, které budou odpovídat schopnostem a možnostem rezortu obrany. Jedná se sice o pomalejší, zato levnější a bezpečnější postup informatizace, než je nadšená nebo individualistická výstavba jednotlivých systémů, která připravuje pro samotné uživatele do budoucna systémové problémy, konfliktní situace, nižší výkonnost a vyšší náklady.

Informatizaci nelze chápat jako samostatný izolovaný proces, který se vměšuje a komplikuje procesy velení a řízení. **Informatizaci je nutno chápat a budovat jako výstavbu informační služby a podpory pro velení a řízení,** která systémově zajišťuje informační potřeby ve všech úrovních rezortu obrany. Tato informační služba si musí vytvořit vlastní organizaci a pravidla pro její využívání, aby mohla fungovat efektivně ve prospěch svých uživatelů. Bez centrálního řízení nelze řešit informatizaci rezortu obrany ani efektivně, ani komplexně.

Závěrem článku cítím povinnost poděkovat všem informatikům za jejich poctivou a vzhledem k těžce viditelným úspěchům mnohdy krušnou práci a úsilí. Jedině touto prací jsme dosáhli tak výhodné výchozí pozice, ve které se v současnosti nacházíme. Zvláštní dík patří informatikům seniorům, kteří nejenže vytvořili v rámci minulých možností velmi dobrá východiska pro informatizaci rezortu obrany, ale mnohdy nás provedli náročným procesem změn a v současné době pomáhají podle svých možností nadále.

Madridské rozhodnutí je naprosto jedinečná historická šance dotvořit bezpečnostní uspořádání. Bylo přihlédnuto ke svobodné vůli středoevropských národů a jejich politických reprezentací, které mají zájem na integraci do organizací sdružujících země hlásící se ke stejným hodnotám. Severoatlantická aliance je také – na rozdíl od Evropské unie, jejíž těžiště leží v politické a ekonomické integraci – nenahraditelným nástrojem způsobilým sloužit kolektivní obraně těchto hodnot.

Václav Havel, Nová přítomnost 12/1997

Ing. Josef J a n o š e c , CSc.

Potenciál obranného výzkumu v letech 1993 - 1997

Pět let samostatné existence České republiky je rovněž pět let její armády. Je to rovněž pět let obranného výzkumu, a tedy i jeho potenciálu. Při rozdělení Československa bylo zřejmé, že vývoj všech oborů v oblastech, které měly federální působnost, bude procházet obdobím dynamických změn. Do oblastí s federální působností patřila obrana. Chirurgické odstranění části fungujícího organismu politickým skalpelem mělo za následek amputaci, rozdělení, odumření a ztrátu některých oborů a jejich specifických částí, ale na druhé straně transplantaci těch, které byly funkčně nezbytné, vznik novotvarů, které by vznikly i za federace a takových, které reagovaly na uskutečněné změny v organismu.

Zárok do obranného výzkumu však nebyl vyvolán jen rozdělením republiky. Porevoluční vývoj spojený s přechodem společnosti do nových politických, ale zejména hospodářských poměrů, představoval hlavní tlak na dosažení změn, které by měly korespondovat s transformací Armády České republiky a s přípravou ke slučitelnosti s vojenskými strukturami NATO. Snižování nákladnosti státního sektoru, jeho zeštíhlování, postupná privatizace, prosazení nových zákonných pravidel pro státní podporu výzkumu a vývoje, to vše dosud ovlivňuje vytváření nových vztahů a vazeb ve změněném potenciálu obranného výzkumu.

Potenciál obranného výzkumu existuje. Jeho stav podle někoho je, podle jiného není, ideální. Příspěvek zpřesňuje výklad pojmu „potenciál obranného výzkumu“ a uvádí základní informace o jeho vývoji v letech 1993 - 1997.

1. Potenciál obranného výzkumu v obecné rovině

Obranný výzkum považujeme za souhrn vědeckých, výzkumných a tvůrčích činností včetně jejich řízení a zabezpečení, které jsou uskutečňovány k rozšiřování znalostí o všech souvislostech vojenské bezpečnosti a obrany. Ve vyspělých demokratických státech byly v uplynulých desetiletích přijímány různé praktické definice, které s využitím pojmů filozofie, práva, politiky, ekonomie, řízení a vojenství umožnily přesně označit, co je z hlediska vrcholového řízení podstatné.

Obranným výzkumem je v tomto pojetí označován institucionální, organizovaný, řízený a financovaný státní systém, který vytváří podmínky pro tvorbu, rozvoj a využití nových poznatků ve prospěch oblasti obrany.

Každý státní systém je organizován a řízen: ústavou, zákony a právními předpisy, státními a zákonodárnými orgány, ministerstvy, vládními a institucionálními orgány, v oblasti vědy a obranného výzkumu navíc vrcholovými vědeckými orgány, vědeckými komunitami, mezinárodními vědeckými organizacemi, univerzitami, vysokými školami a případnými dalšími orgány na různých úrovních.

V podmínkách České republiky je obranný výzkum integrální součástí státního systému výzkumu a vývoje. Jeho část vyplývá ze zákona České národní rady č. 300/1992, ve znění změn a doplnění provedených zákonem č. 1/1995 Sb., o státní podpoře výzkumu a vývoje. Další části jsou uvedeny v zákonných aktech o Akademii věd České republiky, o vysokých školách a dalších pracovištích, orgánech, vztazích a metodách činnosti. V tomto smyslu je ústředním orgánem státního systému Rada vlády České republiky pro výzkum a vývoj, která je pověřena centrálním výkonem státní správy. Za dobu samostatné existence České republiky byly přijaty Zásady vlády pro oblast výzkumu a vývoje, usnesením vlády ze dne 25. května 1994 č. 282 a ze dne 23. dubna 1997 č. 247, které předchozí zásady nahradily. V nich je poprvé v oficiálním vládním dokumentu (v části popisující zaměření státní podpory cíleného výzkumu a vývoje) použit pojem „obrný výzkum“: „V obranném výzkumu a vývoji bude vláda podporovat programy, které budou navazovat na celkovou koncepci zabezpečení obranyschopnosti České republiky a vytvářet podmínky pro vstup České republiky do NATO a Evropské unie.“

Potenciál obranného výzkumu reprezentuje souhrn schopností (jednotlivců, kolektivů, institucí, rezortu, státu) k zajištění činnosti v obranném výzkumu (od rozpoznání problémů, potřeb a možností, přes jejich řešení vědeckými a výzkumnými metodami, po zavádění a šíření vědeckých poznatků, včetně jejich organizování, řízení a zabezpečení). Současně označuje míru schopnosti získávat a využívat nové vědecké poznatky (vlastní i převzaté) v procesech vědy, výzkumu, experimentálního i předvýrobového vývoje, výroby nebo implementace technologií a jejich užití. Zahrnuje rovněž míru schopnosti organizovat přípravu kvalifikovaného vědeckého, výzkumného a experimentálně vývojového personálu. Jeho součástí je infrastruktura obranného výzkumu, zahrnující zejména vědeckoinformační činnost s dostupnými fondy poznatků, metodami přístupu k nim a skutečnou dovedností je využívat.

Potenciál obranného výzkumu je tedy jeho neoddělitelnou součástí, bez níž by nemělo smysl o obranném výzkumu hovořit. Základním elementem potenciálu je tvůrčí pracovník, z hlediska právního řádu - fyzická osoba. Potenciál vytvářejí schopnosti fyzických osob řídit, studovat, zkoumat, tvořit a prezentovat vědecké poznatky.

Podle převažujícího charakteru pracovní aktivity může být osobou: a) tvořící; b) řídící; c) zabezpečující; d) užívající vědecké poznání (jedna osoba v různých proporcích může plnit všechny tyto aktivity). Stát se podílí na financování potenciálu zpravidla v úplném rozsahu. Výjimku tvoří například individuální literární činnost, příprava přihlášky pro získání projektu nebo grantu.

Právnícké osoby v obranném výzkumu jsou buď instituce, orgány nebo pracovní struktury jako sdružení fyzických a právníckých osob, nebo to mohou být účelová sdružení majetku (nadace, fondy). Instituce jsou pracoviště obranného výzkumu, jejichž zakladatelem je ministerstvo obrany a jsou určeny pro výzkumnou činnost (např. vojenské technické ústavy), nebo jejich část je schopna zajistit výzkumnou činnost (např. Ústav leteckého zdravotnictví), vojenské vysoké školy, speciální části organizačních struktur (např. oddělení výzkumu odboru personálního marketingu hlavního personálního úřadu MO). Pracoviště, jejichž zakladatelem není ministerstvo obrany, se podílejí na základě smluvních vztahů na řešení projektů nebo jejich dílčích částí. V podstatě jsou tyto organizace součástí státního sektoru (např. ústavy Akademie věd České republiky, civilní vysoké školy, další rozpočtové a příspěvkové organizace zřízené jinými rezorty) nebo

samostatnými hospodářskými subjekty (akciové společnosti, soukromé firmy, soukromé školy s odpovídající působností a odpovědností). Orgány jsou podle způsobu vzniku právní způsobilosti statutární a samosprávné. Statutární orgány jsou vytvářeny jako prvky organizační struktury s vyčleněnými tabulkovými místy nebo jako násobné struktury. Fyzické osoby jsou do nich ustanovovány na základě právních aktů kompetentních statutárních zakladatelů.

Podle rozhodujícího obsahu činnosti jsou statutární orgány:

- a) řídící (ve struktuře ministerstva obrany, na pracovištích),
- b) poradní (Rada rezortu ministerstva obrany pro obranný výzkum, vědecké rady vysokých škol a pracovišť, oponentské rady projektů, programů atp.),
- c) výkonné (agentury, orgány činné v zabezpečení výzkumné činnosti, komise pro obhajoby doktorských a disertačních prací ap.).

Samosprávné orgány by měly vznikat ve vědních oborech a skupinách věd volbou nejkvalifikovanějších představitelů. Úkolem těchto orgánů je péče o odbornou úroveň, o růst kvalifikace odborníků a systematický rozvoj oborů. Měly by vycházet z potřeb a na základě iniciativy představitelů vědecké komunity (v oblasti věd o vojenství zatím nevznikly). Pracovní struktury jsou taková sdružení fyzických nebo právnických osob, která jsou spojena se specifikovanými činnostmi a jejich úhradami, při zachování jejich původní právní subjektivity. Jde o programy, projekty případně účelové výzkumy, které jsou uskutečňovány ve spolupráci několika institucí, ale i orgánů. Fyzické osoby se na nich podílejí i mimo rámec pracovněprávních vztahů a jiných smluvních závazků.

2. Potenciál obranného výzkumu z pohledu rezortu obrany

Na základě zkušeností zejména ze států NATO byly vypracovány v letech 1990 - 1992 dílčí studie, které upřesňovaly úvahy o nezbytnosti vlastního potenciálu a jejich pojetí v době uskutečňování systémových změn. Institucionální část byla označována jako výzkumná a vývojová základna armády (VVZ). Historicky vznikala v různých státech světa od poloviny minulého století jako reakce na jejich potřeby v průběhu válečných činností. Váže se tedy i ke vzniku prvních ministerstev války a generálních štábů. VVZ napomáhala využívat dostupné technické prostředky a technologie k dosažení vyšší účinnosti bojových činností armády.

Dosahování kvalitních vojenských schopností státu se přesunulo do mírových období přípravy stále složitějších vojenských technologií i zbraňových systémů. Z původně válečného určení VVZ se vyvinula trvalá mírová aktivita ve prospěch poznání zákonů a zákonitostí vojenských činností a ke komplexnímu zajištění potřeb bezpečnosti a obrany. Současně s omezenými možnostmi státu na uspokojování potřeb ozbrojených sil (zejména u malých států) jsou instituce VVZ určeny k činnostem ve prospěch racionálního rozhodování o nákupech na trhu, pro vytvoření zázemí schopného kupujícího a vynikajícího uživatele. Současně působí na poli vytváření kvalifikovaných zadání, stanovení technicko-taktických požadavků a zadání pro výzbroj, techniku a technologie. Neodmyslitelná je funkce přejímky dodávek, standardizace, katalogizace a implementace technologií. Taková současná armáda, která nemá vlastní VVZ, nepůsobí hodnověrným dojmem. Složitost poznání a znalostí, která provází implementaci možných variant prostředků a technologií, vylučuje možnost vše nakoupit. Kvalifikace pracovníků, kteří

jsou schopni napomoci akvizici a deciznímu rozhodování, je na úrovni vědecké a zařazuje se do potenciálu obranného výzkumu.

Potenciál obranného výzkumu může být z pohledu rezortu obrany: 1. vnitrorezortní; 2. mimorezortní. Podle financování: a) z rozpočtu MO; b) z jiných částí státního rozpočtu; c) mimo státní rozpočet (např. průmyslem); d) jiným způsobem (např. nadacemi nebo zahraničními granty). Z hlediska ovlivňování obsahu výzkumu z pozice rezortu MO: a) sledovaný a ovlivňovaný; b) evidovaný a neovlivňovaný; c) neevidovaný a neovlivňovaný (neřízený, živelný).

Uvedeným výčtem některých pohledů na klasifikaci potenciálu obranného výzkumu byla evokována zejména základní myšlenka: uskutečnění retrospektivy vývoje institucí (nebo dokonce jejich počtu) není reprezentativní charakteristikou potenciálu. Představuje jen kvantitativní vyjádření institucionálních podmínek, ve kterých se v určité historicky vymezené době potenciál uplatňoval. Teoreticky je takový ukazatel vhodný pro ideální a neomylně fungující stabilizované společenské a nebo rezortní podmínky. Není však vhodný pro dokumentování dynamického období systémových transformací struktur státního systému.

Současně je vhodné upřesnit, že statutární poslání naprosté většiny vnitrorezortních institucí, jež se podílí na obranném výzkumu, je orientováno na činnosti: vzdělávací, technického i technologického vývoje a projektování, expertizní, zkušebnícké, standardizační, praktického lékařství a farmacie, geodetické a kartografické, služeb výpočetní a komunikační techniky, muzejní apod. Hodnocení, které by se omezilo jen na instituce takového potenciálu, by mohlo vytvořit výrazně zkreslené představy o jeho skutečných hodnotách.

Poněkud lépe by vnitrorezortní potenciál vyjádřil přehled o fyzických osobách v jednotlivých strukturálních prvcích. Řada vědecky kvalifikovaných pracovníků zastává různé řídicí i výkonné funkce mimo struktur oblasti obranného výzkumu a představují využitelnou složku potenciálu.

Na druhé straně jak mezi těmito pracovníky, tak uvnitř oblasti obranného výzkumu jsou osoby, které se „vezou“ a nepředstavují již použitelný potenciál. To se právě v letech 1993 - 1997 projevilo. Systém vědecké evaluace (hodnocení) jednotlivců, který však v současné době není v České republice ani v rezortu obrany dostatečně funkční, by mohl napomoci k částečnému zmapování stavu obranného potenciálu. Měly by ho provádět orgány vědecké komunity v pravidelných cyklech. Podklady jsou u jednotlivců, centrálně není hodnocení organizováno ani sledováno.

Evaluace vědních oborů a disciplín je nestejně sledována v závislosti na iniciativě jednotlivých oborových rad (např. ve zdravotnické službě AČR), komisí pro obhajobu disertačních a doktorských prací na jednotlivých vysokých školách a dalších orgánů. Jejich aktivita byla využita zejména v průběhu státního akreditačního řízení jednotlivých fakult vojenských vysokých škol. Evaluace pracovišť nebyla centrálně z úrovně rezortu obrany organizována. Základním ukazatelem hodnocení je jejich podíl na řešení projektů obranného výzkumu.

Tato hodnocení mají charakter evaluace post factum (po provedeném, ukončeném výzkumu, aktivitě) jsou tedy dlouhodobá a mají procedury, které hodnotí dosaženou kvalitu i kvantitu nového nebo aplikovaného poznání na základě vyjádření stanovisek nezávislých expertů, kteří mohou být i ze zahraničí.

3. Vývoj institucí obranného výzkumu

Na řešení projektů obranného výzkumu se v letech 1993 - 1997 podílely instituce rezortu ministerstva obrany a mimorezortní instituce z České republiky. Porovnání jejich vzájemného poměru je možné pouze na úrovni účelových prostředků, kterými byly dotovány jejich výzkumy. Vzhledem k tomu, že i tyto prostředky byly používány až od roku 1994, a to ještě u některých projektů byly uvolňovány ministerstvem hospodářství, není takové hodnocení objektivní.

Institucionální prostředky do obranného výzkumu nebyly samostatně sledovány a vzhledem k víceúčelovému určení pracovišť rezortu obrany by bylo možné jen fiktivně stanovit hranice užití těchto prostředků pro obranný výzkum.

V roce 1993 se hlavní činnost soustředila na realizaci protokolu o rozdělení československé armády. Na území Slovenska například zůstala Vojenská vysoká letecká škola v Košicích, Vojenská vysoká technická škola v Liptovském Mikuláši (obory PVO), Vysoká vojenská pedagogická škola v Bratislavě (obory sociální, psychologické, pedagogické), Vojenská fakulta vysoké školy dopravy a spojů v Žilíně (obory týlových služeb, finanční, stavební). Část Výzkumného elektronického ústavu VÚ 060 v Liptovském Mikuláši, zkušební prostor VÚ 010 Záhorie, Vojenský veterinární doškolovací a vzdělávací ústav v Košicích. Na druhé straně byly předávány výsledky výzkumu a informační fondy těch institucí, které zůstaly na území České republiky.

Významné bylo řešení personálních otázek, které se promítlo do vzniku děr v pokrytí některých vědních oborů a disciplín, při současném odchodu starších pracovníků mimo rezort obrany. Mnohé projekty a vědecké úkoly byly přerušeny a ukončeny. Charakteristika nových projektů: nedostatečné zadání, potřeba okamžitých výsledků, zejména pro potřeby decizní sféry, nejistota v uplatnění návrhů nových vojenských technologií a v potřebách řešení.

Od roku 1. dubna 1994 přešla část VVZ (vojenské technické ústavy) z rozpočtového na příspěvkový typ organizace a do roku 1996 jim byl příspěvek výrazně snížen, takže v roce 1997 jsou k obrannému výzkumu vázání pouze smluvními vztahy, stejně jako mimorezortní pracoviště. Tomu odpovídá i změna chování pracovišť, které odpovídá tržnímu prostředí.

V rezortu obrany byly v hodnoceném období následující instituce využitelné pro obranný výzkum: vojenské vysoké školy, pracoviště VVZ (výzkumné ústavy, výzkumná a zkušební střediska), pracoviště smíšeného charakteru (např. nemocnice, Vývojové a technologické centrum informatizace AČR, Vojenský zeměpisný ústav).

a) vojenské vysoké školy

- * Vojenská akademie v Brně,
- * Vysoká vojenská škola pozemního vojska, Vyškov,
- * Vojenská lékařská akademie Jana Evangelisty Purkyně, Hradec Králové.

Všechny vojenské vysoké školy jsou rozpočtovými organizacemi, podílejí se na významné části řešených projektů. Jejich potenciál se v průběhu let 1993 - 1997 výrazně změnil. Projevilo se to ve struktuře oborů, ale současně ve struktuře odborníků (odchody do důchodu i mimo služební poměr k rezortu obrany), v rozpadu týmů. Lze sledovat důsledky nestabilní perspektivy ve vojenském školství.

b) pracoviště VVZ

- * Historický ústav AČR, Praha,
- * Vojenský technický ústav 010, nyní Vojenský technický ústav pozemního vojska, Vyškov,
- * Vojenský technický ústav 030, nyní Vojenský technický ústav letectva a PVO, Praha,
- * Vojenský technický ústav 060, nyní Vojenský technický ústav elektroniky, Praha,
- * Vojenský technický ústav 070, nyní Vojenský technický ústav ochrany, Brno,
- * Vojenský technický ústav výzbroje a munice, Slavičín (od 1. 1. 1994 z VÚ 010),
- * Vědecké a servisní pracoviště tělesné výchovy a sportu CASRI, Praha,
- * Institut civilní ochrany České republiky, Lázně Bohdaneč,
- * Institut pro strategická studia, Praha (do 30. 6. 1993),
- * Institut pro výzkum operačního umění, Praha (od 1. 10. 1993 do 31. 12. 1994),
- * Ústav vojenských vědeckých informací (do 31. 12. 1994),
- * Ústav obranných studií, Praha (od 1. 1. 1995 do 31. 12. 1996),
- * Vojenský ústav sociálních výzkumů (do 1. 3. 1994),
- * Centrum pro výzkum stresu a odolnosti člověka, Praha (od 1. 8. 1993 do 1. 3. 1994),
- * Expertní pracoviště IL a PVO AČR, Praha (od 1. 4. 1995 do 31. 12. 1996),
- * Analyticko-informační středisko topografické služby, Praha (do 1995),
- * Vojenské zkušební středisko 120, Brno (do 1995),
- * Vojenské zkušební středisko 130, Vyškov (do 1995),
- * Vojenské zkušební středisko PHM (150), Brno (do 1995),
- * Vojenské zkušební středisko 160, Hostivice (od 1. 1. 1994),
- * Středisko rozvoje zdravotnického materiálu 6. zdravotnické základny).

Pracoviště VVZ dožila významných změn. Řadí se k nim změna z rozpočtových na příspěvkové organizace, vnitřní strukturální transformace, snižování početních stavů a rozdělení oborových kompetencí mezi vojenskými technickými ústavy, výrazné vnější zásahy ze strany zřizovatele, které rušily a zřizovaly pracoviště. Důsledkem je neexistence vhodného pracoviště pro výzkum vojenství a otázek spojených se strategickým rozvojem rezortu obrany. Rozbití řešitelských kolektivů, výrazné oslabení vědeckoinformační infrastruktury, praktické zrušení genofondu některých vědních disciplín, bylo výsledkem chaotického působení, touhy po snížení početních stavů a institucionálních nákladů. V některých oblastech byla problematika potřebné struktury potenciálu obranného výzkumu na nevýznamné pozici.

c) pracoviště smíšeného charakteru

- * Ústav leteckého zdravotnictví, Praha,
- * Ústřední vojenská nemocnice, Praha,
- * Ústřední vojenský zdravotní ústav, Praha,
- * Vojenský zeměpisný ústav, Praha,
- * Vojenský topografický ústav, Dobruška,
- * Vývojové a projektové středisko automatizace velení vojskům, nyní Vývojové a technologické centrum informatizace AČR, Praha,
- * Vývojové a technologické centrum informačního systému logistiky, Praha (od 1997).

V této kategorii se důsledky transformace neprojeví v takovém rozsahu jako u VVZ. Skutečností však zůstává, že se potenciál nerozšířil a jeho využití je výrazně přimknuto ke specifickým potřebám organizací a jejich působnosti.

Potenciál institucí mimo rezort obrany byl v uplynulém období využíván jak z centrální úrovně rezortu, tak zejména nositeli projektů z VVZ a vojenských škol. Centrálně jejich

použitelná kapacita není zmapována. Prakticky je závislá na ekonomických možnostech rezortu obrany a na schopnosti přesně formulovat zadání a požadavek. Tendence k přesunu možných řešení do civilního výzkumného potenciálu se postupně naplňuje. Není však příslušnými odbornými orgány dostatečně vstřebána, protože setrvává představa o nezbytnosti řešení některých problémů uvnitř rezortu obrany tak říkajíc „vlastními silami“.

4. Vývoj statutárních orgánů

Vrcholová správa a řízení oblasti obranného výzkumu byly zajišťovány: do poloviny roku 1994 oddělením vědy odboru vojenského školství a vědy MO v působnosti 1. NMO; v letech 1994 - 1996 v působnosti ekonomického náměstka. K 1. 4. 1995 vznikl organizační prvek - oddělení vědy odboru správy majetku MO. V dubnu téhož roku byla projednána kolegiem ministra obrany „Koncepce ministerstva obrany v oblasti obranného výzkumu“ (čj. 24/24 - 42/95), která byla schválena. Následně byla vytvořena „Rada rezortu ministerstva obrany pro obranný výzkum“, postupně zřízeny databáze, vytvořeny organizační, metodické a další podmínky k realizaci koncepce. Od 1. 1. 1997 není v organizační struktuře MO samostatný odborný orgán pro obranný výzkum. V současné době se otázkám financování projektů obranného výzkumu věnují tři referenti odboru investičního MO. Celá oblast však nemá jen finanční rozměr, ale zejména obsahový. Pak vzhledem k potřebám obrany, při uvážení vstupu do NATO, je tento správní úsek poněkud poddimenzován.

* * *

V příspěvku byly shrnuty základní informace o potenciálu obranného výzkumu, které navazovaly na ujasnění jeho pojetí. Základem jsou schopnosti tvůrčích pracovníků, ale k nim se řadí i řízení, zabezpečení a příprava kvalifikovaných uživatelů, kteří budou schopni zajistit zpětnou vazbu k výzkumu. V letech 1993 - 1997 došlo k výrazným změnám, které zpočátku souvisely s rozdělením Československa, ale v následujících letech zejména s transformací armády a celého rezortu obrany.

Před vstupem do vojenských struktur NATO existuje rozsáhlé množství vojenských, vojenskotechnických a dalších příbuzných problémů, které si vyžadají odpovídající výzkumné rozpracování. Ze současného stavu potenciálu obranného výzkumu lze usuzovat, že nahodilá transformace této oblasti ještě nebyla dokončena. Hledány budou vhodné proporce mezi výzkumem, který bude institucionálně vytvářen a zabezpečován rezortem obrany a mimorezortní částí. Současně v souladu se státním systémem budou zaváděny postupy k pravidelné evaluaci osob i institucí, které by měly zajistit mezinárodní srovnatelnost a úroveň. Tyto problémy ve všech souvislostech vyžadují řízení odpovídajícím kvalifikovaným aparátem ve struktuře Ministerstva obrany České republiky.

Ing. Jaroslav K o č í , CSc.

Strategie řízení společnosti a armády

(Z hlediska politiky a vědeckotechnického rozvoje pro 21. století)

Hledání perspektiv pro naši společnou budoucnost předpokládá možnost obejmoutí světa a porozumění světu v jeho harmonii či disharmonii 20. století. Sledovat tento cíl předpokládá odstup od naší planety na jedné straně a „mikroskop na zkoumání vztahů, procesů, činností“, které jsou odrazem lidských aktivit a ve své výslednici aktivitou společnosti na druhé straně.

Mějme zadaný problém pro společnost 21. století, jehož cílem je „globální bezpečnost“ a s ní spojenou „optimalizaci mezinárodních vztahů“. Proč tento úkol? Od 15. do 20. století měli lidé dost času, aby svět poznali, různým způsobem kolonizovali, chtěli víc než si uměli sami vytvořit, proto válčili, zabírali si území, lidí, jejich bohatství, poznání. Současný svět je rozdělen na 175 států-národů, které mají svá území, větší či menší, a tak veškeré výpady jednoho státu vůči jinému státu jsou nárazem na současnou architekturu světa.

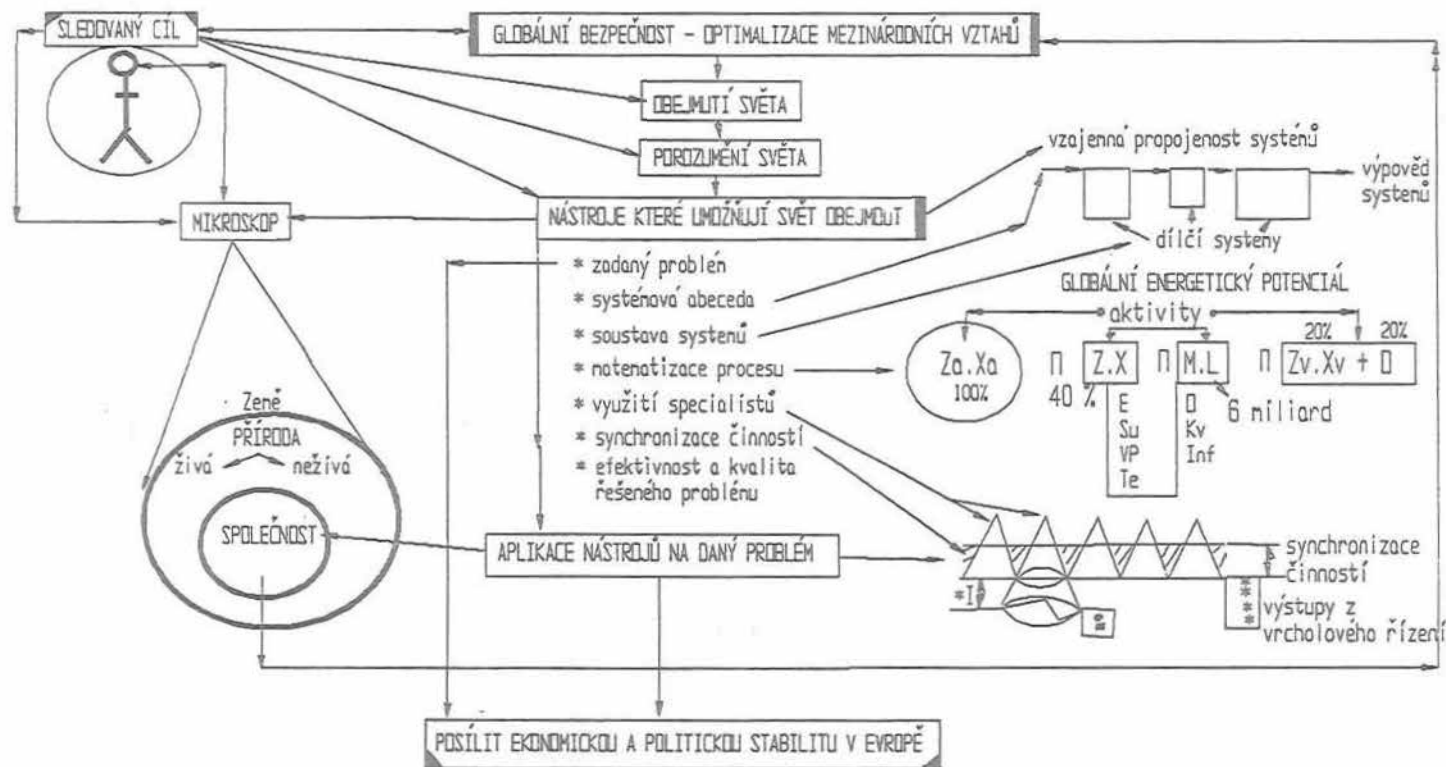
Máme-li náš svět lépe poznat, musíme mít lepší mikroskop, to jest lepší nástroje zkoumání, než byly předchozí. **Definujme si politiku jako nástroj k řízení věcí veřejných. To je věcí potřebných, nezbytných k udržení rozvoje společnosti a udržení života společnosti.**

Vhodným nástrojem je **systémová abeceda**. Společnost pro svou existenci musí zajistit určité potřeby, bez nichž by nemohla existovat. Ve svých dějinách si vytvořila určitou společenskou dělbu práce. Jí odpovídá určitý technologický proces, jako soustava činností, bez nichž by se nedařilo potřeby společnosti zajistit. Zobecněný světový technologický proces je výslednicí dílčích technologických procesů při realizaci konkrétních procesů, výrobků, služeb, tvůrčí práce v etapě výzkumu, vývoje, aplikace, realizace, užití a likvidace užitého.

Systémová abeceda objevuje určité technologické úseky jako dílčí systémy se svým vstupem, procesem a výstupem. Každý takovýto **model technologického úseku** tvoří analogii písmene. Tak jako skládáme písmena do slov a ze slov tvoříme věty o určité vypovídací schopnosti, tak tvoříme prostřednictvím **systémové abecedy prostor pro novou vypovídací schopnost o chování naší společnosti, jejím vztahu k přírodě, živé i neživé a důsledcích tohoto chování**. Tak nám vzniká soustava systémů, vypovídající v různých rovinách poznání o procesech, které ovlivňují náš život a dávají nám příležitost, na základě našich poznatků a zkušeností tyto modely rozvíjet a prohlubovat či sledovat vzájemné vztahy mezi jednotlivými prvky systému i vývoj jejich intenzity. Tím se snižuje míra živelnosti a chaosu a zvyšuje efektivnost našeho úsilí, našich aktivit.

Dále je nutné mít možnost **matematizovat a kvantifikovat proces sledovaný systémovou analýzou**. Naše planeta Země má omezený prostor a omezené možnosti reprodukce ve sféře živé i neživé přírody. To je nutné mít možnost poznat a vyvodit

FILOZOFIE MODELU ROZVOJE SPOLEČNOSTI XXI. STOLETÍ

Obr. č. 1

důsledky z nerespektování této skutečnosti. To spadá do sféry řízení věcí veřejných. **K tomu je nutné mít matematický nástroj, vyjadřující globální energetický potenciál.**

Je tedy nutné znát zásoby a jejich četnost na Zemi. $(Za.Xa) = 100 \%$. Co z těchto zásob bereme jako zdroje $(Z.X)$ je cca 40 %. Pro kolik lidí to bereme (cca 6 miliard) a jaké reálné možnosti připadají na člověka $(M.L)$ - např. od existenčního minima do určité životní úrovně. To je odvislé od schopnosti využití lidských aktivit. Takto vznikají zdroje výstupní $(Zv.Xv)$ cca 20 % zdrojů. Ale rovněž odpady $(O.Xo)$, které v globálním pohledu tvoří cca 20 % zdrojů. Z uvedeného vyplývá, že globální využití technologie má malou účinnost. Funkčnost tohoto procesu je zajištěna tehdy, když jsou optimálně využity inovační faktory, kterými je energie (E) , suroviny (Su) , výrobní prostředky (VP) , technologie (Te) , kvalifikace lidí (Kv) , organizace práce (O) .

Společenská dělba práce vede stále k větší specializaci. Každý specialista se tím dostává pod určitou věž, která jej chrání proti jiným specialistům, a tak mezi nimi vzniká stále větší neporozumění a vzájemná neúcta. Tím, že rozvíjí svou specializaci, často nenachází potřebnou vazbu na její využití. Je nutné zajistit **synchronizaci činností mezi specialisty**. Metodicky propojit dosažené poznání k vyšší kvalitě a efektivnosti jeho využití. Jen tak je možné zvýšit **efektivnost a kvalitu řešeného problému**. Inovujeme-li v rámci jedné specializace, mívá to za následek nároky na jiné specializace a ty se tomu brání, nechťejí více práce a nároků. To snižuje účinnost práce v rámci vědeckotechnického rozvoje. Proto je nutná komplexní synchronizace činností. Tento proces nám přibližuje obr.1.

Na otázku, zda odpovídá současná realizovaná politika představám společnosti jako celku, z hlediska přání a potřeby, smyslu jejich života, můžeme říci že ne. Důkazem jsou rozpory, války, politická i náboženská nevraživost, terorismus, drogy, prostituce aj. Dvacáté století bylo nazváno stoletím megazabíjení.

Nezaostalo poznání v politice z hlediska nároků řízení věcí veřejných, tj. soustavy systémů a metod, využití informatiky a výpočetní techniky, nástrojů řízení, za vývojem kultury jako celku, za vývojem vědeckotechnického rozvoje a nároky z pohledu ekologie? Jsou dnešní politici orientováni na budoucnost?

Politici, kteří o sobě říkají, že jsou *politici praxe*, mají vesměs krátkodobé, konkrétní úkoly a pracují metodou pokus - omyl. Jsou zastánci programu své strany a tento program nemusí být vždy v souladu s objektivními potřebami společnosti. Pracují od voleb k volbám, s cílem být opět zvolen. Působit více na cit lidí, než na logické prokázání nutnosti řešit určitý problém. Jsou přesvědčeni o tom, že orientace na budoucnost je z hlediska vítězství strany v příštích volbách málo účinné. Ale kam došla společnost současnosti? Odpovídá tomu řízení věcí veřejných? Neklesá životní úroveň lidí špatným řízením věcí veřejných? *Jaká bude společnost 21. století? Jaká by měla být politika příštího století?*

Jednoznačně můžeme říci, že znalá problematiky své doby, možností své doby, měla by umět šetřit čas i peníze státu i lidem. Měla by **využívat systémovou analýzu** a umět využít kvalitní lidské aktivity, tedy realizovat více přímou demokracii zítřka, to jest možnost vstupu kvalifikovaných voličů do procesu řízení věcí veřejných v etapě mezi

dvěma volebními akty v případě, že zástupní volené orgány neplní kvalifikovaně a zodpovědně své poslání.

Inovační proces pro řízení věcí veřejných společnosti v 21. století předpokládá poznání a definování záporných sil společnosti (Pz), které lze vyjádřit jako bezpečnostní rizika na globální úrovni, úrovni Evropské unie, úrovni České republiky. Jsou to rizika civilizační, ekonomická rizika, rizika vojenská a vojenskopolitická, rizika životního prostředí a světových zdrojů, rizika lidských a společenských vztahů, rizika růstu kriminality.

Bezpečnostní rizika tvoří přehled problémů, které společnost musí řešit, s cílem snížit jejich účinnost a škodlivost. Tato bezpečnostní rizika mají odlišnou intenzitu svého působení na úrovni globální, na úrovni určitých seskupení států a na úrovni jednoho státu. Rovněž jejich kombinace, a tím i jejich cíl a vliv ve svém působení se liší. Jde o kombinaci nežádoucích, ale reálně existujících bezpečnostních rizik, ovlivňovaných různou intenzitou lidských aktivit.

Tato bezpečnostní rizika a jejich politické nezvládnutí je základem chaosu v řízení věcí veřejných. Dále je to znalost založená na kvantifikaci **základního technologického procesu spojeného s rozvojem potřeb společnosti - se znalostí globálního energetického potenciálu**. Zde je nezbytné systémové propojení činností a cílů všech rezortů - ministerstev, k vyjádření a využívání **globálního energetického potenciálu a jeho podílu na úrovni státu, v rozhodovacím procesu při řízení věcí veřejných**.

Ve vývojovém procesu se nám prolínají technické a netechnické, živé a neživé systémy a jejich vzájemná propojenost vztahů a funkcí tvoří **megasytém** uvedené soustavy komplexní přírody. Dosud vytvořené vědní obory tento globální proces nemají ve své obsahové náplni. Vědní obory vznikaly tak, že ze zkoumaného celku byla vzata vždy jeho část a prostřednictvím jejího zkoumání vznikl vědní obor a z něho dále vědní disciplíny.

Vědní obor, zkoumající celek, je filozofie. Zobecňuje poznání a hledá opakovatelné jevy, činnosti, procesy, na základě kterých je sledován a vytvářen pokrok na jedné straně, soužití společnosti na druhé straně. Klasické nástroje filozofie však neumožňují zkoumat nově vzniklé situace a chování uvedeného systému. Proto vznikla **konstruologie - vědecké konstruování**. Co představuje:

- ① **Nový vědní obor**, který sleduje funkčnost technických i netechnických, živých i neživých systémů a vzájemné vztahy v nich.
- ② **Základní model funkce** - megasytém: společnost - technosféra - ekosféra a jejich vzájemné vztahy.
- ③ **Nástroje řešení konstruologie**: model funkce konstruologie - systémová abeceda - synchronizace činností - kvantifikace vztahů - tvorba nadhodnoty - soustava systémů a metod - počítačové modelování.
- ④ **Vychází** *nový náhled*
 - z analýzy historického vývoje poznání a jeho aplikace v technické tvůrčí práci,
 - z metodické analýzy teorie a praxe podstaty tvůrčí práce,
 - z analýzy rozvoje technosféry a jejího vlivu na vznik ekologických problémů.
- ⑤ **Tvoří specifický filozofický nadhled** při řešení problémů tím, že odpovídá na otázku, „jak“ řešit problém.

- ⑥ Umožňuje systémově propojit poznání vědních disciplín humanitního směru - technického směru - ekonomického směru, na základě synchronizace činností, spojených s funkcí řešeného systému.
- ⑦ Vychovává nové typy tvůrčích pracovníků, připravených k řešení globálních problémů.
- ⑧ Odstraňuje hranice mezi specializovanými vědními disciplínami a zvyšuje produktivitu tvůrčí práce a efektivnost týmové spolupráce.
- ⑨ Učí podstatě a principům tvořivosti a jejich aplikace na konkrétní problémy, z praxe.
- ⑩ Podílí se na efektivním a účelném propojování poznání z jednotlivých specializovaných předmětů a jejich konkrétním využití, v systémovém řešení problémů v praxi.

Předmět konstruologie tvoří nadstavbu v poznání, která se projeví v synchronizaci činností, nezbytných k řešení problémů, vyplývajících z vývoje společnosti a vývoje technosféry, při respektování ekologických zákonů souvisejících s využíváním ekosféry. Sleduje v praxi tvorbu efektu u výrobce, efektu u uživatele a ekologického efektu, které tvoří konkrétní přidanou hodnotu inovovaného systému. Tím se podílí na řešení komplexní kvality objektů a ekologickém rozvoji technosféry.

Konstruologie vychází z:

- historie vývoje a aplikace tvůrčí práce v dějinách lidstva,
- podstaty tvůrčí práce a jejího modelového ztvárnění,
- historického vývoje konstruování a novými metodickými nástroji vytváří předpoklady k realizaci konstruologie při řešení funkčních problémů systémů,
- filozofického pojetí konstruologie a jejího významu v rozvoji megasystému společnost - technosféra - ekosféra - ekologie, s ohledem na řízení věcí veřejných.

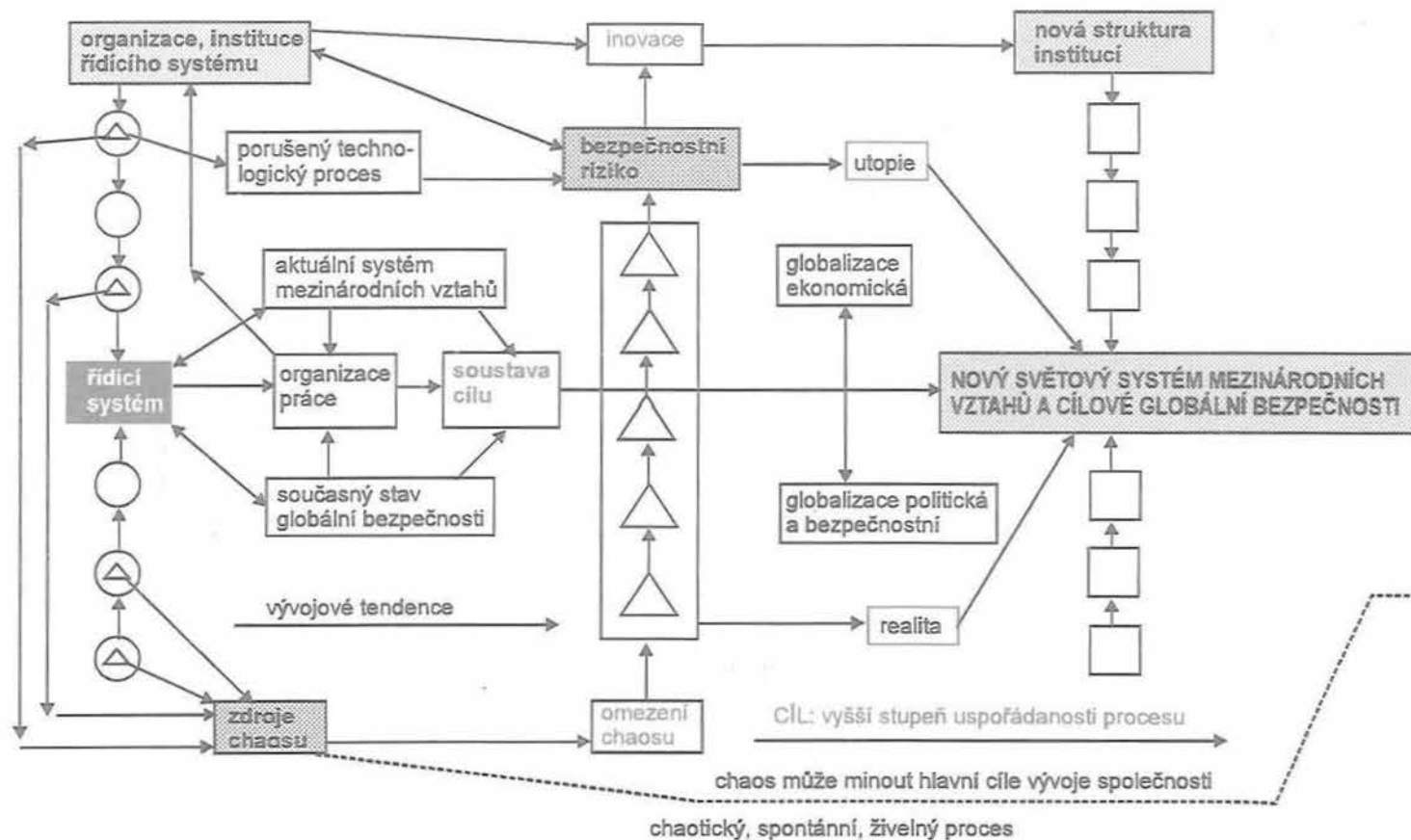
Řešení a předvídání ekologických problémů je další problémovou náplní, kterou řeší konstruologie. Řízení věcí veřejných ve své dlouhodobé strategii nemůže tyto cíle opomíjet.

Dá se předpokládat, že další vývoj společnosti bude směřovat k vytvoření světové vlády, se světovou ústavou, s určitým vymezením právního prostoru pro tuto činnost a institucionálním zajištěním této formy moci. Nosným cílem by mělo být **zajištění globální bezpečnosti** a soustavné vytváření a dotváření optimalizace mezinárodních vztahů.

Současnost představuje Organizace spojených národů, která dozná výhledově kvalitativní změny ve svém uspořádání i kompetencích, s ohledem na zvýšenou účinnost řízení věcí veřejných z globálního pohledu. Viz obr. 2.

To by mělo být provázáno s jednotlivými státy, jejich ústavou a právním prostorem, s vazbou na zahraniční politiku a mezinárodní vztahy. Dalším cílem je **hledání nových možností ve společenské dělbě práce, při tvorbě a realizaci potřeb hmotných i nehmotných a maximální ekologické důslednosti zajistit trvale udržitelný rozvoj společnosti.**

ZÁKLADNÍ PRINCIP ŘEŠENÉHO ÚKOLU

Obr. č. 3

V 21. století s ohledem na zásadně změněné podmínky, které přinesl vědeckotechnický rozvoj, informatika konkretizovaná internetem, počet lidí a nové nároky na využití jejich schopností a aktivit, snižování nákladů na zbrojení, nový hodnotový systém spojený s novými nároky na morálku, zodpovědnost, vzdělání, potřebu času, nových forem a možností komunikace v rámci celého světa bude klást na politiky nové kvalitativně vyšší nároky. Vždyť ovlivňují ty nejcenější hodnoty smyslu života. To je prostor pro život, způsob života, představující čas, svobodu, životní úroveň, prostor pro seberealizaci, a tím i pro osobní spokojenost. Jako nutný předpoklad je to, že čerpání těchto možností je odvislé od podílu zodpovědnosti na tvorbě potřeb společnosti, tedy vnitřní sebekázně a zodpovědnosti člověka za své činy.

Jakou novou úlohu má v tomto procesu armáda:

- V globálním měřítku má zajišťovat **globální bezpečnost**. S ohledem na globální vývoj společnosti se to stává nutností.

- Podílet se na **optimalizaci mezinárodních vztahů**. Například v rámci NATO zajištěním obranyschopnosti prostřednictvím Evropské unie a podílením se na udržování globální bezpečnosti ovlivňovat pozitivně vývoj zahraniční politiky.

- Globální energetický potenciál poznat a využívat i ve vojenství s ohledem na trvale udržitelný rozvoj společnosti. To předpokládá snížení plýtvání všemi zdroji, které armáda používá k obraně státu. To pochopitelně ovlivňuje stávající způsob řízení armády směrem ke komplexní inovaci **řídícího mechanismu armády** (viz obr. 3).

- Realizovat v globálním a systémovém procesu rozvoje vojenské vědy zákonitosti **konstruologie v rozvoji technických i netechnických systémů**, které tvoří **funkčnost armády**.

- K vytváření strategie a **strategického řízení obranyschopnosti státu** využívat jako **racionalizačního nástroje „systémovou abecedu“**, jejímž úkolem je lepší a objektivnější pochopení funkce složitých systémů s cílem zajistit vyšší kvalitu rozhodovacích problémů.

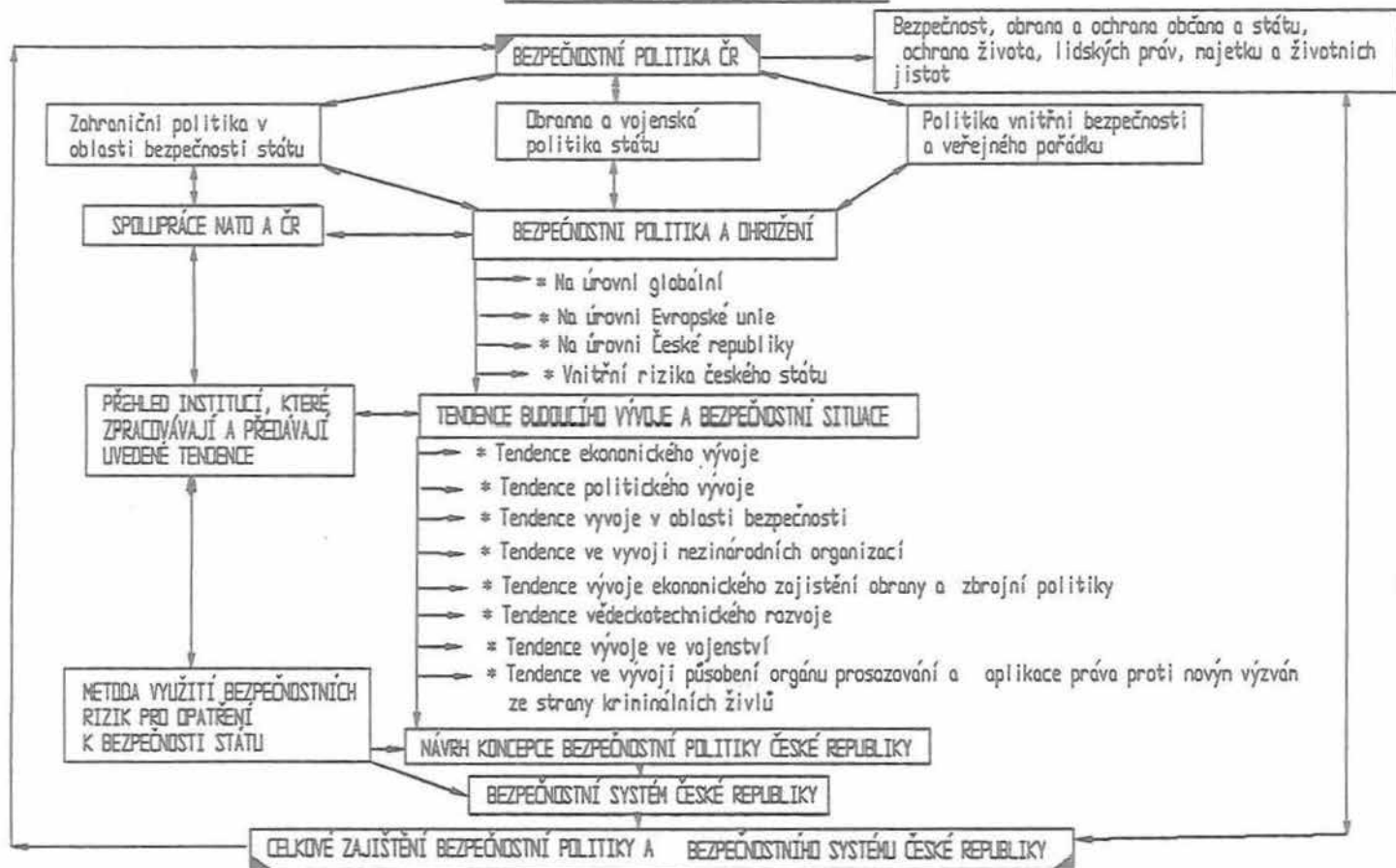
- K vyšší účinnosti systému řízení armády využít **synchronizaci činností v rámci jednotlivých specializací** s využitím soustavy systémů a metod, a tím prohloubit účinnost týmové spolupráce na jedné straně a účinnost řídícího a rozhodovacího procesu na druhé straně.

Model realizace bezpečnostní politiky České republiky přibližuje obr. 4. Jednotlivé prvky tohoto modelu jsou rozpracovány v různé úrovni jejich řešení. Předložený model nabádá k tomu tyto prvky uspořádat a uřídít podle uvedeného modelu, a tím zvýšit jejich vypovídací schopnost.

* * *

Strategické řízení společnosti z hlediska politiky a vědeckotechnického rozvoje by nebylo úplné, kdyby nebylo propojeno se strategickým řízením globální bezpečnosti, bezpečnosti v rámci Evropské unie ve spojení s bezpečností ČR. Tento přístup k řešení tak složitého problému se může mnohým zdát neřešitelný. Nelze však pochybovat o jeho nutnosti pro vyšší kvalitu řízení rozvoje společnosti v rámci nových podmínek

MODEL REALIZACE BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY ČR

Obr. č. 4

v globalizovaném světě. Jeho řešení není reálné klasickými přístupy ve výzkumu a vývoji. I zde musí přijít využití nových přístupů, netradičních metod. To je to, co bychom si měli dovolit realizovat. Dostat se na špičku rozhodovacích procesů. Je to cesta k partnerství v etapě realizace procesu globalizace. Opačná cesta vede pouze k roli služebníka.

Literatura:

- * **Bezpečnostní politika České republiky.** Závěrečná zpráva výzkumného projektu. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1996.
- * **Janda Jaroslav:** Globální bezpečnost. Mezinárodní politika, ročník XXI, 1/97 - str. 9 - 11.
- * **Gleick James:** Chaos - vznik nové vědy. Ando Publisching, Brno 1996.
- * **Kočí Jaroslav:** Optimalizace mezinárodních vztahů (studie). Ústav mezinárodních vztahů 1996.
- * **Polák J., Kočí J.:** Direct Democracy of Tomorrow. DD Publishing House. Prague 1996.
- * **Kočí J.:** Česká manažerská škola. Vlastním nákladem. Praha 1993.
- * **Kočí J.:** Globální bezpečnost - optimalizace mezinárodních vztahů (studie). Ústav mezinárodních vztahů 1997.
- * **Krejčí Oskar:** Mezinárodní politika. Victoria Publishing, Praha 1997.

Kdyby velký evropský sjednocovací proces nemohl prohlubovat i svou bezpečnostní dimenzi a měl se zastavit u bran NATO, této v podstatě dnes jediné funkční evropské obranné aliance, pak by to zřejmě znamenalo jeho konec. Neblahé důsledky takového konce, bez ohledu na to, jakou by měly konkrétní podobu a zda by nás potkaly za tři roky nebo za patnáct let, by nás nakonec všechny mohly stát mnohonásobně víc než obě světové války.

Václav Havel, Nová přítomnost 12/1997

Válka 21. století: čtyři nebezpečné mýty

Názornou ukázkou, kdy jedna z nejchudších zemí světa vstoupila do konfrontace se světovou supervelmocí vlastníci nota bene tu nejmodernější technologii, a která přesto vyšla z této konfrontace s relativním úspěchem, je osud americké intervence v Somálsku. Takové a podobné zkušenosti poslední doby vedou mnohé autory zabývajících se vojenskou problematikou k zamyšlení nad povahou budoucí války, zvláště pak nad tím, jak rychle klesající ceny nejmodernějších technologií mohou vojensky posilovat státy v tzv. méně vyvinutých částech světa. Tímto tématem se zabývá i následující příspěvek Charlese J. Dunlapa, který jsme převzali ze čtvrtletníku PARAMETERS, podzim 1997, vydávaného U.S. Army War College. Článek je redakčně zpracován a upraven.

* * *

V úvahách o budoucí válce je podceňován či dokonce přímo přehlížen jeden moment nastupující světové technologické transformace. Experti, kteří zastávají názor, že informační a počítačová technika způsobuje zásadní revoluci ve vojenství, mají obecně pravdu, ale je naprosto něco jiného předpokládat, že tato „revoluce“ nevyhnutelně a nutně zvýhodňuje výhradně vyspělé státy. Příkladem takového typu uvažování jsou některé články v britském časopise Economist či jinak jistě zajímavá kniha „Budoucí válka“ od George a Meredith Friedmanových. Všichni tyto autoři docházejí k závěru, že technologická revoluce dává Spojeným státům v příštích konfliktech nepřekonatelnou výhodu.

Doufejme, že tomu snad tak bude. Zatím až příliš často své příští protivníky z méně vyvinutých zemí podceňujeme - uveďme třeba Vietnam a Somálsko - kde naši protivníci, kteří byli vybaveni v podstatě zastaralou technologií, a přece úspěšně čelili moderně vycvičeným a vyzbrojeným jednotkám vyspělých států.

Stručně řečeno: při diskusích o pozemní válce 21. století narážíme na čtyři nebezpečné mýty. Postupně se budeme zabývat každým z nich.

Mýtus č. 1: Naši pravděpodobní protivníci budou jako my

Mnoho vojenských teoretiků se domnívá, že mýtus uvedený v nadpise této kapitoly nesdílí. Když prolistujeme publikace vydávané armádou vidíme, že se předpokládá nepřítel více či méně jednající jako my, který bude stejným způsobem jak organizovat vojska, tak i používat zbraně. Připravujeme se na nepřítele, který s námi bude bojovat *symetricky*, asi tak jako se o to pokoušel Irák. Je tomu ale právě naopak. Naši nejpravděpodobnější protivníci nebudou v mnoha ohledech jako my, protože budou přistupovat k válce jiným způsobem, možná úplně opačným.

Profesor Samuel Huntington to vystihuje zřejmě zcela správně, když předpokládá, že příští konflikty budou válkami mezi civilizacemi, že se morální, politické a kulturní normy

možných protivníků budou podstatně lišit od norem platných a uznávaných ve Spojených státech či v západní Evropě.

Dále se rodí další fenomén. Ve vynikajícím článku v časopisu *Parameters* (léto 1994) popisuje Ralph Peters jev, který nazývá vznik „nové třídy válečníků“. Předpovídá, že Amerika bude v budoucnu „čelit třídě vojáků, kteří budou milovat zabíjení, kteří se nebudou chovat racionálně z hlediska našeho současného chápání racionality, kteří budou schopni krutostí, které nebude možné ani vylicit“.

Něčeho podobného si všiml i asi nejvýznamnější současný vojenský historik profesor John Keegan. Říká, že v Afghánistánu, v Somálsku, na Balkáně i jinde se po skončení studené války objevily „válečnické“ společnosti. Jsou tvořeny populací, která se psychologicky značně odlišuje od populace na Západě. Mládež je „vychovávána, aby bojovala, chápala boj jako čest a zabíjení jako válečnou slávu“. Voják v takové společnosti, píše Keegan, „dává přednost smrti před hanbou a bez milosti zabíjí, kdykoliv má tu možnost“.

Zatím se podobné komunity ve světě nejsou schopny sjednotit. Nicméně pokles cen počítačů a komunikační technologie jim toto spojení jednou umožnit může. Časopis *U.S. News and World Report* např. nedávno napsal, že nová generace komunikačních satelitů usnadní levné spojení prakticky s každou částí země, že „díky satelitnímu spojení i zaostalé země budou schopny pokročit rychle vpřed“.

Prostřednictvím nových komunikačních systémů je možné spojení stejně orientovaných států do něčeho, co by mohlo být nazváno jako „kyber-kmeny“. V jednom článku časopisu *Foreign Policy* (jaro 1997) se píše, že „internet překročil zeměpisné hranice, umožnil vznik virtuálních společenství sdílených zájmů, které přesahují státní hranice“. A některé z těchto „virtuálních“ společenství či „kyber-kmenů“ již využívá internet pro rozšiřování své ideologie a udržování kontaktů mezi svými spojenci.

Navíc základním rysem nově vznikajících „válečnických společností“ je charismatická povaha vládnoucí elity. Komunikační satelity, holotropní technika umožňují tento obraz charismatického vůdce přenášet na velké vzdálenosti a představit jej obrovskému publiku.

„Kyber-kmeny“ či národy „pouličních bojovníků“, jak je nazývají někteří vojenští a političtí analytici, by také mohly změnit obraz pozemní války 21. století. Bude to válka, která by mohla být nazvána *neo-absolutistickou válkou*. Byla by to ta nejhorší možná forma konfliktu. Od tradiční „totální války“ by se lišila mj. také tím, že by se agresor nesnažil na prvním místě zničit soupeřovy ozbrojené síly, ale spíše by se snažil zlomit vůli k odporu.

Současné budou válečnické společnosti ignorovat západní způsob vedení války: všechny osoby, které budou stát mimo určité favorizované skupiny, nebudou pokládány za hodny humánního zacházení. Protivník bude využívat ve svůj prospěch všechny morální, politické a kulturní *asymetrie*, jaké se jen naskytou. I když se v jistém smyslu tímto způsobem válčilo vždy, technologie informačního věku tento styl války modernizuje (odtud slůvko „neo“), a podstatně rozšiřuje její možnosti.

Otevřeně je zdůrazňována brutalita, aby bylo možné využít vzrůstající nechuti civilní veřejnosti ke ztrátám, která formuje politická a vojenská rozhodnutí demokracií západního typu. Podle koncepce neo-absolutistické války mohou naši nepřátelé s námi **manipulovat díky demonstrativně předváděnému barbarství**. Proč? Jediným důvodem je skutečnost, že tato metoda funguje. Vzpomeňme na reakce veřejnosti, když Somálci

táhli ulicemi Mogadišu tělo amerického vojáka, když Čečenci zajali civilní rukojmí v ruské nemocnici nebo když Srbové použili americké vojáky jako živé štíty. Pravděpodobní protivníci vidí, že taková strategie může donutit demokratické státy, aby udělaly něco co chce ona, i když jsou tyto demokratické státy - alespoň podle tradičních vojenských kalkulací - daleko silnější.

21. století tedy může uvést na scénu nový druh nechtěné pozemní války: neo-absolutistickou, brutální válku vedenou ničím neomezovaným nepřítelem, který je vybaven nejmodernější technologií. Příkladem tohoto typu války je konflikt v Čečensku.

Mýtus č. 2: Je možné redukovat armádu ve prospěch malých, dobře vycvičených sil, vybavených zbraňovými systémy poslední generace

Problém je v tom, že očekávaná výhoda menších, dobře vycvičených sil vybavených nejnovější technologií nebude nikdy dosažena. Bojiště budou „vyrovnaná“. Nejmodernější technologie totiž umožní i nepříteli vést levně válku. O technologii zaměřené na výcvik se předpokládá, že usnadní americkým vojákům dosáhnout zásadní převahy díky své dobré přípravě. Ovšem tyto výukové programy mohou dnes velmi levně získat také méně vyvinuté země. Programy umožňují zvládnout nejen složité zbraňové systémy, ale i metody soudobé taktiky a boje. Zdá se vám to příliš vzdálené? V letošním dubnovém čísle magazínu Wired je článek o tom, jak je počítačový program v ceně 49 dolarů využíván pro výcvik příslušníků námořní pěchoty. I oficiální dokumenty týkající se dalšího budování americké armády, např. *Joint Vision 2010*, předpokládají, že technologicky velmi pokročilé, ale levné PC - doslova počítače na koleně - umožní vysoký stupeň velení a řízení jednotlivých vojáků.

Logickým krokem je vize, ve které umělá inteligence kombinovaná s hlasovým rozpoznávacím systémem zprostředkuje relativně nevycvičenému vojákovi přístup ke všem druhům odborných informací a znalostí kdekoli na bojišti. Za použití této technologie budou eventuelní protivníci schopni vytvořit své „virtuální poddůstojníky“, a tak vyvážit naši převahu, kterou jsme díky výtečně vycvičeným seržantům měli.

Velmi zásadní změnou, která možná leckoho překvapí, bude skutečnost, že již nebude nutné, aby byli účastníci konfliktů dobře vycvičení. Nový, uživatelsky příjemný software umožní vojákům pouze se základním technickým výcvikem obsluhovat i složité zbraňové systémy. Mnoho armád přestane potřebovat vysoce specializované operátory, např. posádky letadel, a dá přednost plně automatizovaným zbraňovým systémům, jakými jsou třeba samonaváděcí střely (*fire-and-forget missiles*) či jednodušší verze křížujících střel a raket s bojovými biologickými látkami. Komerčně dostupná technologie umožňuje, aby se nepříliš technicky složité bezpilotní střely staly „zbraní hromadného ničení chudých zemí“.

Monopol na nejnovější zbraně vysoké technologie nemusí mít jen Spojené státy. Existuje pro to celá řada důvodů, včetně skutečnosti, že pro vývoj těchto technologií již není nutná drahá výzkumná a vývojová základna, která svého času umožňovala Spojeným státům a dalším státům prvního světa udržovat převahu zbraňových systémů - v informačním věku na to stačí osobní počítač. Protivník může vyrovnávat naši vojenskou převahu díky zařízeními užívaným i v civilu.

O tom není třeba dlouho diskutovat. Na celém světě je počítačová technologie využívána komerčně, a proto si žádný stát nemůže její monopol udržet trvale. Výroba nejpokročilejší technologie je přesouvána do méně vyvinutých částí světa, kde jsou levnější pracovní síly a další výhody. Je sice nepravděpodobné, že by světová banka financovala výrobu tanků, ale určitě nebude mít nic proti podpoře počítačového průmyslu, navzdory jeho možnému vojenskému využití ...

Spojené státy a ostatní země prvního světa začínají být značně závislé na komerční technologii, která je běžně dostupná na trhu. S velkou pravděpodobností i naši protivníci budou nakupovat na stejném trhu tutéž technologii, a je docela možné, že využijí mezer v zákonech a zakoupí právě tu nejnovější technologii, kterou pak zavedou do armády dříve, než my začneme vyřazovat tu starou.

Pokud tedy bude díky nejnovější technologii vyrovnán rozdíl ve výcviku, pokud naši protivníci budou mít stejnou, ne-li lepší technologii, bude úspěch ve válce 21. století záležet znovu na počtu vojáků účastnících se konfliktu. A to si to vyžádá zavedení branné povinnosti „informačního věku“, což jistě vzbudí značnou nevoli, neboť bude zapotřebí velkého počtu vojáků, aby byl vyrovnán poměr s válečnickými národy, které mohou povolát bez jakýchkoliv problémů miliony branců, vyzbrojených nejmodernější technologií. Zvláště závažnou je skutečnost, že vojáci těchto zemí jsou obecně bojektivější, lépe snášejí vojenské obtíže a jsou i fyzicky odolnější než průměrní západní vojáci.

Mýtus č. 3: V příštích konfliktech můžeme dosáhnout nejen informační převahy, ale i nadvlády

Dokument *Joint Vision 2010* říká, že „musíme mít informační převahu“. Ale informační exploze vyvolaná novými technologiemi nedává *jakémukoliv* bojovníkovi převahu, natož nadvládu. Jedním z důvodů jsou média, která také využívají té nejnovější technologie. Víme, že média mohou vyvolat nálady, které mohou buď posilovat, nebo narušovat podporu veřejnosti. Z historie víme, že vlády mohly technicky kontrolovat přístup médií na místa bojů a ovlivňovat odesílané zprávy.

V budoucnu tomu tak bude jen velmi zřídka. Můžeme předpokládat „vertikálně integrované“ zpravodajské systémy, které budou fungovat skutečně nezávisle. Již dnes jedna společnost (je to firma McLean, Va) používá na ničem nezávislou létající zpravodajskou kancelář. Letadlo je vybavené nejen satelitním video/audio spojením, ale také stabilizovanými gyro-kamerami, bočními a čelními radary a - vězte tomu, nebo ne - dvěma páry dálkově řízených vozidel s kamerami.

Díky informačním technologiím neunikne zpravodajským agenturám žádná důležitá podrobnost a připojené databáze jejich možnosti ještě zvýší. Nejnovější software s týmem bývalých vojenských konzultantů poskytne materiál pro reportáže ve skutečném, nebo téměř skutečném čase. Světová média poskytují obrovské množství informací, proč by náš příští nepřítel utrácel peníze na budování rozsáhlých zpravodajských kapacit? Média se stanou zpravodajskou službou „chudých“.

Schopnost médií přinášet reportáže z bojiště v reálném čase, nezávisle na vojenské kontrole, pravděpodobně způsobí obtíže demokraciím, které jsou citlivé na ztráty. Během války v Perském zálivu jsme viděli, jak fotografie tzv. dálnice smrti narušila

podporu veřejnosti pro další pokračování války, a to byly fotografie nepřítelů. Co bychom asi mohli očekávat v případě fotografií těl našich přátel a příbuzných? Současné komunikační prostředky umožňují rodinám vojáků být s nimi ve „virtuální přítomnosti“ na bojišti. Když média v přímém přenosu kombinují výkřiky hrůzy s obrazy zmrazení a smrti milovaných osob na bojišti, politický tlak na zastavení nepřátelství je téměř nepřekonatelný.

K informacím rozšiřovaným médii přistupují informace získávané mobilními telefony, faxy, elektronickou poštou, tedy prostředky, které mají vojáci v jednotkách běžně k dispozici. Tato informační lavina pravděpodobně v 21. století podstatně ovlivní způsob pozemního boje, zejména co se týče oblasti disciplíny a operační bezpečnosti. Jak napsal již před pěti lety americký časopis Newsweek: „Jestliže vojáci uprostřed bitvy mohou telefonovat mamince nebo do místních novin, co potom zbude z vojenské disciplíny a vojenského tajemství?“ Nejpravděpodobnější odpověď je, že obě budou trpět.

Ke všem těmto informačním zdrojům přistupuje ještě skutečnost, že potenciální nepřítel může kupovat komerční satelitní produkty na otevřeném trhu. Vzhledem k těmto všem informačním možnostem je snaha o informační nadřazenost, nemluvě už o „převaze“ na bojišti 21. století, nerealistická, a dokonce i donkichotská. Předvídatelé armády by proto měly zaměřit svou strategii na operace v prostředí informační transparentnosti a parity.

Mýtus č. 4: Díky moderním technologiím budou příští války humánnější a méně krvavé

Ve Spojených státech a některých západních demokraciích se stalo téměř samozřejmé předpokládat, že příští války budou vedeny díky informačním technologiím téměř bez krve. Ve scénáři popsaném v roce 1995 v časopise Time sedí důstojník u terminálu ve Spojených státech a řeší propukající krize bez jediného výstřelu. Zamoří jeho spojovací systémy viry, inteligentními bombami zničí protivníkovu dopravní síť, falešnými rozkazy poplete armádu, jeho televizi bude rušit svou propagandou, naši počítačová experti vymažou v bankách účty nepřítelů. To vše způsobí, že se nepřítel vzdá.

Možná to všechno je technologicky možné. Ale je také možné, že se technologie stane tak levnou, že i ty nejchudší národy budou mít dostatek potřebné technologie, která značně zredukuje, ne-li vůbec vyloučí, úspěch kyber-útoku. Zdá se také, že stále podceňujeme schopnost protivníka obejít pomocí nízké technologie naši vysokou technologii. Cožpak vůbec nepředpokládáme, že můžeme být zasaženi naprosto stejným způsobem kyber-útoku? Že nepřítel může mít týmy operátorů rovněž technicky způsobilé, možná vyškolené na amerických univerzitách, kteří nás mohou porazit na hlavu?

V každém případě důstojník, který napsal do časopisu Time citovaný článek, v podstatě nepochopil základní povahu našich možných protivníků, a sice, že budou o příštím konfliktu uvažovat pomocí schématu náklady-zisk, tak jak to často děláme my. Možná tady, na Západě na konci 20. století, jsme ochotni se vzdát, jestliže nám někdo přeruší telefonní spojení, el. proud, vymaže bankovní účty. Ale předpokládat, že se naši možní protivníci v příštím konfliktu z těchto důvodů vzdají svých cílů, je projevem západního šovinismu. Nemůžeme se spoléhat na to, že je to odradí, zejména když budou vedeni nějakým charismatickým vůdcem.

Ve skutečnosti budou příští války daleko brutálnější, a nejenom to. Protivník, vedoucí neo-absolutistickou válku, se může uchýlit k hrůzným činům (mnoho z nich se bude odehrávat za použití nízké technologie), aby vyrovnal převahu amerických ozbrojených sil. Cílem bude způsobit americkým představitelům politické potíže, protože závisí na domácí i mezinárodní podpoře.

A ještě jeden příklad. Zvažme důsledky toho, že se protivník, za využití miniaturních komunikačních pojitek pro velení a řízení, záměrně rozptýlí mezi civilní obyvatelstvo. Smyslem bude zamezit zasazení nejmodernější technologie, aby měly USA strach, že se bude opakovat situace, která nastala po bombardování bunkrů v Al Firdos ve válce v Perském zálivu, kdy ztráty na civilním obyvatelstvu způsobily, že byl omezen počet náletů na Bagdád. Jestliže ztráty civilního obyvatelstva ovlivní způsob vedení boje demokratických států, potom se při neo-absolutistické válce nebude váhat před situacemi, které způsobí „vedlejší ztráty“.

Ve válce za použití vysokých technologií nebudou vysoce přesné zbraně žádným všelékem. Zařízení vysoké důležitosti, komunikační uzly, mohou být miniaturizovány a ukryty pod zajatecké tábory, školy, nemocnice a podobně. A znovu cílem toho bude odradit od útoku za nasazení nejvyspělejší technologie, za využití právního a morálního problému, např. jak zničit podzemní skladiště zbraní bez toho, aby bylo nutné bombardovat nemocnici, která je nad ním.

Dále přistupuje všeobecně známý zájem USA o válečné zajatce a nepřítel toho může otevřeně využívat, zejména co se týče zajatců-žen - aby vytvořil situaci, kdy může **využívat našich kulturních norem a hodnot**. To je jen dalším příkladem využívání asymetrie v neo-absolutistické válce.

A konečně je zde otázka rukojmí - některé z nich mohou být i ze třetích zemí - které budou používány jako živý (lidský) štít, aby bylo ovlivněno americké vedení války. Nepřítel může využívat i vlastní obyvatele: nezletilí chlapci mohou být povoláni na vojnu, tisíce civilistů může být obětováno v psychologické válce. Nepřítel může triumfovat, pokud nevypracujeme odpovídající strategie a programy proti protivníkovi využívajícímu nastupující technologie.

Závěr

Když se díváme do budoucnosti musíme mít stále na mysli, že válka, nehledě na používanou technologii, bude vždy nemilosrdná, jak tomu ostatně bylo vždy. Budeme stát proti nepříteli, který nebude hrát podle našich pravidel, a který naopak bude naše hodnoty, které uznáváme, pokládat za naše slabosti, kterých musí využít. Technologie nezmění válku na zdvořilou hru vedenou za pomoci počítačů, jak by si mnozí přáli. Videohry nejsou modelem války 21. století.

Navic nesmíme očekávat, že protivník - zejména z jiného kulturního prostředí - bude nezbytně užívat nejmodernější zbrojní technologii stejným způsobem jako my. Možná je namístě připomenout slova viceadmirála Charlese Turnera Joye, která pronesl před více než 40 lety: „Nesmíme očekávat, že nepřítel bude plánovat válku tak, aby vyhovovala našim zbraním, ale musíme plánovat naši výzbroj tak, aby mohla být nasazena kdekoli a kdykoli, kde nepřítel zaútočí.“

Vojenskostrategický význam zapojení Polska do NATO

Zapojení Polska do Severoatlantické aliance, a to nejen z hlediska politického, nýbrž i z pohledu vojenského a vojenskostrategického, představuje významný krok přesahující hranice Evropy. Územím spojeneckých států Severoatlantické aliance se tak pokryjí dva hlavní strategicko-operační směry případného vojenského ohrožení zemí střední a východní Evropy. V případě válečného ohrožení se tak stává méně pravděpodobné, že Polská armáda bude bránit jen vlastní území, ale bude se podílet na obraně také území svých budoucích spojenců. NATO získá, pokud jde o Polsko, značný prostor ve strategickém místě Evropy. Získá čtyřicetimilionovou zemi, s velkou průmyslovou základnou a více než dvě stětisícovou armádou. Bojová kvalita této armády je sice hodnocena různě, ale stále je to ta největší a nejsilnější armáda ve střední Evropě.

* * *

I když Boris Jelcin jednoznačně prohlásil, že nevěří, že by NATO představovalo přímé nebo nepřímé vojenské ohrožení Ruska, ruští vojenští analytici došli k závěru, že přijetí Polska, České republiky a Maďarska do NATO zvýší bojový potenciál Aliance o 15 až 20 procent, současně se klíčové ruské základny ocitnou v prostoru zásahu konvenčních prostředků dopravených z letišť na teritorium nových členů NATO, tzn. především z území Polska. Tyto zbraně podle nich umožňují, aby NATO ničilo cíle na území Ruska svými konvenčními zbraněmi. Jde přitom o cíle, které v nedávné minulosti bylo možné ničit pouze jadernými hlavicemi.

Vyvstává zde i otázka tzv. ochranného atomového deštníku nad Polskem. Lze o něm hovořit bez toho, že by na byly polském území rozmístěny jaderné zbraně? Podle brigádního generála Bolesława Balcerowicze, náčelníka strategicko-obranného odboru Akademie národní obrany ve Varšavě, zcela jistě ano: „Bude to strategický deštník, bude to rovněž deštník operační. Bude to spojenecký deštník v souladu se závazky v této Alianci.“

Vojenská infrastruktura nacházející se v Polsku se stala hlavním bodem jednání mezi Severoatlantickou aliancí a Ruskem. Boris Jelcin, který se v březnu 1992 sešel s Billem Clintonem v Helsinkách, požadoval, aby NATO nevyužívalo infrastrukturu, kterou v Polsku zanechala Varšavská smlouva. V Polsku se nacházejí bývalá sovětská vojenská zařízení a Západ, podle představ B. Jelcina, nemůže mít na ně nárok, což u řady politiků tehdy vyvolalo paniku.

Plukovník W. Sekulski, ředitel odboru infrastruktury polského ministerstva národní obrany, uvedl, že Polská armáda převzala asi 13 procent infrastruktury, která v Polsku zůstala po Sovětské armádě. Většinu objektů obhospodařuje civilní administrativa a vlastní ji polský stát. Jde nejen o velitelská stanoviště, nemovitosti, byty ap., ale také o třináct bývalých vojenských letišť, která jsou opuštěná a armáda je nevyužívá, jednu námořní

základnu, šest vojenských prostorů, 7800 objektů o rozloze 4,5 mil. metrů čtverečních a 70,4 tisíce hektarů pozemků. Není bez zajímavosti, že vše, co Polsko převzalo po Sovětské armádě, ať již pro civilní potřeby anebo pro potřeby ozbrojených sil, se nacházelo ve velmi špatném technickém stavu.

Formování polské bezpečnostní politiky

Na počátku 90. let byla jasně formulována bezpečnostní politika Polské republiky, která mj. směřuje:

- k upevnění stability v nejbližším okolí Polska, která byla dosažena v minulých letech,
- k výraznému akcentování a prohlubování prozápadní orientace,
- k upevnění dobrých vztahů s těmi partnery, kteří se rozhodují mezi volbou neutrálního rozvoje nebo orientace na SNS,
- ke zvýšení úsilí směřujícího k vytvoření pevných svazků s těmi zeměmi regionu, které pravděpodobně nebudou patřit do první skupiny nových členů přijatých do Aliance.

Pro Polsko byl zásadním rokem rok 1989. Na základě výsledků jednání u kulatého stolu, tj. jednání tehdejší opozice a vlády, přineslo začátek zásadních důkladných politických, hospodářských a sociálních proměn. Bylo ustoupeno od centralizovaného hospodářství a bylo zahájeno budování základů demokratického státu a tržního hospodářství. Uvolnění demokratických procesů v Polsku a rozpad komunistických zemí, a tím také nové uspořádání sil na světě, rozpuštění Varšavské smlouvy, to vše umožnilo plně suverénní formování bezpečnosti polského státu.

Povinností politiků bylo přizpůsobit bezpečnost státu nové politické situaci jaká se vytvořila po studené válce v Evropě, aby bylo možno čelit budoucím úkolům, respektive ohrožením. První hlasy o tom, že základem novodobé bezpečnosti Polska by se mělo stát členství v NATO, se začaly objevovat již na počátku devadesátých let, ale tehdy ještě v západní Evropě a USA převládalo přesvědčení, že je možné vytvořit celoevropskou bezpečnostní strukturu založenou na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.

Přelomem se stal rok 1992, kdy začalo uvažování o NATO. Bylo to rok poté, co vypukla válka v Jugoslávii, rok po nezdařeném srpnovém puči v Moskvě, po rozpadu Sovětského svazu. To vše způsobilo, že Poláci zřetelně formulovali svoji snahu o integraci s NATO. K prvnímu pokroku došlo v roce 1991, kdy byla zřízena Severoatlantická rada pro spolupráci. Rada NACC vznikla pod velkým vlivem středoevropských států, ale brzy se ukázalo, že uvedená struktura neodpovídá plně polským aspiracím, protože nebere ohled na tehdy již zřejmou diferenciaci států, patřících do bývalého komunistického bloku, vzhledem k jejich odlišným snahám, pokud jde o spolupráci s NATO.

V každém případě Polsko získalo z této spolupráce velké zkušenosti. Seznámilo se s mechanismem fungování NATO, s principy a pravidly na základě kterých je veden politický dialog, a celou řadu poznatků získali Poláci na konferencích a seminářích organizovaných v rámci NACC. Setkání expertů umožnilo přiblížit se k takovým problémům jako je formulování vojenských doktrín, obranné plánování, struktura ozbrojených sil, demokratická kontrola ozbrojených sil a plánování obranných rozpočtů.

Další kvalitativně nová spolupráce s Aliancí byla zahájena na vrcholném setkání NATO v Bruselu v lednu 1994. Velký význam mělo oznámení zahájení procesu rozšiřování

NATO. Významnou úlohu v úsilí Polska o začlenění do NATO sehrál z počátku nedoceňovaný program Partnerství pro mír. Jeho podstatou byla příprava partnerů pro uskutečňování mírových operací spolu se státy Aliance, v praxi především díky nutnosti dosáhnout interoperability v rámci Partnerství pro mír s jednotkami NATO.

Významným se stal i tzv. individuální dialog, jehož počátek se datuje k roku 1995. Týká se všech států, které mají snahu se vstoupit do NATO. V jeho průběhu byla polskými politiky i vojenskými odborníky pochopena řada politicko-vojenských aspektů fungování NATO, které mají přímou souvislost s rozšířením.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem si Polsko stanovilo základní prvky nového členství v NATO, přijalo strategickou koncepci NATO, plnou integraci s vojenskými strukturami Aliance, ochotu přijmout na své území síly NATO, jaderné zbraně, a rozmístit vlastní kontingenty na území spojenců. Během tohoto individuálního dialogu byly zaváděny vnitřní reformy mající za úkol proces integrace usnadnit. Byla to zejména reforma ministerstva národní obrany, která není dosud ukončena.

Integrace Polska s NATO byla od samého začátku kontrolována všemi významnými politickými silami a obrovskou většinou polské společnosti. Výzkum veřejného mínění ukazuje neustále rostoucí počet stoupenců členství Polska v NATO. Dnes toto procento činí kolem 90 % a je nejvyšší ze všech států, které projevují snahu přistoupit do NATO.

Rusko a rozšiřování NATO

Boris Jelcin za své návštěvy ve Varšavě v roce 1992 prohlásil, že Rusko nemá námitek proti vstupu Polska do NATO. Po návratu do Moskvy však toto prohlášení okamžitě odvolal. Od té doby se Rusko vždy a všude důsledně stavělo proti jakémukoliv rozšíření. Svě pozice korigovalo až když bylo zřejmé, že rozšíření je nevyhnutelné. V Rusku má hlavní zodpovědnost za tvorbu zahraniční politiky prezident, a proto jsou rozhodující názory Borise Jelcina, který v této souvislosti zaujímá velmi pragmatický postoj. Přijetí Ruska do skupiny G 7 a podpis ustavujícího aktu NATO - Rusko, jímž Rusko v podstatě získává zvláštní status, může ovšem vypadat jako odměna Jelcinovi za to, že souhlasil s rozšířením NATO o několik států, včetně Polska.

Rusko potvrdilo svůj nesouhlas s rozšířením NATO ještě počátkem září 1997 v litevském hlavním městě Vilniusu na dvoudenní mezinárodní konferenci o otázkách evropské bezpečnosti, spolupráci a sousedských vztazích. Ruský premiér Viktor Černomyrdin na této konferenci označil plánované rozšíření NATO za „největší strategickou chybu od dob studené války“ a vyslovil se pro národní bezpečnostní politiku na základě partnerských smluv místo bezpečnostní strategie opírající se o vojenské bloky. Navrhl regionální bezpečnostní systém v oblasti Baltského moře, v jehož rámci by pobaltské republiky měly neutrální status srovnatelný s Finskem a Švédskem a rozvinul tzv. ideu spolupráce „od Baltu po Černé moře“.

Polský prezident Aleksander Kwaśniewski, který se konference také zúčastnil společně s nejvyššími představiteli Lotyšska, Estonska, Běloruska, Ukrajiny, Maďarska, Rumunska, Moldavska a Bulharska, nicméně novinářům řekl, že každý bezpečnostní systém musí zahrnovat celou Evropu, tedy i NATO, a jen rozšířené NATO může, podle jeho názoru, přinést záruky stability v Evropě.

Hlavním cílem zahraniční politiky, tak jak byl předložen v programovém prohlášení koaliční vlády Volební akce Solidarita (AWS) a Unie svobody (UW) předneseném počátkem listopadu 1997 premiérem Jerzy Buzkem v Sejmu, je vstup Polska do Severoatlantické aliance, a to v horizontu roku 1999. Přitom je úzká spolupráce s Německem a Francií považována za „páteř Evropy“ a vláda podporuje vojenskou, politickou a ekonomickou přítomnost USA v Evropě, protože je to ve strategickém zájmu jak Polska, tak i celého kontinentu. Historicky poznamenané vztahy Polska s Ruskem je nezbytné změnit na regulérní partnerství, je třeba se zaměřit na kooperaci v oblasti hospodářství a kultury. Jisté obavy z vývoje v regionu ovšem způsobují vývojové trendy v Bělorusku.

Velmi důležité je pro Polsko prohlubování nadstandardní spolupráce s Českou republikou a Maďarskem v zájmu společné integrace do evropských ekonomických a transatlantických bezpečnostních struktur. Polská vláda vyslovuje naději, že se k těmto třem zemím brzy připojí i Slovensko.

I když je politická situace ve střední a východní Evropě hodnocena politickými a vojenskými představiteli Polska jako stabilní, a tuto stabilitu zvyšuje i nastávající přijetí Polska, Maďarska a České republiky do aliance NATO, je prvořadým úkolem vlády systémová modernizace armády. S tím jsou spojeny zvýšené výdaje státního rozpočtu. Dále je to částečná profesionalizace, zmenšení početního stavu jednotek až o 70 000 vojáků (z 250 000) a postupné zkrácení vojenské služby na 12 měsíců.

Hlavní použitá literatura:

- * Pplk. Andrzej Medykowski: Blíž k západu. Polska zbrojna č. 18/1997.
- * Dariusz Rosati: Společné kořeny a jednotná vize Evropy. Życie Warszawy, 9.6.1997.
- * Vladimir Petrov: Stanět li realnostju vojennaja reforma, Něžavisimaja gazeta, 3.9. 1997.
- * Sławomir Popowski, Jan Skorzyński: Dialog ve stínu NATO, Rzeczpospolita, 8.5.1997.

(-maj-)

Společné cíle s Českou republikou a Maďarskem i přátelské vztahy s ostatními zeměmi, především s Německem a Ukrajinou, vedou naši zahraniční politiku k vytváření regionálních programů a struktur. Tímto způsobem chceme přispět ke stabilizaci oblasti a podporovat její ekonomický a demokratický vývoj. Uplatňujeme tak obecnou strategii Aliance, že při vytváření nadnárodního bezpečnostního systému musí politické faktory převládat nad faktory vojenskými, jejichž síla zase závisí na ekonomickém výkonu těchto zemí.

*polský prezident Aleksander Kwaśniewski,
Nová přítomnost 12/1997*

Imigrace mění poslání ozbrojených sil

Protože mnohé bohaté země čelí v současné době rozšiřujícímu se přílivu ilegálních imigrantů a uprchlíků, některé z nich používají vojenské síly k jeho zastavení. V mnoha případech se vojáci a námořníci, vycvičení pro tradiční vojenský konflikt, ocitnou na stráži na státních hranicích nebo na pobřeží v akci určené k zastavení nebo zvládnutí ilegálních imigrantů anebo uprchlíků.

Zvýšené spoléhání se na vojenskou sílu při takových ohroženích dokazuje základní změnu v tom, jakým způsobem hodlají státy používat svoje ozbrojené síly v příštích desetiletích. Důležitější však je, že tento trend naznačuje **dramatickou změnu v nazírání mnoha států na narůstající problém mezinárodní migrace.**

Imigrace, dříve považovaná za sociální nebo ekonomický fenomén, je ze strany států stále více pokládána za **bezpečnostní problém**. Politici a vojenští vedoucí činitelé tak rozdílných zemí jako Maďarsko, Malajsie, Rusko, Jižní Afrika, Thajsko a Spojené arabské emiráty charakterizují ilegální imigraci nebo masovou migraci za příklad současného anebo potenciálního **ohrožení státní bezpečnosti.**

Vysoce postavení představitelé ministerstva zahraničí a Pobřežní stráž USA prohlásili, že možná masová migrace z Mexika nebo Kuby nebo migranti směřující do karibské oblasti představují ohrožení státní bezpečnosti. Plánovači obrany v západní Evropě naznačují, že hromadná migrace ze severní Afriky může destabilizovat jejich region.

Výsledkem je, že **mnohé státy zasazují vojenské jednotky k zachycení imigrantů a uprchlíků ještě před jejich příchodem.**

Malajsie například před nedávnem svěřila své armádě omezené policejní pravomoci pro střežení pohraničních oblastí, aby čelila ilegálním imigrantům. Itálie rozvinula vojsko podél jižního jaderského pobřeží pro zabránění přílivu ilegálních imigrantů z Albánie a jiných zemí. Jižní Afrika umístila stovky vojáků na svých hranicích s Mosambikem a Zimbabwe proti ilegálnímu vstupu do země.

K pravděpodobně největší blokádě proti uprchlíkům v nedávné historii došlo v roce 1994, když Spojené státy čelily přílivu tisíců haitských a kubánských uprchlíků. Spojené státy zasadily Pobřežní stráž a plavidla válečného námořnictva v rámci rozsáhlého úsilí zachytit a zachránit uprchlíky na širém moři. Potom Spojené státy odeslaly uprchlíky do vojáky spravovaných sběrných táborů na Kubě a v Panamě.

Kromě použití vojsk k zastavení ilegálních imigrantů na hranici **mnohé státy používají vojenské síly k repatriaci migrantů a uprchlíků po jejich příchodu, a to repatriaci často nedobrovolné a nucené.**

V roce 1996 Francie a Španělsko použily vojenských letadel k operacím spojeným s repatriací. Když se malajská vláda rozhodla repatriovat vietnamské uprchlíky, deportovala mnohé z nich na lodích po moři. Tanzanie nedávno vyslala vojáky, aby zahnali uprchlíky ze Rwandy nazpět do jejich země.

Vláda Spojených států započala používat ozbrojené síly pro pomoc při repatriaci ilegálních čínských imigrantů zachycených na lodích pašujících lidi. V roce 1995 Pentagon

vyslal vojáky na pomoc při repatriaci migrantů na palubě čínské lodi přistážené v blízkosti Hawajských ostrovů.

Přibližně o rok později bylo zasazeno přibližně 300 amerických vojáků na pomoc při repatriaci ilegálních čínských imigrantů na pašerácké lodi zachycené blízko Bahamských ostrovů.

Mnohé vlády odůvodňují použití vojenské síly při řešení záležitostí imigrantů a uprchlíků obrovskými **logistickými problémy vytvářenými zabezpečením velkých skupin lidí**. Vojenské útvary mohou zřizovat uprchlické tábory anebo dočasná ubytovací střediska, vybavená zdravotnickými a stravovacími zařízeními v takovém rozsahu a tak rychle, jak to nejsou schopny zvládnout jiné instituce.

Kromě toho, vojsko může být použito k demonstraci síly, která může zabránit tomu, aby se rychle proměnlivá situace nezměnila ve výbušnou. V roce 1995 přítomnost vojáků při repatriaci Číňanů z Hawaje zabránila čínským pašerákům zastrašovat nebo ohrožovat jiné imigranty.

Avšak spoléhání se na vojenskou sílu při řešení problémů imigrantů a uprchlíků není bez kontroverze. Mnozí velitelé, zastánci tradic, to nepovažují za součást svých povinností.

Během kubánské a haitské uprchlické krize v roce 1995 si vojenské orgány ztěžovaly na to, že vojenské prostředky byly přiděleny k plnění nevojenských úkolů, jako je ubytování a zabezpečení uprchlíků. Pentagon navrhl najmout občanské pracovníky pro vystřídání přibližně 6700 vojáků vyslaných do Guantánamo na Kubě, aby se starali o uprchlíky.

Vedle tradičního odporu existují problémy týkající se lidských práv. Co se stane, když je mladý, horlivý voják, který byl vycvičen pro tradiční vedení boje, konfrontován s přílivem tak zvaných imigrantů? Je zřejmé, že nejhorším výsledkem je, že by potenciální imigranti nebo uprchlíci mohli být zastřeleni.

Například v září 1996 oznámila řecká vláda, že jedna z předsunutých hlídek řecké armády střílela na plavidlo přepravující 15 ilegálních imigrantů.

Nehledíc na všechny tyto problémy je jasné, že se bude účast ozbrojených sil při řešení problémů imigrace a uprchlíků rozšiřovat. V tom rozsahu, v jakém se mezinárodní migrace rozšiřuje, a to v důsledku činitelů jako růst populace, nezaměstnanost v zemích původu a zvětšující se ekonomické rozdíly mezi státy, budou mnohé vlády vystaveny zesilující nutnosti jednat. Pro mnohé z nich bude zasazení vojenských útvarů přijatelnou možností.

Ozbrojené síly musejí být připraveny k řešení problému imigrace. Otázkou, na kterou je nutno odpovědět, je, zda školení ve vojenských akademiích připravuje vojáky pro tuto blížící se realitu. Pouze za předpokladu takového školení může být svět odůvodněně přesvědčen, že rozšiřující se vojenské zasazení při řešení globálního problému migrace nepovede k humanitární pohromě.

*(Paul Smith, Defence News 19/1997.
Zkráceno a redakčně upraveno /NAS.)*

Nový vztah mezi armádou a veřejností: civilní řízení a kontrola

Jak dlouho trvá, než je dosaženo pokroku ve vztazích mezi armádou a veřejností? Jak tyto vztahy měřit? Co v tomto směru dělá NATO a jeho spojenci? Autor článku Marco Carnovale, který pracuje na správě pro politické záležitosti NATO (political affairs division), zastává názor, že dosažení demokratické kontroly armády není jednorázová změna struktury vztahů, ale spíše dlouhodobý proces, který je jen těžko měřitelný, a který navíc nevede k univerzálně platným závěrům. Přesto je úkolem, který jak staré, tak nové demokracie nemohou obejít. Článek je převzat z loňského březnového čísla časopisu NATO Review.

* * *

Jak členové NATO, tak jejich spojenci souhlasí, že posilování demokratické kontroly obrany (defence) je společnou prioritou, a to ze tří hlavních důvodů.

Za prvé je to základní podmínkou demokracie. Jak učil filozof Immanuel Kant, je velmi nepravděpodobné, že demokracie povedou válku, zejména ne jedna proti druhé, tudíž demokratická kontrola armády zvyšuje pravděpodobnost, že bude zachován mír, a tak zlepšuje svou bezpečnost, což je věc, pro kterou jsou vlastně ozbrojené síly budovány.

Za druhé, aniž by nějak svazovala armádě ruce, demokratická kontrola je pro ni užitečná. Armáda právě tak jako jiné organizace má z vnější kontroly prospěch. Vnější pohled je katalyzátorem zlepšování a pomoci, zabraňuje zneužívání moci a plýtvání. Transparentní armáda je výkonnější a efektivnější než armáda, která je nad zákonem a oddělená od společnosti.

Za třetí, demokratická kontrola armády poskytuje ozbrojeným silám legitimitu, kterou nejde ničím jiným nahradit. Armáda je lépe přijímána celou společností, což je nutné zejména, když je třeba získávat nové vojáky (včetně branců) a státní finanční prostředky.

Rámcový dokument programu Partnerství pro mír kladě správně demokratickou kontrolu armády jako nejvyšší prioritu a je to zároveň i ústřední prvek pracovního programu PfP. Také se jí zabývalo několik debat zasedání politicko-vojenského řídicího výboru NATO (PMSC). Výbor se poprvé sešel se zástupci jednotlivých zemí v září 1995, aby tento problém prodiskutoval. Zástupci NATO a spojeneckých zemí souhlasili, že neexistuje obecně přijímaná definice či model demokratické kontroly armády. NATO samo nemůže poskytnout žádný model jednoduše proto, že každý člen má svou jedinečnou kulturní, politickou a vojenskou tradici.

Spojenci NATO, zejména ti, kteří teprve nedávno nastoupili cestu demokratizace, ale mohou nabídnout a také nabízejí hodnotné příklady. Armády, které byly v minulosti svázány s nedemokratickými režimy, nejsou obyvatelstvem příliš dobře hodnoceny. To ale není žádnou překážkou na cestě k demokracii: armáda se musí sama transformovat tak,

aby byla plnohodnotnou složkou demokratické společnosti, a ta naopak nesmí klást armádě za vinu všechny chyby minulého režimu.

Společný jmenovatel

Získávání zkušeností samozřejmě vyžaduje čas. Demokratická kontrola společnosti je dlouhodobý proces, který má hodnotu sám o sobě ještě dříve, než bude dosažen konečný výsledek. Jak dlouho to potrvá? Cílem je psychická proměna, ne nějaký stálý mechanismus. To předpokládá pružný postoj k prováděným opatřením, aby mohla být v nových situacích náležitě měněna. Takže model demokratické kontroly se může měnit jak podle okolností, tak během času.

Ačkoliv není jediný správný vzor, přece jen existují některé společné prvky, které jsou společné všem modelům. Patří mezi ně:

1. Ústavní a právní rámec s jasně definovanou zodpovědností, rovnováhy a kontroly mezi státními institucemi.

2. Jasně definovaná civilní kontrola ministerstva obrany a vojenského velení, při kterém hrají klíčovou roli civilní představitelé vládních orgánů.

3. Důkladný a podrobný dohled parlamentu, nikoliv jen formální, nad bezpečnostní politikou a výdaji. Redukce parlamentu jen na vydávání schvalovacích razítek znamená, že demokratická kontrola armády je špatná.

4. Dostatečně transparentní rozhodovací proces v armádě umožňuje, aby se veřejnost mohla záležitostmi obrany důkladně zabývat. Je-li nutné utajení některých bodů programu obrany, je nutné je zřetelně oddělit, aby nebyla ohrožena demokratická zodpovědnost.

5. Je nutná informovaná veřejná debata o bezpečnostních otázkách, za účasti civilních představitelů vlády, hromadných sdělovacích prostředků, nezávislých analytiků a odborníků z výzkumných ústavů.

Pokud jsou přítomny výše uvedené společné prvky, armáda by měla mít dostatečné nástroje, aby hrála odpovídající roli ve společnosti. Voják by měl být občanem nosícím uniformu, a jako takový by měl být součástí demokratického politického života. Ve skutečnosti armáda, která má hluboké kořeny v demokratické společnosti, je tou nejlepším překážkou militarizace vlády pro dosažení nacionalistických cílů či prosazení něčích osobních ambicí. Mimo základní úkol národní obrany může být armáda povolána také k tomu, aby v době míru vykonávala další funkce, jakými jsou pomoc při mimořádných událostech, pořádková služba na státním území, mírové mise. Proto je armáda neoddelitelnou součástí politického života demokratického státu.

Způsoby integrace armády do politického života každé země se mění, opakuji, neexistuje jediná správná cesta. Například některé země (jsou mezi nimi jak členové Aliance, tak její spojenci) dovolují aktivním důstojníkům, aby byli zvoleni do parlamentů, jiné státy vyžadují, aby před tím, než budou zvoleni, z armády odešli, v jiných státech je absolutně nepřijatelné, aby důstojník zastával jakékoli politické stanovisko.

Vztahy mezi armádou a veřejností, krizový management a mírové operace

Nové úkoly NATO po skončení studené války, krizový management a mírové operace činí demokratickou kontrolu armády ještě důležitější. Mezi mírovými misemi za války a v míru není příliš výrazný rozdíl, což s sebou přináší nepřetržité vzájemné působení mezi civilním a vojenským sektorem. Na rozhodovacím procesu se podílejí jak civilní představitelé, tak vojenští velitelé. Ale to nestačí. **Civilní představitelé musí rozumět vojenské problematice, a velitelé musí chápat politický smysl akcí a jejich omezení.** Cíle jsou schvalovány politickými orgány, ať na národní úrovni, či v mezinárodních organizacích, jakými jsou OSN nebo NATO. Armáda doporučuje vojensky proveditelné cíle a zdroje, které jsou ke splnění úkolů nezbytné.

Aby tyto byly tyto úkoly úspěšně splněny, je samozřejmě nutné, že ve vztazích mezi civilním a vojenským sektorem musí existovat důvěra, a že tyto vztahy jsou stabilní. V bývalé Jugoslávii se tyto vztahy poprvé ověřovaly v praxi. Spolupráce mezi NATO, OSN, dalšími mezinárodními organizacemi byly úspěšné v neposlední řadě právě díky hladkému fungování vztahů mezi civilním sektorem a ozbrojenými silami. NATO oceňuje roli, kterou hrají mezinárodní organizace při civilní kontrole armády. Proto se snaží o spolupráci s Organizací pro spolupráci v Evropě (OBSE), EU, ZEU, Severoatlantickým shromážděním a Radou Evropy. V květnu 1996 se konalo společné jednání politicko-vojenského řídícího výboru NATO a výše uvedených organizací o kodexu chování OBSE, včetně jeho přímého podílu. NATO předpokládá efektivní spolupráci i v budoucnu.

Jaké mají být diskuse o bezpečnosti

Snaha o demokratickou kontrolu armády je chápána středo a východoevropskými zeměmi především jako cesta, kterou jsou kvalifikovány pro vstup do NATO. **Ale budování demokracie je důležité samo o sobě, ať již země chce vstoupit do NATO, či nikoliv. Demokracie je cílem i prostředkem.**

Kvalifikovaná diskuse ovšem **předpokládá informované debatéry.** Odtud požadavek odborného vojenského vzdělávání civilní složky. Tento proces zároveň napomáhá lepšímu image armády před veřejností, která se na ni dívá buď zcela bez zájmu či s otevřeným despektem.

Nekompetentní politici nejsou armádou a jejím nejvyššími představiteli respektováni, ačkoliv někteří z jejich představitelů by možná dali přednost nekompetentním civilním partnerům v mylném domnění, že by jim tyto přenechali více pravomocí a méně se jich na cokoli ptali. To je zavádějící, protože **nekompetence nezabraňuje politikům klást otázky: rozdíl je v tom, že dávají špatné otázky, nerozumí odpovědím, a tak bludný kruh vzájemné nedůvěry pokračuje dál.**

Partneři a spojenci NATO vyvíjejí řadu činností, která pomáhá informovat o záležitostech obrany civilní experty. Jsou to především konference a semináře (např. na škole obrany NATO v Oberammergau), návštěvy, stipendia atd. Počet civilních i vojenských účastníků kurzů z partnerských států vzrůstá. Kurzy nejsou jen o vojenské problematice, ale i o finanční kontrole, veřejné správě. Je důležité, aby po návratu domů

byli zejména civilní účastníci kurzů náležitě využíváni, a tak přispívali k vyšší úrovni civilní kontroly armády.

Zmiňované zasedání politicko-vojenského řídicího výboru NATO konané ve Slovinsku, v jeho hlavním městě Ljublaně, bylo prvním setkáním, kde se výbor sešel mimo území členských států NATO. Čtyři jednání byla věnována právnímu rámci, který definuje vztahy mezi armádou a civilní veřejností, včetně vztahů za normální situace, i zvláštními opatřeními v případě propuklé krize. Byly probírány způsoby jakými parlament dohlíží na obrannou politiku a rozpočet, řešeny vztahy mezi ozbrojenými silami a vládou, role náčelníka GŠ a hromadných sdělovacích prostředků při debatách o národní bezpečnosti.

* * *

Demokratická kontrola armády je důležitý problém. Velký pokrok v tomto směru byl dosažen díky snaze mnoha zemí připravit se na členství v NATO. Neexistuje univerzální recept platný pro každého. Pokud by existovalo nějaké ideální řešení, společné pro všechny státy, znamenalo by to konec demokracie, která předpokládá soupeření mezi jednotlivými skupinami při formování obranné politiky státu či získávání zdrojů na obranu. Důraz musí být na samotný proces: partneři a spojenci NATO, spolu s dalšími organizacemi, budou demokratickou kontrolu dále zlepšovat.

Omezený počet cílových modelů by neměl vyvolávat pesimismus. Demokratickou kontrolu ozbrojených sil nelze definovat, můžeme však parafrázovat slavný výrok jednoho bývalého člena Nejvyššího soudu: Všichni se to dozvíme, až když to vidíme!

Splňuje Polsko vojenské a systémové požadavky pro členství v NATO? Má odpověď zní jednoznačně: ano. Dokázali jsme svou připravenost a schopnost přispívat do rozpočtu NATO. Veřejná kontrola ozbrojených sil už pro nás není problémem – její základy byly zakotveny v polské ústavě a zákonech. Nepochybuji o tom, že máme dostatečný počet důstojníků, vojenských jednotek a civilního personálu k tomu, aby naše armáda mohla operovat společně s ozbrojenými silami NATO.

*polský prezident Aleksander Kwaśniewski,
Nová přítomnost 12/1997*

Dokument, který málo známe

(*Nov. Kodex...*)

„Účastnické státy potvrzují stálou platnost komplexního pojetí bezpečnosti, iniciovaného závěrečným aktem, které spojuje zachování míru s respektováním lidských práv a základních svobod. Spojuje hospodářskou a ekologickou spolupráci s mezinárodními mírovými vztahy.“

(Kodex chování ve vojenskopolitických aspektech bezpečnosti, čl. 2, Budapešť 3. 12. 1994)

Součástí agendy a dokumentů přijatých členskými státy Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (KBSE) na budapeštském summitu dne 3. 12. 1994 byl i tzv. **Kodex chování ve vojenskopolitických aspektech bezpečnosti**. Přestože tento kodex chování nemá charakter mezinárodní smlouvy, je od počátku nesporně důležitý tím, že je základem pro seriózní a jednotný přístup všech členských zemí KBSE (po uvedeném summitu k 1. 1. 1995 přejmenována na OBSE) k otázce bezpečnosti, hlavně průhlednosti a předpověditelnosti vojenských činností. Stanoví také principy řízení ozbrojených sil v demokratické společnosti.

Dokument obsahuje konkrétní *politicky závazné normy* pro reálné naplňování principů uznávaných a prosazovaných jejími účastnickými státy (Evropy, Spojených států a Kanady) prakticky od první helsinské Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě konané v červenci 1975, jež byla uzavřena hlavním dokumentem nazývaným „závěrečný akt“.

Dokument kodex chování ve vojenskopolitických aspektech bezpečnosti je členěn do preambule a deseti kapitol dále členěných do 42 článků.

Stručně k obsahu jednotlivých kapitol: I. - potvrzení dosavadních principů bezpečnosti a stability - především východisko z helsinského závěrečného aktu, komplexní pojetí bezpečnosti, nedělitelnost bezpečnosti každého vůči bezpečnosti ostatních; II. - odmítavý přístup k terorismu; III. - aplikace a interpretace principů bez ohrožení ostatních; IV. - mezinárodní právo k bezpečnosti a obraně; V. - kontrola zbrojení, odzbrojení a opatření k posilování bezpečnosti a důvěry; VI. - prevence, odvrácení, zastavení, urovnání konfliktů mírovými prostředky - politické řešení a následná humanitární pomoc civilnímu obyvatelstvu; VII. - systém kontroly ozbrojených sil a složek uvnitř státu - demokratičnost a zákonnost, práva a povinnosti; VIII. - soulad strategie a obranné politiky účastnických zemí s mezinárodním právem, ústavnost vnitřní bezpečnosti; IX. - odpovědnost států za plnění kodexu chování; X. - co plyne pro realizaci.

Krátce k významu OBSE

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) jako mezinárodní organizace (1975 - 1995 KBSE) za více než dvě desetiletí své činnosti v oblasti bezpečnosti a spolupráce mezi členskými státy, ale i vůči jiným zemím světa, postupně získávala autoritu. Ve světě je dnes uznávána jako panevropská (regionální) politická a bezpečnostní

institute. Od svého vzniku působí obdobně jako celosvětová Organizace spojených národů (OSN), také s působností ve svých členských zemích. OBSE plně respektuje principy prosazované Organizací spojených národů a vychází z Charty OSN.

Organizace spojených národů (OSN) má obsahově širší a všeobecnější záběr činnosti než OBSE, je více institucionalizována a strukturována na důležité oblasti života členských států a jejich občanů. Jejím základním posláním je předejít a nedopustit vznik dalšího světového konfliktu a působit všemi dostupnými prostředky organizace a členských zemí (národů) ve prospěch udržení světového míru. Se souhlasem Valného shromáždění a Rady bezpečnosti má OSN v jednotlivých bezpečnostních otázkách a situacích *mandát působení ve vlastních členských zemích* ve prospěch udržení míru a bezpečnosti a rozvíjení spolupráce i v dalších oblastech, především v ekonomické a kulturní. Protože zahrnuje drtivou většinu stávajících států světa, můžeme v podstatě říci, že má jako *mezinárodněpolitická instituce* globální postavení a svým způsobem tedy i mandát celosvětový.

OBSE (viz obr.) nyní čítá 55 členů (států). Je především regionální (evropskou) mezinárodněpolitickou institucí s výrazným zaměřením na bezpečnostní politiku a bezpečnostní spolupráci. Potvrzuje to především skutečnost, že nyní je už všeobecně uznáván její evropský regionální mandát v otázkách společného zajišťování míru a bezpečnosti. Do budoucna je činnost této organizace nasměrována, ale zatím prosazována jen nejednotnou nebo nedostatečně výraznou politickou vůlí k vytvoření charty evropské bezpečnosti a postupnému vytváření celoevropské kolektivní bezpečnosti (formou realizace modelu evropské bezpečnosti 21. století započatého summitem v Lisabonu v roce 1996, viz dále). Pojem kolektivní bezpečnost ovšem není zajištěním kolektivní obrany, jako je tomu například mezi členskými zeměmi NATO.

Obsahem činnosti je OBSE zaměřena především na celkový přehled o bezpečnostní situaci a její orgány a instituce vyvíjí kooperativní činnost i v zajišťování širších aspektů bezpečnosti jako jsou: kontrola zbrojení, preventivní diplomacie, opatření k posílení důvěry a bezpečnosti, lidská práva a národnostní menšiny, monitorování voleb a ekonomická bezpečnost. Všechny země OBSE mají rovnoprávný statut a rozhodnutí jsou uskutečňována na základě konsenzu.

Další významnou skutečností, potvrzující nárůst autority mezinárodněpolitické organizace OBSE, je vznik a aktivní působení Fóra pro bezpečnostní spolupráci - FBS (*Forum for Security Co-operation, FSC*) v posledních dvou letech. Tento nově vytvořený orgán se pravidelně týdně schází ve vídeňském kongresovém středisku Hofburg a zabývá se především kontrolou zbrojení a systémem opatření k posílení důvěry a bezpečnosti.

Přijetí a plnění opatření kodexu chování v letech 1994-97

Kodex byl přijat hlavami států a vlád účastnických zemí OBSE dne 3. 12. 1994 v Budapešti. Summitu se zúčastnil prezident České republiky. Česká republika také tento kodex přijala, jeho text sice zveřejněn byl, ale spíše sdělovacími prostředky s omezenou působností, tedy ne v dostatečně širší, která by postihla všechny skupiny našich občanů jakýmkoliv způsobem zainteresovaných na tvorbě a realizaci bezpečnostní politiky a mezinárodních vztahů (tj. od vojenských škol a civilních škol, především s meziná-

rovnoprávním zaměřením, až po úzce specializované instituce v bezpečnostněpolitické oblasti).

K realizaci kodexu chování se uskutečnilo několik *mezinárodních hodnotících akcí*. Konkrétně tři semináře ve spolupráci Nizozemska a Německa - první seminář v Hamburku v srpnu 1995, druhý seminář v Haagu 10.- 12. 12. 1995 a třetí seminář v Koblenzu 6. až 10. 5. 1996, jichž se zúčastnili zástupci rezortů zahraničních věcí a obrany. Tyto semináře ukázaly, že úroveň práce s kodexem v jednotlivých účastnických státech je rozdílná, a že v některých státech kromě zveřejnění dokumentu nebyla učiněna další opatření k jeho naplňování, tj. především vytvoření vlastních mechanismů realizace, kontroly a hodnocení toho, jak jsou naplňovány ustanovení dokumentu kodexu chování v praxi. Toto poznání vyvolalo potřebu v nejbližší době svolat následnou konferenci ke kodexu chování.

K výsledkům následné konference OBSE ke kodexu chování

Následná konference Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě ke kodexu chování ve vojenskopolitických aspektech bezpečnosti se uskutečnila ve dnech 22.- 24. září 1997 ve Vídni. Byla organizována Fórem pro bezpečnostní spolupráci OBSE. Zúčastnili se jí, včetně pozorovatelů, představitelé přibližně 63 zemí a mezinárodních organizací (velvyslanci, představitelé stálých misí při OBSE a zvláštní představitelé zabývající se problematikou bezpečnosti, kontroly odzbrojení a mezinárodního humanitárního práva).

Za Českou republiku se následné konference zúčastnila velvyslankyně ČR při OBSE ve Vídni spolu s dalšími představiteli české mise při OBSE za MZV a MO ČR. Jako zvláštní představitel se zúčastnili delegáti Ministerstva obrany ČR za oblast kontroly zbrojení, mezinárodního humanitárního práva a obranné politiky. Tato konference byla pokračováním dosavadních akcí OBSE zaměřených především na hodnocení plnění kodexu chování ve vojenskopolitických aspektech bezpečnosti.

Průběh konference, jak ukázala vystoupení delegátů účastnických zemí i představitelů zastupujících orgány OBSE (sekretariát, Fórum pro bezpečnostní spolupráci a Středisko pro předcházení konfliktům), bychom mohli charakterizovat jako jednání v určitých mezích, které by pravděpodobně při nynější bezpečnostní situaci a krystalizaci činnosti bezpečnostních institucí v tzv. evropskou architekturu bezpečnosti, nebylo žádoucí překročit nebo které ani nemohly být překročeny. Obsah jednání konference postihoval dva hlavní problémy:

- * **politický význam a politická závaznost kodexu chování** v mezinárodněpolitické a vnitřně bezpečnostní rovině,
- * **realizace kodexu chování** a mechanismy této realizace v praxi.

Pokud jde o *první obsahový problém*, význam kodexu chování lze ocenit z pohledu současné bezpečnostní situace v Evropě, ale neméně důležitý je i pohled do budoucnosti. Zde pak zřetelně vystupuje do popředí jeho souvislost s budoucím *modelem bezpečnosti pro Evropu 21. století*, k jehož realizaci byl položen základní kámen rezolucí lisabonského summitu OBSE z prosince 1996. Principy a normy obsažené v kodexu chování budou dobrým východiskem pro model bezpečnosti. Obdobně chce OBSE vycházet z kodexu chování i při přípravě *charty evropské bezpečnosti*.

Ve vystoupeních mnoha účastnických zemí zřetelně zazněly souvislosti kodexu s budoucí bezpečností Evropy. Následná vídeňská konference v září 1997 však ukázala,

že: a) zatím pravděpodobně nelze jít o více než jeden krok dále, tzn. na cestě od současného stavu k naznačované budoucí kolektivní bezpečnosti, b) ne všechny účastnické státy mají eminentní zájem tyto myšlenky evropské bezpečnosti se zastřešením pod OBSE skutečně aktivně realizovat, i když je představitelé všech účastnických zemí všeobecně označují jako významný soubor opatření pro posílení důvěry a bezpečnosti.

Z jiného úhlu pohledu je možné hodnotit význam kodexu chování, jak ukázala diskuze vídeňské následné schůzky, při úvaze o tom, jestli je možné nebo žádoucí začlenit obsah kodexu chování do jiného stávajícího dokumentu OBSE (například zakotvení kontroly plnění kodexu chování v dokumentech pro kontrolu odzbrojení a inspekční činnost apod.) nebo charty evropské bezpečnosti apod. To by znamenalo nejen změnu v mechanismech realizace a kontroly plnění norem kodexu, ale i praktický zánik významu kodexu chování jako samostatného a zatím v rámci OBSE jedinečného dokumentu.

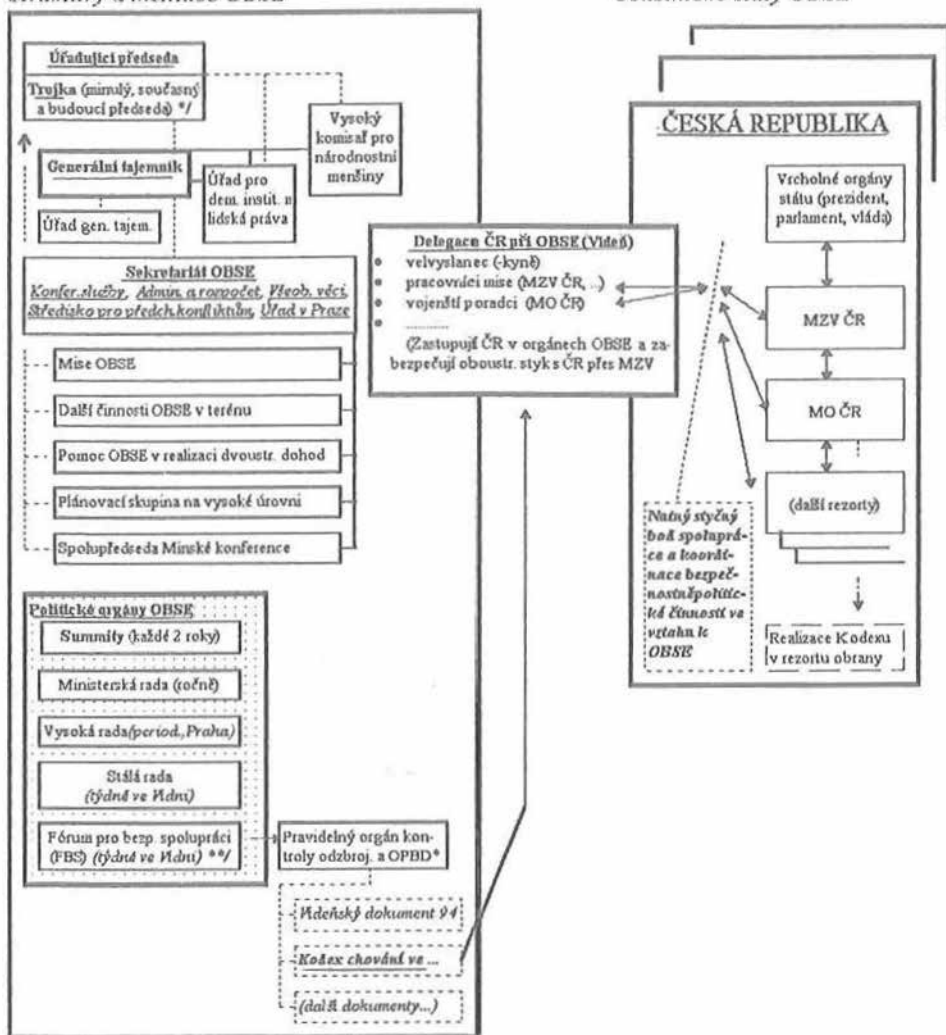
Pokud jde o *druhý obsahový problém* (realizace kodexu chování v praxi) snaha jít nad rámec, tj. do detailní realizace a budování jejích mechanismů, by pravděpodobně vedla rovněž ke snižování významu a k zpausalizování obsahu tohoto důležitého dokumentu bezpečnostní politiky na jednotlivé položky dotazníku (některé státy navrhly kontrolu plnění kodexu formou dotazníku). Detailní otázky realizace kodexu by rovněž mohly znamenat problémy pro jednotlivé účastnické strany při jejich naplňování, někdy až pod hrozbou sankcí. Mohly by tím uškodit i samotné OBSE v nazírání na tuto bezpečnostněpolitickou organizaci.

Z následné konference ke kodexu chování nevzešel žádný ucelený dokument ani rezoluce. Středisko pro předcházení konfliktům (CPC) zpracovalo seznam návrhů vzešlých z konference, který bude rozeslán stálým misím všech účastnických zemí OBSE ve Vídni k využití zkušeností z realizace a hodnocení plnění kodexu v praxi.

Z uvedeného můžeme k výsledkům následné konference ke kodexu chování vyvodit závěr, že *kodex chování ve vojenskopolitických aspektech bezpečnosti je unikátní dokument*, protože po jeho přijetí budapeštským summitem v roce 1994 poprvé všem účastnickým zemím OBSE předkládá ve vojenskopolitické oblasti konkrétní politicky závazné normy vzájemného chování, jež vycházejí z principů zakotvených v Chartě OSN a dalších dokumentech OSN a OBSE.

Pokud jde o vztah kodexu chování k dalším mezinárodním bezpečnostním nebo vojenským organizacím, důležitá je i jeho *souvislost s činností Organizace severoatlantické smlouvy (NATO) a Partnerství pro mír*. Severoatlantická aliance, především jako vojenská organizace zajišťující kolektivní bezpečnosti svých členských států, se postupně stále více v bezpečnostněpolitických aspektech otevírá novým partnerům. Nabízí jim konkrétní formu účasti v Partnerství pro mír, jež je prezentováno širokou bezpečnostní a vojenskou spoluprací v zájmu míru a stability.

Působnosti OBSE však pokrývají širší *bezpečnostněpolitickou oblast*. Prakticky každé dva roky je v evropském regionu tato bezpečnostněpolitická role OBSE, včetně jejího mandátu působení, vyjadřována a potvrzována všemi účastnickými státy (Evropy, USA a Kanady) na jejich vrcholných setkáních. Z tohoto hlediska je pak i *příspěvek v naplňování zásad kodexu chování tak významnými mezinárodními institucemi jakou je NATO i jeho širší instituce partnerství (PfP) výrazným příspěvkem pro upevňování bezpečnosti, stability a míru v Evropě*. Jednotlivé státy Severoatlantické aliance a partnerské státy PfP jsou členskými státy OBSE. Z toho každé nebo všem jednotlivým členským státům NATO a

Poznámky:

*/ Trojka - Úřadující předseda OBSE má celkovou odpovědnost za exekutivní činnost. Předsednictví se mění ročně. V roce 1997 je drženo Dánskem, v roce 1996 patřilo Švýcarsku a v roce 1998 bude předáno Polsku. Trojka funguje v určitém smyslu jako poradní orgán, v praxi to znamená, že současnému předsedovi v práci pomáhají předsedové minulý a budoucí.

**/ Fórum pro bezpečnostní spolupráci (FBS), anglicky „Forum for Security Co-operation“ (FSC), je pravidelným orgánem pro kontrolu ozbrojení a opatření posilující důvěru a bezpečnost (OPBD), anglicky „Arms Control (AC) and Confidence and Security Building Measures“ (CSBM), schází se týdně ve Vídni.

Obr.: Organizační struktura OBSE

ostatním partnerským státům, jako účastnickým státům OBSE zároveň, vyplývá i závazná povinnost naplňovat normy kodexu chování. Tím jsou vytvářeny příznivé podmínky i pro širší chápání a širší vazby pro účinné působení *jednoho z nástrojů k postlení důvěry a bezpečnosti*, jakým je kodex chování.

Potvrzením významu a rozsahu mandátu OBSE je i skutečnost, že dospět ke konsenzu v jejím rámci, v tak široké oblasti národních a bezpečnostních zájmů každého a všech, není jednoduchá záležitost. Je to většinou otázka vzájemných kompromisů a zdlouhavých jednání. Konečné výsledky těchto setkání jsou pak o to cennější a pozitivní ve prospěch společného zájmu na udržení bezpečnosti a míru v našem regionu.

Česká republika jako účastnický stát OBSE kodex chování v praxi naplňuje

Vůči neaktivnějším státům OBSE jsme u nás zatím zůstali ještě něco dlužni v publicitě a seznamování širší veřejnosti s obsahem dokumentu. Kriticky můžeme též přiznat, že ne všechny zainteresované složky participující v oblasti bezpečnostní politiky učinily vše možné nebo potřebné. Přesto můžeme jednoznačně říct, že *Česká republika patří k těm státům, které principy a ustanovení kodexu chování odpovědně plní*. Poslední sdělení o plnění kodexu chování Českou republikou bylo zpracováno MZV ve spolupráci s Úřadem kontroly odzbrojení AČR a zasláno orgánům OBSE. Důležité rovněž je, že ČR ve vztahu k OBSE oficiálně notifikovala, že přijetí kodexu chování nevyžaduje přepracování stávajícího právního řádu.

Podíl na realizaci dokumentu má především Úřad pro kontrolu odzbrojení AČR, sekce zahraničních vztahů MO (odbor mezinárodní vojenské bezpečnostní politiky a odbor mezinárodního práva), vojenské školství (Fakulta ekonomiky obrany státu s katedrou mezinárodního humanitárního práva), Generální štáb AČR a sekce obranné politiky MO. Samozřejmě je v tomto směru i činnost ministerstva zahraničních věcí. Někdy by však prospěla jeho výraznější role koordinátora pro všechny složky podílející se na tvorbě a realizaci bezpečnostní politiky a složek působících v oblasti mezinárodního humanitárního práva, školství apod. Jindy zas větší část odpovědnosti v naplňování bezpečnostních opatření náleží rezortu obrany. Prospěla by tedy účinnější kooperace MZV a jeho odboru bezpečnostní politiky s ministerstvem obrany. Po následné konferenci OBSE ke kodexu chování v září 1997 ve Vídni představitelé obou uvedených složek tuto skutečnost potvrdili, což v dalším období přispěje k účinnějšímu působení v oblasti tak důležité, jakou je právě oblast bezpečnosti.

V České republice, podobně jako je tomu v jiných účastnických zemích OBSE, bereme na vědomí vše to, co pro nás v bezpečnostněpolitické oblasti vyplynulo z následné konference i předešlých mezinárodních seminářů a setkání. Především *nutnost mít na zřeteli kodex chování, jako jeden z důležitých dokumentů evropské bezpečnosti*, potřebu *zvážit dosavadní mezinárodní i vlastní zkušenosti z realizace dokumentu a přijmout aktuální opatření k jeho dalšímu účinnému naplňování*, tj. dále hledat co nejvhodnější konkrétní a individuální způsob, jak hodnotit plnění kodexu v praxi, který bude zároveň v souladu s našimi národními životními a bezpečnostními zájmy, tradicemi a aktuální bezpečnostní situací. Součástí procesu realizace kodexu chování jsou i další akce a mezinárodní

semináře, jako například ve švédském Stockholmu v říjnu 1997, jichž se zúčastňují i příslušníci rezortu obrany.

Co dál v realizaci kodexu chování ...

V ČR bude nezbytnou povinností všech institucí odpovídajících za oblast bezpečnosti a obrany v co nejširší míře prezentovat jak *zásady kodexu chování*, včetně *činnosti Fóra pro bezpečnostní spolupráci OBSE*, tak prospěšnou práci stále české mise při OBSE ve Vídni.

V nejbližší době by měl být text kodexu chování (i další hlavní dokumenty OBSE) opětovně a v širších kruzích naší společnosti publikován, aby byl k dispozici všem těm, kdož jsou jakkoliv zainteresováni na bezpečnostní politice a zajišťování bezpečnosti našeho státu, včetně civilního a vojenského školství (především v oblasti mezinárodního humanitárního práva). Přirozeně s aktualizovanými komentáři ve vztahu k současné bezpečnostní situaci ve světě a v Evropě a vztahu k prvkům a institucím tvořící se nové evropské bezpečnostní architektury.

Pro další plnění ustanovení kodexu uchování bude rovněž nezbytné vytvořit podmínky pro lepší *součinnost složek nejen v rezortu obrany*, ale i s ministerstvem zahraničních věcí a dalšími zainteresovanými rezorty.

Za užitečné a samozřejmé je rovněž považováno vyhodnocování plnění kodexu chování a informování příslušných orgánů OBSE (FSC, CPC) o jeho plnění, včetně potřeby postupného začleňování principů kodexu chování do dokumentů vojenské legislativy a základních dokumentů bezpečnosti státu (včetně RMO č. 40 z 1. 8. 1995 k plnění vídeňského dokumentu, který bude vzhledem ke změnám struktury MO ČR a GŠ AČR novelizován).

NATO je také prostorem spolupráce, jejímž výsledkem bylo překonání starých sporů a nenávistí a nastolení důvěry mezi členskými zeměmi. Rozšíření NATO je tedy zároveň rozšířením sféry míru a stability.

Václav Havel, Nová přítomnost 12/1997

Skrytá nebezpečí

(Vnitrostátní konflikty - problém preventivní politiky)

Od roku 1989 byly v Evropě častěji používány vojenské prostředky násilí než během předcházejících čtyřiceti let. Málokdy se však jednalo o klasické příčiny vzniku válek, a to o ozbrojený útok jednoho státu proti druhému. I zahájení války na Balkáně nebo útok srbských jednotek na Chorvatsko by mohly být chápány jako zahájení války „starého typu“. Pro ozbrojené konflikty na území bývalého SSSR však tomu tak není. Často se jednalo o pokus regionů, případně etnických skupin buď vytvořit vlastní stát, nebo se připojit k jinému státu.

Ve většině střetnutí na území bývalého SSSR docházelo k ozbrojeným konfliktům, které měly za následek stovky, někdy také tisíce usmrcených. Krvavým vyvrcholením byla válka v Čečensku. V těchto konfliktech byly rovněž zapojeny zájmy Ruska. Jednalo se jak o vyvolání konfliktu, tak o jeho ukončení, aspoň co se týká vojenské činnosti. Tyto ozbrojené konflikty měly sice vnitrostátní příčiny, ale jejich dosah přesahoval vnitrostátní rozměr. V těchto konfliktech se však nejednalo o typické vnitrostátní konflikty, protože z hlediska času a důvodů byly úzce svázány s rozpadem SSSR a mohlo se na ně pohlížet jako na přechodný jev. Regionům, které měly autonomii v rámci impéria, a které se náhle opět staly součástí následnických států, se bezpochyby zdálo, že se jim nabízí šance, aby buď změnily svoji příslušnost, nebo se staly samostatnými. Zvláště typickým příkladem toho jsou události na Krymu. Nařízením Chruščova v roce 1954 se stal součástí Ukrajinské socialistické sovětské republiky, což byl akt, při kterém se změnila správa, ale nezměnily se státní hranice. S udělením nezávislosti Ukrajině dostal tehdejší krok úplně jinou kvalitu. Krym nyní patřil pouze jednomu státu, ke kterému však nechtěla příslušet většina ruského obyvatelstva. Z hlediska formálního se tedy jednalo především o ústavně právní neshody mezi Kyjevem a Krymem o vnitrostátní uspořádání. Bylo to vyřešeno rozpadem SSSR.

Poměry na území bývalého SSSR poukazují na problém, který ale není spojen pouze s tímto územím. Jde o často vyhocený poměr mezi dvěma důležitými principy lidských práv, a to z jedné strany o právo na sebeurčení, a z druhé strany požadavek států na jejich územní svrchovanost. Vrcholná schůzka OBSE v Lisabonu v prosinci 1996 se dostala do značných těžkostí, když Arménie usilovala o sebeurčení Náhorního Karabachu a Ázerbájdžán žádal svrchovanost svého území, a tím bránily přijetí společného závěrečného usnesení konference.

Stejně tak uvázla situace mezi Jugoslávií a provincií Kosovo s její velkou albánskou menšinou. Ta se dovolává státní nezávislosti Kosova a práva na sebeurčení. Bělehrad není příliš ochoten vrátit Kosovu právo na autonomii, která mu byla odňata v roce 1989. Pohled na politickou mapu podtrhuje výbušnost situace. Srbská vláda v Bělehradě odpírá svým albánským státním příslušníkům základní a lidská práva a dává v sázku stabilitu celého regionu. Radikalizace politické situace v Kosovu nenechá nečinně přihlížet sousední Albánii, velkou část albánského obyvatelstva v Makedonii a Albánci, žijící v Srbsku mimo Kosovo. Tak se může vnitrostátní konflikt přeměnit ze dne na den v ohnisko mezistátního napětí.

Zde se již nejedná o rozsáhlou literaturu o lidských právech, týkající se především otázek práva na sebeurčení. Z toho, co bylo uvedeno, je nejdůležitější otázka, jak dalece je možné ovlivnit takovou situaci, aby nedošlo jak k vnitřním, tak k mezinárodním konfliktům. Často se poukazuje na federalizaci jako možný způsob řešení. Ti, co ji podporují uvádí, že s její pomocí lze dosáhnout kompromisu mezi obránci práva na sebeurčení, kteří usilují o nezávislost nebo odštěpení a těmi, kteří v žádném případě nechtějí připustit změnu státních hranic.

V této souvislosti se poukazuje na německou federalizaci jako na zvláštní příklad, který by však neměl být vyvážěn do těch států, kde regiony nebo etnicky uzavřené skupiny obyvatelstva žádají zvláštní autonomní práva. Každý stát si musí stanovit svůj rozsah decentralizace a regionalizace, které jsou v souladu s jeho sebeurčením a dějinami. Přesto je nesporné, že je potřebné se starat o předcházení konfliktům ve státech, a to i s využitím pomoci ze zahraničí.

To se stalo před několika lety v Moldavsku a na Ukrajině, kde dlouhodobé mise OBSE hledaly zprostředkování i v těchto ústavně právních problémech. Obdobná situace je ve státech, kde se sice nejedná o vnitřní rozdělení, ale o to, zda rozličné skupiny obyvatelstva budou chtít společně žít, i když etnicky k sobě nepatří. Pokud se budou například úspěšně rozvíjet sousedské vztahy mezi Estonskem a Litvou na jedné straně a Ruskem na druhé straně, nezáleží pak na tom, zda se oběma baltickým státům podaří poskytnout velkému počtu ruského obyvatelstva politickou perspektivu. Podmínky k tomu musí vytvořit vlády a parlamenty v Talinu a Rize. Mise OBSE k tomu poskytnou pomoc, nemohou však nahradit politickou vůli vlád.

Vnitrostátní konflikty, při kterých se střílí, jsou uváděny zvýrazněnými titulky, zejména když k nim dojde v Evropě. Představují však jen špičku ledovce. Většina příčin vnitrostátních konfliktů zůstává skryta pod prahem násilí. Pro stabilitu státu nebo regionu však v žádném případě nejsou bezvýznamné. To se týká právě toho, že vnitrostátní konflikty v sobě často skrývají zárodky mezistátního napětí. Že ale mají svoje kořeny přímo ve státě, to zvýrazňuje skutečnost, že vojenská stránka bezpečnosti ztratila mnoho na své důležitosti, která jí byla přikládána v době konfliktu Východ-Západ.

Bezpečnostně politická situace v Evropě v současné době, a pokud se dá předpokládat do nejbližší budoucnosti, není postižena konflikty, kterým by se mělo bránit nebo je řešit vojenskými prostředky. Takové hodnocení snižuje smysl vojenských opatření, zaměřuje je však na spektrum bezpečnostně politických opatření, která přesahují pouhé vojenské prostředky. Také v důsledku událostí na Balkáně, pokud by se vůbec mohly brát jako příklad, se nemusí brát vztah k vojenství. Válka byla ukončena rozhodným vojenským zásahem. Znamenalo to však pouze ukončení bojové činnosti (předčasné?), ne však odstranění jejich příčin. Měsíce po daytonské smlouvě z listopadu 1995 to zcela zřetelně ukázaly a skoro každý den to dále potvrzují události, ke kterým došlo.

Od konce konfliktu Východ-Západ se diskutovalo o tom, jak se má chápat pojem bezpečnost, aby se mohl používat a nestal se bezvýznamným. Jednotlivé stanovisko, charakterizující bezpečnost, neexistuje. OBSE požaduje výslovně široký pojem bezpečnosti. Zahnuje do něj ekologické ohrožení stejně jako konflikty s použitím zbraní. V souhrnu se ale jedná především o nevojenské, vnitrostátní konflikty. Takové chápání bezpečnosti také odpovídá tomuto článku.

Otázka stability v Evropě má velký bezpečnostně politický význam vzhledem k tomu, zda se podaří transformovaným státům střední a východní Evropy postarat o spolehlivé hospodářské a sociální podmínky a pokud se podaří průmyslovým státům západní Evropy obojí uchránit. Vojenská opatření tomuto cíli nepřispějí. Pokud EU provádí v současné době bezpečnostní politiku (aniž by byla spojena se ZEU, svým vojensko-politickým orgánem) společně s transformovanými státy, spojenými smlouvami, přispívá k vytváření vnějších podmínek pro vnitřní ekonomický vývoj.

Je-li správné, že mezistátní bezpečnost v mnoha případech závisí na státech, vyvstává potom otázka, zda stát tomuto dostatečně přispívá. Když ne, tak kde je problém? Ze zkušeností, zejména OSN, víme, že je dostatek včasných varovných signálů a tím i doba na včasnou reakci. Zpravidla je známo, když se ve státě začíná dít něco, co ohrožuje jeho stabilitu. Může se jednat o potlačování lidských práv a práv menšin, stejně jako o rozsáhlé zneužití demokratických způsobů jednání a právních základů, např. při manipulaci ve volbách.

Často je však nedostačující připravenost států k tomu, aby se postavily událostem, které vyvstávají na jejich území. V mnoha případech se spoléhají na zásady mezinárodního práva nevměšování, aby ospravedlnily svoji zdrženlivost. Přitom se bezpochyby jedná o důležitý princip, který slouží především k ochraně malých států před zvůli velkých. Přece když jde o zajištění míru, nepředstavuje výzva k nevměšování nepřekonatelnou překážku, existuje-li politická vůle k jednání, jak ukázalo rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN, týkající se vývoje v Iráku.

Nejedná se však pouze o argumenty lidských práv, které vedou státy k tomu, aby velmi negativně reagovaly na vývoj situace ve své zemi směřující ke konfliktu. Existují další tři základní argumenty, které posilují odhodlání států ke zdrženlivosti. Nejprve se jedná o celkový průběh vnitrostátních procesů, které mohou být zvenčí ovlivňovány pouze okrajově. Podnět k tomu není dostatečně velký. V této souvislosti stačí poukázat na Rusko. Co se tam dělo, má význam pro celoevropský bezpečnostní prostor. To ale neznamená, že by zainteresované státy měly k dispozici dostatek prostředků k ovlivňování.

Druhým argumentem je, že státy nejsou dostatečně připraveny na to, aby se vydaly na nejistou půdu vnitrostátního vývoje. Riziko se v mnoha případech jeví jako nevypočitatelné, nepředvídatelné, což může mít za následek, že odchod bude moci být proveden jen za materiálních a lidských obětí. Ve prospěch těchto zkušeností hovoří pohled na nedávné zasazení pod mandátem OSN v Somálsku. Také mandát pro jednotky IFOR (SFOR) byl stanoven se záměrem, aby po vypršení doby pobytu se jednotky mohly bez komplikací stáhnout. To předpokládá zbavit se podle možností všeho, co by mohlo koalici, vedenou NATO, při plnění úkolů zajištění stabilizace vojenskými prostředky zatěžovat vnitrostátními problémy při vytváření míru v Bosně a Hercegovině.

Připravenost států „vměšovat“ se do vnitřního vývoje druhých zemí je ve značné míře závislá na tom, zda se to dotýká vlastních zájmů nebo se zdá, že by se jich to mohlo dotýkat. Kdy je vývoj v blízké nebo vzdálené zemi takový, že by měl význam pro mezistátní vztahy nebo by se dotýkal našich zájmů? Dá se vůbec s jistotou předpokládat, zda a kdy porušení dojednaných standardů lidských práv natolik destabilizuje stát, že důsledkem bude příliv uprchlíků přes státní hranici? Pravděpodobně ne. Přirozeným sklonem každého státu je vyčkat do té doby, jak se budou věci vyvíjet, než se dá vyhodnotit význam vnitropolitického vývoje z bezpečnostně politického hlediska.

Zásadní dilema při stanovení příčin vnitrostátních konfliktů spočívá v tom, že se dají odstranit pouze ve středně či dlouhodobém časovém rozmezí. Vlády, pokud jsou zvoleny demokraticky a jsou závislé na souhlasu obyvatelstva, reagují především na krátkodobé problémy nebo zájmy. Z toho vychází závěr, že demokratický vývoj právního státu je důležitý z dlouhodobého hlediska bezpečnostní politiky. Přijatelné je rovněž to, že demokratizace společností, které se nemohou opírat o žádné historické tradice, často musí projít fázemi rozsáhlé destabilizace. Často jsou skryté linie zlomu ve státě procesem demokratizace aspoň zpočátku prohloubeny, místo toho, aby byly odstraněny.

To ovšem neznamená, že by se stát měl zbavit demokratické ústavnosti jen proto, že by jí dosáhl prostřednictvím vnitrostátního neuspořádaného vývoje. Nelze se vzdát dlouhodobého cíle demokratického uspořádání společnosti jako důležité podmínky pro mezinárodní bezpečnost. Otázkou je, zda jsou státy vhodnými činiteli ke stanovení této vnitřní dimenze bezpečnostních hodnot pro každý případ, který jim přísluší na základě vyjádřeného dilematu mezi často aktuálními zájmy a legitimními potřebami. To jsou souvislosti ve vztahu k příčinám vnitrostátních konfliktů, ve kterých roste úloha nevládních organizací, neboť stát tuto úlohu nemůže přijmout. Bezpečnost je mnohem více společenskou záležitostí, než mohla být za podmínek konfliktu Východ-Západ.

(INFORMATION FÜR DIE TRUPPE č.5/1997, přel. Koz.)

Přikládáme velký význam budoucí politické spolupráci uvnitř NATO, například v rámci tzv. výmarského trojúhelníku spojujícího Francii, Německo a Polsko, jehož úkolem je stabilizovat střední část Evropy. Jsme připraveni poskytnout na cestě do Aliance pomoc i ostatním kandidátům, mezi něž patří Rumunsko, Slovinsko a baltské státy. Jedině tímto způsobem můžeme zasypat zákopy studené války. Tak jako měla západní Evropa svůj Marshallův plán, měla by i zbylá část kontinentu společně vypracovat jakýsi „Marshallův plán B“. Přijetí Polska do NATO je pro evropskou bezpečnost zcela zásadní. Naše geografická poloha – ono prokletí našich dějin – nabízí NATO historickou šanci stabilizovat celý kontinent.

*polský prezident Aleksander Kwaśniewski,
Nová přítomnost 12/1997*

Mění se bezpečnostní prostředí

(Přehled problematiky, která ovlivňuje obranné plánování)

Tradiční bezpečnostní problémy, jakými jsou např. místní konflikty, zůstávají stále ve středu zájmu jak hromadných sdělovacích prostředků, tak i té nejširší veřejnosti. Vojenští plánovači se ale musí zabývat ještě dalšími, ne zcela jasnými a viditelnými ohroženími. Ať už jde o tradiční či netradiční nebezpečí, ať se vyskytnou izolovaně nebo současně, jsou to ona, která formují a ovlivňují celosvětovou bezpečnostní situaci. V americkém časopise *Military Review*, May-June 1997, tato ohrožení analyzují pracovníci *Foreign Military Studies Office*, Fort Leavenworth, U.S.A. Graham H. Turbiville, William W. Mendel a Jacob W. Kipp, jejichž příspěvek zveřejňujeme ve zkrácené úpravě.

* * *

Tento článek se dotýká šesti zásadních problémů, které ohrožují americké bezpečnostní zájmy a dělají otázky strategického plánování mnohem složitějšími. Jde o:

- změnou povahu války,
- změnu regionálních spojení,
- vznik nových bezpečnostních hrozeb, které se neomezují jen na státní hranice,
- mezirezortní charakter vyhodnocování a reakce na hrozby,
- rozšiřování zbraňové a vojenské technologie
- rychlé tempo probíhajících změn.

Všechny tyto problémy působí více méně společně a vzájemně se ovlivňují.

< Uvažování o povaze příští války >

Prvním úkolem pro vojenské plánovače je vyhodnotit vliv existujících politických, ekonomických, vojenských a technologických trendů na ozbrojené konflikty. Jaké jsou současné trendy? Na Západě a v dalších částech světa je dnes určujícím momentem **technologická revoluce automatizovaného velení a řízení, rozvědné služby a radio-elektronických bojových systémů** - čili jde o právě probíhající revoluci ve vojenském (revolution in military affairs, RMA). Tato revoluce je ovlivňována předpokladem, že všeobecná jaderná válka po skončení studené války je velmi nepravděpodobná, a že daleko pravděpodobnější je vznik místních, regionálních konfliktů, ať již z etnických, nacionálních, ekonomických, sociálních či jiných příčin.

Nové revoluční technologie byly poprvé hromadně použity ve válce v Perském zálivu. Tato válka se stala zároveň jakousi předzvěstí nastupujícího technologického vývoje, který změnil válčení právě tak, jako jej kdysi změnila mechanizace či jaderné zbraně. Od operace *Pouštní bouře* začala revoluce ve vojenském významně ovlivňovat vnitřní strukturu ozbrojených sil, vojenské doktríny, udržování technologické iniciativy. Ozbrojené síly, které budou organizovány, vycvičeny a vybaveny zařízeními na využívání informací,

získávají vůči nepříteli značnou výhodu. Válčení se stává společným úsilím všech druhů zbraní, kde je synergie dosahována prostřednictvím simultánnosti. Vzniká „kvalitativně jiný způsob boje - schopnost nejenom udeřit na nepřítele do hloubky, ale v reálném čase vidět hluboko do hloubky nepřítele“ (G.R.Sullivan, A.M.Coroalles, Armáda informačního věku, Carlisle Barracks, PA, 1995).

V roce 1996 bývalý americký ministr obrany William Perry vyhlásil „politiku řešení hrozeb po skončení studené války“, která byla založena na třech zásadách: včasné prevenci nových ohrožení, odstrašení existujících ohrožení a likvidaci vzniklých ohrožení USA a spojenců, pokud „prevence a odstrašení selžou“. Toto zavedené pořadí - prevence, odstrašení a použití vojenské síly - představuje základní výhodu pro předvídání a řešení budoucích ohrožení, na kterou můžeme navazovat.

Od poloviny 90. let probíhá modernizace americké armády, která je zaměřena na získání technologické převahy při rychlém bojovém přemístění a zasazení jednotek (*force projection*), jejich nepřetržitým zabezpečení (*sustainment*) i jejich ochraně (*protection*). Americká armáda je cílevědomě budována tak, aby byla schopna zvítězit v informační válce, provádět přesné údery, mít převahu v manévrové bitvě. Jak řekl náčelník štábu pozemních vojsk generál Denis J. Reimer, armáda, která zvládne tyto požadavky, bude schopna se vypořádat se „širokým spektrem regionálních konfliktů, nebezpečí a ohrožení“ (Army, October 1995). Jde o zasazení v regionálních konfliktech, použití moderních konvenčních zbraní, balistických střel, chemických a biologických zbraní, právě tak jako o operace udržení a nastolení míru.

Většina diskusí o budoucím bojišti vychází z globálních souvislostí a nejaderného ohrožení. Některé z nich se týkají tzv. „sobě rovných protivníků“ prvního desetiletí příštího tisíciletí, nejsou opomíjeny prudké změny regionální rovnováhy, vznik konfliktů mezi civilizacemi, ekologické problémy. Je totiž nesnadné definovat nějaké konkrétní ohrožení. I samotné užití nových technologií může přivodit nečekané změny. Například ve stejném čísle Military Review, jako je tento článek, je otištěn příspěvek mjr. Raymonda Fince nazvaný „Podoba budoucí války: čečenský bojovník Šamil Basajev“. Zabývá se novým druhem bojovníka, kterého musí americké ozbrojené síly teprve pochopit. A Basajevovo bojiště je jen velmi málo podobné rozšířeným futuristickým vizím digitalizované války ...

Cena nových, na informace orientovaných systémů, je relativně nízká. Je daleko nižší než byla cena za jadernou technologii či za těžké obrněné systémy. Informační systémy a systémy přesného navádění mohou být dokonce zakoupeny jako hotové produkty na volném trhu, což snižuje technologický náskok USA. Na druhé straně je ale docela možné, že se některé státy, podobně jako současné Rusko, vrátí ke zbraním hromadného ničení, aby zabránily ohrožení využívající nejvyspělejší technologii a informační válku. Státy mohou hledat **nekonvenční řešení konvenční války**, vedené s využitím nejmodernější technologie.

< Mění se regionální uskupení > *tuč.*

Okamžitým důsledkem zhroucení Sovětského svazu a následného vývoje v Eurasii a dalších oblastech světa byla změna v uskupení států a regionů. Katalyzátorem změn bylo rozdělení SSSR a vytvoření patnácti nových států. Byly znovu rozdmýhány dávne

historické, etnické a náboženské spory, rozpadla se Jugoslávie, změnila se spojenecké svazky. Islámský extremismus se začal prosazovat na celém světě, včetně Středního východu, Asie a Afriky. Ekonomické a politické procesy v Latinské Americe vyústily do místních povstání, pokračují územní spory, nestabilita Mexika dále vzrostla.

Rozpadl se relativně pevný rámec studené války, a to určilo na několik desetiletí dopředu jak se budou státy a regiony mocensky formovat, a tedy i jakým způsobem o nich budeme uvažovat z hlediska bezpečnostního plánování. Přesuny koaliční a ideologické orientace okamžitě zamlžily tradiční obraz hrozeb a stalo se velmi nesnadným úkolem definovat spojence, se kterými budeme bojovat, i nepřátele, proti kterým budeme bojovat.

Nejtypičtějším příkladem tohoto vývoje se stala bývalá sovětská Asie. Na jejím území se v současné době nachází pět nových států: Kazachstán, Turkmenistán, Kyrgyzstán, Uzbekistán a Tádžikistán. Vývoj v této obrovské, nestabilní oblasti přímo ovlivňuje stabilitu jihozápadní Asie, centrální Eurasie a jižní Asie. Soupeření o sféru vlivu ohrožuje rozsáhlé surovinové oblasti, protože se v těchto místech setkávají národní zájmy Ruska, Íránu, Turecka a Číny. Je zde velká hustota pašování drog a zbraní, islámský extremismus a konflikty mezi sváříci se frakcemi, etnické napětí, problémy životního prostředí a zdravotnické problémy. Ke všemu tu vojenští analytici předpokládají i možné tranzitní cesty pašování ZHN. Jinými slovy, tato oblast obsahuje všechny problémy, které přímo zajímají americké centrální velitelství (*US Central Command*), velitelství amerických sil v Evropě, v Pacifiku a také příslušná velitelství materiálního zabezpečení. Všechna tato více či méně definovaná ohrožení mají své místo při soudobém plánování válčiště. Problémy, přesahující jednotlivé hranice, nekontrolovatelnost světového vývoje, fenomén šedé zóny či prostě jen netradiční bezpečnostní problémy - to vše jsou jen některé z úkolů, které musíme při obranném plánování řešit.

Novým nestátním ohrožením je věnována daleko větší pozornost než tomu bylo v období studené války. Příkladem je dostatek. Ruská šedá zóna obchodování se zbraněmi v Kolumbii a dalších zemích Latinské Ameriky. Obchodníci s drogami z Michocanu v Mexiku působí ve státě Washington, v Yakima Valley, zatímco obchodníci s drogami z Kolumbie se specializují na Rusko a východní Evropu, kam pašují ohromná množství kokainu.

Tisíce arabských dobrovolníků-mudžahedinů, vycvičených v letech 1979 až 1989 v sovětsko-afghánské válce, představují zkušený kádr prošlý v boji, vhodný pro militantní islámské extremistické skupiny a hnutí, které bojují s vládami v Kašmíru, Alžírsku, Egyptě, Súdánu a Bosně, kde se jimi musí zabývat Amerika a mezinárodní mírové síly. Proudby emigrantů daly vzniknout etnickým enklávám v místech, kde nikdy předtím neexistovaly. Američtí plánovači musí brát v úvahu jakékoli ohrožení regionální stability, jehož kořeny mohou být velmi vzdálené od místa, kde se projeví. I to je důvod pro stále užší spolupráci mezi veliteli druhů vojsk, vládních i soukromých organizací.

◀ Rozměry výzev mezirezortní bezpečnosti ▶

Národní i regionální vojenské plánovací a zpravodajské štáby si postupně začínají být vědomy mezirezortní povahy vznikajících bezpečnostních problémů. I když většina bezpečnostních problémů je především vojenského charakteru, vzrůstající rozsah bezpečnostních úkolů stírá rozdíly mezi armádou, policejními složkami (vynucování zákona) a jinými civilními institucemi.

Stává se typickým, že bezpečnostní úkoly zahrnují vojenské, policejní a právní akce, účast jednotek civilní obrany, lékařskou a humanitární pomoc. Podílejí se na nich vládní i mimovládní orgány, organizace, které mají na vzniklém problému určitý informační či ekonomický zájem. Bezpečnostní problémy mohou zahrnovat:

- ▲ povstání a separatistická hnutí, financovaná díky pašování drog a dalším zločinům,
- ▲ dobře vyzbrojené kriminálními gangy a polovojenské organizace, které kontrolují určité oblasti či zařízení,
- ▲ ilegální přistěhovalectví a ohrožení integrity státních hranic,
- ▲ pašování zbraní a obchod se strategickou bojovou technikou,
- ▲ průmyslové, ekologické, průmyslové katastrofy, hladomor a ohrožení veřejného zdraví.

Regionální vyhodnocování výše uvedených ohrožení, obzvláště těch, která se zabývají hrozbami spadajícími pod tzv. *nevojenské operace* (jednodušší výraz pro operace jiné než válka, konflikt nízké intenzity, viz FM 100-5, Operace), musí být provedeno ze všech hledisek, proto je třeba spolupráce mezi různými rezorty.

Rozšiřování zbraní HN

Řešení tohoto bezpečnostního problému je příkladem úspěšné mezirezortní spolupráce. Vlastní iniciativa ministerstva obrany proti rozšiřování zbraní začala v r. 1993, kdy se ve výroční zprávě ministra obrany Williama Perryho uvádělo, že „tato iniciativa je zahajována s ohledem na vzrůstající ohrožení americké bezpečnosti způsobené rozšiřováním jaderných, biologických a chemických zbraní a jejich nosičů. V mnoha částech světa, kde budou pravděpodobně nasazeny ozbrojené síly Spojených států, tj. v severovýchodní Asii, Perském zálivu a na Středním východě, se potenciální protivníci pokoušejí vyvinout či získat ZHN. Americká zkušenost z války v Zálivu ukázala důsledky rozšiřování ZHN pro obranné plánování. Pokud má ministerstvo obrany takto plánovat, musí brát zcela vážně jejich možné zasazení v příštím konfliktu.“

Rozpad Sovětského svazu po válce v Perském zálivu velmi zvýšil možnosti dalšího rozšíření ZNH. Ústředním úkolem zpravodajských služeb, bezpečnostních organizací a dalších státních orgánů se stalo sledování rozšiřování jaderných, chemických, biologických zbraní a řízených střel. Je součástí zpravodajské práce i plánování regionálních velitelství a jejich podpůrných složek. Vzrůstající zájem o rozšiřování ZHN včetně hrozby jaderného terorismu může být dokumentován výzkumem Timothy L. Sanze „Jaderný terorismus: Publikovaná literatura od roku 1992“.

Do poloviny devadesátých let oficiálně existovalo pět jaderných států a asi dvacet dalších, které se snažily, či se alespoň pokoušely některý druh ZHN získat či samy vyvinout. Dnes má více než desítka těchto států vlastní operační balistické střely. Na pašování materiálu ZHN se podílejí i nestátní organizace, např. japonská Aum Shinrikyo nebo pašeráci štěpných materiálů z Ruské federace.

Přechodná povaha a rozmanitost velkého množství hrozeb vytváří mezinárodní prostředí, kde zněna, nejistota, překvapení jsou důležitými složkami při vytváření národní, regionální a vojenské strategie.

dyt:

Mění se naši dlouhodobí spojenci i bývalí nepřátelé, proto musíme kriticky přehodnotit všechny tradiční vztahy a spojení. Následující problémy mohou být identifikovány v té či oné míře v každém regionu:

- nerovnoměrné ekonomické změny, včetně prudkého vzestupu a náhlého úpadku,
- napětí a konkurence v ekonomických vztazích,
- ideologické a mocenské vakuum, které umožňuje vznik obecného neklidu, extrémního nacionalismu a případného návratu k autoritativním režimům,
- existuje potenciál pro zmanipulování určitých událostí v čase nestability a rychlých technologických změn,
- vysoká úroveň politického a jiného násilí,
- nevysledovatelný dlouhodobý vliv rostoucího mezinárodního organizovaného násilí, korupce demokratických institucí.

Dnešní nebezpečí jsou zásadně odlišná od hrozeb studené války. V každém regionu jsou obsažena všechna nebezpečí společně, jsou to netradiční nebezpečí, navzájem propojená, což stírá tradiční rozdíl mezi armádou, vynucováním zákona a ostatními rolemi a misemi, má výraznou meziagenturní a mezinárodní podobu, a odehrává se v prostředí změny, nejistoty a překvapení.

Přistupují další ovlivňující faktory. Bývalý pplk. americké armády Timothy L. Thomas vysvětluje ve svém článku „Věk nových argumentů“ jak skupiny, které působí v nestabilních oblastech, využívají nových technologií a této nestability ke svým cílům. Graham H. Turbiville se zabývá neorganizovanými vzpourami na jih od hranic Spojených států v článku „Mexiko a ostatní nespokojenci“ („Zbraně hromadného ničení“, Washington, DC, GPO 1995).

(* * *)

Vojenští představitelé jsou dnes nuceni brát v úvahu celé spektrum nejrozumnějších bezpečnostních požadavků, i když se třeba zabývají vnitřní strukturou ozbrojených sil, zbraněmi, doktrínou. Současné požadavky totiž sahají od přípravy větších kontingentů vojsk na potlačení vnitřního ohrožení spojeneckých režimů, přes přípravu na velká mezinárodní ohrožení, pomoc při přírodních katastrofách a humanitární operace, k zamezení rozšiřování zbraní hromadného ničení, tak jak o tom bylo pojednáváno v tomto příspěvku. Jeho cílem bylo obrátit pozornost k vývoji, který bude s velkou určitostí formovat bezpečnostní prostředí nastupujícího 21. století.

Ze zákulisí jednání o odchodu sovětského vojska z Československa

Zahraniční politika je na první pohled podivná směs cílů, akcí, jednání, protkaná pletivem nejrůznějších mezistátních i mnohostranných smluv, které zná i běžný čtenář novin. Ta denní přípravná práce, studium úmyslů a možností partnera, právních, politických či hospodářských podmínek zůstává obvykle skryta. Zahraniční politika, respektive diplomacie, vyžaduje dobrou přípravu, určitou dávku intuice a také rozhodnost. Z různých pamětí zejména amerických politiků znal Jaroslav Šedivý základní vlastnost sovětských vyjednávačů: neústupnost, trpělivost a především neskonanou vůli udržet dialog na základě své vlastní argumentace, v rámci, který vymezují oni, a ne jejich partner. Československá delegace se při jednání o odchodu sovětského vojska z republiky pokusila zaběhlý stav otočit. Rozhovory probíhaly na základě podmínek, které československá delegace předložila a udržela na stole, což zejména v jednání velmocí a menšího státu nebývá právě zvykem. Více o tom v knize Černínský palác v roce nula, která vyšla v roce 1997 v knihovničce Literárních novin.

* * *

Když jsem přišel do OF, měl jsem v hlavě jedinou myšlenku - dostat sovětská vojska co nejrychleji z republiky. Byla to doslova posedlost, neboť jsem je tu vnímal jako jednu z možných překážek rodícího se převratu. Jedině s nimi za zády by se byli bývali naši známí nerozhodní diktátoři z KSČ odvážili nějakého zoufalého činu. Proto když jsem si v novinách 4. prosince přečetl, že Adamcova vláda prohlásila vstup vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 za porušení platných norem ve vztazích mezi státy z hlediska mezinárodního práva a že navrhuje zahájit jednání o „mezistátní dohodě týkající se dočasného rozmístění sovětských jednotek na území ČSSR“ a že jejich stažení „musí být řešeno v souladu s pokrokem celoevropského odzbrojovacího procesu“, zneklidněl jsem. Tahle formulace byla jakou vystřižená ze starého slovníku, nebylo tak těžké dešifrovat, co v sobě skrývala. Bylo to jasné, pražská vláda nabízí Moskvě pomocnou ruku, kdopak jí to asi poradil?

Premiér Adamec zároveň s prohlášením o vstupu vojsk vyzval vlády pěti zemí, které se zúčastnily okupace, tj. Bulharska, Maďarska, NDR, Polska a SSSR, aby spolu s vládou ČSSR přijaly prohlášení o nezákonnosti invaze a o jejich morální, politické i právní odpovědnosti za tento akt.

Spolu se svým ministrem zahraničí Johanese odletěl 4. prosince do Moskvy, kde se sešel s Gorbačevem. Následujícího dne se v Moskvě objevili vedoucí představitelé pěti okupačních zemí a vyhlásili, co Adamec chtěl, aby bylo vyhlášeno. Také to byla hezká

formulace: vstup byl vměšováním do vnitřních záležitostí (nikoliv tedy přepadení, invaze, okupace), a k tomu poznání dospěli „vzhledem k faktům, které se mezitím staly známými”.

Obvyklá hra se slovy, ale mě vyburcovala jiná věta, uveřejněná v Rudém právu, která byla citována ze společného prohlášení ministrů zahraniční Ševarnadzeho a Johanese o rozhodnutí zahájit rozhovory o sovětských jednotkách v ČSSR. Zněla: „...tuto otázku je třeba řešit v souladu s celosvětovým odzbrojovacím procesem.” Perspektiva na léta!

Jel jsem do Prognostického ústavu, byl jsem tam teď každý den. Hned pro příchodu jsem napsal návrh stanoviska OF k této vládní spanilé jízdě do Moskvy. Odpoledne toho dne před Mikulášem jsem zašel do Laterny magiky, v místnosti, kde byl počítač a rozmnožovaly se materiály, jsem to nadiktoval ochotnému dobrovolnému písaři a rozmnožili jsme to asi třicetkrát. Poslal jsem text Václavu Havlovi a dalším z programové komise.

V textu odmítám závěry z jednání v Moskvě jako v podstatě implicitní uznání moskevského protokolu z 26. 8. 1968 a Smlouvy o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR z 18. 10. 1968. A píšu tam dále: „Jestliže byl vstup vojsk Varšavské smlouvy porušením norem mezinárodního práva, jsou i výše zmíněné dokumenty neplatné, protože byly podepsány pod nátlakem. Sovětská vojska, umístěná na našem území, nemohou být považována za kontingent určený k obraně socialistického společenství. Tato vojska jsou proto vojsky okupačními.”

A z toho, samozřejmě, jediný závěr, že nápravou těchto skutečností může být pouze jejich okamžité stažení. Celá tato problematika musí být posuzována mimo celoevropská odzbrojovací jednání, mimo multilaterální základnu Varšavské smlouvy, a pouze jako bilaterální záležitost mezi ČSSR a SSSR. Jakékoliv podmiňování odchodu vojsk celoevropským, nebo dokonce celosvětovým odzbrojovacím procesem by znamenalo de facto uznání pobytu sovětských vojsk v Československu v rámci celkového kontingentu sovětských vojsk v Evropě, tj. legalizaci okupace z roku 1968, tedy vlastně Brežněvovy doktríny.

V Černínském paláci

Začala běžná rutinní příprava jednání, ale podstatné bylo to, že byl konečně jasně vymezen cíl a jasně zformulována argumentace právní, politická i vojenská. Především jsme využili toho, že Sověti od 30. let na všech možných úrovních prosazovali řadu ustanovení o neporušitelnosti hranic, zásadu nepoužití síly či hrozby silou, o nepřipustnosti vměšováním do vnitřních záležitostí a podobně. Sovětská diplomacie si tím v minulosti vytvářela jakousi právní hradbu proti eventuálnímu napadení SSSR. Ale použili jsme i hlavní zásady Varšavské smlouvy, která deklarovala princip kolektivní obrany, ale nepřipouštěla kolektivní zásah uvnitř paktu. Dále jsme argumentovali všemi možnými dokumenty z roku 1968, které prokazovaly, že vojska pěti zemí Varšavské smlouvy vtrhla do Československa proti vůli a bez oficiálního souhlasu všech československých ústavních orgánů. Z této argumentace pak vyplynulo, že tudíž všechny následné dokumenty, to jest Smlouva o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR z 18. října 1968 a na ni navazující sedm detailnějších dohod, jsou neplatné od samého počátku, neboť byly sjednány pod nátlakem.

Vojenská argumentace byla v té politické části již trochu archaická, neboť použila tvrzení, že naše armáda je schopna sama zajistit obranu naší svrchovanosti; váhal jsem s takovým argumentem, co je Sovětům do toho, ale nakonec proti archaickému manévrování Rusů se i tento argument hodil. Podstatné ovšem bylo, že vojáci důkladně připravili technickou argumentaci, jako byl nutný počet vlaků, propustnost železnic atd. To všechno dělali na základě odhadu stavů sovětských vojsk na našem území.

Bylo to neuvěřitelné. Když mi generál Ducháček, který byl za vojáky nejvyšším v naší delegaci, řekl, že opravdu po celá ta léta naše armáda neznala téměř nic z toho, kolik tu Sověti mají lidí, jakou techniku, co dělají, když pořád vrtají pod zemí, uvědomil jsem si tu hloubku závislosti naší bezpečnosti v minulých letech na jakémkoliv riskantní sovětské zahraniční politice. Proč ale ten údiv, vždyť jsem již od roku 1968 věděl, že v operačních plánech sovětského velení byl český prostor v každém případě obětován. V případě útoku se mělo postupovat na západ, přičemž český čtyřúhelník měl sloužit jako týlový prostor, čili vystavený útokům ze vzduchu. Přitom naše armáda měla dojít k Rýnu, tam měla vymezený třítisíkmetrový úsek, v němž měla Rýn přejít - a přestat existovat. Proto se hlavně v šedesátých letech u nás stále konaly manévry „Vltava“, při nichž naše armáda nacvičovala přechod řeky. A v opačném případě, kdyby armády Varšavské smlouvy musely ustupovat, český čtyřúhelník by byl vyklizen jako spálená země a první obranná linie měla být někde na Českomoravské vysočině.

Jako jakýsi završující vojenský argument pro nadcházející jednání, zejména proti očekávanému tlačení celé záležitosti do závislosti na paralelně probíhajících vídeňských rozhovorech o snížení stavu amerických a sovětských sil ve střední Evropě, byl postaven náš závěr, že přece celoevropský poměr sil nemůže být odvozován ze stavu, který vznikl vojenskou intervencí proti Československu. Ten argument byl směřován též do Vídně, a nejenom proti Rusům, ale i některým západním delegacím, kterým do jejich ping-pongu s počty vojsk příliš nezapadalo nějaké náhlé stažení mnohatisícového sovětského vojenského kontingentu ze střední Evropy.

Jednání začínají

Po Novém roce jsme začali nótou z 5. ledna urgovat Sověty, aby nám dali odpověď, kdy přijedou. Nakonec potvrdili jednání na 15. - 17. ledna. Vláda nám dala souhlas se zahájením jednání, schválila směrnici, kterou jsme si ovšem sami vypracovali, potvrdila v čele delegace náměstka ministra zahraničí Vacka, já jsem byl jmenován jeho zástupcem. To už byl na MZV Luboš Dobrovský, kterého jsme včlenili do delegace, a protože delegace byly čtyřčlenné, byl do ní jmenován za vojáky generál Ducháček. Pak jsme měli vedle sebe řadu expertů, vojenských, tři právníky, náměstka ministra financí, byl tam někdo za dopravu, celníky. Dohromady nás bylo asi patnáct.

Ze sovětské strany byl ohlášen jako vedoucí delegace náměstek ministra zahraničí I. P. Aboimov a v delegaci byl pak náměstek ministra obrany generál A. N. Klejmenov, jeden neohlášený generál, snad Nikiforov, další generál, velitel Střední skupiny vojsk z Milovic Vorobjov, a náměstek ministra financí SSSR V. V. Sitnin. Víc jsme nevěděli, ani kolik bude expertů, protože odmítli naši nabídku na ubytování v Praze. Přiletěli zvláštním letadlem rovnou do Milovic, už to bylo významné, že ani nepovažovali za nutné hlásit přelet.

Díval jsem se z druhého patra Černínského paláce dolů na parkoviště, když autobus přijel. Vyhrnul se z něho celý regiment uniforem a několik civilistů. Měli s sebou asi dvacet generálů a plukovníků, kteří seděli za svou delegací proti nám, jako by už zpočátku mlčky chtěli vyjádřit svou převahu.

Podle očekávání hned po Vackově uvítacím projevu se Aboimov tvrdě postavil proti jednání o odchodu vojsk, odvolal se na komuniké z prosince 1989 a nastala poněkud zmatená debata, která se táhla i v odpoledních hodinách. Sověti zastávali stanovisko, že jejich mandát je zatím „jednat o tom, o čem se bude jednat“. V našich replikách byly v podstatě vyjádřeny hlavní body přístupu k celé věci. Patrně poprvé slyšeli přítomní sovětské důstojníci slovo „okupace“, poprvé jim někdo oficiálně řekl, že jsou v Československu považováni za okupační jednotky.

Ten první den bylo podstatou sovětské argumentace přesvědčit nás, že je v našem zájmu, aby tu jejich jednotky ještě pár let byly, že je to i v zájmu rovnováhy bezpečnosti v Evropě. Když jsme jim řekli, že už ta rovnováha bezpečnosti v Evropě stojí jinak, pro nás již Severoatlantický pakt neznamena soupeře, ale potenciálního partnera, rozčílil se maličký generál Vorobjov, který krásně ráčkoval, a vypálil na nás: „Tak proč právě dnes, 15. ledna, zahájily americké jednotky z Bavorska cvičení, jehož tématem je rychlý postup přes Čechy směrem severovýchodním?“

Název toho cvičení byl něco jako „severovýchodní šíp“, to už jsem zapomněl, nic jsme o tom cvičení nevěděli, ale byla to pravda. Vojáci jsou v tomhle nenapravitelní, je to mašina, která jede podle plánu vypracovaného třeba před rokem, a samozřejmě že volba na 15. leden padla už dávno. Jenomže generál Vorobjov nám s neotřesitelnou jistotou tvrdil, že je to úmyslná americká provokace v den zahájení našich jednání. Jen mi unikal smysl, proč by Američané chtěli právě tímto způsobem provokovat.

I takové argumenty jsme ale museli vyvracet. Ten první den se mnohokrát objevilo i tvrzení o přístupu nebezpečí ze strany velkého a silného Německa.

Odpoledne, jak čas běžel, jednání zadržávalo a v podstatě polarizovalo do dvou stanovisek - odchod, anebo pobyt za jiného právního režimu. Bylo asi kolem páté, Aboimov se náhle zvedl, zavřel okázale desky s papíry, které měl na stole před sebou, a prohlásil, že nemá smysl pokračovat v jednání a že se vrací do Moskvy, neboť nemůže přistoupit na naše pojetí těchto jednání. Sahrál dramatický výstup, který měl zřejmě partnera přinutit k ústupku. Žádný vyjednávač není rád, když mu partner bouchne dveřmi, chyba částečně visí i na něm. „Dobře, pane náměstku,“ bylo řečeno z naší strany, „pak ale máme ještě jednu variantu postupu.“ „Jakou?“ „Československá vláda oficiálním prohlášením zveřejní svůj požadavek adresovaný sovětské vládě, aby okamžitě a bezpodmínečně začala stahovat svá vojska z ČSSR. Chcete to?“

Aboimov se viditelně zarazil, počítal spíše s nějakou usmířovačkou, ale toto byl útok. V té době sovětská vláda stále ještě hrála roli Varšavské smlouvy a přátelských vztahů s bratrskými zeměmi, a takové prohlášení by mělo povahu roztržky, zvláště po nezdařeném jednání. Aboimov byl natolik zkušený, aby si tohle všechno uvědomil. Chvilku váhal, pak si znovu sedl a rozvřel desky. A najednou se začal hledat, a také se našel, přijatelný kompromis ve formulaci. Zněla: bude se jednat „o pobytu sovětských vojsk na československém území, včetně jejich odchodu“!

Druhý den, 16. ledna, volali hned ráno z Milovic, že přijedou až po obědě. Důvod nesdělili. Buď šli v pondělí pozdě spát, anebo v úterý dopoledne Aboimov žhaval telefon

s Moskvou. Sotva jsme začali jednat, opět spustili palbu: požadovali nový statut svých vojsk v ČSSR, chtěli, abychom přistoupili na to, že jsou u nás rozmístěna v rámci Varšavské smlouvy, to bylo pro ně moc důležité, protože je čekalo jednání o sovětských jednotkách v Maďarsku. (Kdybychom byli přistoupili na jejich požadavek, tak už jejich vojska nikdo tak rychle ze střední Evropy nedostal. Také po skončení prvního kola jsme Maďary informovali o svých zkušenostech.) Zároveň nás obvinili, že svými požadavky podkopáváme sovětskou pozici na vídeňských jednáních o snížení konvenční výzbroje a vojsk, a na to my už jsme měli odpověď: vidíte, že Američané chtějí snížit svá vojska v Evropě ještě navíc o 75 tisíc, a to právě v okamžiku, kdy se dověděli o našich jednáních. Takže vlastně, zamýšlíte-li upřímně to, co ve Vídni tvrdíte, že chcete snížit počty svých vojsk, naše jednání naopak vaši pozici ve Vídni posiluje. A oni zase, že proti odchodu nejsou, ale že je to třeba rozložit tak na deset let.

Asi po hodině a půl těchto jalových diskusí mne najednou, zcela naráz po jakési, byť odmítavé replice náměstka Aboimova zavalil pocit, že se u nich něco zlomilo, že ustupují. V tu chvíli do mě šouchl Luboš a povídá mi tiše: „Ty, člověče, nemáš pocit, že ustupují?“ Dá se to těžko popsat, ale bylo to, jako když rozsvítíme světlo!

Bylo tomu tak. Zřejmě sehrál roli telefon do Moskvy. Diskuse najednou začala být věcnější. Slíbili, že nám sdělí počty vojsk, údaje o výzbroji a materiálu dislokovaném na našem území. Náš termín pro vyklizení našeho území - konec roku 1990 - sice označili za nereálný, ale začali operovat již pěti léty. Nastala diskuse technická, tvrdili, že jenom pro převoz materiálu budou potřebovat 1800 vlaků, které pro malou propustnost překladiště v Čierné nad Tisou budou jezdit dva roky. Když generál Ducháček řekl, že podle našich propočtů by jim mělo stačit 800 vlaků a 6 až 7 měsíců, vyletěl sovětský generál Nikiforov a nazval tato čísla „dětskými propočty“. A to jsem poprvé viděl, jak se rozčílil generál Ducháček: „Jak to, že dětské propočty? Máme stejné tabulky, stejný systém ... Kdybychom se rozcházeli o 10 %, budiž, ale o víc jak sto procent?“ Aboimov viděl, že jeho generál přestřelil, tak ho přede všemi pokáral.

V zahraničí byl ohlas všelijaký, tradičně tam odmítali porozumět našim problémům. Britské Times napsaly zdrženlivě: „Československé rozhodnutí, které dalo tak krátkou lhůtu, západní diplomaty překvapilo. Může ovlivnit jednání o konvenčních silách ve Vídni ...“ Britové se obávali, aby Sověti nepodmínili svůj odchod z Československa stažením adekvátního počtu britských a francouzských jednotek z Německa, takže ani nepochopili náš důraz na dvoustranný charakter celého problému. Američané naopak naše jednání přivítali, protože, upřímně řečeno, jim to dávalo možnost stažení většího počtu jednotek z Evropy, na což již dlouho tlačil americký Kongres. A Krasnaja zvezda tvrdě varovala před rychlým odchodem sovětských vojsk, neboť prý to povede k narušení stability v Evropě. V Moskvě ještě dlouho nechtěli pochopit, že ve střední Evropě dochází k principiální změně.

Druhé kolo jednání - Moskva

Do Moskvy jsme letěli v úterý 6. února po obědě z kbelského letiště vojenským speciálem s generály Ducháčkem a Slimákem a s větší částí delegace. Během letu se Dobrovský domluvil s generály, že byli všichni zhruba ve stejné době žáky vojenského Žižkova gymnázia ve Vyškově, z něhož ovšem Luboše pro jakési kádrové nesrovnalosti

v rodině vyhodili. V letadle ho také generálové lanařili, aby k nim šel dělat civilního náměstka tehdejšího ministra obrany Vacka. To ještě nikdo z nich netušil, že tam Luboš přijede za několik měsíců jako ministr.

Moskva, v níž jsem nebyl léta, působila v tom únorovém sněhovém blátě bezútěšně. Ubytovali jsme se v československé ubytovně, která, v daných poměrech byla velmi dobrým, střízlivým hotelem s dobrou kuchyní. Druhý den ráno před desátou nás ruský autobus ministerstva zahraničí odvezl do vily, která kdysi za cara patřila nějakému bohatému kupci a teď v ní mělo ministerstvo salony a jednací sály. Vstoupili jsme někam, kde už stálo srovnáno zase asi dvacet důstojníků, začal jsem po řadě podávat ruku a až ke konci jsme si všiml, že to jsou většinou plukovníci. Generálové spolu s delegací nás už očekávali ve vedlejší sále. Ještě větší převaha uniforem než v Praze.

Vzpomněl jsem si, jak se počátkem října 1968 vrátil z Kyjeva tehdejší náměstek ministra zahraničí dr. Pudlák, který tam vedl československou delegaci k projednání textu smlouvy o dočasném pobytu vojsk v ČSSR, té, kterou my jsme teď smetli se stolu. Svolal pak v Černínu skupinu asi čtyřiceti pracovníků, mezi jinými i členy Hájkova poradního sboru, a tam nám dost rozechvěle líčil, jak třídní expertní jednání probíhalo. Potřeboval se ospravedlnit, proč tak mizernou smlouvu sjednal. (Pak ji ovšem podepsal Dubček i předseda vlády Černík.) Líčil nám atmosféru jednání, konferenční místnost plnou důstojníků, chvíli s československou delegací jednali lidé z ministerstva zahraničí, když nemohli zpočátku dosáhnout svého, odcházeli a nastoupili generálové, kteří na lidi v naší delegaci řvali, používali argumentů „za několik hodin vás můžeme vojensky převálcovat“, „chcete střelbu, nebo klid“, „sovětskou armádu nenecháme urážet“ - musely se jich hluboce dotknout všechny ty letáky, jimiž byla Praha polepena, s výzvami „Ivane, běž domů, Nataša ti spí s Koljou“. Pudlák tenkrát dramaticky líčil, jak v jedné chvíli, když diskutovali vstojе, ho jeden generál zatlačil k oknu, až měl strach, že ho vyhodí. Takže nyní, po mnoha létech od těch událostí, jsem byl v Moskvě, přehlížím řady vysokých důstojníků a říkám si, časy se mění, na nás řvát nebudou.

Toto kolo jednání bylo v podstatě rozhodující a vedlo se nejprve v jedné skupině, až pak se oddělily dvě skupiny politicko-právní a technicko-vojenská. Ta první začala připravovat text dohody, ta druhá řešila především problematiku harmonogramu, to jest technickou stránku odsunu vojsk.

Nechci se pouštět do detailů, ale bylo několik sporných bodů. V té politické a právní části byla tuhá debata o preambuli; chtěli jsme aby v ní byla odsouzena invaze z roku 1968 a aby do ní byla vložena formulace o neplatnosti smlouvy z října 1968 a moskevského protokolu ze srpna téhož roku. Narazili jsme na těžký odpor, takže nakonec se našla kompromisní formulace v tom smyslu, že připravovaná dohoda se v úvodu odvolávala na prohlášení československé vlády z 3. 12. 1989 z něhož bylo možno náš požadavek odvodit, a na prohlášení sovětské vlády ze 4. 12. 1989, v němž bylo řečeno, že k onomu aktu došlo v rozporu s mezinárodním právem. Nulitu smlouvy z 18. října '68 Sověti nepřipustili z toho důvodu, jak tvrdili, že by v tom případě neměli legální základ pro dobu, v níž budou jednotky odsunovány. To jsme vyřešili kompromisní formulací, že po tu dobu bude platit „režim fakticky existující v době sjednání této dohody“ (čl. 3 Dohody). Ono to mělo totiž své praktické důsledky. Sovětské jednotky měly u nás jistou imunitu a jím šlo o to, abychom například nemohli kontrolovat vlaky, které každý den odjížděly po celá léta z Milovic do SSSR bez jakýchkoli celních opatření z naší strany.

Dlouho jsme uvažovali, zda na to přistoupit, nebo ne. Věděli jsme, že Rusové začali horečně nakupovat ve všech městech, kde měli posádky, a dovedli jsme si představit, že vlaky odjíždějí napěchované zbožím. Ale při představě, kolik času to zabere a kolik konfliktů vznikne, budeme-li požadovat například celní odbavení těch asi 17 tisíc rodin, jak to zdrží celou akci, jsme raději od pravidelných kontrol ustoupili a řekli jsme, že budeme provádět pouze namátkové kontroly.

V technické komisi se sváděl boj o čísla a čas. Například argument, že nejsou překladiště na sovětské straně, takže více než dva vlaky denně nejsou schopni přeložit na své širokorozchodné vozy a výstavba nového překladiště by trvala rok, naši vojáci vyvrátili nabídkou, že naše armáda je schopna jim takové překladiště postavit za tři týdny. S podobnými argumenty se nám snažili dokázat, že náš termín ukončení odchodu do konce roku 1990 je nereálný. Řešila se i otázka částečného přesunu po vlastní ose, ale když jsme si představili, jak kolony sovětských nákladních aut ucoupou silnice na Slovensku, ustoupili jsme od toho. A tak dále.

Když jsme byli v nejprudší debatě o časovém horizontu, požádal Aboimov, aby se sešly pouze delegace, to jest ty hlavní čtyřčlenné skupiny. Několikrát jsme to učinili, když v plenárním zasedání jednání na něčem uvízlo. Šli jsme tedy do menšího konferenčního sálu, bylo to myslím druhého dne jednání v Moskvě, poprvé Aboimov vybalil ten hlavní důvod, který zřejmě nechtěl říct před tolika zkoprnělými sovětskými důstojníky, kteří opět poprvé slyšeli, že v Československu jsou chápáni jako okupanti. Poprvé jsem slyšel tohoto vysokého sovětského funkcionáře říct, že otázka několikaletého stahování sovětských vojsk je pro sovětskou vládu otázkou především humanitární, protože pro jednotky nemají kasárna a pro těch 17 tisíc důstojnických rodin nemají byty. Mimoděk tím přiznal, že Sověti počítali s umístěním části svých ozbrojených sil v zahraničí „na věčné časy“.

To mě tedy pěkně vyvedlo z míry a odpověděl jsem mu proti svému zvyku dost ostře: „Pro vás, pane náměstku, to bylo humanitární otázkou celých dvacet let, protože ty byty jste v Československu zabrali rodinám našich lidí!“ Bytová nouze byla v naší zemi permanentní.

Proti mně seděl z druhé strany stolu dvouhvězdičkový generál Klejmenov, robustní, ne sympatický náměstek ministra obrany Jazova. Naklonil se ke mně a povídá mi: „Co tu vykládáte, že jste dvacet let trpěli, a co ty napěchované obchody, co máte! A kdo vám to zboží bude kupovat, až odejdem?“ Těžko bývá někdy přesvědčit o vlastní pravdě. A těžko mu také vysvětlovat, jak kupovali. Ještě v Praze, druhý den jednání, nám ministr financí Klaus poslal tajný dokument, z něhož vyplývalo, že pro potřeby sovětské armády se rubl měnil v poměru 1 : 30, a to v době, kdy obchodní kurz byl 1 : 9 a turistický 1 : 12. Dvě třetiny nákladů pobytu sovětských vojsk u nás hradil po celá léta československý stát jenom tímto nesmyslným kurzem. Když jsme to dali též na stůl, sovětský náměstek ministra financí to odbyl tím, že tento kurz byl stanoven srovnáním spotřebních košů v ČSSR a SSSR.

Ještě že jsme s jednáním o stažení vojsk začali tak brzy. Začít o rok později, tak už by možná na nás chtěli, abychom jim nejdříve těch 17 tisíc bytů u nich postavili, jak toho pak dosáhli od Němců.

V pátek 9. února ráno jsem se musel z Moskvy vrátit do Prahy, protože odpoledne toho dne jsem doprovázel Dienstbiera na cestě do Paříže. V Moskvě zůstal s naší delegací Luboš

Dobrovský, takže jsem to poněkud dramatické vyústění našich jednání nezažil: reprodukuji, co mi později vyprávěl.

Toho dne ještě před polednem navrhl Aboimov opět jedno sezení zúžených delegací. Na něm poněkud rozechvělým hlasem oznámil, obracejíc se přímo na Dobrovského, že velení sovětské armády je znepokojeno průběhem jednání, vykonává obrovský tlak na politické vedení těchto jednání a je nebezpečí, že pod tímto tlakem sovětská strana jednání přeruší. Armáda byla nespokojena téměř se vším, ale nejvíce snad s naším požadavkem provést odchod do konce roku 1990. Aboimov žádal, aby československá strana tento svůj požadavek revidovala.

Sovětská delegace na nás tenkrát vyzkoušela snad všechny polohy vyjednávání, od zastrašování až po pokus vyvolat v nás jakýsi pocit koležiality s jejich problémy. Ale v tomto případě měl Dobrovský dojem, že Aboimov nehraje obvyklou diplomatickou roli, ale že vyjadřuje skutečné starosti a obavy sovětského vedení. A navrhl řešení, hodné vídeňského kongresu z roku 1815: ať do jednání vstoupí Gorbačov a osobním dopisem požádá prezidenta Havla o prodloužení termínu odchodu sovětských vojsk do 30. června 1991. Nato bylo jednání přerušeno a Dobrovský s generálem Ducháčkem odletěli odpoledne do Prahy. Na večer měli telefonicky domluvenou schůzku s prezidentem Havlem - v hospodě U malířů.

Prezidenta museli dlouho přesvědčovat. Teprve když generál Ducháček vyložil, co by odložení jednání mohlo znamenat z vojenského hlediska, přistoupil Havel na kompromisní termín stažení vojsk do konce června 1991. A nápad, aby ho o to Michail Gorbačov požádal osobním dopisem, se mu líbil.

Oficiální dopis od Gorbačeva přišel 12. února. Gorbačov v něm ujišťuje, že sovětská strana chce stáhnout svá vojska, nechce protahovat jednání, jenom žádá pochopení problémů spojených s návratem tak velkého množství vojáků a jejich rodin. Navrhl stažení vojsk do jednoho a půl roku až dvou let. Havel souhlasil s osmnácti měsíci.

Během jednání se postupně vyjevovala řada nových souvislostí spojených s pobytem těchto cizích vojsk u nás; alespoň jednu musím zmínit. Když se Sověti pořád zdráhali uznat, že na překladišti za naší hranicí se dá pracovat rychleji, než oni předpokládají, vypadl z nich najednou nečekaný argument. „Přepravujeme i střelivo, a toho jsme měli čtyřikrát víc než jsou mobilizační zásoby” - prohlásil najednou jeden z jejich generálů. Když ani to na nás nezapůsobilo, dodal, že mezi tímto střelivem je asi 1700 dělostřeleckých „speciálních” nábojů a s nimi to nejde tak rychle. „Speciální munice” - bylo to jasné. Oni u nás pořád skladovali jadernou, i když jenom dělostřeleckou municí, a přitom ve Vídni již dva roky tvrdí, že veškerou jadernou municí Sovětský svaz stáhl a drží ji pouze v rámci svých hranic.

* * *

Dohoda se pak dokončila v Praze a 22. února byl parafován její text. Dohodu o odchodu sovětských vojsk z území ČSSR pak podepsali ministři zahraničí obou zemí v Moskvě 26. února 1990 za přítomnosti obou prezidentů. Ti zároveň podepsali Deklaraci o vztazích mezi ČSSR a SSSR, v níž Gorbačov vyjádřil „politování nad neodůvodnitelným vstupem” vojsk do ČSSR v roce 1968. Co může diplomacie víc?

(Mezititulky red.)

Po 15. březnu 1939 se zapojil do odboje a mimo jiné se podílel na organizaci odchodu českých vojenských letců do zahraničí ... Když jemu samotnému hrozilo zatčení gestapem, byl vyzván k odchodu za hranice a tak 15. ledna 1940 opustil ani ne tříletou dcerku a manželku. Ta i přes své vysoké těhotenství pokračovala v ilegální činnosti, avšak v létě 1942 byla zatčena a již v říjnu zemřela v koncentračním táboře v Mauthausenu ...

Mezitím se generál Vicherek (začal tehdy používat krycí jméno Josef Slezák dle svého slezského původu), stal velitelem československého letectva ve Francii a později i ve Velké Británii. Podle vyjádření generála Sergeje Ingra „*staral se svědomitě a houževnatě o letectvo, pro které se snažil dosáhnout co nejvíce v každém ohledu. Nesnadné poměry v cizím prostředí oddalovaly často rychlé a včasné řešení různých otázek, což nebylo mnohdy pochopeno nebo uznáno některými podřízenými. K tomu se přidružily rekrutace a různá obviňování pro jeho činnost v letectvu doma. To vše značně přispělo k vytvoření nedobrého poměru mezi generálem Slezákem a leteckým personálem, kterýžto poměr nedovedl generál Slezák pro některé své povahové vlastnosti dobře upravit.*”

Ze záznamu generála Rudolfa Viesta vyplývá, že britské ministerstvo letectví informovalo Jana Masaryka takto: „*Osobně proti generálu Slezákovi nemáme nic, ale jejich (Angličanů v Air Ministry) stanoviskem je, že kdyby generál Slezák byl dán na místo, kde by měl přímý styk a vliv na piloty, Air Ministry by nemohlo převzít zodpovědnost.*”

To byly limitující důvody proto, aby generál Slezák začátkem roku 1941 „*pro povahové vlastnosti, nesnadnou situaci v cizím prostředí a se zřetelem na zaujatost značné části letců proti němu*” byl přidělen pro zvláštní úkoly u prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše. Do té doby se zdržoval v přísném soukromí a žádal, aby byl „*jako prostý dobrovolc-pilot zařazen do bombardovací peruti*”. Dne 4. března 1941 generál Vicherek napsal: „*Dělal jsem to proto, abych poznal, jak se se rozhoduje o podobných záležitostech bez popularity politické, bez pomoci politiků, bez pomoci představených a bez pomoci Britů, jen na podkladě otevřeného a přímého jednání a s povolanými činiteli. Během projednávání nabyl jsem nových bohatých zkušeností životních, kterých plně využiji v další činnosti pro osvobození naší domoviny, řídí se vždy a všude nekompromisně heslem našeho vůdce v prvním odboji Pravda vítězí. Dnes nejvyšší autoritou československého letectva je ustanoven inspektor československého letectva brigádní generál Janoušek, proto pokládám za svou povinnost jmenovaného plně podporovat v zájmu prosperity a dobrého jména československého letectva.*”

V roce 1943 generál Slezák smrtelně onemocněl. Jeho zdravotní stav při trombóze nohou a trupu až po hrudník byl označen za beznadějný. Avšak jeho železná vůle donutila organismus překonat krizi a tak se po necelém půlroce vrátil do Kanceláře prezidenta republiky jako odborník pro průmyslové záležitosti. Později byl ještě pověřen funkcí předsedy Československého červeného kříže.

Když končil rok 1944, v Sovětském svazu se jednalo o rozšíření I. čs. leteckého stíhacího pluku v SSSR na I. čs. smíšenou leteckou divizi v SSSR, stal se generál Slezák jedním z kandidátů na funkci jejího velitele. Avšak vzhledem k nejrůznějším obtížím, včetně dopravy, přišel na osvobozené území až v době, kdy se v Košicích začínalo vytvářet nové ministerstvo národní obrany. Tehdy byl jmenován velitelem letectva, povýšen na divizního generála a v říjnu 1948 pak na sborového generála.

„*Během prosince a v první polovině ledna,*” uvedl ve své situační zprávě z 15. ledna 1949 velitel letectva generál Vicherek, „*bylo zatčeno pro velezrádnou činnost v Praze 13,*

v Brně 10 důstojníků včetně velitele 3. letecké divize a jeho náčelníka štábu. Jde o příslušníky letectva z Velké Británie. Tito důstojníci byli zatčeni jednak pro plánování nezákonného odletu na západ, jednak pro vyloženou vojenskou špionáž a z části proto, že o této činnosti věděli, ale nic nehlásili. Tato státní nespolehlivost, projevená v tak značném rozsahu příslušníků letectva z Velké Británie - dosud bylo z armády vyloučeno 190, z toho 107 jich zběhlo za hranice - oproti dosud zatčeným 2 důstojníkům pro podezření z odletu a jednoho pro podezření z revoluce z řad domácích, dává důvod k novému posouzení služby zbytku těchto důstojníků v poměru důstojníků z povolání. Slouží jich ještě asi 148 a menší počet rotmistrů ..."

Slova jistě překvapující od člověka, který je ve vzpomínkách řady pamětníků charakterizován jako vlastenec, legionář, voják a letec, jehož zásluhy o osvobození Československé republiky a přínos československému letectvu nebyly dosud plně oceněny.

Generál Vicherek vždy tvrději lpěl na svém názoru bez ohledu na jiné. Snad proto v již citovaném hlášení, adresovaném mimo jiné přímo do rukou tehdejšího náměstka ministra obrany pro věci osobní brigádního generála Bedřicha Reicina, o svých podřízených uvedl, že „z dosud provedených výsledků jsou zjištěny tyto příčiny: a) zavilá nenávisť vůči komunistické straně, SSSR a lidově demokratickému řádu republiky, b) prosáknutí ideou obnovení kapitalistického řádu u nás v těsné součinnosti s Velkou Británií a Spojenými státy ... Při stále se zostřujícím třídním boji lze očekávat další pokusy cizí zpravodajské služby o získání některých z těchto důstojníků ... Z uvedeného vyplývá, že pobyt zbytku důstojníků letců z Velké Británie v armádě se stává problémem, kterým jest se znovu zabývat. Jejich pozorování jest nutné ... V případě, že by se měla mezinárodní situace přirostovati nemo mlti na myslí neblahé následky při jejich přítomnosti u jednotek i ve štábech. Za dané situace, kdyby jejich poměr nebyl dořešen, nemohu pak zaručiti úplnou spolehlivost všech našich leteckých jednotek a jejich naprostou oddanost lidově demokratickému řádu republiky v boji po boku sovětského spojence. Prosim proto, aby tato záležitost byla podrobena úvaze. Hlásím, že veškerá naše budovatelská práce vyznívá naprázdno a její výsledek není v žádném poměru k vynaloženému úsilí a k nákladům, jestliže by bylo nutno pracovati za dosavadních podmínek ..."

Důsledek tohoto hlášení je dnes dostatečně známý. Reakce Reicina byla okamžitá, jak vyplývá z jeho poznámky na spise: „Dnem 1. února 1949 odešlete na zvláštní dovolenou v trvání tří měsíců, poté na dovolenou s čekáním a posléze přeložte do výslužby nebo zálohy tyto důstojníky a rotmistry.“ Později se ale většina z nich důvěrně seznámila s komunistickými žaláři nebo nejrůznějšími tábory na Jáchymovsku a Příbramsku.

15. zasedání Nejvyšší rady obrany státu 1. června 1950 rozhodlo „odeslat ihned na dovolenou a penzionovat generála Vicherka“, který potom 30. června podepsal protokol o předání materiálů velitele letectva a dnem 1. července 1950 byl přeložen do výslužby. Krátce poté se přesvědčil, jak se komunistický režim dokáže odměnit moufenním - snížení odpočívacích platů o dvě třetiny s odůvodněním, že „sloužil buržoazní vládě“, výpovědi z civilních zaměstnání na pokyn z „vyšších míst“ a neustálý zápas o to, aby mohl uplatnit své zkušenosti a technickou kvalifikaci.

Československý farář profesor Karel Vodička nad jeho rakví přednesl tato slova z glyptotéky kodaňské: „Že jsem byl, není nic, byť je chvílka, co vykonáme, to je věčné ...“

PhDr. Zdeněk Vališ

The Time of Decisions and Deeds Has Come by Col. Ing. Zdeněk Brousil. By sending a letter of intent and signing the Document of Accession to NATO in December last year, we express our firm resolution to join this political and defence alliance. It is a great success of our foreign policy which started by our sign under the Partnership for Peace framework document. The negotiations lasted many years. Now it depends only on NATO membership states whether they support Alliance enlargement by three new nations. We believe they do and our membership will come true and we become a full member in 1999. But by then, we have a lot to do.

Consequences of Madrid Summit and Military Sector by Ing. Josef Janošec, CSc. We fully accept the decision of political leaders of the CR to access to the Alliance. Such decision is in harmony with general trends of international security. In fact, up to now, we have lived under the "protective umbrella of NATO". The situation is changing now. After NATO July summit in Madrid, political and military activities reached the highest point. A number of ideas, all-round analyses and respective measures have been adopted. Special attention is paid to some important aspects (interoperability, standardization, logistics, arms unification etc.) that can't be missed during our preparation to join NATO.

The Security System of the CR and Crisis Management by Maj. Ing. Lubomír Spáčil, CSc. The security structure of the Czech Republic can be defined as a system of state and military bodies, together with a number of security corps, disaster relieve and emergency teams, and so on. All those institutions are under control of the so-called crisis management, which consists of wide range of organs, local authorities, mutual relations, provisions used for managing special activities during emergencies. It is a task of both the armed forces and all society. But there is one thing missing, underlines the author. We miss the leading organ which could co-ordinate

bodies of state establishment, municipal organs and activities of teams appointed to solve crisis situations.

Alternative Probability of Lowering Threats by Col. Ing. František Valach, CSc. New security challenges have gradually gained global dimensions. We therefore are looking for new approach to security matters. But present-day arms control does not correspond with this changing security surroundings. The article sets out respective examples of arms reduction at strategical level, and those of non-proliferation of nuclear, biological and chemical weapons (NBC). It is the very chance for further negotiations about arms reduction, for introducing more effective counter proliferation of NBC, arms and combat materiel, last but not least threats reduction.

Leader Development in the Forces of NATO Nations and the Army of the CR by Prof. Ing. Jaroslav Komárek, CSc. The transformation of the Army of the Czech Republic was accompanied from the very beginning by the effort to transform military school system, training and education of army officers. Generally we can divide military school system into two levels: officer candidate schools and staff schools. The author compares our school system with those in NATO countries, where the main stress is laid on leadership, team spirit, and explains several differences between systems in Great Britain, Germany and France. The thing is important, because we must be compatible even in this field with NATO nations, as it is also a part of our overall transformation.

MILITARY ART

Various Ways of the Deployment of the Army of the Czech Republic by Col. GSO. Ing. Milan Kubeša, CSc. In our military revue "Vojenské rozhledy" 2/97 there were two important materials having direct influence on questions connected with state and citizens security in a broad sense of word: National

Defence Strategy and the Outline of Czech Army Conception till the Year 2000. Backed by those two documents, the author examines various forms of ACR deployment in crisis situations and concentrates mainly on the closure of state borders and explains the notion "defence operation of the ACR". His lessons are supplemented by several schemes of probable ACR deployment in defence operations.

The Importance of Fortifications and Habitations for the Republic Defence by Prof. Ing. Karel Novotný, CSc. The purpose of this paper is to draw our attention to the defence potentialities of buildings and local settlements. There is necessity to theoretically work out this theme, of course, in cooperation with military commanders and staffs at all levels. In accord with the concept of operational development of Czech territory, we must carry out the necessary measures. As regards partial issue dealing with towns/buildings defence, it is author's contribution to solving problems concerning both state and regions defence.

OPINIONS, CONTROVERSY

Considerations over Core Notions of State Security by Lt. Col. GSO. Ing. Richard Janderka, CSc., and Col. Ing. Karel Janíček, CSc. The wide scope of problems dealing with state security calls for not only practical solutions of individual questions in everyday life, but also systematic scientific examination. In the last few years, within the Czech army, we worked up several instruments and theoretical bases which must be further adjusted, revised and made more precise. In their article, the authors introduce several ideas that could help us with subsequent developments, knowing that their ideas may or may not be accepted by individual teams in question.

The Philosophy of Defence by Dr. Ing. Karel Kozák. The author in his article introduced one of many viewpoints on the defence of the Czech Republic. What does he mean under the label "defence philosophy"? It is a complex of all theories and knowledge concerning "strategy

defence", or as it is used now "national defence strategy". But in this field there is far more improvisation than real conceptual work. So, it is necessary to work out new study on defence. Such study ought to be worked up by some scholarly institution, e.g. the Institute for Strategic Study or Institute for Defence Studies, as we used to have in the past.

Extending Stability of Exposed Systems by Doc. Ing. Karel Peltán, CSc. The purpose of all our strength in this field is to prolong and extend the ability of all systems exposed to destructive and harmful factors, to preserve certain fixed level of their activities and functions, to restore in short-term period their necessary functionality. In practice all problems of crisis management are reflected in settling preference measures, together with rapid response to arisen difficulties and troubles. But there is a danger, according to the author, that crisis situations may reach our organizers not quite ready, therefore it is high time for them to prepare some sets of priorities.

INFORMATIZATION

Informatization of Defence Sector by Lt. Col. Ing. Jiří Šindýlek. By the term of "informatization" the author labels the utilization of informational technologies in command and control process, covering development, implementation, operation and maintenance of communication and information system in the Czech MoD and actually both in defence sector, as well as in C4I systems. It is not a single, isolated process which only makes command and control more complicate. Informatization represents, in the first place, the development of information services and support for command and control, ensuring informational demands at all levels of defence sector. Such informational service has to create its own organizational structure and rules, so that it could work efficiently in favour of its users, because without centralized management, there is impossible to solve this basic task in a complex way.

Představení autorů tohoto čísla

Plk. Ing. Zdeněk Brousil, nar. 1946, VA Brno, obor velitelsko-štábní PVO, 1977 - 79 působil jako velitel protiletadlového oddílu, 1980 - 85 velitelem protiletadlového pluku, 1985 - 89 náčelníkem Vojenského gymnázia Praha, od září 1989 na správě zahraničních vztahů MO. Od roku 1994 vykonával funkci náčelníka skupiny pro spolupráci s NATO na SZV MO, nyní zástupce ředitele odboru. Publikuje ve vojenském odborném tisku, Vojenských rozhledech, ATM.

Plk. Ing. Karel Janíček, CSc., nar. 1943, absolvent Vyššího vojenského učiliště kapitána Otakara Jaroše Vyškov, VA Brno, VATV Moskva. V letech 1973 - 1985 působil jako starší učitel na katedrách VTZ VA Brno, poté jako starší důstojník štábu VTZ HSVTZ MO ČR. 1988 - 1991 vykonával funkci zástupce náčelníka katedry VTZ VA Brno, od roku 1991 je samostatným vědeckým pracovníkem postupně na IVOU Brno, IVOU GŠ Praha. V současné době pracuje na SOP MO.

Ing. Josef Janošec, CSc., nar. 1951, VA Brno (geodzie a kartografie). Vykonával řadu odborných funkcí, vedoucím odboru systému řízení vědy, techniky, prognózování a výzkumu Institutu pro strategická studia. Od r. 1993 náměstkem ředitele IVOU, poté ředitelem odboru vojenského umění Ústavu obranných studií AČR. Byl pracovníkem odd. vědy odboru správy majetku MO. Nyní pracuje v oblasti řízení obranného výzkumu. Publikuje v Mezinárodní politice, Vojenských rozhledech.

Ing. Ladislav Klíma, CSc., nar. 1936, VA Brno. V roce 1992 absolvoval Mezinárodní manažerský kurz (rozdělování zdrojů) postgraduální školy vojenského námořnictva Monterey (USA). Prošel funkcemi na GŠ i MO, v letech 1991 - 93 zastával funkci náčelníka zprávy rozvoje vědy a techniky. Byl členem RR Vojenských rozhledů a jejich prvním odborným vydavatelem. V současnosti pracuje jako občanský pracovník MO v oblasti řízení obranného výzkumu. Publikuje ve vojenském odborném tisku.

Ing. Jaroslav Kočí, CSc., nar. 1925, ČVUT Praha. Pracoval ve Výzkumném ústavu zemědělských strojů v Praze, dále ve výzkumných ústavech TOVUS a VUSTE. V letech 1978 - 85 působil v Institutu průmyslového designu jako specialista. Publikoval a přednášel doma i v zahraničí, na mezinárodních sympozii a externě též na vysokých školách - VŠT Košice, VTU Brno, ČVUT Praha, na VŠT v Ilemanu, technické univerzitě v Drážďanech, na polské akademii věda aj. V r. 1990 ředitelem podniku Nitranské strojírný v Nitře. V roce 1992 založil Českou manažerskou školu v Praze a v současné době je ředitelem Českého manažerského institutu.

Plk. gšt. Ing. Milan Kubeša, CSc. Nar. 1949, absolventem VA Brno, včetně VAK - GŠ. Prošel základními velitelskými funkcemi na taktických a štábními na operačních stupních velení. Dva roky působil jako vědecký pracovník IVOU Brno. V roce 1994 byl pověřen funkcí zástupce vedoucího katedry řízení obrany státu Fakulty velitelské a štábní na VA v Brně.

Prof. Ing. Karel Novotný, CSc., nar. 1928. Absolvoval VTA Brno, Fakulta tankových a mechanizovaných vojsk, obor velitelský (1951 - 55). Kandidátem věd r. 1959, docentura v r. 1965. V sedmdesátých letech byl v civilu, kde pracoval v oboru projektování a rozvoje systémů řízení. V roce 1990 rehabilitován, do armády se vrátil jako zástupce vedoucího katedry strategie, operačního umění a dějin válek VA. Profesurní a vědecký kvalifikační stupeň I dosáhl v r. 1991. Ředitelem Institutu výzkumu operačního umění v Brně (1991 - 93). Do důchodu odešel v lednu 1994. V současné době působí na Vysoké vojenské škole ve Vyškově na katedře řízení, je předsedou vědního odboru ochrana vojsk, obyvatelstva, ekonomiky a území státu, členem několika vědeckých rad. Publikoval v odborném vojenském i civilním tisku.

Doc. Ing. Karel Peltán, CSc. (plk. v zál.). Narodil 1942, absolvoval Fakultu leteckou a PVO VAAZ v Brně v r. 1975, obor PLRV

PVOS. Od roku 1978 pracoval ve vědeckopedagogických funkcích na katedře operačního umění a taktiky PVOS a děkanátu Fakulty velitelské a štábní VA v Brně. Kandidátskou práci obhájil r. 1978, habilitace 1983. V současnosti pracuje na katedře řízení obrany státu Fakulty velitelské a štábní VA v Brně jako odborný asistent.

Mjr. Ing. Lubomír Spáčil, CSc. Nar. 1961. Vojenskou fakultu Vysoké školy dopravy a spojů v Žilíně ukončil v r. 1985, aspirantura tamtéž v r. 1994. Absolvoval tříměsítní kurz ekonomiky a manažerského řízení v krizových situacích na Institutu krizového managementu VŠE. Prošel základními funkcemi orgánů vojenské dopravy, poté působil na hlavním týlu bývalého MO a v oblasti krizového managementu na ministerstvu dopravy. V současné době je zástupcem vedoucího oddělení krizového managementu na sekci obranné politiky MO ČR.

PhDr. Jaroslav Šedivý, CSc. Nar. 1929, absolvent FF UK v Praze, historik a diplomat. Pracoval v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomiku v Praze. V r. 1970 propuštěn, zatčen, r. 1971 odsouzen k 18 měsícům za podvracení republiky. Poté 17 let v manuálních povoláních. V té době napsal dvě knihy, které vyšly pod jmény jeho přátel. V září 1989 přijat na poloviční úvazek do prognostického ústavu, v prosinci téhož roku poradcem ministra zahraničí. Od června velvyslanec v Paříži, po čtyřapůlletém diplomatickém působení ve Francii vedl v r. 1995 na MZV odbor analýz a plánování. Koncem téhož roku jmenován velvyslancem ČR v Belgickém království a Lucemburském velkovévodství a zároveň pověřen zastupováním českých zájmů v NATO. Od listopadu 1997 ministr zahraničních věcí ČR.

Pplk. Ing. Jiří Šindýlek, nar. 1955. Vysoká vojenská technická škola Martin. Absolvoval postgraduální studium teorie a metody řízení na Vysoké škole ekonomické v Praze. Prošel několika velitelskými funkcemi, zabýval se

zásobováním a logistikou a pracoval na Hlavní správě vyzbrojování a technického zabezpečení. V roce 1994 přešel na štáb logistiky a v současné době vykonává funkci zástupce náčelníka odd. informatiky inspektora logistiky. Byl zástupcem ředitele projektu výstavby informačního systému logistiky a nyní je ředitelem týmu pro koncepci ISL. Publikoval v časopisech Armádní logistika, Vojenský profesionál a Vojenské rozhledy.

PhDr. Martin Tučka (pplk. v zál.), nar. 1952, absolvoval Fakultu žurnalistiky UK v Praze, dvanáct let pracoval jako redaktor vojenského tisku. V roce 1989 - 90 a 1991 - 92 byl vojenským pozorovatelem v misích OSN v Namibii a Angole. Od r. 1990 pracovníkem SZV GŠ a později MO. V současné době pracovníkem sekce obranné politiky MO. V 90. letech absolvoval několik krátkých zahraničních kurzů a zúčastňuje se akcí v oblasti bezpečnostní politiky.

Plk. Ing. František Valach, CSc., nar. 1947, VA Brno, v roce 1988 aspirantura tamtéž. V roce 1994 ukončil kurz Monterey Mobile International Defense Management Course. V r. 1995 absolvoval stáž na velitelství ozbrojených sil USA v Evropě, kurz výchovy k národní bezpečnosti Fakulty velitelské a štábní VA v Brně a Center for European Security Studies (Gröningen). V roce 1996 kurz krizového managementu na škole NATO (SHAPE), v r. 1997 absolvoval NATO Defence College v Římě. Do roku 1990 ve vojenských a štábech bývalého ZVO. Od r. 1991 na MO a GŠ AČR v Praze. V současnosti náčelník oddělení alternativního řešení odboru obranné politiky a strategie MO.

PhDr. Zdeněk Vališ, nar. 1955, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy (obor historie a archivnictví). Až do r. 1993 pracoval jako samostatný vědecký pracovník ve Vojenském historickém ústavu v Praze, od r. 1994 je zaměstnancem Ministerstva vnitra ČR ve funkci vrchního policejního rady.

Contents

Col. Ing. Zdeněk Brousil The Time of Decisions and Deeds Has Come	3
Ing. Josef Janošec, CSc. Consequences of Madrid Summit and Military Sector	9
Maj. Ing. Lubomír Spáčil, CSc. The Security System of the CR and Crisis Management	19
Col. Ing. František Valach, CSc. Alternative Probability of Lowering Threats	30
Prof. Ing. Jaroslav Komárek, CSc. Leader Development in the Forces of NATO Nations and the Army of the CR	37

MILITARY ART

Col. GSO. Ing. Milan Kubeša, CSc. Various Ways of the Deployment of the Army of the Czech Republic	46
Prof. Ing. Karel Novotný, CSc. The Importance of Fortifications and Habitations for the Republic Defence	56
Military Intelligence in Peacekeeping Operations	63

OPINIONS, CONTROVERSY

Lt. Col. GSO. Ing. Richard Janderka, CSc., Col. Ing. Karel Janíček, CSc. Considerations over Core Notions of State Security	72
Dr. Ing. Karel Kozák The Philosophy of Defence	80
Doc. Ing. Karel Peltán, CSc. Extending Stability of Exposed Systems	83
Col. Ing. Karel Janíček, CSc., Dr. Ing. Karel Kozák Research Department within MoD - Yes, or No?	91

INFORMATIZATION

Lt. Col. Ing. Jiří Šindýlek Informatization of Defence Sector	94
---	----

DEFENCE RESEARCH

Ing. Josef Janošec, CSc. Defence Research Potentialities in 1993-97	101
--	-----

INFORMATION SERVICE

Ing. Jaroslav Kočí, CSc. Society and the Forces: Management Strategy	108
21 st-Century Land Warfare: Four Dangerous Myths	118
Military and Strategic Importance of Joining Poland to NATO	124
Immigration has Changed the Missions of Armed Forces	128
New Type of Civil-Military Relations: Democratic Control	130
PhDr. Martin Tučka Completely Unknown Document	134
Hidden Danger (Problems of Preventive Policy)	141
Changing Security Environment (Defence Planning Survey)	145

HISTORY PAGES

Behind the Scenes of the Negotiations about the Departure of the Soviet Army from Czechoslovakia	150
---	-----

PERSONAL DATA

Corps General Alois Vicherek - Josef Slezák	158
---	-----

English Annotations	162
---------------------	-----

Who is Who in This Issue	164
--------------------------	-----

English Table of Contents	167
---------------------------	-----

Obsah

Plk. Ing. Zdeněk Brousil	<i>brousil. htm</i>	12	
Přišel čas rozhodnutí a činů	<i>AKCES. txt</i>		3
Ing. Josef Janošec, CSc.	<i>JANOSEC. txt</i>	19	<i>janos. ltm</i>
Důsledky madridského summitu ve vojenské oblasti			9
Mjr. Ing. Lubomír Spáčil, CSc.	<i>spacil. htm</i>		
Bezpečnostní systém ČR a krizový management	<i>SPACIL. txt</i>	18	19
Plk. Ing. František Valach, CSc.	<i>alžval. htm</i>		
Alternativní pravděpodobnost snížení hrozeb	<i>11</i>		30
Prof. Ing. Jaroslav Komárek, CSc.	<i>komarek. htm</i>		
Příprava důstojníků v armádách států NATO a Armádě ČR	<i>17</i>		37

VOJENSKÉ UMĚNÍ

Plk. gšt. Ing. Milan Kubeša, CSc.			
Způsoby použití Armády České republiky	<i>12</i>	<i>kubesa. ltm</i>	46
Prof. Ing. Karel Novotný, CSc.			
Význam opevnění a sídlišť v obraně republiky	<i>15</i>	<i>novotny. htm</i>	56
Vojenské zpravodajství v mírových operacích	<i>ZPRAVODA. txt</i>	16	63

NÁZORY, POLEMIKA

Plk. gšt. Ing. Richard Janíček, CSc.	<i>9/9</i>	<i>JANICEK</i>	
plk. Ing. Karel Janíček, CSc.			
Úvahy k základním pojmům problematiky bezpečnosti státu		<i>jan-jan</i>	72
Dr. Ing. Karel Kozák			
Filozofie obrany	<i>6</i>	<i>kozak. htm</i>	80
Doc. Ing. Karel Peltán, CSc.			
Zvyšování odolnosti ohrožených systémů	<i>10</i>	<i>peltan. htm</i>	83
Plk. Ing. Karel Janíček, CSc.,			
Dr. Ing. Karel Kozák	<i>VYZKUM. txt</i>		
Výzkumné pracoviště rezortu MO - ano, či ne?	<i>6/6</i>	<i>janicek. htm</i>	91

INFORMATIZACE

Pplk. Ing. Jiří Šindýlek	<i>12</i>	<i>šindyl. htm</i>	
Informatizace rezortu obrany			94

OBRANNÝ VÝZKUM

Ing. Josef Janošec, CSc.

Potenciál obranného výzkumu v letech 1993 - 1997

JANO-VR.txt

jano sec. htm

101

INFORMACE

Ing. Jaroslav Kočí, CSc.

Strategie řízení společnosti a armády

11

kočí 1. htm

108

Válka 21. století: čtyři nebezpečné mýty

EUR

12

118

Vojenskostrategický význam zapojení Polska do NATO

MAJ

8

voj. sho

124

Imigrace mění poslání ozbrojených sil

NA-S

4

128

Nový vztah mezi armádou a veřejností: civilní řízení a kontrola

EUR

130

130

PhDr. Martin Tučka

DOKUMENT.txt

Dokument, který málo známe

12

134

Skrytá nebezpečí

NEBEZPEC.TX

(Vnitrostátní konflikty - problém preventivní politiky)

KOZAK

7

141

Mění se bezpečnostní prostředí

PROSTREDI.txt

(Přehled problematiky, která ovlivňuje obranné plánování)

ber. htm

145

Z HISTORIE

Ze zákulisí jednání o odchodu sovětského vojska z Československa

zakul. htm

150

PERSONÁLIE

Sborový generál Alois Vicherek - Josef Slezák

VALIS

8

vicher.h

158

Anglické anotace

162

Představení autorů tohoto čísla

164

Obsah v angličtině

167

Vydává Ministerstvo obrany ČR,
AVIS – Agentura vojenských informací a služeb.

Adresa:
Redakce časopisu VOJENSKÉ ROZHLEDY
Rooseveltova 23
160 01 Praha 6 - Dejvice

Tiskne Vojenský zeměpisný ústav, Praha.

Pplk. Ing. Richard Hašek (šéfredaktor), telefon (20) 21 57 30,
Jaroslav Furmánek (redaktor), telefon (20) 21 57 33.

Redakční rada: plk. Ing. Karel Eminger, genmjr. Ing. Jiří Martinek, plk. doc. Ing. Petr Němec, CSc.,
plk. Ing. Jaroslav Paleček, Ing. Milan Štembera, CSc.

Ročník VII. (XXXIX.). Toto číslo bylo dáno do tisku 1. 12. 1997. Čtvrtletník. MKČR 6059, MIČ 47751,
ISSN 1210-3292.

Podávání novinových zásilek povoleno: Českou poštou, s. p. Odštěpný závod Přeprava, čj. 856/97, dne 28. 2.
1997.

VOJENSKÉ ROZHLEDY